Annales Rodenses. Kroniek van Kloosterrade

Editie L. Augustus en J.T.J. Jamar

bron
Annales Rodenses. Kroniek van Kloosterrade (ed. L. Augustus en J.T.J. Jamar). Rijksarchief in Limburg, Maastricht 1995

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/jama004anna01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

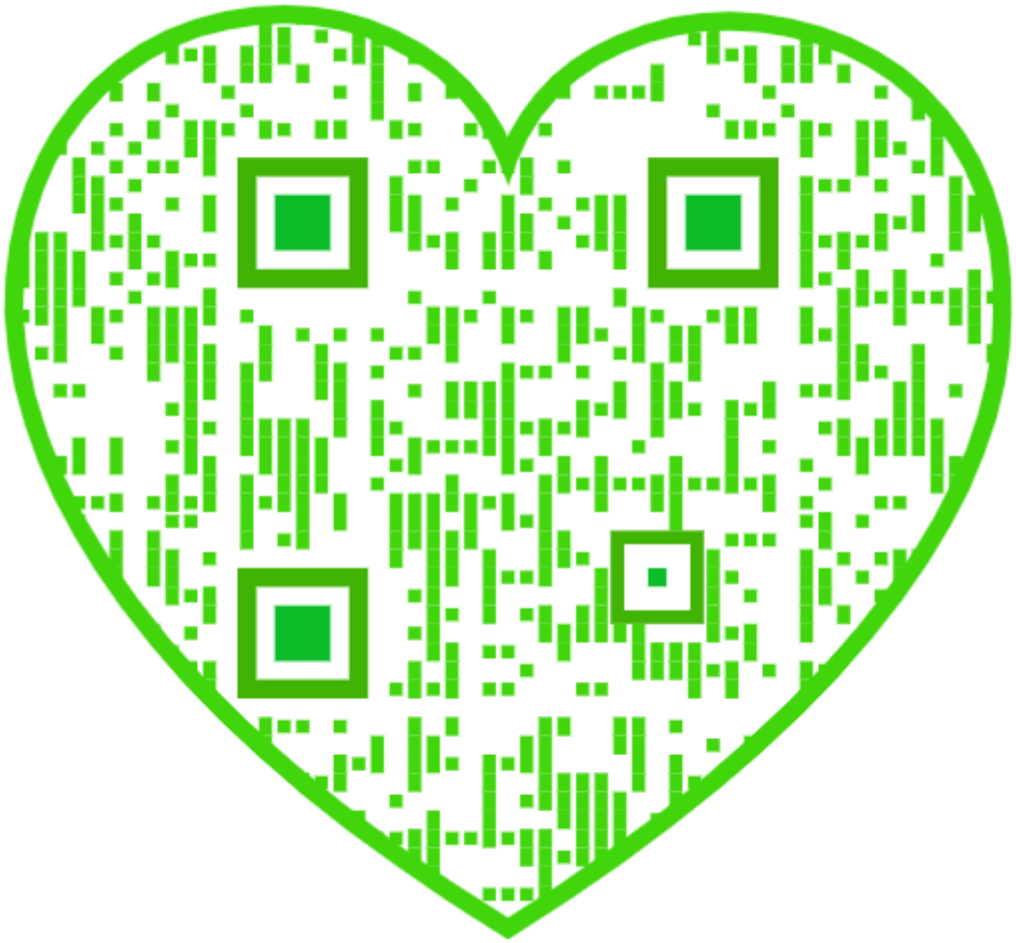

Voorwoord

In 1974 verscheen deel II van de Geschiedenis van de beide Limburgen met een ‘Overzicht van onderwerpen met betrekking waartoe nadere studie noodzakelijk is’ (blz. 273). Een van de genoemde desiderata betrof een Nederlandse vertaling van de Annales Rodenses, die sinds 1949 bewaard worden in het Rijksarchief in Limburg.

Het was op verzoek van de toenmalige rijksarchivaris in Limburg, drs. M.K.J. Smeets, dat ik aan dat werk begon, niet wetend dat ik meer dan twintig jaar later als zijn tweede opvolger de vertaling met commentaar zelf kon uitgeven.

Weliswaar was het geen eenvoudige klus maar toch ook weer niet van dien aard dat twintig jaar onafgebroken werken nodig was. Dat is ook niet het geval geweest. Er zijn jaren voorbij gegaan zonder dat er enige aandacht aan de Annales Rodenses besteed kon worden.

Vanaf 1982 raakte L. Augustus, oud-archivaris van Rolduc, bij het werk betrokken, waarna vrij snel besloten werd niet te volstaan met alleen een vertaling maar ook een nieuwe uitgave van de Latijnse tekst te verzorgen. De facsimile-uitgave van Boeren-Panhuysen van 1968 was uitverkocht en dus niet meer - tenzij sporadisch via het antiquariaat - te verkrijgen; daarnaast wilden wij de lezer van de vertaling niet de originele bron onthouden. Uiteindelijk zal de wetenschappelijke onderzoeker toch terug moeten naar de oorspronkelijke bron. Tekst en vertaling staan nu overzichtelijk naast elkaar, zodat vergelijking van de vertaling met het origineel niet moeilijk hoeft te zijn. Tevens werd de vertaling voorzien van een commentaar.

In 1995 werd binnen het Rijksarchief in Limburg besloten de Inventarisreeks die in 1970 startte, om te vormen tot een reeks Publikaties Rijksarchief Limburg. Daarmee werd de weg vrijgemaakt een breder werkterrein te bestrijken, al zullen alle uitgaven van deze reeks een relatie moeten hebben met de bestanden die het Rijksarchief in Limburg in beheer heeft.

Tenslotte hebben wij de aangename plicht ieder te danken die ons met raad en daad bijgestaan heeft. In de eerste plaats is dat A.C. Jacobs uit Nuth, die als neerlandicus zeer kritisch de Nederlandse vertaling gelezen heeft. Drs. J. Offermans heeft de inleiding zorgvuldig nagekeken en drs. E. Ramakers heeft zijn medewerking verleend bij het samenstellen van de literatuurlijst. Vervolgens moet prof. mr. A. Fl. Gehlen genoemd worden voor zijn vele waardevolle adviezen op het gebied van rechtshistorische terminologie en begrippen.

Het is een vreemde gewaarwording een voorwoord te schrijven bij een uitgave waarvan men zelf een van de auteurs is. Als mede-auteur en als uitgever hoop ik dat ons werk in een behoefte zal voorzien en dat deze uitgave ook de aandacht zal vestigen op de andere rijke bronnen die het Rijksarchief in Limburg heeft.

Drs. J.T.J. Jamar
Rijksarchivaris in Limburg

Inleiding

§ 1 Handschrift en oude afschriften

De Annales Rodenses beschrijven de eerste decennia (1104-1157) van de geschiedenis der abdij Kloosterrade, gelegen in het zuidoosten van de huidige Nederlandse provincie Limburg. Sinds de tweede helft van de achttiende eeuw wordt het complex meestal Rolduc genoemd. Het originele handschrift, dat sinds 1949 weer deel uitmaakt van het archief van Kloosterade,[1] draagt geen titel. Sinds het midden van de vorige eeuw wordt het aangeduid als 'Annales Rodenses'. Onder die titel heeft E. Lavalleye er in 1853 een editie van bezorgd[2] en in 1858 hebben G.H. Pertz en W. Wattenbach onder dezelfde titel de tekst uitgegeven naar het origineel, dat zich toen in de Pruisische Koninklijke Bibliotheek te Berlijn bevond.[3]

Het handschrift omvatte oorspronkelijk tweeëntwintig grote bladen van perkament; nu slechts twintig, twee zijn vervangen door bladen van papier. Tegen het midden van de achttiende eeuw is het handschrift in een leren band gebonden; zowel voorin als achterin zijn toen vier papieren bladen als schutbladen toegevoegd. Het watermerk van deze bladen bestaat uit een soort Franse lelie en de naam J. Honig. Een overeenkomstig watermerk geeft H. Voorn in zijn boek over de noordhollandse papiermolens onder nr. 173; het dateert uit 1728.[4] Bij gelegenheid van het inbinden zijn de beschreven papieren bladen, die hetzelfde watermerk hebben als de schutbladen - folio 3 de Franse lelie, folio 6 de naam Honig -, in de codex aangebracht. Dat is waarschijnlijk gebeurd na het binden, want de papieren folio's zijn met de binnenrand tegen het perkament geplakt, folio 3r tegen 2v en folio 6r tegen 5v. De twee papieren bladen hadden samen een dubbelblad kunnen vormen en waren dan in de katern van vier

Watermerken van de papieren bladen in de codex.
Tekening: P. Delnoy.

het derde dubbelblad geweest. Er is geen optekening bekend waarom dit zo is gedaan. Niet duidelijk is of men de oorspronkelijke perkamenten bladen ofwel twee versleten

1 AAK nr. 1187.
2 Annales Rodenses, editie van Ed. Lavalleye, in dl. VII van S.P. Ernst, Histoire du Limbourg [Luik 1852], blz. 3-68, naar het hs. nr. 21315 in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel; gevolgd door de Continuatio (1158-1700) door Nic. Heyendal, blz. 69-264.
3 Annales Rodenses, editie van G.H. Pertz en W. Wattenbach in MGH SS, XVI, Hannover 1859, blz. 688-723.
4 H. Voorn, De papiermolens in de provincie Noord-Holland, Haarlem 1960.

papieren bladen verving. Bij deze twee bladen rijst de vraag, of ze de juiste of althans de beste tekst bevatten.

P.C. Boeren heeft in 1968 een facsimile-uitgave van de Annales bezorgd, met een transciptie naast iedere facsimile-bladzijde.[5] Evenals Pertz geeft hij de tekst van de papieren bladen letterlijk weer; hij brengt slechts een enkele correctie aan, hoewel hij in de inleiding erop wijst dat 'de huidige papieren folia slechts een copie van een copie zijn'.[6] Het is inderdaad niet waarschijnlijk dat de achttiende-eeuwse afschrijver de originele bladen vóór zich had. Biedt een ouder afschrift misschien een betere tekst?

De Annales Rodenses zijn in de loop van de zeventiende en achttiende eeuw enkele keren ten dele of volledig overgeschreven.[7] Nicolaas Heyendal, kanunnik van Kloosterrade (1658-1733), die een geschiedenis van zijn abdij wilde schrijven, vervaardigde rond 1690 een volledige transcriptie van de oude Annalen. Die nam hij met enig historisch commentaar over in een foliohandschrift als het begin van de kloostergeschiedenis. Dit werk is afgesloten kort na 1700. Het handschrift wordt aangeduid als Heyendal I.[8] Tijdens zijn abbatiaat (1712-1733) maakte Heyendal een verbeterde versie. Voor de algemene geschiedenis van Brabant en Limburg benutte hij o.a. het bekende werk van Christophe Butkens 'Les trophées tant sacrés que profanes du duché de Brabant', en wel de derde druk die in 1724 in Den Haag werd uitgegeven. Deze verbeterde versie wordt Heyendal II genoemd.[9]

De oude Annales schreef Heyendal over vanuit zijn eerste handschrift, maar hij ging helaas niet echt zorgvuldig te werk. In de tekst die nu op de papieren bladen van de codex staat, verdwenen woorden: *'grato'* voor het woord *'scemate'* (blz. 80, regel 7), *'se'* achter *'eundem potum'* (blz. 82, regel 20), *'ea ratione'* achter *'redditione'* (blz. 84, regel 18); woorden veranderden: *'aut'* in *'et'* achter *'facultate'* (blz. 82, regel 25), *'dilabi'* in *'labi'* (blz. 98, regel 28); de schrijfwijze van drie plaatsnamen werd gemoderniseerd: Tirache, Kal*k*ulen, Spec*k*husen; verscheidene woorden kregen een andere spelling.[10]

De koorheer die tegen 1750 de tekst op de papieren bladen schreef, gebruikte als uitgangstekst Heyendal II, maar bracht op zijn beurt enkele wijzigingen aan: hij veranderde o.a. i meestal in j wanneer de klank zo wordt uitgesproken, en maakte van de plaatsnaam 'Riterche' (= Richterich) de meer begrijpelijke vorm Ri*ch*terche. Vergeleken met de kopie in Heyendal I is de huidige tekst van de folio's 3 en 6 tweemaal gecorrumpeerd. Een nieuwe uitgave van deze bladzijden en dan naar Heyendal I verdient de voorkeur.

Tussen de handschriften van de abdij Kloosterrade bevindt zich nog een ander afschrift van de oudste Annales (AAK nr. 1191). Het stamt uit het begin van de

5 Annales Rodenses, facsimile-uitgave, van transciptie, tekstkritische noten en een inleiding voorzien door P.C. Boeren en G.W.A. Panhuysen, Assen 1968.
6 a.w., 8 kol. 1.
7 Augustus 1988, 73-87.
8 AAK nr. 1189, titel van het afschrift 'Historia fundationis monasterii Rodensis ab anno Domini 1104 usque ad annum 1156 (sic) exscripta ex antiquissimis membranis in archivio Rodensi reconditis'.
9 AAK nr. 1190, nu 'Annales monasterii Rodensis' genoemd. De datering 'rond 1706/07' moet gecorrigeerd worden (Augustus, 1988, 76).
10 Een overzicht van alle afwijkingen bij Augustus 1988, 77 en 78.

achttiende eeuw en is door twee afschrijvers vervaardigd. De eerste werkte vanuit de originele codex, en niet aan de hand van Heyendals afschriften. De opvallende foutieve lezingen van Heyendal op fol. 1v *'apud Wesenberg'* en *'iuxta fluvium qui Thelda nuncupatur'* komen bij hem niet voor; hij transcribeert correct *'aput Wasenbergh'* en *'iuxta flumen quod Xelda nuncupatur'*. Aan zijn afschrift komt een eigen waarde toe. Wat het kwestieuze folio 3 betreft komt de tekst overeen met de tekst van Heyendal I; wel is de consonantische i telkens als j geschreven. Helaas eindigt deze hand in het jaarbericht van 1108 op fol. 4v. Het omvangrijke resterende deel is later door een andere hand afgeschreven. Deze heeft de tekst van folio 6 overgenomen van het huidige papieren blad in de codex, met twee kleine afwijkingen.

In de zeventiende eeuw is het leven van Ailbertus, de stichter van Kloosterrade, beschreven door twee jezuïeten, die vanuit de abdij de gegevens ter beschikking hadden. Nu is blad 3 aan beide zijden bijna geheel gevuld met mededelingen over Ailbertus, ook de rectozijde van blad 6. Die mededelingen kunnen dienstig zijn voor het vaststellen van de juiste tekst van de papieren folio's 3 en 6.

De jezuïet Bart. Fisen die een hoofdstuk van zijn in 1647 verschenen 'Flores ecclesiae Leodiensis' wijdt aan Ailbertus, geeft als bron een *perantiquus liber Rodensis* (een zeer oud boek van Kloosterrade), maar hij vertelt het levensverhaal van

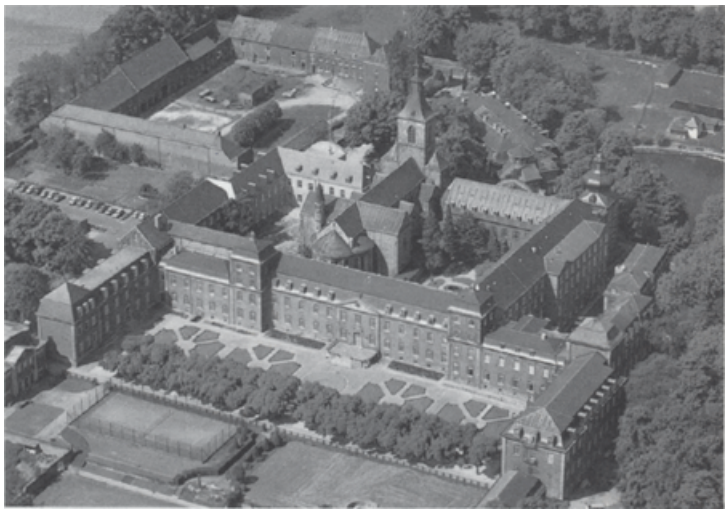

Luchtopname uit 1980 van het huidige Rolduc. Genomen in westelijke richting. In het midden de abdijkerk met transept en twee pseudo-transepten.
Foto: Karel van Straaten.

Albertus - zo spelt hij zijn naam - in heel eigen bewoordingen; er komen geen reminiscenties aan middeleeuws Latijn in voor.[11] Zijn bron blijkt te zijn geweest een handschrift uit de bibliotheek der Bollandisten, die zich een kritische uitgave van de levens der heiligen ten doel gesteld hadden. De bibliotheek is nu ondergebracht in het St.-Michielscollege te Brussel.[12] Het handschrift is een excerpt uit de Annales Rodenses dat in Kloosterrade werd vervaardigd en gedateerd is op 3 juni 1644.[13] Hoewel de afschrijver zegt alles woordelijk, *de verbo ad verbum* te hebben overgenomen, liet hij hele zinnen en zinsdelen die in zijn ogen onbelangrijk waren, weg. Hij vergat zelfs de hele passage op fol. 6r, waar verhaald wordt hoe Ailbertus in 1111 Kloosterrade verliet en naar Noord-Frankrijk trok om in Clairefontaine een nieuwe religieuze gemeenschap te stichten. De afschrijver had het trouwens moeilijk met de middeleeuwse tekst die naar zijn mening in slecht Latijn was gesteld. Een viertal eigennamen heeft hij foutief overgenomen: Albertus in plaats van Ailbertus; Alathildis in plaats van Mathildis, de echtgenote van graaf Adelbert van Saffenberg; Richerus in plaats van Retherus, de bewoner van kasteel Dyck in het Rijnland; Sethenia in plaats van Sehteme (Sechtem), het dorp waar Ailbertus in 1122 overleed. Deze foutieve namen vindt men eveneens bij Fisen en men mist ook bij hem de stichting van Clairefontaine. Het handschrift der Bollandisten biedt niettemin een mogelijkheid om de tekst van het papieren blad 3 te controleren.

De Akense jezuïet Heinrich Thenen schreef in de tweede helft van de zeventiende eeuw een uitvoerige geschiedenis van de stad Aken, met korte verhandelingen over de kloosters in de stad en de omgeving. Het handschrift wordt bewaard in het stadsarchief van Aken en werd volgens een inliggend papier in 1669 door Thenen afgesloten.[14] Caput 37 van liber VII is gewijd aan de abdij Kloosterrade[15] en werd samengesteld aan de hand van een relatio die Thenen vanuit de abdij had ontvangen en die steunde op een oud manuscript. In het archief van Kloosterrade worden onder nr. 1208 twee foliobladen bewaard.[16] Ze bevatten in zes punten beknopte gegevens over de vroegste geschiedenis der abdij. De rubrieken waarnaar Thenen zijn historische nota's over Kloosterrade indeelde, stemmen overeen met de punten op genoemde foliobladen. Deze hebben kennelijk gediend als ontwerp voor de relatio en kunnen dus gedateerd worden rond 1668. Onder punt 3, dat het omvangrijkste is, wordt het leven van Ailbertus bechreven met behulp van tekstdelen uit de Annales, die echter

11 Barth. Fisen, Flores ecclesiae Leodiensis sive vitae vel elogia sanctorum et aliorum qui illustriori virtute hanc diocesim exornarunt, Insulis 1647, 419-421.

12 Collectanea Bollandiana, hs. 146. Daarin de ‘vita Alberti’ in drievoud, het oudste afschrift op fol. 8-13. Pertz, Boeren en anderen beschouwden hs. nr. 17075 in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel als het handschrift der Bollandisten. Het is echter een van de jongste afschriften der Annales dat vervaardigd werd voor De Nelis, bisschop van Antwerpen van 1784 tot 1798 (zie Augustus 1988, 81-83).

13 Op fol. 13r: Ex monasterio nostro Rodensi haec 3 Junii 1644.

14 Aken, Stadtarchiv, handschrift 16. Het draagt de titel ‘Aquisgranum Romanorum statione, Caroli-Magni fundatione... libris septem explicatum a N.N.N. societatis Jesu sacerdote’.

15 Het caput heeft als opschrift ‘Ducalis abbatia Rodensis canonicorum regularium S. Augustini’.

16 De twee bladen werden tot 1984 achter in het handschrift van de Annales Rodenses (AAK 1187) bewaard.

door de samensteller op eigen wijze met elkaar werden verbonden en aangevuld. Een groot deel zijn citaten uit de papieren bladen 3 en 6.[17]

Het Domarchief te Aken moet ook een oude Vita Alberti hebben gehad. Ze is echter niet als apart handschrift bewaard en komt ook niet voor in het Findbuch van eind vorige eeuw. Niettemin vermeldt J.J. Michel in 1879 een vita Alberti in het archief te hebben gezien.[18] De Akense kanunnik J.H. Kessel citeert eruit in een geschrift over het beeld van O.L. Vrouw in de Domkerk van Aken.[19] Hij spreekt over 'Aachener Stiftsnachrichten, die auf das Archiv in Klosterrath Bezug nehmen'. Steunend op die berichten verhaalt Kessel over de stichting van Kloosterrade en over de persoon van Ailbertus. Vaak zou deze het Mariaheiligdom te Aken hebben bezocht. Opvallend is dat de stichter Albertus wordt genoemd en de vrouw van de graaf van Saffenberg Alathildis, zoals in het excerpt van 1644. Vanuit de abdij zijn destijds blijkbaar gegevens verstrekt aan het Akense Domkapittel, waarin Ailbertus *'ad captandam benevolentiam'* ook als vereerder van Maria, koningin van de vrede, werd voorgesteld.[20]

Tenslotte is er een oude vertaling in het Frans bewaard gebleven.[21] Zij dateert uit het begin van de zestiende eeuw, te oordelen naar het watermerk dat volgens Briquet veel voorkomt in de periode 1516-1540.[22] De vertaling bestrijkt de jaren 1104 tot en met 1116, d.w.z. de folio's 1v tot 7v regel 7. Daarmee zijn de papieren bladen inhoudelijk in hun geheel te controleren temeer omdat de vertaling erg letterlijk is gehouden.

Zoals Boeren reeds vaststelde, wordt de inhoud van de tekst der papieren folio's door de vergelijking met deze Franse vertaling gewaarborgd.[23] Er zijn geen zinnen weggelaten of toegevoegd. Anderzijds blijkt dat de huidige tekst op deze folio's naar woord en schrijfwijze correctie behoeft. Het afschrift in Heyendal I staat kennelijk dichter bij de originele tekst. De juistheid van het woord *'grato'* bij voorbeeld, in de zin *'construxit monasterium grato scemate'* wordt bevestigd door de weergave in het Frans 'fait faire une *belle et plaisante* abbay et monastere'; *'aut'* in de verbinding *'donaret facultate aut verbi divini consolatione'* door het Franse 'il donnoit de ses biens *ou* spirituellement les consoloit'; ook de schrijfwijze van plaatsnamen sluit aan bij de Franse tekst: T(i)rasch, Kalculen en Spechusen.

17 Augustus 1988, 83 en 84.
18 ZAGV 1 (1879) 111, in een artikel over Herzogenrath.
19 J.H. Kessel, Das Gnadenbild Unserer Lieben Frau in der Stiftskirche zu Aachen, Aken 1878. Vriendelijk dank aan Dr. Helmut Deutz te Aken die ons op dit werkje attent maakte.
20 Kessel a.w., 36 en 37. 'Multiplices ad divam Aquensem pacis reginam supplicationes fiebant. Cui et vir sanctus deditissimus, crebrius eam nudus, uti solebat, pedes invisebat, spiritum inde atque ardorem accendens', noot 1 op blz. 103.
21 AAK nr. 1188.
22 C.M. Briquet, Les filigranes; dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600, New York 1966 (reprint van de tweede druk Leipzig 1923), dl. III nr. 11465.
23 Boeren-Panhuysen 9, kolom 1.

De afschriften van 1644 en 1668

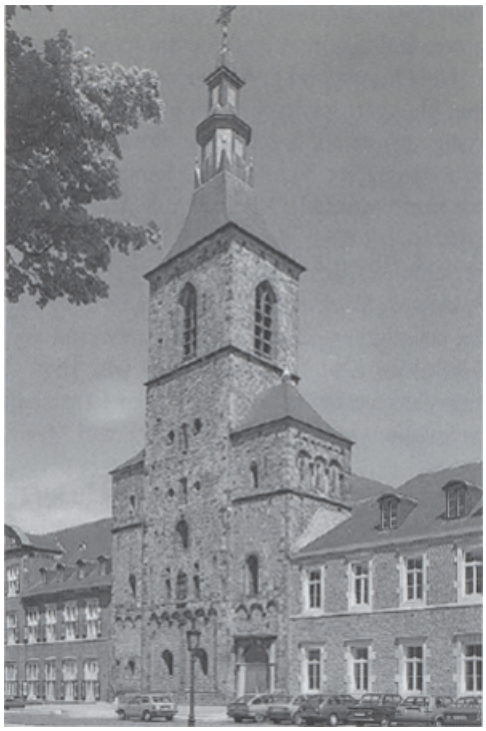

Westzijde van de abdijkerk. De romaanse benedenpartij dateert van eind 12de eeuw, toegangsdeur en boogramen uit 1744; verhoogde middenpartij uit 1628, de torenspits uit 1678.
Foto: Rijksarchief in Limburg H.L. Mordang.

en ook de Franse vertaling spellen één plaatsnaam anders dan Heyendal. Volgens hen bouwde Ailbertus op verzoek van een adellijke dame een kloosterkerk te Elsebech. Hij was er eerst niet toe genegen en ging pas aan de slag nadat hij er 's nachts door een engel toe was gebracht. Heyendal heeft *'quasi angelica motus visione'*. Hier gebruiken de oudste afschriften het veel krachtiger woord *'commonitus'*, in de Franse vertaling weergegeven met 'admoneste', hetgeen 'streng vermaand' betekent en een fijne nuance aan het verhaal geeft.

De tegenwoordige toestand van de codex levert nog enkele moeilijkheden op bij het vaststellen van de juiste tekst. Het eerste perkamenten blad is in de loop der eeuwen gesleten: het is ingescheurd en op drie plaatsen is er een gat ontstaan, waardoor stukken tekst verloren zijn gegaan. Het laatste blad, de oorspronkelijke achterkant van het handschrift, is sterk vervuild, zodat delen van de tekst onleesbaar zijn. Tenslotte is op de tegenover elkaar liggende bladzijden 8v en 9r ooit zoveel inkt gemorst dat het einde van de laatste zes regels op 8v en het begin van de laatste zeventien regels op 9r nauwelijks of niet te lezen zijn. Bovendien is er in de vorige eeuw met een chemisch middel aan gewerkt.

Toen Heyendal op het einde van de zeventiende eeuw zijn eerste afschrift van de Annales maakte, verkeerde de codex reeds in die gehavende toestand. Vooral bij de transcriptie van de bladzijde 9r plaatste Heyendal verschillende keren puntjes of trachtte aanvullingen te geven uit het zinsverband. Hier bieden de zestiende eeuwse vertaling en de zeventiende eeuwse afschriften geen uitkomst. Het perkament van fol. 1 was toen al beschadigd, zodat de afschrijvers de zinnen met eigen conjectures moesten aanvullen. En voor de losse woorden op fol. 1v is de Franse vertaling niet

bruikbaar. Zij eindigt helaas op fol. 7v, en de afschriften hebben niets overgenomen van de folio's 8v, 9r en van de laatste bladzijde.

In 1983 is door het Centraal Laboratorium voor Onderzoek van Voorwerpen van Kunst en Wetenschap te Amsterdam gepoogd de betreffende folio's langs fotografische weg leesbaar te maken. Verschillende belichtingstechnieken werden geprobeerd, maar alleen via het kortgolvige Ultra-Violet bereikte men resultaten. Bij diverse belichtingen werd van ieder blad een aantal foto's vervaardigd. Daarmee kon niet alles ontcijferd worden, maar enkele conjectures kregen bevestiging, een enkele regel kon worden aangevuld. In de voetnoten bij de Latijnse tekst is de zaak telkens toegelicht.

§ 2 Datering

Pertz was van mening dat de Annales Rodenses (1104-1157) geschreven werden rond het midden van de twaalfde eeuw en dat de annalist circa 1148 met zijn werk was begonnen.[24] Boeren die aanvankelijk stelde dat de Annales pas in het midden van de dertiende eeuw waren ontstaan, houdt het in de facsimile-uitgave erop dat als vermoedelijke tijd van ontstaan kan gelden de periode van circa 1170 tot circa 1180.[25] Hij negeerde daarmee het betoog van zijn opponent Charles Dereine die al in 1952, aan de hand van de in de Annales vermelde sterfdata, had aangetoond dat de notities over de jaren 1104 tot 1152 waren geschreven tegen het jaar 1162.[26] Hoewel in een kritische bespreking van de facsimile-uitgave gewezen is op de onjuiste datering door Boeren, wordt in de literatuur helaas meestal Boerens datering overgenomen en worden de Annales als een geschrift van eind twaalfde eeuw voorgesteld.[27]

Het feit dat een sterfdatum bij de ingetreden broeders en zusters en bij de weldoeners wel of niet wordt vermeld, vormt een belangrijk criterium voor de datering van de Annales. De annalist geeft namelijk aan de hand van een anniversarium of dodenkalender, van een catalogus fratrum en een catalogus sororum de dag en de de maand (niet het jaar) van het overlijden der kloosterlingen en begunstigers, en wel bij het tijdstip dat zij in de abdij intraden of een schenking deden. Naarmate de schrijver met zijn verhaal vordert, zijn er steeds minder sterfdata vermeld.

Nu zijn de Annales, zoals reeds Pertz en Wattenbach vaststelden, door drie handen geschreven. De eerste hand nam het grootste deel voor haar rekening: vanaf het begin tot in het jaarbericht van 1152, de tweede hand schreef de rest van het bericht over 1152 en het jaarbericht van 1153. De derde hand voegde beknopte notities eraan toe over de jaren 1154 tot en met 1157. Te onderzoeken is de verhouding tussen het noemen van geprofesten en weldoeners en het vermelden van hun overlijden, in opeenvolgende perioden. Uitgaande van de opzet van Dereine is dat in het volgende overzicht in beeld gebracht.

24 Annales, ed. Pertz 688 (gecorrigeerd uit 698).
25 Facsimile-uitgave 19, kol. 1.
26 Dereine 1952, 176.
27 o.a. in: Kleine atlas voor de geschiedenis van beide Limburgen, Hasselt/Maastricht 1989, 106 ‘1180 Annales Rodenses’.

handen	perioden	aantal genoemden		met sterfdatum	in procenten
H 1	1104-1123	kloosterlingen	16	15*	94%
		weldoeners	21	18	86%
H 1	1124-1140	kloosterlingen	13	9	70%
		weldoeners	13	7	54%
H 1	1141-1152	kloosterlingen	15	3**	20%
		weldoeners	25	9***	36%
H 2	1152-1153	kloosterlingen	1	0	0%
		weldoeners	6	1	16%
H 3	1154-1157	kloosterlingen	3	3	100%
		weldoeners	10	10	100%

* elect Bertolf vertrok naar elders; ** twee overleden binnen die periode; *** sterfdag van Udelricus is later toegevoegd; drie overleden binnen die periode.

De annalist die het hoofddeel van de Annales schreef (hand 1) kende dus van de jongste periode de minste sterfdata; met andere woorden de meesten van de kloosterlingen en weldoeners die in die periode worden genoemd, leefden nog toen hij schreef. De annalist stond niet ver af van het laatst beschreven tijdvak. Dat wordt gesteund door het feit dat van de drie geprofesten wier overlijdensdatum hij geeft, er zeker twee stierven binnen dat tijdvak. Datzelfde geldt voor drie van de negen overleden weldoeners; en bij de zes resterenden waren er een paar bejaard, die nog vóór of in 1152 overleden kunnen zijn. In ieder geval hoeft de annalist (hand 1) niet lang na 1152 met schrijven te zijn begonnen om kennis te dragen van het overlijden van die ene broeder en de zes weldoeners.[28]

Hand 2 die de eerste continuatio schreef (1152 en 1153), kent van de zeven opgenoemde personen slechts één sterfdatum. Hij heeft dus ook dicht bij de beschreven periode gestaan en kennelijk het werk van hand 1 direkt voortgezet. De laatste zin van hand 1 vult hij trouwens aan en voltooit in dezelfde stijl het jaarbericht van 1152 en dat van 1153.

Tenslotte de tweede continuatie, over 1154 tot 1157. Hier is bij iedere vermelde kloosterling en weldoener de sterfdag aangegeven. Hand 3 heeft kennelijk ver van de beschreven periode gestaan. Tussen het neerschrijven en het laatst behandelde jaar, 1157, lag de duur van een generatie. Men kan dus met Boeren aannemen dat deze

28 Gedetailleerde uitwerking bij Augustus 1969/1970, 210 en 211.

continuatie, die slechts korte, zakelijke notities bevat, circa 1180 aan het handschrift werd toegevoegd.

De Annales Rodenses over de jaren 1104 tot en met 1153, die 41 3/4 bladzijden omvatten en in verhalende vorm zijn geschreven, kwamen tot stand vóór 1160, mogelijk zelfs in het midden van de jaren vijftig. Rond het jaar 1180 werden beknopte notities over de periode 1154 tot en met 1157 eraan toegevoegd (1/2 bladzijde) en met het woord *'finis'* afgesloten.

§ 3 De persoon van de annalist

De man die het overgrote deel van de Annales schreef, was zeker een lid van de kloostergemeenschap, zoals blijkt uit zijn verhaaltrant en zijn commentaar bij gebeurtenissen. Hij spreekt b.v. van '*curtim nostram*' en '*soror nostra*' (onder 1112), '*aput nos*' (onder 1141 en 1145); de kerk die door Ailbertus en Embrico was uitgezet en in de jaren dertig en veertig in fasen werd afgebouwd, was volgens de annalist nog in zijn tijd niet geschikt om er met velen bijeen te komen en koorgebed te houden.

De annalist behoorde tot de tweede of derde generatie kloosterlingen. Wanneer hij een feit uit het verleden van de abdij slechts van horen zeggen heeft, vermeldt hij dat uitdrukkelijk, o.a. dat graaf Adelbert van Saffenberg, die in 1110 overleed, in de crypte vóór het altaar begraven lag ('*ubi declaratur quiescere*'). Ook het feit dat er bij het sterven van abt Richer in 1122 maar acht zusters waren, is hem slechts verteld ('*ut ferebatur*'). Toen verbleef hij dus niet in de abdij.

Wanneer de in 1141 gekozen abt

Zegel van abt Erpo. AAK inv. nr. 822.
Foto: Rijksarchief in Limburg H.L. Mordang.

Erpo kort daarna met algemeen goedvinden onderdelen van het overladen koorgebed afschaft, beschrijft de annalist dat zeer invoelend; hij heeft de zwaarte kennelijk aan den lijve ondervonden. Maar de regeling om meer zusters toe te laten, kan hij niet echt toejuichen; hij maakt de zure opmerking dat dit soort roepingen snel toeneemt en dat daarmee het evenwicht in het klooster wordt verstoord. Hier spreekt iemand vanuit de denkwijze van overste Borno (1124-1127, 1134-1137), die het samenwonen

van mannen en vrouwen niet passend achtte voor kloosterlingen en de vrouweljke religieuzen in 1126 in een eigen klooster bij de kerk van Kerkrade onder-

bracht, en in 1137 een verplaatsing van de zusters naar Marienthal in de Eifel voorbereidde.

De annalist is zeer ervoor geporteerd dat belangrijke beslissingen door abt en convent samen worden genomen; maar aan de mening van de *pars sanior*, de groep oudere kanunniken, kent hij - zoals in kloosters gebruikelijk was - een groter gewicht toe. In de tijd toen hij schreef, tegen 1160, lijkt hij tot deze groep te behoren. Terugblikkend op de onenigheid tussen de oversten en het convent in de jaren 1123-1134 en op de pogingen van Heriman, de zoon van Embrico van Mayschoss, in de jaren 1124 en 1127-1129 om de hoogste waardigheid te verwerven, toont hij het meeste begrip voor het standpunt van de ouderen. Aannemelijk is dat hij tegen 1130 te Rode is ingetreden.[29]

Om kanunnik te worden heeft de auteur van de Annales naast de kerkelijke wetenschappen ook de 'letteren' moeten bestuderen, zoals in de Consuetudines was bepaald.[30] Met vrucht: de Annales Rodenses zijn geschreven in een verzorgd middeleeuws Latijn, zoals J. van Gils en Boeren vaststelden;[31] verschillende passages zelfs in een ritmisch proza, b.v. de opsomming van Ailbertus' goede eigenschappen (zie blz. 80):

Sacerdos vero Ailbertus
humilis erat valde / et in omni morum praeclarus honestate
verax in sermone / et strenuus in opere
in elemosinis largus / et in hospitalitate uberrimus
assiduus in vigiliis / et continuus in ieiuniis
in oratione sedulus / et in Dei servitio devotus
inter homines conspicuus / et in universis actibus fidelis et honestus.

Over het kloosterlijke leven bij de keuze van abt Erpo (zie blz. 176):

His adhuc diebus viguit hic magna
et in Christo congregatis adoptanda
inter fratres concordia
que nunquam stabilis erit nec rata
nisi pace firma
inter caput consistente et membra.

Het verhaal over het leven en sterven van Ailbertus, de stichter, brengt de annalist in de vorm van een middeleeuws heiligenleven. Het bevat alle elementen van de goddelijke uitverkiezing: als kind door allen bemind, vroege gelofte om steeds voor

29 Dereine voelt het meest voor de hypothese dat de annalist tot de eerste kloosterlingen behoorde; misschien was hij een van de geestelijken die zich rond 1109 bij de gemeenschap voegden (Dereine 1952, 178). Ook Deutz is van mening dat hij van de vele door hem beschreven gebeurtenissen ooggetuige was en dus reeds vroeg was ingetreden (Deutz 1990, 17 en 18).

30 Dat werd van toekomstige kannuniken verlangd (§ 240... praeter cetera etiam litteris sunt erudiendi).

31 Van Gils 1912; Boeren 1941, 50-67. Het hoofdstuk draagt de titel: De annalist als beoefenaar der 'litteratura'. Jammer is dat het hoofdstuk ook moest dienen om te bewijzen dat de Annales pas rond 1250 werden geschreven, zoals Boeren destijds nog meende. Charles Dereine had een studie over de taal van de annalist willen schrijven (Dereine 1952, 179, noot 4).

God te leven, geleid door bovennatuurlijke droomgezichten. Boeren veronderstelt dat de annalist voor de aankomst van Ailbertus te Rode en zijn werken gedurende de eerste jaren oude optekeningen, een soort historia fundationis, heeft kunnen gebruiken; daaraan ontleende hij ook de tijdsaanduidingen naar het jaar van Ailbertus' aankomst (‘*anno secundo sui adventus*’).[32] Ook over de stichting van een kloostertje te Doornik lijkt de annalist schriftelijke informatie te hebben ontvangen. Aangaande het werk van Ailbertus te Clairefontaine was hem dat niet gelukt, aangezien daar niemand iets had opgetekend *‘deficiente notario’* (zie blz. 98). De annalist ging niet graag uit van mondelinge verhalen en mededelingen, hij maakte liefst gebruik van schriftelijke bronnen. Hij geeft blijk van een nuchtere instelling; van de wonderen rond Ailbertus wil hij niet te veel aanhalen, omdat dat de geloofwaardigheid zou schaden.

Slechts zeven jaar heeft Ailbertus in Rode doorgebracht, van 1104 tot 1111, maar het leven van de vereerde stichter wordt in zijn geheel verteld. Het derde en laatste deel onder het jaar 1122, het jaar waarin Ailbertus te Sechtem overleed. Evenals het jaar van de stichting van Kloosterrade legt de annalist het jaar van Ailbertus' overlijden vast in een uitvoerige omschrijving van de datum, met alle vormen van de toenmalige tijdsaanduiding (zie blz. 126).

De gebeurtenissen en ontwikkelingen in de decennia na het vertrek van de stichter beschrijft de annalist in een veel beknoptere vorm. Veel waarde hecht hij bovendien aan het vermelden van de verworven goederen; uitvoerig beschrijft hij hoe land, bos en hoeven werden geschonken of aangekocht, hoe de overdracht verliep, waar ze lagen, welke rechten ermee verbonden waren. Toch bieden de beknopte mededelingen omtrent de verschillende oversten, over de spanningen en conflicten binnen de gemeenschap de mogelijkheid zich een goed beeld te vormen van het kloosterlijke leven in de abdij. H. Deutz heeft aan de hand van de Annales, de Consuetudines en de oorkonden diepgaand het tot stand komen en de ontwikkeling van het religieuze leven te Kloosterrade beschreven in zijn boek over het geestelijk leven en denken in de abdij.[33]

De notities over de bouw van crypte en kerk zijn weliswaar kort, maar P.S. Everts was in 1949 van mening dat ‘van weinig Romaanse kerken de bouwgeschiedenis zo uitvoerig is overgeleverd als van de abdijkerk van Rolduc’. Hij heeft de mededelingen van de annalist methodisch uitgewerkt en getoetst aan het nog bestaande bouwwerk.[34]

Het werk van de annalist is in de optekeningen van het jaar 1152 plotseling afgebroken. De tweede hand die de rest van dat jaar en de mededelingen over 1153 schreef, deed dat waarschijnlijk volgens het ontwerp van de annalist. Het verhaal gaat namelijk in dezelfde stijl verder.

32 Boeren 1968, 15, kol. 2.

33 Helmut Deutz, Geistliches und geistiges Leben im Regularkanonikerstift Klosterrath im 12. und 13. Jahrhundert, Siegburg 1990.

34 P.S. Everts, De Annales Rodenses en de bouw der abdijkerk van Rolduc, in: PSHAL 85 (1949) 91-120 (citaat op 91).

De derde persoon die een generatie later

Beeld van Ailbertus, de stichter van Kloosterrade. Detail van een gedenkteken voor het achtste eeuwfeest (1904) op het voorplein van Rolduc. In de linkerhand draagt Ailbertus een replica van de abdijkerk; hij steekt drie vingers van zijn rechterhand omhoog als teken van zijn verering der H. Drievuldigheid.
Foto: Rijksarchief in Limburg H.L. Mordang.

notities aangaande de jaren 1154 tot 1157 toevoegde, bracht geen verhalende tekst. Het zijn maar losse aantekeningen over schenkingen. Een andere hand schreef daarbij in margine de drie mededelingen over de keizerskroning van Rooms-Koning Frederik I.

§ 4 Toelichtingen bij de tekst

1. Ailbertus

Voordat de annalist beschrijft hoe Ailbertus in 1104 Kloosterrade stichtte, verhaalt hij eerst over diens jeugd en zijn leven als kanunnik van het kapittel van Doornik. Over dat kanunnikenbestaan hebben Dereine en J. Pycke in een achttal Doornikse oorkonden nadere gegevens gevonden.[35] Zijn naam is iets afwijkend gespeld: Elbertus. Met andere kanunniken treedt Elbertus in de oorkonden op als getuige. De eerste oorkonde dateert van 29 april 1087; daarin wordt hij als laatste genoemd. In de oorkonden van 1089 en 1090 staat hij vermeld bij de kanunniken die diaken zijn. In 1093 is hij in waardigheid opgeschoven en wordt direct achter de cantor Sicher genoemd; volgens de twee charters uit 1094 en 1095 is Elbertus zelf met de functie van cantor bekleed. Volgens de oorkonde van 1098 echter hoort hij niet meer bij de

35 Dereine 1952, 184 en noot 4; Pycke 1988, 98 en 99.

dignitarissen. Uit de kroniek Historiae Tornacenses is bekend dat Elbertus in de zomer van 1099 met een andere kanunnik naar Rome was afgevaardigd om van de paus te verkrijgen dat het bisdom Doornik losgemaakt zou worden uit de personele unie met het bisdom Noyon.

Het leven van Ailbertus te Doornik is daarmee voor een tijd van dertien jaar gedocumenteerd, van 1087 tot en met 1099. Pycke neemt met Dereine aan dat Ailbertus tussen 1060 en 1070 te Antoing werd geboren en dat hij zich omstreeks 1100 tot priester liet wijden. Diaken was hij sedert 1089.[36]

Over de functies die Ailbertus te Doornik heeft vervuld, blijkt tegenspraak te bestaan tussen de Annales en de oorkonden. Volgens de laatste was hij een paar jaar cantor, het belangrijkste ambt na dat van de kapitteldeken. De cantor had de zorg voor het koorgebed, de voornaamste taak van kanunniken. In de Annales wordt Ailbertus' functie niet uitdrukkelijk genoemd, er staat slechts dat hij *'promotus (est)'*, d.w.z. dat hij bevorderd werd tot een hoge post (blz. 70, regel 7 en 8). Uit het vervolg van de tekst valt op te maken dat het een functie was in het onderwijs. Daarom is in de uitgaven van Lavalleye en van Pertz het gat dat juist voor het woord *'promotus'* door slijtage is ontstaan, aangevuld met '*magister est promotus*'. Ook de samensteller van het manuscript uit 1644 verstond de passage in dezelfde geest en maakte ervan: *'unde scholaris promotus'*.[37] De Franse vertaling van een eeuw vroeger formuleerde helder: 'luy at este donnee la presidence en lescolle del eglise', Ailbertus werd leider van de Doornikse kapittelschool.[38]

Boeren en Dereine zijn van mening dat Ailbertus wel een tijd lang onderwijs heeft gegeven, maar nooit het ambt van scholaster, bestuurder van de school, heeft bekleed.[39] Pycke laat de mogelijkheid open dat Ailbertus als cantor de kapittelschool tijdelijk heeft geleid, na het plotselinge vertrek van de scholaster Odo van Orleans in 1092.[40]

Zeven jaar verbleef Ailbertus te Rode, maar in 1111 verliet hij zijn stichting om het voortbestaan van de jonge religieuze gemeenschap niet door meningsverschillen in gevaar te brengen. Hij vertrok volgens de annalist naar Noord-Frankrijk, waar hij in het bisdom Laon van een plaatselijke heer een groot stuk van het bos Thiérache ter beschikking kreeg. Daar vormde hij een nieuwe gemeenschap met een eremitische leefwijze. Maar Ailbertus verliet in 1122 ook deze stichting, Clairefontaine genaamd. Volgens de annalist woonden er in zijn tijd - hij begon aan zijn geschrift omstreeks 1155 - religieuzen die in het wit gekleed gingen. Het was dus een klooster van Norbertijnen geworden.

Dit verhaal wordt bevestigd door de stichtingsakte van Clairefontaine uit het jaar 1126.[41] In het bisdom Laon had Norbertus in 1120 te Prémontré een nieuw soort kloosterlijke gemeenschap gesticht, daartoe geïnspireerd door de ideeën van abt Richer tijdens een verblijf in Kloosterrade.[42] De in Clairefontaine achtergebleven

36 Pycke 1198, 99, onder j.
37 Collectanea Bollandiana, hs. 146 fol. 8v.
38 AAk nr. 1188, fol. 1v.
39 Boeren 1942, 17; Dereine 1952, 186.
40 Pycke 1988, 99.
41 Editie bij C.L. Hugo, Ordinis praemonstratensis annales, dl. 1, Nancy 1734, 400 en 401. In afschrift Bibliothèque Nationale te Parijs, coll. Baluze, vol. 51, fol. 152v (aldus Boeren 1965, 91, noot 11).
42 Deutz 1992 en 1993.

broeders hadden zich met voorspraak van de bisschop tot Norbertus gewend om een filiaalklooster van Prémontré te mogen worden. Het werd hun toegestaan en de bisschop van Laon vaardigde een oorkonde uit, waarin de overgang naar Prémontré en het goederenbezit werden vastgelegd. In de inleiding wordt verhaald hoe reeds Albertus, hun vroegere leider, geprobeerd had zich met zijn volgelingen onder de geestelijke leiding van Norbertus te plaatsen, hetgeen deze toen afwees.[43]

Ailbertus overleed tijdens een tocht door het Rijnland te Sechtem in de buurt van Bonn op 19 september 1122, zoals de annalist nadrukkelijk vastlegt. Het is jammer dat de exacte Dereine zich op dit punt vergist en tweemaal een foutieve sterfdag geeft: 18 januari en 18 september; beide zijn nu terechtgekomen in het biografisch repertorium der kanunniken van Doornik.[44]

2. Oorsprong der graven van Gelre en Kleef

De Annales openen met het verhaal dat twee adellijke broers, Gerard en Rutger, hun geboorteland Vlaanderen vanwege politieke conflicten ontvluchtten en zich in dienst stelden van de Duitse koning. Deze wees Gerard een woonplaats toe te Wassenberg en Rutger te Kleef en gaf hun zoveel land in leen, dat hun nakomelingen tot vorsten van de streek uitgroeiden. Lange tijd heeft er ernstige twijfel bestaan aan de juistheid van deze mededeling, vooral in de jaren dertig door toedoen van Boeren.[45] Tegenwoordig wordt de geloofwaardigheid van het verhaal algemeen erkend; dat was trouwens in 1967 ook reeds door Boeren gedaan.[46]

Algemeen wordt aangenomen dat de vlucht heeft plaats gehad in de tijd van graaf Boudewijn IV (988-1035), die voor Vlaanderen expansie zocht naar het oosten en daarbij de Schelde, de toenmalige grens tussen het Duitse Rijk en Vlaanderen, overschreed. Keizer Hendrik II (1002-1024) kwam tegen de Vlaamse graaf in actie in de jaren 1006/07 en opnieuw in 1020.[47] Omstreeks de tweede keizerlijke expeditie ontstond er een machtsvacuüm tussen Maas en Rijn door het overlijden van twee graven, Wichman († 1016) en Balderik († 1021). Verondersteld wordt dat de keizer toen hun taken toevertrouwde aan de beide Vlaamse broers.[48] In een keizerlijke oorkonde uit 1033 is er sprake van een Gerardus Flamens (Gerard de Vlaming).

De annalist noemt in het vervolg van zijn verhaal vier afstammelingen van de twee broers als regerende vorsten in de tijd dat Ailbertus tussen Maas en Rijn een plek zocht

43 In de editie van de oorkonde bij Hugo staat abussievelijk Albericus, in het afschrift van Baluze echter Albertus; de naam die Hugo ook gebruikt in zijn biografie van Norbertus (zie Boeren 1965, 88; vgl. ook Dereine 1953, 1042).
44 Dereine 1952, 187 en 193; Pycke 1988, 99 onder k.
45 Boeren 1938, 118 vlgg.
46 In: Limburg's Verleden, II, Maastricht 1967, 37 '... beter, de woorden van de Annalist letterlijk te verstaan en het Vlaamse broederpaar te zien als keizerlijke gunstelingen, die tussen Maas en Rijn met opengevallen goederen en graafschappen werden begunstigd'.
47 Koch 373-375.
48 Kraus 1982, 19-22.

voor een kloostertje. Het waren graaf Gerard van Gelre, Gozewijn van Heinsberg, graaf Hendrik van Kriekenbeek en graaf Diederik van Kleef. De eerste drie worden beschouwd als afstammelingen van Gerard, en als leden van de derde generatie, hoewel de annalist hen 'pronepotes' noemt, letterlijk achterkleinzonen.[49] Diederik van Kleef die in oorkonden voorkomt tussen 1092 en 1118, is de nakomeling van Rutger; de graad van verwantschap is echter omstreden.[50]

Graaf Gerard van Gelre (1085-1131/38) noemde zich aanvankelijk naar zijn bezittingen afwisselend 'van Wassenberg' of 'van Gelre'; sinds 1118 uitsluitend 'van Gelre'.[51] Hij vestigde zich begin twaalfde eeuw te Geldern in het Niersdal. Zijn dochter Judith of Jutta zoals ze in de Annales wordt genoemd, huwde met Walram, van 1119 tot 1139 graaf van Limburg. Zij bracht het land van Wassenberg in handen van de Limburgers.[52]

Graaf Hendrik van Kriekenbeek is een broer van Gerard van Gelre; zij treden samen op als getuige in een oorkonde van 1096.[53]

Gozewijn, heer van Heinsberg, wordt meestal gezien als neef van de twee voorgaanden.[54] In tegenstelling tot de drie anderen wordt hij door de annalist niet als graaf betiteld. Dat komt overeen met de bevindingen der historici. In 1119 werd hij ook heer van Valkenburg. Hij overleed in 1128 en werd in Valkenburg en later te Heinsberg opgevolgd door zijn zoon Gozewijn II, die ook in de Annales voorkomt.[55]

3. De familie Saffenberg

Het geslacht ontleent zijn naam aan het slot Saffenburg, tegenwoordig een ruïne, bij Mayschoss in het Ahrdal. De familie was sinds het einde van de elfde eeuw ook in bezit van het kleine gebied Rode aan de Worm. Graaf Adelbert van Saffenberg stond in 1104 aan Ailbertus toe daar een klooster te stichten. Het geslacht heeft in de twaalfde eeuw een vrij belangrijke rol gespeeld in het Rijnland, zodat veel historici tot in de jongste tijd toe geprobeerd hebben een stamboom samen te stellen.

G. Aders heeft in 1976 in het grote werk over de graven van Limburg Stirum een hoofdstuk gewijd aan de heren en graven van Saffenberg. Maar een belangrijk gegeven uit de Annales verstaat hij onjuist; hij ziet Mathilde (die hij Mechtilde noemt) als de dochter van graaf Adelbert, terwijl ze een kleindochter was.[56] Joseph Milz besteedde rond dezelfde tijd (1977) aandacht aan de Saffenbergers bij zijn studie over

49 Schiffer 14; Kraus 1982, 19.
50 Kraus 1982, 18-20; Kastner 52 en 53 kol. 2.
51 Schiffer 13.
52 Alberts 1979, 32 en 86.
53 Alberts 1979, 32.
54 De Vries, tabel; Schiffers 19; Merckens 65-67. Kraus (1982, 20) maakt hen in het overzicht zonder nadere toelichting tot broers.
55 Viedebantt 147.
56 Aders 16 en 17. Eberhard Quadflieg maakt dezelfde fout in de voorafgaande genealogische tabellen, blz. LXXIII.

de voogden van de Keulse Dom. Als kennisbron vermeldt hij nadrukkelijk ‘die Nachrichten der gut unterrichteten Annales Rodenses’.[57] Thomas Kraus verdiepte zich een paar jaar later in deze materie bij zijn studie over ‘die Entstehung der Landesherrschaft der Grafen von Berg’ (1981). Hij concludeerde dat de graven van Berg, die van Hochstade-Wickrade en die van Saffenberg met elkaar verwant waren.

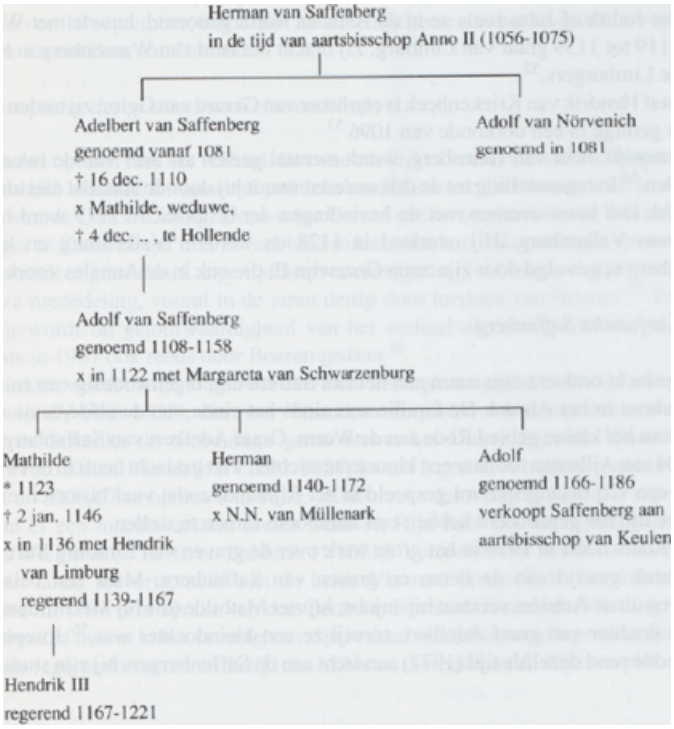

Stamtafel der Saffenbergers

De stamboom der Saffenberger zoals Milz die gaf, breidde hij nog wat uit.[58]

Vanuit de Annales kunnen een paar details verbeterd worden. Graaf Adelbert stierf op 16 december 1110, zoals bij dat jaar is vermeld, en niet op 16 december 1109, zoals vaak wordt geschreven. De annalist gebruikt volgens de gewoonte van die dagen de

57 Milz 198.
58 Kraus 1981, 111 en 116.

kerststijl; het nieuwe jaar begon dus op 25 december. Die dag en de zes volgende dagen werden reeds tot het volgend jaar gerekend, maar bij de dagen vóór Kerstmis is er geen afwijking van de hedendaagse jaartelling. De datum in de Annales hoeft dus niet aangepast te worden.

De annalist geeft meestal alleen de sterfdag, niet het jaar van overlijden. Dat is ook het geval bij Mathilde, de echtgenote van Adelbert. Zij overleed op 4 december, maar niet in 1110, hoewel haar overlijden bij dat jaar is genoteerd. De annalist voegt er immers bij dat zij na de dood van de graaf (1110) ging wonen in het huis van haar eerste echtgenoot, aan de overkant van de Rijn. In welk jaar zij overleed, is niet vermeld.

Adolf, de zoon van Adelbert en Mathilde, trouwde in 1122 met Margareta van Schwarzenburg. In 1136 reeds werd hun dochter Mathilde uitgehuwelijkt aan Hendrik van Limburg. Dan lijkt zij toch de eerstgeborene te zijn geweest en ouder dan haar broers Herman en Adolf, hoewel deze als mannelijke nakomelingen in de stamboom steeds voorop staan. Mathilde stierf reeds op 2 januari 1146, nog geen 23 jaar oud, en werd in de crypte van Kloosterrade begraven, zoals de annalist meedeelt bij 1151.

4. Abt Richer

Uit recente onderzoekingen komt Richer naar voren als de tweede stichter van Kloosterrade.[59] Na het plotselinge vertrek van Ailbertus in 1111 haalde de verweesd achtergebleven gemeenschap hem uit het Beierse Rottenbuch, een proosdij van reguliere kanunniken, naar Rode, om met zijn kennis van het kloosterlijke leven leiding te geven aan de zeer jonge gemeenschap. Uit handen van de bisschop van Luik ontving Richer in 1112 de *cura fratrum* en hij werd daarmee de eerste officiële overste van Rode.

Vanuit Rottenbuch bracht Richer het oude kanunnikenideaal van Augustinus mee: samenwonen in gemeenschap, zonder eigen bezit, vaste indeling van de dag met geregeld gebed, en beperkt gebruik van vlees. Men beriep zich daarvoor op het Praeceptum van Augustinus, waarin de kerkvader leefregels had opgesteld voor het klooster in zijn bisschopsstad. De kanunniken leefden in conventsverband en noemden zich *reguliere* kanunniken. Te Rode onderging Richer de invloed van de strengere leefwijze die Ailbertus had voorgestaan: handenarbeid was er gebruikelijk (de meesten werkten op het land), stilzwijgen en vasten hadden een voorname plaats, en vlees werd niet gegeten. Ideeën die opgesloten waren in de strenge Ordo monasterii, die ook aan Augustinus werd toegeschreven.

Onder leiding van Richer groeide er te Rode, zoals dat ook het geval was te Springiersbach aan de Moezel, een nieuwe vorm van regulier kanonikaal leven, de ordo novus. De strenge kloosterlijke gebruiken en het verloop van het dagelijkse leven zijn door Richer in detail vastgelegd in de Consuetudines Rodenses. Hij ging daarbij

59 Augustus 1987, 10-19; Deutz 1990, 27-53, 106-135.

niet alleen uit van de twee geschriften van Augustinus, maar ontleende ook veel aan de consuetudines van Marbach, een klooster van reguliere koorheren in de Elzas, en aan die van de benedictijner abdij Hirsau in het Zwarte Woud. Het geheel heeft hij op heel eigen wijze vorm gegeven; de nieuwigheden

Het middeleeuwse zegelstempel van de abdij. De oudste afdruk van dit zegel hangt (als brokstuk) aan een oorkonde van maart 1252, Rijksarchief Hasselt, Sinnich nr. 19.
Foto: Staatliche Museen Berlin, Münzkabinet.

van de ordo novus worden telkens toegelicht en verdedigd.

In de ogen van Richer bereikte een kanunnik die volgens de ordo novus leefde, de volheid van het religieuze leven. Hem was het niet meer toegestaan over te gaan naar een monnikenklooster, alsof dat leven hoger stond. Men kon nu in ordine canonico de volmaaktheid bereiken. In veel opzichten werd van de kanunniken een zwaar ascetisch leven verlangd. Zij moesten ook een hechte gemeenschap vormen, waarbij de overste als abbas, als vader gezien moest worden. Daarom was het volgens Richer gepast dat de overste de abtswaardigheid zou bezitten, hoewel dat bij kanunniken niet gebruikelijk was. In overeenstemming daarmee liet Richer zich in 1119 door Frederik, de nieuwe Luikse bisschop, tot abt wijden.

De Consuetudines komen als geschrift in de Annales niet ter sprake en abt Richer wordt niet als regelgever genoemd, maar de annalist onderstreept wel enkele keren de betekenis van Richer voor de vorm van het kloosterleven. Onder 1119 verhaalt hij, hoe Richer het eten van vlees afschafte om allen tot een volmaakter leven te brengen, terwijl hij voor zieken en jeugdigen uitzonderingen maakte, zoals dat in de Consuetudines nader is uitgewerkt.[60]

Richer heeft in Rome goedkeuring van de nieuwe leefregels gevraagd. Het pauselijke antwoordschrijven, gedateerd op 24 maart 1122,[61] bereikte Kloosterrade pas na de dood van de abt. Hij stierf reeds op 5 februari. Vreemd is dat de annalist deze bevestiging door de paus niet vermeldt. Hij noemt trouwens deze paus, Calixtus II die in 1119 werd gekozen en in 1124 overleed, nergens in zijn verhaal, hoewel hij tussen 1104 en 1145 telkens het overlijden van een paus en de keuze van diens opvolger noteert. Volgens de Annales Rodenses zou paus Gelasius II in 1119 opgevolgd zijn door Honorius II.

60 De Consuetudines zijn met een Duitse vertaling uitgegeven in de reeks Fontes Christiani (zweisprachige Neuausgabe christlicher Quellentexte aus Altertum und Mittelalter) door Helmut Deutz in 1993; een vertaling in het Nederlands door Chretien Meertens is in 1987 uitgegeven door het Centrum Rolduc.

61 AAK nr. 674, editie Ernst VI, blz. 122 en 123. (De datum is niet VIII, maar VIIII kal. aprilis.)

5. De appellatio

In de Annales komen een paar gevallen voor van '*appellatio maioris audientie*' (o.a. blz. 160, regel 33), het in beroep gaan bij een hogere kerkelijke instantie. Het kerkelijke recht was in de twaalfde eeuw nog niet op schrift gesteld, en de procedure die destijds bij de appellatio gold, is moeilijk vast te stellen. Bij de gevallen in de Annales gaat het niet om een beroep tegen een vonnis of tegen een bestuurlijke maatregel van een overheidspersoon, maar om een appellatie tegen de persoon zelf. De broeders hadden in 1108 van de Luikse bisschop het recht gekregen zelf hun overste te kiezen. Deze presenteerde zich aan de bisschop en ontving van hem de *cura fratrum*, de leiding over het klooster. De bisschop had daarmee ook de bevoegdheid een overste af te zetten.

Reeds in 1123 gebeurde dat met abt Giselbert, een bejaarde wereldgeestelijke die weinig begrip had van het kloosterlijke leven en daaraan geen leiding kon geven. De medebroeders legden de zaak voor aan de bisschop, die de abt *ad audientiam* riep en beide partijen hoorde. Daarop onthief hij Giselbert van zijn ambt, *'absolvit eum officio'* (blz. 128, regel 6).

Een decennium later ontstond er een onoverbrugbare tweedracht tussen proost Frederik en de broeders. Omdat ze het onderling niet eens konden worden, wendden de broeders zich weer tot de bisschop en legden hem de zaak voor, volgens de annalist in 1134, waarschijnlijk reeds in 1133. Bij abt Giselbert heette het '*eo ad audientiam episcopi vocato*' (blz. 128, regel 6), hij was door de bisschoppelijke rechtbank gedagvaard. Bij proost Fredrik luidt de formulering *'facta illi appellatione'* (blz. 158, regel 5), waarmee wordt onderstreept dat het convent beroep aan tekende tegen de overste.

Dezelfde formulering gebruikt de annalist, wanneer in 1135 enige kanunniken van het kathedrale kapittel te Luik zich tegen hun bisschop keren, omdat hij kerkelijke ambten tegen betaling vergaf. De annalist formuleert *'facta ei appellatione maioris audientie'* (blz. 160, regel 33), zij gingen tegen hem in beroep bij de hogere rechter, dit wil zeggen bij de paus. Deze riep bisschop Alexander ter verantwoording en onthief hem tenslotte van zijn ambt, *'absolvit eum ab episcopali dignitate'* (blz. 162, regel 4/5).

Het beroep van de broeders van Kloosterrade tegen hun overste Frederik leidde niet tot resultaat. De Luikse bisschop, genoemde Alexander, nam geen beslissing. Maar de broeders legden hem de kwestie opnieuw voor, toen hij in januari 1134 op de keizerlijke hofdag te Aken verbleef. Nu verwees hij hen naar de aanwezige pauselijke legaat. Deze hoorde de broeders en de proost, gaf een oordeel en hij onthief Frederik van de leiding over de abdij, *'absolvit eum a loco'* (blz. 158, regel 17). Als parallel van het 'absolvere' gebruikt de annalist ook het meer kerkrechtelijke begrip 'deponere': '*deposito igitur Giselberto*' (blz. 128, regel 8), *'[Fredericum] depositum'* (blz. 158, regel 18).

Vanuit Kloosterrade was men nog eens in beroep gegaan tegen de wettige overste; die keer niet tegen de persoon maar tegen diens plannen. Toen proost Borno die vanuit Springiersbach was aangetrokken, gewoonten uit het klooster van herkomst te Kloosterrade wilde invoeren, verzetten vooral de 'seniores' zich daartegen. Vier trokken in 1127 naar Luik, misschien om de hulp van de bisschop in te roepen. Twee reisden tenslotte naar Rome '*ad apostolici audientiam'*, naar de rechtbank van de paus (blz. 142, regel 24 en 25), om bij de hoogste rechter in beroep te gaan, hetgeen in de middeleeuwen iedere gelovige vrijstond. Ook de pauselijke beslissing viel uit in het nadeel van de overste.[62]

6. Kleding van de kanunniken

Enkele keren komt in de Annales ook de kleding van de kloosterlingen ter sprake, althans die van de mannen. De stichter Ailbertus droeg als priester een eenvoudig, strak gesneden kleed, dat nauwelijks tot op zijn voeten reikte, afwijkend van de gewoonte van zijn tijd. Wel was het kleed van linnen ten teken van zijn priesterschap. Eronder droeg Ailbertus een geitenharen onderkleed, uit versterving; om die reden had hij ook geen mantel en schoenen (blz. 79, 81 en 83). Over de kleding van zijn volgelingen vernemen we niets.

Bij het organiseren van het kloosterlijke leven onder Richer, die in 1112 als proost de gemeenschap ging leiden, werd ook de kleding vastgelegd. De voornaamste kledingstukken der broeders die *'clericus'* waren, noemt de annalist in het begin van zijn verhaal (blz. 72, regel 10 en 11): de *'tunica interior'* of eenvoudig de '*tunica'*, het gewone lange kleed, zwart van kleur en overeenkomend met een soutane of toog; daarover het *'superpellicium'*, het witte koorkleed, dat praktisch even lang was als de tunica, te vergelijken met de hedendaagse albe die een geestelijke tijdens de mis draagt. Voor de reguliere kanunnik was dit het kenmerkende kledingstuk en moest steeds gedragen worden (blz. 176, regel 23 en 24).[63] Tenslotte de *'nigra cappa'*, een lange zwarte mantel die de '*clericus'* droeg bij de kerkelijke diensten tussen Allerheiligen (1 november) en Pasen.[64]

De naam *'tunica'* komt in de Consuetudines Rodenses niet voor, daar wordt het kledingstuk aangeduid met '*camisia*'. Dit woord is in de Annales slechts eenmaal gebruikt (blz. 166, regel 3). Te Kloosterrade was de soutane aanvankelijk van linnen; door toedoen van abt Borno (1134-1137) ging men een wollen kleed dragen.

62 Martin 1932; Scheuermann 1958. Dank aan prof. dr. E.C. Coppens.

63 In de Consuetudines Rodenses wordt het superpellicium aangeduid als canonicalis vestis (§ 35).

64 Consuetudines Rodenses §§ 195 en 196). Zie voor de kleding der kanunniken ook Ernst dl. II, 286 en 287, speciaal noot 2. Hij beschrijft ook de dracht in zijn tijd, de achttiende eeuw. Verder bij Deutz 1990, 160 noot 414, en de afbeeldingen 17 en 18.

7. Onnauwkeurigheden

Zoals Dereine en Deutz bij hun onderzoekingen vaststelden, zijn de Annales Rodenses met zorg samengesteld, evenwichtig geschreven en gefundeerd op kennis van de kloosterlijke en plaatselijke toestanden, en ze steunen op oorkonden en andere schriftelijke bronnen. Dat geldt vooral voor de zaken betreffende de abdij. Ook de gegevens over gebeurtenissen buiten de abdij, speciaal aangaande het bisdom Luik, zijn betrouwbaar.[65] Wat de annalist over de voorbereiding en uitvoering van de tweede kruistocht (1146-1148) meedeelt, is voor een plaatselijke kroniek verrassend veelzijdig. Hij besteedt aandacht aan de prediking in het Rijnland, wijst erop dat in feite drie onderscheiden tochten tegen de heidenen werden ondernomen en vertelt wat de afloop was (blz. 189, 191, 195 en 197).

Slechts een enkele keer vergist de annalist zich. In de rij der pausen is Calixtus II niet alleen overgeslagen, maar ook is niet het belangrijke concordaat van Worms vermeld, dat deze paus in 1122 sloot met keizer Hendrik V, waardoor een einde kwam aan de lange investituurstrijd, de twist over het aanstellen van bisschoppen en abten. De keizer zag namelijk ervan af, bisschoppen en abten in hun geestelijk ambt te installeren door het overreiken van ring en staf. Onder het jaar 1122 plaatst de annalist de regeling die paus Paschalis II (1109-1118) in 1111 noodgedwongen had getroffen met Hendrik V. Slechts bij wijze van privilege stond de paus toen aan Hendrik de investituur van bisschoppen en abten toe. Het jaar daarop werd dat privilege reeds herroepen. De annalist vermeldt bij 1111 de strijd tussen Paschalis en Hendrik uitdrukkelijk en kent ook de afloop. Maar aangekomen bij het het jaar 1122, verwart hij de tijdelijke regeling uit 1111 met het concordaat van Worms, waarbij juist het tegenovergestelde werd bepaald.[66]

In het zeventiende-eeuwse Kloosterrade was men zich het belang van dat op 23 september gesloten concordaat zeer bewust. Het werd zelfs in verband gebracht met het overlijden van Ailbertus, die op 19 september 1122 stierf, vier dagen vóór het afsluiten van het concordaat van Worms, zoals een aantekening in het archief vermeldde. Misschien was het vergelijk - zo stond in die notitie - wel tot stand gekomen door de verdiensten en de gebeden van Ailbertus.[67]

In het begin van de Annales (blz. 80) laat de annalist bisschop Koenraad van Utrecht (1076-1099), wiens dood hij schildert als die van een martelaar, een bezoek brengen aan de jonge stichting te Rode, om Ailbertus over te halen zich in het Utrechtse te vestigen. In feite komt daarvoor alleen bisschop Burchard (1100-1122) in aanmerking, die in december 1107 te Aken met Rooms-Koning Hendrik V en vele vorsten en bisschoppen het Kerstfeest vierde.[68]

65 Dereine 1952, 178-184; Deutz 1990, 14-23.

66 Van Gils heeft deze vergissing het eerst opgemerkt (Van Gils 1912, 334 en 335).

67 Kessel, a.w., 37. ‘Dies ei (=Alberto) postremus fuit 19 sept. a. 1122, quatuor circiter diebus antequam sacerdotium inter et regnum pax universalis post pertinacissima 50 ferme annorum dissidia, ipsius forte meritis precibusque, coaluit. Ex archivo Rodensi.’

68 Meyer von Knonau 1907, 73; L. Sloet, Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutfen tot op den slag van Woeringen, 5 juni 1288, dl I, 's-Gravenhage 1872, nr. 215 (oorkonde van koning Hendrik V, uitgevaardigd te Aken op 28-12-1107; onder de bezegelaars bisschop Burchard).

Bij de titulatuur van de oversten van het

Interieur van de abdijkerk te Rolduc, in de huidige toestand. Het verlengde deel van het priesterkoor, waar de koorbanken zich bevinden, werd pas tegen 1225 gebouwd. De twee trappen naar het priesterkoor en de toegang daartussen tot de crypte dateren van eind vorige eeuw. Bij de tweede travee van het kerkschip is het pseudotransept, ontstaan door de hoge tongewelven in de zijbeuken, duidelijk te zien.
Foto: Studio Modern.

klooster is de annalist zeer nauwkeurig. Ailbertus die geen zending van de bisschop had, is voor hem ‘de priester’ en stichter. Richer die in 1111 van de Luikse bisschop de *cura fratrum* ontving, was de eerste officiële overste en droeg de titel ‘proost’; na zijn abtswijding in 1119 wordt hij telkens ‘abt’ genoemd. Overste Bertolf (1123-1124) die niet door de Luikse bisschop was aangesteld, wordt slechts met de titel ‘elect’ aangeduid. En Borno die tweemaal als overste werd geroepen, wordt pas in de tweede periode (1134-1137), na zijn wijding, ‘abt’ genoemd.

Bij personen buiten de abdij is de annalist minder precies. Hartbert (van Bierum) wordt al in 1136 en 1137 bisschop van Utrecht genoemd, hoewel hij pas in 1139 die functie kreeg. Adolf van Saffenberg noemt de annalist reeds graaf in 1110, terwijl hij pas bij zijn huwelijk in 1122 een graafschap verwierf, zoals de annalist zelf onder dat jaar meedeelt (blz. 127). Walram II, graaf van Limburg (1119-1139), ontving in 1128 van de Duitse keizer het hertogschap over Neder-Lotharingen,[69] maar de annalist vermeldt Walram steeds met de titel ‘hertog’, ook in de jaren vóór 1128. Opvallend is daarom het ontbreken van de titulatuur bij zijn zoon Hendrik II (1139-1167). Deze werd niet als hertog van Lotharingen aangesteld, maar maakte toch aanspraak op de titel ‘hertog’. In de Annales Rodenses wordt hij eenvoudig Hendrik genoemd, soms met de toevoeging ‘de voogd van ons klooster’, een enkele keer ‘Hendrik van

69 Erkens 171, Schoppmann 58-60.

Limburg'. In keizerlijke oorkonden en in oorkonden van de Keulse bisschoppen wordt aan Hendrik vanaf 1165 pas de titel 'hertog' toegekend.[70]

70 Erkens 176 en 177.

8. De chronologie

In het algemeen wordt aangenomen dat in de Nederlanden tot het einde van de twaalfde eeuw de kerststijl gebruikt werd[71], dat wil zeggen dat het nieuwe jaar begon op 25 december en niet op 1 januari (jaardagstijl), zoals later algemeen gebruikelijk zal worden. Voor de telling der jaren heeft het gebruik van de kerststijl alleen gevolgen voor de week tussen 25 december en 1 januari. Daarna lopen kerststijl en jaardagstijl weer synchroon.

De Annales Rodenses zelf geven geen direct uitsluitsel over de gehanteerde stijl. Slechts op één plaats, en wel in het jaar 1113 bij de intrede van Hezelo, is sprake van een datum tussen 25 december en 1 januari. Hezelo sterft volgens de annalist VI kal. ianuarii, wat overeenkomt met 27 december. Het jaartal wordt niet genoemd. Het hoeft in ieder geval geen betrekking te hebben op het jaar 1113, omdat de annalist de sterfdata gewoonlijk vermeldt bij het bericht over de intrede in het klooster of bij het jaar van de schenking.

De auteur van de Annales Rodenses geeft van jaar tot jaar de gebeurtenissen weer, waarbij hij voor de aanduiding van de data wisselend gebruikt maakt van de Romeinse kalender met zijn vaste dagen in de maand (Kalendae, Nonae, Idus) of - maar in mindere mate - van de heiligenkalender (op de vooravond van het feest van St. Thomas).

Daarnaast bedient hij zich van enkele termen voor het aangeven van jaren, maanden en dagen die enige verklaring behoeven. Zo is op een drietal plaatsen sprake van indictie. Het woord indictio betekent verklaring maar ook vaststelling van belasting. Vervolgens verschuift de betekenis naar de termijn waarvoor de belasting geldt, oorspronkelijk vijf jaar in de tijd van keizer Diocletianus (eind derde eeuw), maar vanaf 312 wordt er een periode van vijftien jaar mee aangeduid. De eerste indictie zou in september 312 zijn begonnen.[72] Vanaf die datum werden telkens opeenvolgende perioden van vijftien jaar gerekend. In middeleeuwse kronieken wordt vaak bij het jaar des Heren ook vermeld welk jaar het was van de lopende indictie. Zo vermeldt de annalist van Kloosterrade bij het jaar 1104 *'indictione XII^{a}'*; naar zijn berekening was 1104 het twaalfde jaar in de cyclus van vijftien.

Ook op drie plaatsen vindt een nadere datering plaats met het begrip luna, een dag in een maanmaand, de periode tussen twee opeenvolgende nieuwe manen, die in de regel iets meer dan 29,5 dagen telt. Een complete maancyclus bestaat uit 235 maanmaanden, die gelijk zijn aan 19 zonnejaren.[73] De berekening der lunae was overigens geen eenvoudige zaak en regelmatig worden dan ook fouten gemaakt. Onze annalist is geen uitzondering op deze regel; want de drie keer dat hij nader met luna dateert, gaat het prompt mis. Dat heeft een uitzonderlijk gevolg in het jaar 1133. Door

71 Strubbe-Voet, 53.
72 Strubbe-Voet, 62-65.
73 Grotefend, 1 en 2.

zijn verkeerde berekening ziet hij de zonsverduistering in dat jaar als een wonderbaarlijk gebeuren, terwijl dit in werkelijkheid niet het geval was.

Tenslotte is bij het overlijden van Ailbertus nog sprake van epacta en concurrens. De epacta heeft - evenals luna - betrekking op de maan en het epactencijfer drukt de ouderdom van de maan uit en dus is er ook hier sprake van een 19-jarige cyclus. Deze rekenwijze werd gebruikt om een samenhang te maken tussen het zonnejaar en de maancycli, wat van belang is voor het vaststellen van de kerkelijke kalender[74]. De concurrentes hebben tot doel de dagen van de week en het jaar van de Juliaanse kalender met elkaar te verbinden; iedere 28 jaar vallen kalenderdag en weekdag met elkaar samen.

Het overlijden van Ailbertus is voor de annalist dermate belangrijk dat hij de overlijdensdag met alle egards wil behandelen en derhalve alle tijdsaanduidingen te voorschijn haalt, waarover de middeleeuwer kon beschikken. Maar hoe indrukwekkend die opsomming ook moge zijn, het haalt het niet bij de simpele formulering van ‘de Heer, die in alle eeuwen der eeuwen regeert’!

Om de jaren aan te geven gebruikt de annalist vanaf het begin tot en met het jaar 1152 de uitdrukking: *‘Anno Dominice Incarnationis’* (in het jaar van de menswording des Heren), van 1153 tot 1157 staat er simpel *‘Anno’* (in het jaar) en in 1157 staat er *‘Anno Domini*’ (in het jaar des Heren). Deze afwisseling komt overeen met de wisseling van de auteur. De eerste auteur is verantwoordelijk voor de tekst tot en met het jaar 1152; daarna is een tweede en een derde hand te onderkennen.

Een andere manier om de tijd aan te geven is het gebruik van de terminologie *‘his diebus’* (in die dagen). Een bepaalde lijn in het gebruik daarvan valt echter niet te onderkennen.

9. De verwerving van goederen

De Annales zijn niet alleen een kroniek van gebeurtenissen in en rond de abdij Kloosterrade, ze bevatten ook lange passages over de verkrijging van onroerende goederen. Er is vastgelegd op welke rechtsgrond het klooster de eigendom verwierf, hoe de overdracht geschiedde, waar het goed was gelegen en eventueel welke bijzondere rechten ermee waren verbonden. Vooral bij de grote schenkingen of aankopen gaat de annalist er uitvoerig op in, zoals bij de omvangrijke inbreng van Embrico van Mayschoss in 1106/07 (blz. 85 en 87), bij de inbreng van Eingram van Ritzerfeld in 1121 (blz. 119 en 121) en van Hildebrand in 1143 (blz. 181).

Bijna altijd geeft de annalist apart aan, dat de goederen aan de abdij werden overgedragen. Deze *traditio* geschiedde niet aan de abt of aan het convent maar aan het altaar (‘*altari’*), ten teken dat het klooster in alle vrijheid erover kon beschikken en dat niemand van de bewoners door het overgedragen goed aan iemand werd gebonden. In de gevallen dat Kloosterrade bezittingen van een ander klooster verwierf,

74 Strubbe-Voet, 36-37.

Kaartje van de bisdommen.
Tekening: Rijksarchief in Limburg R. de la Haye.

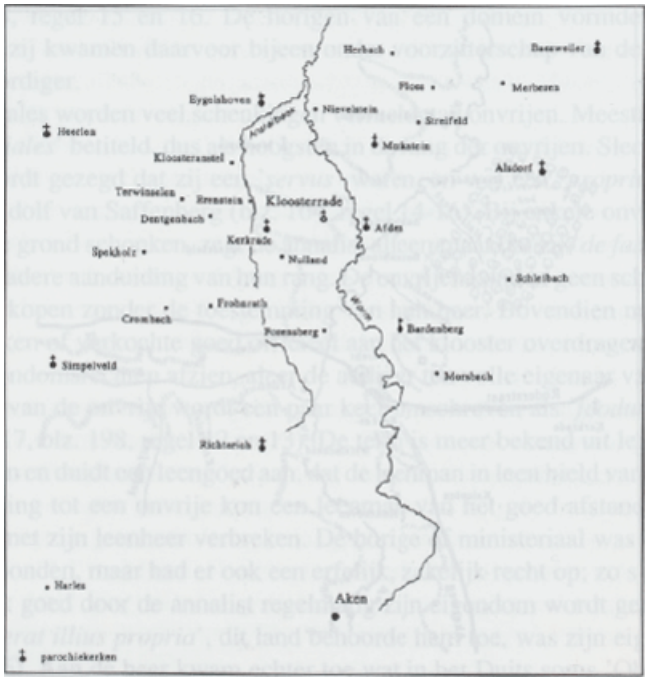

Kaartje met parochiekerken rond Rode.
Tekening: Rijksarchief in Limburg R. de la Haye.

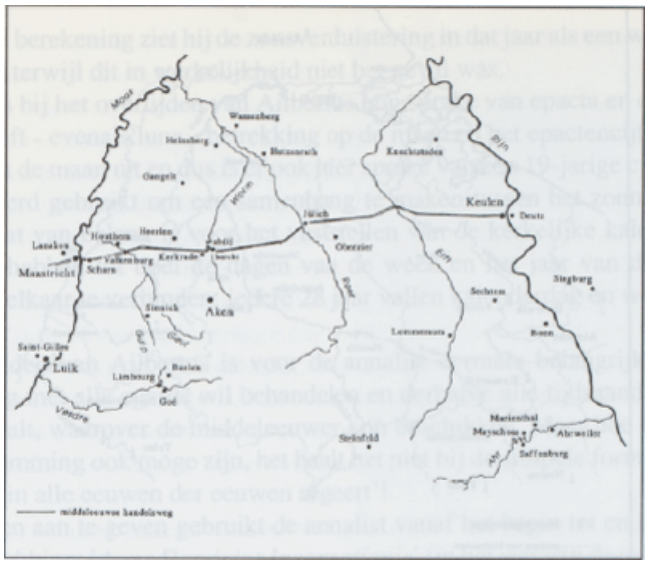

Kaartje met de middeleeuwse handelsweg.
Tekening: Rijksarchief in Limburg R. de la Haye.

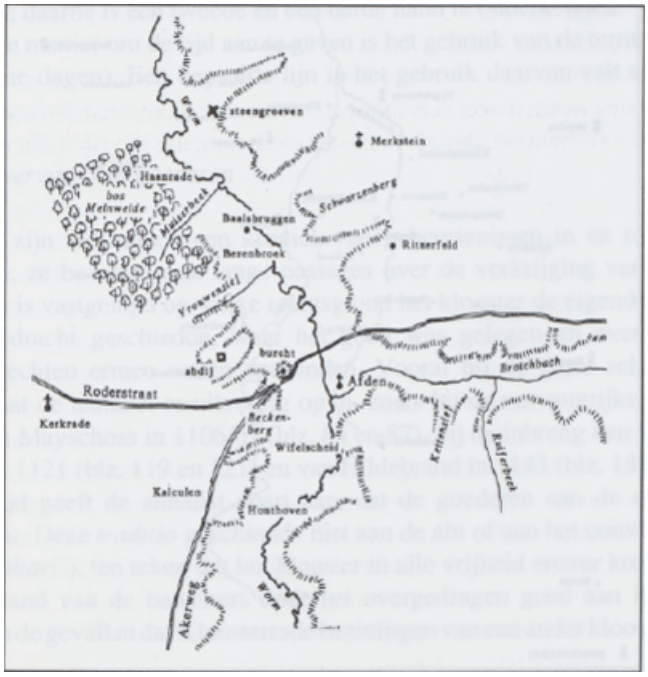

Kaartje van de onmiddellijke omgeving van Kloosterrade.
Tekening: Rijksarchief in Limburg R. de la Haye.

bleef die symbolische handeling achterwege, dan heet het eenvoudig '*ipsi assignaverunt nobis terram'*, zij (de broeders van Lonnich) hebben ons het land overgedragen (blz. 188, regel 10 en 11; vgl. 200, regel 26 en 27). Hier is voor het overdragen niet het speciale werkwoord *tradere* gebruikt maar *assignare*, in de zin van: geven, toewijzen.

Speciaal vermeldt de annalist ook, of de schenker een vrijgeborene was of een onvrije. Een vrijgeborene en iemand van adel kon vrijelijk over zijn goed beschikken en het aan het klooster overdragen. Maar veel bezitters van grond stonden in een afhankelijkheidsverhouding tot een heer. Hun grond behoorde in oorsprong tot een domein dat door de heer in delen ter ontginning en bebouwing was uitgegeven. De houders van deze gronden bleven persoonlijk gebonden aan hun heer, zij waren zijn 'horigen'. Anderzijds hadden zij naast deze erfelijke gebondenheid een zakelijk recht op het betrokken goed, dat eveneens erfelijk was. Zulke personen heetten in het Latijn *mancipia*, *servi* of *servientes.* Sommige horigen werden door hun heer voor bijzondere functies gebruikt, bijv. voor diensten op het domein, bij de verdediging van burchten of voor diensten aan het hof van de heer. Een aantal van deze *servi* verwierven een hogere rang en werden als *ministri* aangeduid, in de loop van de twaalfde eeuw als *ministeriales* (dienstlieden). Zij bleven echter gebonden aan de heer en behoorden nog tot de onvrijen. Het geheel van de onvrijen werd vaak de *familia* van de heer genoemd. Bij een klooster sprak men van de *familia ecclesiae*; vergelijk voor Kloosterrade bladzijde 88, regel 15 en 16. De horigen van een domein vormden een eigen rechtskring; zij kwamen daarvoor bijeen onder voorzitterschap van de heer of zijn vertegenwoordiger.

In de Annales worden veel schenkingen vermeld van onvrijen. Meestal worden zij als *'ministeriales'* betiteld, dus als hoogsten in de rang der onvrijen. Slechts van twee personen wordt gezegd dat zij een '*servus'* waren, en wel een '*proprius servus'* in dienst van Adolf van Saffenberg (blz. 104, regel 14-16). Bij enkele onvrijen die aan Kloosterrade grond schonken, zegt de annalist alleen maar dat zij '*de familia'* waren, zonder een nadere aanduiding van hun rang. De onvrijen konden geen schenking doen of grond verkopen zonder de toestemming van hun heer. Bovendien moest de heer het geschonken of verkochte goed officieel aan het klooster overdragen en daarmee van zijn eigendomsrechten afzien, aleer de abdij er ten volle eigenaar van werd.

Het goed van de onvrije wordt een paar keer omschreven als *'feodum'* (blz. 130, regel 16 en 17, blz. 198, regel 12 en 13). De term is meer bekend uit leenrechtelijke verhoudingen en duidt een leengoed aan, dat de leenman in leen hield van de leenheer. In tegenstelling tot een onvrije kon een leenman van het goed afstand doen en de verbintenis met zijn leenheer verbreken. De horige of ministeriaal was blijvend aan het goed gebonden, maar had er ook een erfelijk, zakelijk recht op; zo sterk zelfs dat een dergelijk goed door de annalist regelmatig zijn eigendom wordt genoemd, bijv. '*terra haec erat illius propria'*, dit land behoorde hem toe, was zijn eigendom (blz. 102, regel 26). Aan de heer kwam echter toe wat in het Duits soms 'Obereigentum' wordt genoemd, de 'oppereigendom' of hoogste eigendom.[75] In het jaarbericht van

75 Diestelkamp 1810.

1153 gebruikt ‘hand twee’ daarop aansluitend de term *‘proprius’* gezien vanuit de heer. Van het land dat Anselm van Lövenich - een ministeriaal van graaf Hendrik van Limburg - aan de abdij gaf, wordt gezegd: ‘*terra predicti Heinrici erat propria’*, dit land was eigendom van genoemde Hendrik (blz. 204, regel 22). De annalist zelf geeft deze verhoudingen duidelijk weer bij het jaar 1149, wanneer de abt een hoeve die hinderlijk dicht bij de toegang tot de abdij is gelegen, weet te verwerven. De hoeve was van Jutta, een dochter van twee ministerialen en daarmee ook zelf een ministeriaal, en wel van bovengenoemde graaf Hendrik. Abt Erpo sluit met beiden een overeenkomst en tegen een vergoeding staan beiden hun rechten af: Jutta haar *‘feodum’* en Hendrik het ‘*ius proprietatis sue’*, zijn eigendomsrecht (blz. 198, regel 3-14).

Om in de geestelijke stand te kunnen treden moest een horige door zijn heer eerst uit de onvrijheid ontslagen worden. Wilde hij ook zijn goederen inbrengen, dan moest de heer deze loslaten en de *traditio* ervan verrichten. Daarvan komen een paar sprekende voorbeelden voor in de Annales. Bij de zeer rijke Embrico van Mayschoss, die ministeriaal was van Adelbert van Saffenberg: *‘dimissus una cum possessionibus a comite*’ (blz. 84, regel 27-35). De jonge Hildebrand, een ministeriaal van Hendrik van Limburg, werd zelf door zijn heer bij de *traditio* tezamen met de goederen aan de abdij overgegeven (blz. 180, regel 3-9). Hetzelfde gebeurde met de dochter van Hendriks ministeriaal, Anselm van Lövenich (blz. 204, regel 14-23).[76]

10. Maten en geld

Vlaktematen

Als grootste oppervlaktemaat wordt in de Annales de ‘*mansus’* gebruikt. In oorsprong was dat een deel van een groot domein en omvatte een hoeve met zoveel land als door een familie van horigen bewerkt kon worden. In de twaalfde eeuw evolueerde *‘mansus’* tot de betekenis van oppervlaktemaat. Als zodanig is het woord in de Annales toegepast. Er wordt bijv. ook een perceel bos, ongecultiveerde grond, mee aangeduid: ‘*dimidium silvae mansus’* (blz. 84, regel 20). Wanneer met een *‘mansus’* akkerland tevens een hoeve werd geschonken, dan is die nadrukkelijk apart genoemd en als *‘curtis’* betiteld (passim).

In het Nederlands wordt *‘mansus’* gewoonlijk met ‘hoeve’ weergegeven. Hier is gekozen voor de variant ‘hove’, om de vlaktemaat te onderscheiden van het woord ‘hoeve’, dat als vertaling van ‘*curtis’* is genomen. Met *‘curtis’* wordt namelijk in de Annales een boerenbedrijf in het algemeen aangeduid.

De *‘mansus’* of ‘hove’ omvatte in het gebied van Rode zestig morgen, zoals in het begin van de Annales expliciet is aangegeven (blz. 84, regel 6 en 7; blz. 90, regel 18). Dat wordt indirect bevestigd door de mededeling onder het jaar 1143, dat een halve

76 De algemene uiteenzettingen steunen op De Monté ver Loren, Droege 1969, van Winter 1962 en 1982. Dank aan Dr. G. Venner.

hove onder Merkstein bestond uit 3 morgen kreupelbos en 24 morgen akkerland, hetgeen voor een hele hove 54 morgen oplevert (blz. 181, regel 19 en 20).[77] De *'mansus'* kan voor Rode op 12 á 14 ha gesteld worden. Een hove te Bombaye in België werd gerekend op slechts veertig morgen, ca. 10 ha (blz. 185, regel 28 en 29).

De vlaktemaat *'bonuarium'* gebruikt de annalist slechts een enkele keer; ze beantwoordt aan het Nederlandse woord bunder; grofweg gerekend als 1 ha.. In het algemeen omvatte een bunder vier morgen.

Voor de oppervlaktemaat morgen heeft de annalist twee woorden: '*diurnale*' en '*iugerum'*. Eén keer kiest hij het woord *'frethena'* (blz. 112, regel 7). Waarschijnlijk moet dit gelezen worden als '*frehtena'* en is de verlatijnste vorm van de vlaktemaat 'vrecht' die tot in de jongste tijd werd gebruikt in het gebied rond Sittard en gelijk is aan een morgen. Een gelijke omwisseling van de h en de t komt voor in de plaatsnaam Richterich: viermaal '*Rihterche'* (blz. 114 en 186) en viermaal *'Ritherche'* (blz. 94, 166 en 182).

Graanmaten

In de Annales komen drie inhoudsmaten voor graan voor: *'sumbrinum', 'maldrum'* en '*modius'*. Het zijn maten die ook nog in de veertiende-eeuwse rekeningen van de rentmeester van het Land van 's-Hertogenrade zijn gebruikt; in de Latijnse rekeningen in iets afwijkende vorm: *'sumbrum', 'maldrum*' en '*modus',* in de streektaal weergegeven met: sumber, malder en mudde.[78] De sumber was gelijk aan een 'vat'; een malder in de maat van 's-Hertogenrade omvatte vijf vat, in de maat van Aken zes vat; het mud was in het algemeen gelijk aan acht vat, maar was in Maastrichtse maat veel groter, namelijk vierentwintig vat.

Geld

Als betaalmiddel werd de '*denarius'* of penning gebruikt. Tot in de dertiende eeuw was dat praktisch de enige munt die werd geslagen. Het was een zilveren muntje, dat naar landstreek een onderscheiden gewicht en waarde had. Daarom dikwijls de toevoeging '*Coloniensis monete'* (in Keulse munt). Soms gebruikt de annalist in plaats van denarius het woord '*nummus'*. De '*obolus'* of obool was een muntje van een halve penning.

De '*solidus'* of schelling daarentegen was in de twaalfde eeuw nog geen munt, maar een hoeveelheid van twaalf penningen. Dat geldt ook voor het pond of '*libra';* dat was een hoeveelheid van 240 penningen of *'denarii*'.[79] Het pond werd ook gerekend als twintig *'solidi'* of schellingen.

77 Voor het beschrijven van de bezittingen van het Maria-kapittel te Aken wordt de mansus gerekend voor 45 tot 60 morgen (Nolden 46, 323 noot 12).

78 Rolrekeningen van het Land van 's-Hertogenrade, 1356-1357, 1374-1384 (Reeks Fontes Rodenses, 1), Kerkrade 1991.

79 Naar H.E. van Gelder, De Nederlandse munten, (Aula-boek 213) vijfde druk, Utrecht/Antwerpen 1972.

11. Windstreken

Wanneer de annalist de ligging van bepaalde goederen beschrijft, gebruikt hij regelmatig de begrippen ‘ten noorden, ten westen, ten zuid-westen, enz.’. Voor de gebieden rond en in de omgeving van Kloosterrade komen deze aanduidingen in het algemeen overeen met de geografische windstreken, maar voor het gebied aan de Schelde waar Ailbertus vandaan kwam, is er een opvallende afwijking. Doornik lag volgens de annalist op de noordelijke oever van de rivier, terwijl het in feite op de westelijke lag. Ook de verdere plaatsaanduidingen vertonen deze afwijking. De windroos is als het ware een kwartslag naar links gedraaid; het noorden heet dan oosten, het zuiden wordt het westen, enz.

Deze afwijkende oriëntatie was in de middeleeuwen in het graafschap Holland gebruikelijk. Sporen daarvan zijn nog te vinden in plaatselijke benamingen. In Den Haag bijvoorbeeld loopt het Noordeinde praktisch naar het westen; het ten zuiden van Den Haag gelegen gebied heet het Westland.[80] Deze oriëntatie was blijkbaar ook in Vlaanderen in gebruik en is aan de annalist van Kloosterrade met de gegevens over Doornik aangereikt. Bij correctie van de windstreken is de moeilijkheid omtrent de ligging van de kapel Saint-Médard, die door Ailbertus werd herbouwd en die ten zuiden van de stad lag en niet ten westen zoals in de Annales Rodenses staat, opgelost.[81]

12. De hoeven van de abdij

De stichter Ailbertus wilde op principiële gronden met eigen handen in zijn levensonderhoud voorzien. Een ideaal dat hij overdroeg op de gemeenschap die zich vanaf het derde jaar na zijn aankomst rond hem verzamelde. Handenarbeid behoorde tot de vaste taken van de weekdagen. Ailbertus begon in dat jaar (1106) met de bouw van een stenen kerk; graaf Adelbert stelde de gemeenschap toen twintig morgen van het nabij gelegen land ter beschikking. Daar vestigde Ailbertus meteen een boerenbedrijf voor het klooster. In de buurt had hij volgens de annalist reeds een watermolen gebouwd (blz. 85 en 77). Het boerenbedrijf was de eerste hoeve van de reeks die Kloosterrade zou aanleggen. Zij lag een eind van het klooster af, ten westen van het huidige Baalsbruggen.

In 1117 of kort daarna werden twee hoeven gebouwd, een te Sreifeld, waar het klooster 120 morgen land had ontvangen. Dat was de tweede die werd aangelegd, zegt de annalist; waarschijnlijk ging het meer om een uitbouw van het bedrijf.

De derde werd in diezelfde tijd opgezet, en wel te Crombach, waar de abdij verschillende stukken akkergrond had verworven (blz. 85, 95, 103 en 109).

80 S.J. Fockema Andreae, Poldernamen in Rijnland, Amsterdam 1952, blz. 32; W. van Tuyl, Noordzijde, ingezonden brief in NRC Handelsblad van 29.12.1994, Wetenschap en onderwijs, blz. 2.

81 J. Dumoulin en J. Pycke 36-38, vgl. hun kaartje op blz. 49.

In 1121 bracht Eingram van Ritzerfeld 150 morgen en zijn hoeve te Ritzerfeld bij zijn intrede mee. Dat werd de vierde hoeve, zoals de annalist met enige trots vaststelt.

De vijfde hoeve wordt niet uitdrukkelijk genoemd; dat was het latere Kloosteranstel. Deze hoeve verrees op het grote areaal in het Ansteldal dat de abdij in de jaren 1124 en 1143 doelbewust had verworven; in totaal vier hove ofwel 240 morgen, ongeveer 50-60 ha (blz. 133, 135 en 181).

Ook de zesde hoeve is niet als zodanig vermeld. Het moet de hoeve Merberen zijn, gelegen tussen Merkstein en Alsdorf. Abt Erpo kocht aldaar in 1142 een curtis met achttien morgen land; twee broers brachten in 1143 land van gelijke omvang mee bij hun intrede in de abdij.

Het zevende boerenbedrijf lag te Ameln, ongeveer 70 km van de abdij. Abt Erpo kocht er in 1146 twee *'curtes'* met landerijen, waaruit één grote hoeve werd gemaakt. '*Constat esse septima*' zegt de annalist, het staat vast dat dit de zevende was (blz. 188, regel 24).

Door de annalist is bij die reeks niet gevoegd het omvangrijke goed dat abt Erpo in datzelfde jaar (1146) te Schleibach ten zuidwesten van Alsdorf wist te verwerven. Op Ameln na zijn al deze hoeven bezit van Kloosterrade gebleven tot aan de opheffing van de abdij in 1796.

13. Bouw van de kloosterkerk

De teksten uit de Annales die betrekking hebben op de bouw van de abdijkerk, zijn door P.S. Everts diepgaand bestudeerd. Van zijn bevindingen, die hij in 1949 heeft gepubliceerd,[82] hebben wij gebruik gemaakt bij het vertalen van bouwkundige begrippen. Met kracht van argumenten heeft Everts aangetoond dat '*monasterium'* in deze teksten 'kloosterkerk' betekent en gelijk staat met *'templum'* (blz. 168-170), terwijl de woorden '*sanctuarium'* en *'sacrarium'* benamingen zijn voor het 'priesterkoor' (blz. 170-173). De term *'absides'* (meervoud van *'absis'*) staat verrassenderwijze voor de twee armen van het transept of de kruisbeuk, die naar rechts en links uitsteken (blz. 182-184).

Everts besteedde geen bijzondere aandacht aan het woord *'chorus'* in de tekstpassage van 1143. Helmut Deutz wijst er in zijn grote werk op dat met '*chorus'* in romaanse kerken de viering is bedoeld, de grote vierkante ruimte op de kruising van schip en transept. Het was de 'koorruimte', waar de kanunniken zevenmaal per dag het koorgebed zongen. Ze was onderscheiden van het priesterkoor waar het altaar stond.[83]

Rond 1107 begonnen Ailbertus en Embrico met de bouw van een grote kloosterkerk, nadat het kleine bouwsel van Ailbertus uit 1106 was afgebroken. Zij bouwden toen alleen de crypte, maar legden alvast de fundamenten voor de gehele kerk, en wel

82 P.S. Everts, De Annales Rodenses en de bouw der abdijkerk van Rolduc, in: PSAHL 84 (1949) 91-120.

83 Deutz 1990, blz. 70 met verwijzing naar de literatuur.

‘*scemate longobardino’*, volgens het Longobardische systeem, zoals de annalist rond 1155 schrijft. De betekenis van deze term is in de loop der jaren zwaar bediscussieerd. Paul Rolland heeft er in 1954 de eenvoudigste verklaring voor aangedragen. De term betekent: volgens het gebonden systeem, dat in het Frans ook wel ‘système lombard’ wordt genoemd. Het gebonden of alternerende systeem houdt in dat in de lengte van het kerkschip de hoge vierkante pijler wordt afgewisseld met een lage ronde zuil. Naast een grote travee van het middenschip komen dan in de zijschepen telkens twee kleine traveeën met kruisgewelf.[84]

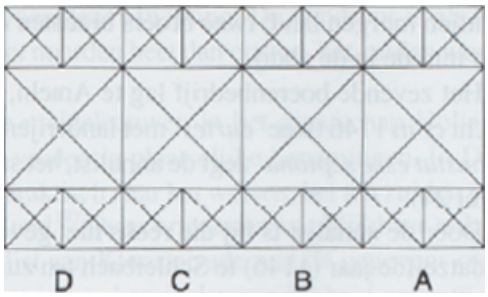

Schema van de gewelven bij het alternerende systeem (naar P. Rolland). Te Kloosterrade werden bij de traveeën B en D de twee kruisgewelven in de zijschepen vervangen door één hoog tongewelf.

Pas in 1130 werd begonnen aan de bouw van de bovenkerk. Proost Frederik liet toen het priesterkoor optrekken; in 1138, onder overste Johannes, werd het dwarsschip of transept gebouwd en overwelfd. Daarbij volgde men het grondplan van Ailbertus en Embrico. Maar bij de voortzetting van de bouw onder abt Erpo in 1143 is dit plan gewijzigd. De regelmaat van het gebonden systeem werd doorbroken. Naast de tweede travee van het middenschip werd aan beide kanten het zijschip met een dwarsgeplaatst tongewelf overdekt en verviel de ronde zuil tussen de pijlers. Het originele plan had ook hier twee kleine kruisgewelven voorzien, zoals rond 1942 en in 1982 is geconstateerd.[85] Immers na verwijdering van de pleisterlaag op de zuidelijke en noordelijke buitenmuur, die volgens de annalist in 1130 al tot manshoogte waren opgetrokken, kwam de plaats te voorschijn waar de wandzuil die de kruisgewelven moest dragen, had moeten staan. De term ‘scemate longobardino’ slaat duidelijk op het plan dat Ailbertus en Embrico voor ogen stond; de annalist gebruikt hem terugblikkend op hun werk.

In of kort na 1143 werd niet alleen de opzet voor de bovenbouw van het kerkschip gewijzigd, maar ook het grondplan van het schip. De kerk zou niet drie maar vier traveeën lang worden, en naast de vierde travee zou evenals bij de tweede in de zijschepen een verhoogd tongewelf worden aangebracht, zoals bouwsporen aantonen. Waarschijnlijk heeft men ook reeds de latere westbouw voorzien. Onder abt Erpo (1141-1178?) was de abdij tot welstand gekomen en kon de kerk rijker worden uitgebouwd.

Een paar keer komt het woord ‘*officinae’* voor, een algemene term voor gebouwen en ruimten die nodig waren bij een goed ingericht klooster. In een oorkonde uit 1176 voor

84 Rolland 1954, 27-30.

85 Het eerste onderzoek werd gedaan door P.S. Everts, het tweede door J. Stassen.

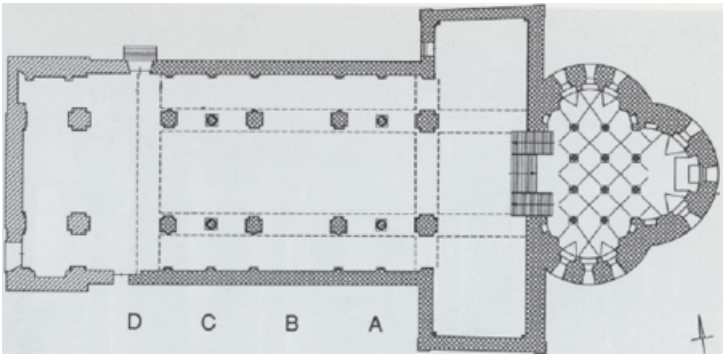

Grondplan van de crypte en van de abdijkerk in de 12de eeuw. Het licht gearceerde deel dateert van eind 12de eeuw. Crypte gebouwd door Ailbertus en Embrico; door hen ook de fundamenten voor het dwarsschip en voor drie traveeën gelegd. Bij de opbouw van het kerkschip in 1144 geen pilaar tussen de pijlers van de tweede travee (B).
Tekening: Cadac Group.

het vrouwenklooster Marienthal, waarheen de zusters in 1140 waren overgeplaatst, wordt een aantal opgenoemd, maar alleen die waar hout werd gestookt. Allereerst de werkplaatsen: '*pistrinum'* (de bakkerij), '*camba'* (de brouwerij), *'coquina'* (de keuken), '*domus lavatricum'* (de wasserij); verder ruimten waar hout ter verwarming nodig was: *'domus prioris'* (de woning van de prior), *'domus egrotantium sororum'* (het ziekenverblijf) en *'domus hospitum'* (het gastenverblijf).[86]

14. Enkele toponiemen

In de Annales wordt de naam Rode gebruikt voor het hele gebied dat in bezit was van de familie Saffenberg, alsook voor de nederzetting bij de parochiekerk van Sint Lambertus, die later de kern van Kerkrade zou vormen. Het hele gebied omvatte de oude gemeente Kerkrade (vóór de herindeling van 1 januari 1982) en van het Duitse Herzogenrath het gedeelte ten westen van de Worm. Dat heette het *'allodium Rode'* en viel samen met het gebied van de parochie (blz. 74, regel 5). De nederzetting bij de kerk wordt als *'pagus Rodensis'* aangeduid (blz. 92, regel 8; 104, regel 20). Om de toponiemen duidelijk van elkaar te onderscheiden wordt in deze vertaling de naam Rode voor het hele gebied gebruikt en waar de kernnederzetting is bedoeld, de naam Kerkrade.

86 Goossens 1904, 308.

Crypte van de abdijkerk te Rolduc. De sarcofaag ter ere van Ailbertus werd in 1897 vervaardigd in het atelier van Cuypers te Roermond.
Foto: Karel van Straaten.

Eenmaal wordt het opvallende toponiem '*Arula'* gebruikt, en wel in het gebied van het Ahrdal. Abt Borno had kort voor zijn dood († 1137) de verplaatsing van de zusters naar het Ahrdal voorbereid. Zijn opvolger Johannes verwierf er in 1137 een terrein bij de uitmonding van een kleine beek die volgens een latere oorkonde de Hubach heette.[87] Johannes liet er een klooster bouwen, waarheen in 1140 de zusters werden overgebracht. Dan wordt de plek aangeduid als '*aput Arulam'* (blz. 168, regel 19); daarmee is waarschijnlijk het beekje bedoeld, dat speels het Aartje wordt genoemd.

Ter nagedachtenis van graaf Adelbert van Saffenberg ontving de gemeenschap van Kloosterrade in 1110 van diens zoon een aantal bezittingen in Haspengouw (België). Daarbij was ook pas ontgonnen land te '*Bredenlo*' (blz. 96, regel 13). Deze plaats is volgens een mededeling van Van Gils te identificeren met het gehucht Briegden nabij Gellick.[88] Wij kiezen echter voor de identificatie die ons is aangedragen door J. Molemans, namelijk voor Breelo onder het meer noordelijk gelegen Genk. Daar komt het toponiem in 1455 nog voor als *'in gheijn breelo'*. En in het aangrenzende As

87 Franquinet nr. 3 (28 augustus 1140).
88 Van Gils 1933, 88.

Crypte van de domkerk te Lund (Zweden), waar bisschop Herman (Heriman) is begraven.
Foto: Archeologiska Institutionen och Historica Museet van Lund.

figureert op de kadasterkaart nog de naam Het Root.[89] De aansluitende opmerking in de Annales over kempenland dat nog ontgonnen zal worden, past ook beter bij de streek van Genk en As, die duidelijk in de Kempen ligt.

Het toponiem '*Dihtelrode*', dat onder het jaar 1152 voorkomt, identificeren wij op advies van Leo Gillissen niet met Distelrath, tussen Düren en Aken gelegen, zoals M. Gysseling doet, maar met de 'Wüstung' Dietenrode bij Unterbruch in het oude land van Wassenberg.[90]

Van de plaatsnaam Hillenhoven, die Gysseling als onbekend vermeldt, zegt A. Schrijnemakers in een artikel over Limburgse plaatsnamen: 'het komt mij als hoogst waarschijnlijk voor dat hiermee Illikhoven, dicht bij Buchten op de grens van de vroegere gemeenten Born en Roosteren gelegen, bedoeld werd'.[91] De plaats lag in ieder geval in een streek waar de oppervlaktemaat vrecht gebruikelijk was.

Binnen het gebied van Rode wordt zeven keer als oriëntatiepunt, om de ligging van bepaalde goederen vast te leggen, het toponiem *'Kalculen'* gebruikt. Het lag in de buurt waar in latere eeuwen steenkool werd gewonnen. Dan is het niet verwonderlijk dat men Kalculen ging verstaan als 'koolkuilen', als kuilen of groeven waar steenkool

89 In een brief van J. Grauwels, rijksarchivaris van Belgisch Limburg, d.d. 8.2. 1982 aan L. Augustus.
90 Brief van L. Gillissen aan L. Augustus, d.d. 27 juni 1994. Vgl. Gillessen 1993, 354.
91 Schrijnemakers, Veldeke 1984, 5, blz. 28.

werd uitgegraven, en het toponiem

Grafsteen van bisschop Herman of Heriman, de zoon van Embrico van Mayschoss. Het randschrift luidt: Praesulis Hermanni Angli membra, ortu Alemanni/Cui sine fine diem et Deus requiem/ Orbita celistis et vite fulgida vestis/Assint Hermanno longevo temporis.
Foto: Archeologiska Institutionen och Historica Museet van Lund.

localiseerde te Kohlberg aan de Worm, onder de huidige gemeente Herzogenrath. Daarmee had men het bewijs dat in het land van Rode reeds vanaf 1113 mijnbouw werd bedreven.

Zet men echter de verschillende teksten met Kalculen naast elkaar, dan blijkt die plek gelegen te hebben op het plateau van Kerkrade, waar een dekveld van ca. 90 meter boven de eerste kolenlaag ligt. Daar heeft men dus niet door het graven van een kuil steenkool kunnen winnen. Uit de rekeningen van de rentmeester van het Land van 's-Hertogenrade over 1396 tot 1417 blijkt dat Kalculen een hoeve is geweest en daarmee voor de annalist geschikt als vast oriëntatiepunt. De naam is in de loop der eeuwen verbasterd en te Kerkrade bewaard in de Kokelestraat en de kadastrale naam Kokeleveld. Een verklaring voor de naam Kalculen is nog niet gegeven, maar zeker is dat de naam met mijnbouw niets van doen heeft.[92]

Dat de adellijke familie *'de Mulsforth'* die onder 1119 wordt genoemd, haar naam ontleende aan de plaats Maulstorf bij Bedburdyck zoals Gysseling aanneemt, is onwaarschijnlijk. Daarvoor komt eerder in aanmerking het meer westelijk gelegen Mülfort, ten zuiden van Mönchengladbach. Gysseling twijfelde zelf aan zijn identificatie, want aan het einde van het lemma schrijft hij: 'Cf. Mülfort?'.

92 Augustus 1992.

§ 5 Tekst

Voor de Latijnse tekst is de tekstuitgave van 1968 van P.C. Boeren en G.W.A. Panhuysen uitgangspunt geweest. Alleen waar we van deze uitgave afwijken, wordt dit in het kritisch commentaar aangegeven. Daardoor kon dit commentaar zo beperkt blijven. Het is hier de plaats onze grote bewondering uit te spreken voor de uiterste zorgvuldigheid die bij de uitgave van 1968 betracht is.

Verschillen tussen onze uitgave en die van 1968 zijn te wijten zijn aan een aantal factoren: allereerst kan het zijn dat er in de uitgave van 1968 sprake is van duidelijke drukfouten (overigens opmerkelijk weinig!), of dat er met behulp van de kwartslamp en de fotografie met infra-rood door ons meer letters gelezen zijn bij de onduidelijke passages of dat we bij twijfelgevallen tot een andere conclusie gekomen zijn. Wij hebben namenlijk niet alleen gebruik gemaakt van de tekstuitgaven van Boeren-Panhuysen, Pertz-Wattenbach en Lavallaye maar tevens van de afschriften uit de zeventiende en achttiende; zie § 1 van deze inleiding.

Voor de papieren bladzijden - de folio's 3 en 6 - hebben wij ons gebaseerd op Heyendal I, omdat die tekst correcter is dan die van het handschrift. Op die pagina's wijken we in onze uitgave duidelijk af van Boeren-Panhuysen.

Interpunctie, hoofdletters en indeling in alinea's zijn naar moderne inzichten aangebracht. De nadruk lag bij ons immers op de vertaling en het historisch commentaar. Het was geenszins de bedoeling een nieuwe diplomatische tekstuitgave te verzorgen, waartoe immers geen enkele aanleiding bestond, maar een kritisch normaliserende. De spelling is daarom ook zoveel mogelijk naar de annalist genormaliseerd. Plaatsnamen daarentegen zijn niet genormaliseerd. Door dat te doen zouden wij de onderzoeker op het gebied van toponiemen en hun middeleeuwse schrijfwijze van een bron beroven.

De Latijnse tekst is afgedrukt om de lezer de mogelijkheid te bieden de Nederlandse vertaling te controleren. Bij deze tekst hebben wij het middeleeuwse schriftbeeld zoveel mogelijk gehandhaafd. De e caudata, die door de annalist gebruikt is voor het weergeven van de tweeklanken -ae en -oe maar ook vaak voor de -e, is door ons gehandhaafd, zoals dat ook in de uitgave Boeren-Panhuysen het geval geweest is. Wij hebben daarvoor gekozen om de lezer behulpzaam te zijn; immers oplossing in een -e zou moeilijkheden hebben kunnen opleveren bij o.a. *'ipse'* (dat had dan meerdere geslachten en naamvallen kunnen hebben), om nog maar te zwijgen van de bijwoorden van de tweede declinatie! Overigens is de annalist op dit punt niet consequent. Zo schrijft hij predium zonder cedille maar ook predium met een cedille. Indien de afkorting van pre- is opgelost, is dit steeds zonder cedille gebeurd zoals dat ook het geval is bij Boeren-Panhuysen.

Bij de jaartallen hebben wij gekozen voor de weergave in cijfers; andere cijfers in de tekst zijn steeds volledig uitgeschreven. Als de annalist het woord *'quatuor'* schrijft, doet hij dat met een enkele -t (fol. 5 v 12, 13 en 15 en fol. 12 v 28). Naar analogie daarvan is door ons *'IIIIor'* ook opgelost in *'quatuor'* (fol. 4v 21, 5v 5, 6v

19, 7r 9, 7v 29, 8v 10, 9r 17 en 24, 13r 23 en 24, 17r 8, 20v 5 en 41, 21v 4). Ook de oplossingen *'quatuordecim*' (XIIII in de codex) en *'viginti quatuor'* (XXIIII in de codex) zijn weergegeven met een enkele -t: fol. 8v 14, 16v 10, 18r 26, 19v 8, 20r 29 en 30, 20v 41, 21v 24.

§ 6 Vertaling

Vertalen is altijd een gevecht met de vreemde taal en de moedertaal. Voor iedere vertaling kunnen andere uitgangspunten gelden. Voor ons is dat geweest een tekst te leveren die zo dicht mogelijk het Latijnse origineel volgt zonder het Nederlands al te zeer geweld aan te doen. Waar echter keuzes gemaakt moesten worden, werd de voorkeur gegeven aan een vertaling die zo dicht mogelijk bij de originele tekst blijft. De bedoeling was immers het de lezer mogelijk te maken beide teksten met elkaar te vergelijken.

Voor zover dat mogelijk was, hebben wij ook in de vormgeving er naar gestreefd oorspronkelijke tekst en vertaling synchroon te laten lopen. De niet geïdentificeerde plaatsnamen zijn tussen aanhalingstekens geplaatst.

De persoonsnamen hebben - voor zover mogelijk - de huidige moderne schrijfwijze gekregen. Zo is Henricus Hendrik geworden. Bij Ailbertus is dat niet gebeurd, omdat hij in de Nederlandse literatuur over Kloosterrade onder die naam bekend is.

De annalist maakt gebruik van een aantal woorden om klooster aan te duiden. Het meest voorkomende is '*ecclesia*' dat echter ook kerk, parochiekerk en kloosterkerk kan betekenen. Een ander veel voorkomend woord is *'locus'*, dat tevens gebruikt wordt om het hele gebied van het klooster aan te duiden. Het is door ons meestal weergegeven met het woord 'plek', ter afwisseling van het woord 'klooster'. Vervolgens *'conventus'*; dit woord betekent in essentie - ook bij de annalist - een bijeenkomst (blz. 92, regel 32), maar vooral de mensen die bij elkaar komen (blz. 120, regel 22; blz. 178, regel 1 '*conventus laicorum*'). Speciaal kunnen hier dan kloosterlingen mee bedoeld zijn, waardoor het woord de betekenis krijgt van convent. Heel duidelijk komt dit tot uitdrukking op blz. 178, regel 6, waar sprake is van twee conventen van beiderlei kunne. Ook '*claustrum'* en '*cenobium'* zijn woorden die voor klooster gebruikt worden, waarbij vooral het adiectivum *'claustralis*' gebruikt wordt. Beide substantiva (*'claustrum'* en *'cenobium'*) zijn overigens in de tekst ook op Rode van toepassing. En tenslotte wordt ook het woord *'monasterium'* gebruikt, echter vooral om het gebouwencomplex weer te geven en wel heel speciaal de kloosterkerk, zoals ook door P.S. Everts (1949) is aangetoond.

Het woord '*sacerdos'* heeft meestal betrekking op Ailbertus, vaak met de toevoeging '*Dei'*. Er worden ook andere priesters met name genoemd: Koenraad, Godfried, Heriman, de zoon van Embrico van Mayschoss, en de overste Johannes en abt Erpo (blz. 86, regel 12; blz. 90, regel 1; blz. 150, regel 1; blz. 166, regel 12; blz. 176, regel 8).

Als de parochiekerk van Kerkrade bediend moet worden, gebeurt dit door een van de priesters van Rode (blz. 172, regel 33); ook elders is er sprake van priesters van Rode (blz. 186, regel 5) en wel voor de bediening van de kapel te Scharn. Naast de beide prelaten, Johannes en Erpo, wordt nog één priester met name genoemd die deel uitmaakte van het convent te Rode, nl. priester Leo (blz. 192, regel 4), die niet erg succesvol was met een nieuwe stichting elders. Of ook Hendrik (blz. 200, regel 1) een priester van Rode geweest is, is niet helemaal duidelijk.

De term '*fundare'* wordt maar zeer zelden gebruikt, eigenlijk alleen bij het klooster in Elsbeke (blz. 78, regel 9). Ailbertus wordt slechts één keer '*fundator'* genoemd (blz. 150, regel 21); het gebruikelijke woord om het stichten van een klooster aan te duiden is '*initiare'*; de stichter heet dan '*initiator'*. De betekenis van *'initiare'* is: wijden, bestemmen voor en wel als eerste. Alleen op blz. 176, regel 11 waar sprake is van het convent van Rode dat '*initiatus est divino obsequio'*, wijkt af en levert een probleem. Deze passage is in de vertaling weergegeven met: legde zich toe.

Het woord '*iuvenis'* wordt in de middeleeuwen bij de indeling van de leeftijdsgroepen, die op Isidorus van Sevilla teruggaat, gebruikt ter aanduiding van de 'krachtige mannenleeftijd', d.w.z. de leeftijd tussen 28 en 50 jaar.[93] In de Annales Rodenses duidt *'iuvenis'* echter eerder een jonge man aan, iemand van rond de 30 jaar, zoals blijkt uit de kwalificatie van Erpo, toen hij in 1141 tot abt werd gekozen: '*cum tamen esset iuvenis nec adhuc diu sacerdotali functus officio'*.[94] Vertaling: (Hij is gekozen) *hoewel* hij nog jong was en nog niet lang bekleed met het priesterambt.

In zijn woordkeus is de annalist vrij beperkt; hij moet nogal wat schenkingen en overdrachten van goederen vermelden. Meestal doet hij dat in dezelfde bewoordingen. Bij het vermelden van de overlijdens van de verschillende personen doet hij meer moeite variaties in de woordkeus aan te brengen, al komt het woord '*obiit'* bijna twee keer zo vaak voor als de andere uitdrukkingen samen (75 tegen 42). Een goede tweede plaats wordt hier ingenomen door de uitdrukking *'defunctus (est)'*, meestal als voltooid deelwoord. Maar ook meer poëtische uitdrukkingen als *'ex corpore assumptus'* (blz. 94, regel 12), *'solutus est vita'* (blz. 102, regel 10), *'subtractus est ex hac luce'* (blz. 120, regel 17) of '*viam universe carnis est ingressus'* (blz. 128, regel 18) ontbreken niet. Vooral daar waar hij meerdere overlijdens vlak achter elkaar moet noemen, probeert hij afwisseling in de uitdrukkingen aan te brengen. Men kan dat duidelijk concluderen uit bladzijde 168, waar hij respectievelijk spreekt van '*obiit'* (regel 8), '*morte periit'* (regel 10), '*moritur*' (regel 11), '*obiit'* (regel 23), *'solutus est vita'* (regel 27) en tenslotte '*defuncto*' (regel 29).

Een aardige omschrijving voor de datum is te vinden op blz. 98, regel 9, waar de derde mei als volgt omschreven wordt: *'quando diem sui tertium producit maius.'*

Typisch klassiek-latijnse constructies als de ablativus absolutus, accusativus (respectievelijk nominativus) cum infinitivo en gerundium of gerundivum vindt men wel maar in mindere mate dan dit bij de klassieke auteurs het geval is. Ook het gebruik

93 Uitgewerkt bij Deutz 1990, blz. 142, noot 311.
94 Zie blz. 176, regel 8.

van de bijzinnen is niet zo ontwikkeld als in het klassiek-latijn. De meest voorkomende conjuncties zijn quod en *cum*, waarbij dit laatste vaak de betekenis heeft van een relativum. Men zie bijvoorbeeld constructies als op bladzijde 114, regel 23: *'Adelburgis cum esset de familia Willeremi*'. Vertaling: Adelburga, die tot de horigen van Willem behoorde. Het oorspronkelijke causale karakter is hier verdwenen. Men vergelijke in dit verband bijvoorbeeld blz. 94, regel 1: '*Adeleidis vidua, que de familia erat Sigefridi comitis palatini'.* Vertaling: De weduwe Adeleidis, die tot de horigen van paltsgraaf Siegfried behoorde.

§ 7 Vroegere uitgaven en vertalingen van de Annales

Vroegere uitgaven:

volledig:

Annales Rodenses, uitgegeven door Ed. Lavalleye in deel VII van S.P. Ernst, Histoire du Limbourg, Liège 1852, 1-68.
Annales Rodenses, uitgegeven door G.H. Pertz en W. Wattenbach in Monumenta Germaniae historica, Scriptores, XVI, Hannover 1859, 688-723.
Annales Rodenses, facsimile-uitgave. Van transriptie, tekstkritische noten en een inleiding voorzien door P.C. Boeren en G.W.A. Panhuysen, Assen 1968.

gedeeltelijk:

Annales inédites de l'abbaye de Rolduc, écrites au milieu du douzième siècle, uitgegeven door baron F.A.F.Th. de Reiffenberg in: Nouvelles archives historiques des Pays-Bas, Bruxelles 5 (1830) 131-154, 203-237, 412-445.
Extractus ex historia fundationis abbatiae Rodensis ab anno Domini 1104 usque ad annum 1123, exscripta ex antiquissimis membranis in archivio Rodensi asservatis, uitgegeven door Mgr. Voisin in: Bulletins de la société historique et littéraire de Tournai, 14 (1870) 95-116.
De passages over Ailbertus, volgens de uitgave van Pertz en Wattenbach, met facsimiles van fol. 1v, 2r en v, 4v (half), 9v (onderste stuk), 10r, 10v (half), in: R. Corten, De eerbiedwaardige priester Ailbertus, stichter van Rolduc. Gedenkschrift, uitgegeven bij gelegenheid van het achtste eeuwfeest der stichting van Rolduc, Maastricht 1904, 9-32.

Vertalingen van de Annales:

In het Duits:

Annales Rodenses, vertaald en ingeleid door Fr. Heidbüchel en H. Kramer, Aachen 1990 (Heimatblätter des Kreises Aachen, 45 (1990) Heft 3-4).

In het Frans:

Histoire de la fondation de l'abbaye de Rolduc depuis 1104 jusqu'à 1123, extraite de très-vieux manuscrits conservés dans cette abbaye, in: Bulletins de la société historique et littéraire de Tournai, 11 (1870) 214-243.

In het Nederlands:

De passages over Ailbertus, in: R. Corten, De eerbiedwaardige priester Ailbertus, enz., zie boven, 9-32.

Literatuur

Aders, G., Die Herren und Grafen von Saffenberg, in: Die Grafen von Limburg Stirum, dl. 1, bd. 1, Assen/Münster 1976, 6-21.
Alberigo, J. e.a., Conciliorum oecumenicorum decreta, derde druk, Bologna 1973.
Alberts, W. Jappe, Geschiedenis van Gelderland tot 1492, Zutphen 1978: ook onder de titel: Van heerlijkheid tot landsheerlijkheid (Maaslandse Monografieën, 24), Assen/Amsterdam 1978.
Alberts, W. Jappe, Overzicht van de geschiedenis van de Nederrijnse territoria tussen Maas en Rijn, 800-1288 (Maaslandse Monografieën, 28), Assen 1979.
Amanieu, A., artikel ‘appel’ in DDC I, Parijs 1935, 764-807.
Annales Aquenses, ed. S.P. Ernst, onder de titel ‘Chronica ecclesiae regalis Aquensis’, als nr. 1 van de ‘Codex diplomaticus Limburgensis’, in dl VI van zijn ‘Histoire du Limbourg’, Luik 1847, 77-83.
Annales Aquenses, ed. G.H. Pertz, MGH SS, XVI, 684-687; naar ander hs in SS, XXIV, 33-39.
Annales Egmundenses, ed. O. Oppermann, in: Fontes Egmundenses (Werken Historisch Genootschap Utrecht, 3de serie, 61), Utrecht 1933, 111-208.
Annales Egmundenses. De jaarboeken van Egmond. Eerste Nederlandse vertaling door A. Uitterhoeve, Alkmaar 1990.
Augustus, L., Bij de nieuwe uitgave van de Annales Rodenses, in: PSHAL 105-106 (1969-1970) 205-219.
Augustus, L., Wanneer kwam Rode aan Limburg?, in: Msg 89 (1970) 41-46.
Augustus, L., Wanneer kwam 's-Hertogenrade aan Limburg? Het omstreden ‘Prumizfelt’, in: Msg 90 (1971) 151-162.
Augustus, L., Wijnstraat of Wijngracht; het Oostlimburgse tracé van de middeleeuwse handelsweg Keulen-Vlaanderen, in: Msg 92 (1973) 175-194.
Augustus, L., De middeleeuwse tollen verbonden met het land van 's-Hertogenrade, in: ‘Van der Nyerssen upwaert’, een bundel opstellen over Limburgse geschiedenis, aangeboden aan drs. M.K.J. Smeets (Werken uitgegeven door Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap, 7), Maastricht 1981, 51-68.
Augustus, L., Kasteel Erenstein 875 jaar?, in: LvH 34 (1984) 71-80.
Augustus, L., De vroege religieuze gemeenschap van Kloosterrade (Rolduc) en haar Consuetudines, in: PSHAL 123 (1987) 5-22.
Augustus, L., Vragen omtrent de tekst van de Annales Rodenses, in: PSHAL 124 (1988) 73-87.
Augustus, L., Het Land van 's-Hertogenrade en de Limburgse successsie-oorlog (1283-1289), in: LvH 39 (1989) 5-16, 33-44, 59-70, 77-87.
Augustus, L., Het raadselachtige toponiem ‘Kalculen’, in: UPJ 5 (1992) 55-61.
Augustus, L., Meinweide, een oud en veelzeggend toponiem, in: UPJ 6 (1993) 40-45.

Augustus, L., Spekholz, een interessant toponiem in Kerkrade-West, in: UPJ 7 (1994) 53-58.
Aujac, G., Géminos, Introduction aux Phénomènes, Paris 1975.
Backmund, N., artikel 'Frankenthal' in: DHGE 18, Parijs 1977, 1015 en 1016.
Backmund, N., Monasticon Praemonstratense, dl I (2de druk) in 2 bdn, Berlijn 1983.
Bader, U., Geschichte der Grafen von Are bis zur Hochstadenschen Schenkung (1246), (Rheinisches Archiv, 107), Bonn 1979.
Baerten, J., In Hasbanio comitatus quatuor (Verdrag van Meersen, 870), in: Handelingen koninklijke Zuidnederlandse maatschappij voor taal- en letterkunde en geschiedenis, 19 (1965) 5-13.
Barbier, J., Nécrologe de l'abbaye de Floreffe, in: Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique, 13 (1876) 5-70, 190-286.
Bavel, H. van, Wie was Fulco van Berne?, in: 'Berne' 27 (1974) 88-90.
Berends, G., De fundering van de kerk van Rolduc, in: RJ 45 (1964/65) 115-134.
Berlière, U., Abbaye de Floreffe, in: Monasticon belge, I, Maredsous 1890 (reprint Liège), 111-123.
Berlière, U., Abbaye de Saint-Nicolas-des-Prés, in: Monasticon belge, vol. I 2, (reprint) Liège 1961, 428-439.
Bernhardi, W., Lothar von Supplinburg (1125-1137), (in reeks: Jahrbücher der Deutschen Geschichte), Leipzig 1879.
Bernhardi, W., Konrad III (1138-1152), (in reeks: Jahrbücher der Deutschen Geschichte), Leipzig 1883.
Blaise, A., Lexicon latinitatis mediae aevi, praesertim ad res ecclesiasticas investigendas pertinens, (in reeks: Corpus Christianorum, Continuatio mediaevalis) Turnhout 1975.
Boeren, P.C., De oorsprong van Limburg en Gelre en enkele naburige heerschappijen, Maastricht 1938.
Boeren, P.C., Rodensia I. Wanneer werden de Annales Rodenses geschreven? Maastricht/Vroenhoven 1941.
Boeren, P.C., Rodensia II. Het leven van Ailbertus van Antoing, stichter van Rolduc, Maastricht/Vroenhoven 1942.
Boeren, P.C., Rodensia III. Leven en denken in 't oudste Rolduc (1104-1300), Maastricht/Vroenhoven 1944.
Boeren, P.C., De abdij Rolduc, godsdienstig en cultureel centrum van het hertogdom Limburg (1104-1804), Maastricht 1945.
Boeren, P.C., Een doodenkalender van Rolduc van omstreeks 1400, in: PSHAL 78-82 (1942-1946) 217-230.
Boeren, P.C., Beschouwingen over het oudste Rolduc (1104-1300), in: Msg 65 (1946) 40-44, 63-71.
Boeren, P.C., Rolduc en de investituurstrijd, in: RJ 27 (1947) 110-116.
Boeren, P.C., Het grondbezit der abdij Rolduc in de jaren 1104-1300, in: PSHAL 84 (1948) 141-196.

Boeren, P.C., Het oudste Rolduc als letterkundig centrum, in: RJ 28 (1948) 142-152.
Boeren, P.C., De oudste oorkonden der abdij Rolduc en de Annales Rodenses, 's-Gravenhage 1949.
Boeren, P.C., Ailbertus van Antoing of Ailbertus van Keulen?, in: RJ 30 (1950) 100-110.
Boeren, P.C., De congregatie van Rolduc, in: RJ 31 (1951) 78-83.
Boeren, P.C., Het handschrift van de oudste Annales Rodenses, in: RJ 33 (1953) 91-103.
Boeren, P.C., Sint Norbertus en Rolduc, in: RJ 35 (1955) 81-88.
Boeren, P.C., Zuivel in het oude Rolduc, in: RJ 35 (1955) 89-92.
Boeren, P.C., Rottenbuch en Rolduc, in: RJ 37 (1957) 58-62.
Boeren, P.C., Ailbertus van Antoing in Clairefontaine, in: RJ 45 (1965) 85-92.
Boeren, P.C. en G.W.A. Panhuysen, Annales Rodenses, facsimile-uitgave, van transcriptie, tekstkritische noten en een inleiding voorzien, Assen 1968.
Bonenfant, P., Le pagus de Brabant, in: Bulletin de la Société Belge pour études géographiques, 5 (1935) 25-76.
Bormans, S. et E. Schoolmeesters, Cartulaire de l'Eglise Saint-Lambert de Liège, I, Bruxelles 1893.
Bosman, A.F.W., De Onze Lieve Vrouwekerk te Maastricht. Bouwgeschiedenis en historische betekenis van de oostpartij, (Clavis kunsthistorische Monografieën, 9), Zutphen 1990.
Bremer, J., Die reichsunmittelbare Herrschaft Dyck der Grafen jetzigen Fürsten zu Salm-Reifferscheidt, Grevenbroich 1959.
Breuer, G., Alsdorfer Siedlungsnamen. Eine namenkundliche Untersuchung, in: Jahresblätter des Alsdorfer Geschichtsvereins, 1992, 3-60.
Brouwers, D., Histoire du chapitre noble de Sinnich de l'ordre de Saint-Augustin, in: Bulletin de la société verviétoise d'archéologie et d'histoire, 5 (1904) 1-212.
Buchet, A., Monographie historique de Goé-lez-Limbourg, I, Verviers 1941.
Buis, J., Historia Forestis. Nederlandse bosgeschiedenis, I Bosgebruik, bosbeheer en boswetgevng tot het midden van de negentiende eeuw, II Houtmarkt en houtteelt tot het midden van de negentiende eeuw, (HES Studia Historica, 26 en 27), Wageningen 1985.
Camps, H.P.M., De stichtingsoorkonde van de abdij Berne (1134): diplomatische aantekeningen, in: APraem 59 (1983) 258-270.
Coebergh, C., Een merkwaardige hervorming van het koorgebed in de abdij van Rolduc, in: RJ 21 (1941) 188-195.
Constable, G., The second crusade as seen by contemporaries, in: Traditio 9 (1953) 213-279.
Consuetudines canonicorum regularium Rodenses [lateinisch/deutsch]. Die Lebensordnung des Regularkanonikerstiftes Klosterrath, übersetzt und eingeleitet von H. Deutz, (Fontes christiani, 11), 2 dln, Freiburg im Breisgau 1993.

Corsten, S., Ursprung und Werden der Stadt Heinsberg im Mittelalter, in: Heinsberg 700 Jahre Stadt. Beiträge zur Stadtgeschichte aus Anlass der 700 Jahrfeier 1956, Heinsberg 1956.
Corsten, S., Das Heinsberger Land im frühen Mittelalter. Fränkische Kolonisation zwischen Maas und Rur, in: AHVNrh 161 (1959) 5-64.
Corsten, S., Die terra de Rode und das Jahr 1136, in: Msg 89 (1970) 159-164.
Corsten, S., Die Herren von Valkenburg (ca. 1000-1364), in: PSHAL 120 (1984) 162-200.
Corten, R. en A. Ruyten, Rolduc in woord en beeld. Geschiedenis der abdij en der onderwijsinrichting, Kerkrade 1904.
Damen, C., Studie over Sint Gerlach van Houthem, in: PSHAL 92/93 (1956/57) 49-115.
Damen, C., Sint Gerlach van Houthem en Rolduc, in: RJ 39 (1959) 64-67.
Daris, J., Histoire du diocèse et de la principauté de Liège depuis leur origine jusqu'au XIIIe siècle, Liège 1890.
Dereine, Ch. et J. Russe, Abbaye de Saint-Gillis à Liège, in: Monasticon belge II, Maredsous 1928, 301-321.
Dereine, Ch., Odon de Tournai et la crise du cénobitisme au XIe siècle, in: Revue du moyen âge latin, 4 (1948) 137-154.
Dereine, Ch., Les chanoines réguliers au diocèse de Liège avant Saint Norbert, (Verhandelingen van de Koninklijke Belgische Academie, klasse der letteren en der morele en staatkundige wetenschappen, boek XLVII, afl. 1), Brussel 1952.
Dereine, Ch., artikel ‘Chanoines’, in: DHGE dl. 12, Parijs 1953, 353-405.
Dereine, Ch., artikel ‘Clairefontaine’, in: DHGE dl. 12, Parijs 1953, 1041-1044.
Deussen, H.H., Vom Werden und Wachsen der Herrschaft Heinsberg, in: Heinsberg 700 Jahre Stadt. Beiträge zur Stadtgeschichte aus Anlass der 700 Jahrfeier 1956, Heinsberg 1956.
Deutz, H., Studien zur Geschichte der Abtei Klosterrath, (Burg Rode Herzogenrath e.V., Bd. 2), Herzogenrath 1984.
Deutz, H., Geistliches und geistiges Leben im Regularkanonikerstift Klosterrath im 12. und 13. Jahrhundert (Bonner historische Forschungen, 54), Siegburg 1990.
Deutz, H., Die kanonikale ‘religio’ in den Consuetudines ‘Nocturnis itaque horis’ des Abtes Richer von Klosterrath, in: Aus Archiven und Bibliotheken. Festschrift für Raymund Kottje zum 65. Geburtstag, (Freiburger Beiträge zur mittelalterlichen Geschichte, 3) Frankfurt a.M., Bern 1992, 271-289.
Deutz, H., Norbert von Xanten bei Propst Richer im Regularkanonikerstift Klosterrath, in: APraem 68 (1992) 5-16.
Deutz, H., Norbert von Xanten, in: Geschichte im Bistum Aachen, 1 (1993) 27-55.
Deutz, H., zie Consuetudines... Rodenses.
Deutz, H., Geistlicher Anspruch und weltliche Gesinnung. Zum Scheitern des Propstes Friedrich im Regularkanonikerstift Klosterrath, in: Geschichte im Bistum Aachen, 2 (1994) 81-105.

Dittmaier, H., Lokalisierung urkundlicher Ortsbelege im Rheinland, in: RhVjbl 17 (1952) 226-228.
Droege, G., Pfalzgrafschaft, Grafschaften und allodiale Herrschaften zwischen Maas und Rhein in salisch-staufischer Zeit, in: RhVjbl 26 (1961) 1-21.
Droege, G., Landrecht und Lehnrecht im hohen Mittelalter, Bonn 1969.
Diepen, H.A., Die romanische Bauplastik in Klosterrath und die Bauornamentik an Maas und Niederrhein im letzten Drittel des 12. Jahrhunderts, 2 dln, Würzburg 1926.
Du Cange, Glossarium mediae et infimae latinitatis, 10 dln, z.pl. 1883-1887 (reprint Graz 1954).
Dumoulin, J. et J. Pycke, Topographie chrétienne de Tournai des origines au début du XIIe siècle. Problématique nouvelle, in: Sacris Erudiri. Jaarboek voor Godsdienstwetenschappen, 26 (1983) 1-50.
Engels, L.J., Verschijnselen die in het Middeleeuws Latijn regelmatig voorkomen, in: Lampas 10 (1977) 249-255.
Engels, O., artikel ‘Burchard II, Bf. v. Worms’ in: LThK (derde druk) II, 1994, 800.
Erkens, FR.-R., Zur verfassungsrechtlichen Stellung der Herzöge von Limburg im 12. und 13. Jahrhundert, in: RhVjbl 43 (1979) 169-195.
Ernst, S.P., L'abbaye de Rolduc, in zijn: Histoire du Limbourg, dl. II, Liège 1838, 282-365.
Ernst, S.P., Codex diplomaticus Limburgensis, in zijn: Histoire du Limbourg, dl. VI, Liège 1847, 75-494.
Ette, A. van, Oorsprong en vroegste geschiedenis van de Augustijner Koorheren, in: RJ 34 (1954) 4-14.
Everts, P.S., Oude steenhouwerskunst in de kerk van Rolduc, in: RJ 12 (1932) 129-144; RJ 13 (1933) 89-97.
Everts, P.S., Oude steenhouwerskunst te Rolduc. Een kapiteel der crypte, in: RJ 22 (1942) 161-177.
Everts, P.S., De Annales Rodenses en de bouw der abdijkerk van Rolduc, in: PSHAL 85 (1949) 91-120.
Everts, P.S., Bij de terugkeer van het handschrift der Annales Rodenses, in: RJ 30 (1950) 2-4.
Ewig, E., Beobachtungen zur Frühgeschichte des Bistums Köln, in: Zur Geschichte und Kunst im Erzbistum Köln. Festschrift für W. Neuss, Düsseldorf 1960, 21 vlgg.
Ewig, E., Die Rheinlande in fränkischer Zeit (451-919/31), in: Rheinische Geschichte, Bd. I, 2, Düsseldorf 1980, 9-245.
Flach, D., Untersuchungen zur Verfassung und Verwaltung des Aachener Reichsgutes von der Karlingerzeit bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts, (Veröffentlichungen des Max-Planck-Intstituts für Geschichte, 46), Göttingen 1976.
Fliche, A. et V. Martin, Histoire de l'Eglise depuis les origines jusqu'à nos jours, tom. 8 La réforme grégorienne et la reconquête chrétienne (1057-1123), s.l. 1950 et tom.

9 (2 parties) Du premier concil du Latran à l'avènement d'innocent III (1123-1198), s.l. 1946 en 1953.
Flink, Kl., Die ehemalige Stadt Gangelt unter Heinsberg, Brabant und Jülich, Gangelt 1975.
Flink, Kl., Der Stadtwerdungsprozess von Ahrweiler und die 'kurkölnischen Stadtgründungen', in: RhVjbl 39 (1975), 116-146.
Fontette, Micheline de, Les religieuses á l'âge classique du droit canon. Recherches sur les structures juridiques des branches féminines des ordres. Parijs 1967.
Franquinet, G.D., Beredeneerde inventaris der oorkonden en bescheiden van de abdij Kloosterrade en van de adellijke vrouwenkloosters Marienthal en Sinnich, berustende op 't provinciaal archief van Limburg, Maastricht 1868.
Frenken, A.M., De voormalige priorij van Hooidonk, in: Bossche Bijdragen 29 (1947) 1-93.
Frusch, H.J.M., Het ontstaan van het land van Rode, in: LvH 14 (1964) 105-109.
Frusch, H.J.M., Beschouwingen over het eerste geslacht der Heren van Anstel, ca. 1075 - ca. 1375, in: Uit Kerkrade's verleden. Opstellen uitgegeven bij gelegenheid van het 350-jarig bestaan der schuttersbroederschap St. Sebastianus, Kerkrade 1967, 23-41.
Fundatio monasterii Sancti Nicholai de Pratis Tornacensis, ed. O. Holder-Egger, in: MGH SS dl 15, 1925, 1112-1117.
Fürstenberg, Cl. Frhr. von, Das Lommersumer Heimatbuch, Euskirchen 1959.
Ganshof, F.L., Coup d'oeil sur l'évolution territoriale comparée de la Flandre et du Brabant, in: Annales de la Société Royale d'archéologie de Bruxelles, 38 (1934) 83-96.
Ganshof, F.L., Les origines de la Flandre Impériale. Contribution a l'histoire de l'ancien Brabant, in: Annales de la Société Royale d'archéologie de Bruxelles, 46 (1942-1943) 99-137
Ganshof, F.L., Qu'est-ce que la féodalité?, (4de druk) Brussel 1968.
Gärtner, W., Das Chorherrenstift Klosterrath in der Kanonikerreform des 12. Jahrhunderts, in: ZAGV 97 (1991) 33-220.
Gehle, B., Die Prämonstratenser in Köln und Dünnwald. Eine Würdigung ihres Wirkens im Rahmen der Rechtsentwicklung vom hohen Mittelalter bis in die Neuzeit, (Kanonistische Studien und Texte, nr. 31), Amsterdam 1978.
Gehle, B., Die Prämonstratenser in Köln und Dünnwald, in: APraem 55 (1979), 47-55.
Gemeenten van België, geschiedkundig en administratief-geografisch woordenboek, 4 dln, Gemeentekrediet van België 1980, 1981.
Gerstner, R., Die Geschichte der lothringischen und rheinischen Pfalzgrafschaft von ihren Anfängen bis zur Ausbildung des Kurterritoriums Pfalz, (Rheinisches Archiv, 40) Bonn 1941.
Gierlichs, W., Aus der Geschichte der Pfarreien im ehemaligen Herzogtum Limburg, soweit sie der Abtei Klosterrath unterstanden, in: RJ 12 (1932) 101-123.
Gierlichs, W., Over de wijnbouw der abdij Kloosterrade, in: RJ 15 (1935) 114-127.

Gierlichs, W., De Akensche geschiedschrijver Christiaan Quix en de oudste Annales Rodenses, in: RJ 16 (1936) 103-110.
Gierlichs, W., Over de mijnbouw der abdij Kloosterrade, in: RJ 17 (1937) 104-157.
Gierlichs, W., Der heydensche Anteil am Abteigutshofe Crombach unter Kirchrath, in: Heimatblätter des Landkreises Aachen, 10 (1940), Heft 1-3, 46-52.
Gillessen, L., Die ältesten Lehnsverzeichnisse der Mannkammer Wassenberg, in: Heimatkalender der Erkelenzer Lande, 20 (1971) 111-132.
Gillessen, L., Die Ortschaften des Kreises Heinsberg. Ihre Namen, Topographie und Geschichte, (Schriftenreihe des Kreises Heinsberg, 7), Heinsberg 1993.
Gils, J. van, Eenige opmerkingen over de oudste Annales Rodenses, in: PSHAL 48 (1912) 325-341.
Gils, J. van, Topographica van Rolduc in België, in: RJ 13 (1933) 88.
Gils, J. van, Friese kloosterstichtingen van de oude abdij Rolduc, in: RJ 14 (1934) 106-107.
Gils, J. van, De domschool van Doornik en Ailbertus, de stichter van Rolduc, in: RJ 14 (1934) 109-110.
Gils, J. van, Rolduc en Friesland, in: RJ 19 (1939) 145-154.
Gils, J. van, Rolduc: Goé (Goleche) en Limburg, in: RJ 20 (1940) 179-180.
Goldstine, New and full Moons 1001 B.C. to A.D. 1651, (Memoirs of the American Philosophical Society, vol. 94), Philadelphia 1973.
Goossens, W., Aanhangsel. Oorkonden waarvan de origineelen in het Klein Seminarie te Rolduc bewaard worden, in: PSHAL 40 (1904) 303-320.
Gorissen, Fr., Geldern und Kleve. Über die Entstehung der beiden niederrheinischen Territorien und ihre politischen Voraussetzungen, Kleve 1951.
Grauwen, W.M., De vrouwelijke religieuzen in de Orden van de 12e en 13e eeuw, in: APraem 44 (1968) 100-105.
Grauwen, W.M., De betekenis van het blootsvoets lopen in de middeleeuwen, voornamelijk in de 12de eeuw, in: Archief- en Bibliotheekwezen in België, 42 (1971) 141-155.
Grauwen, W.M., Norbertus, aartsbisschop van Maagdenburg (1126-1134), Brussel 1978.
Grotefend, H., Taschenbuch der Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit (12de druk), Hannover 1982.
Groten, M., Priorenkolleg und Domkapitel von Köln im Hohen Mittelalter. Zur Geschichte des kölnischen Erzstifts und Herzogtums, (Rheinisches Archiv, 109) Bonn 1980.
Grousset, R., Histoire des croisades et du royaume franc de Jérusalem, 4 vol. Paris 1981.
Gysseling, M., Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland vóór 1226, 2 dln, [Tongeren] 1950.
Haas, J.A.K., Chronologische lijst van de charters gedateerd voor 1301, (Inventarisreeks van het Rijksarchief in Limburg, 6), Maastricht 1972.

Haas, J.A.K., Inventaris van de archieven en de handschriften der abdij Kloosterrade, (Inventarisreeks van het Rijksarchief in Limburg, 36), Maastricht 1986.
Haas, J.A.K., Schets van de geschiedenis der abdij Kloosterrade, Maastricht 1986.
Habel, E. en F. Gröbel, Mittellateinisches Glossar, (Uni-Taschenbücher 1551), Paderborn 1989.
d'Haenens, A., Moines et clercs à Tournai au debut du XIIe siècle, in: La vita commune del clero nei seculi XI e XII, dl. 2, Milaan 1962, 90-103.
Handbuch der historischen Stätten Deutschlands, III Nordrhein-Westfalen, (Kröners Taschenausgabe, 273), (2de druk), Stuttgart 1970.
Handbuch der historischen Stätten Deutschlands, V Rheinland-Pfalz und Saarland, (Kröners Taschenausgabe, 275), (2de druk) Stuttgart 1965.
Hardenberg, H., De Nederlanden en de kruistochten, Amsterdam 1941.
Hartog, E. den, Romanesque architecture and sculpture in the Meuse Valley, (Maaslandse Monografieën, groot formaat, 8), Leeuwarden/Mechelen 1992.
Haskamp, G., Ober-Cyrin. Eine Chronik, (Veröffentlichungen des Bischöflichen Diözesanarchivs Aachen, 25), Mönchengladbach 1967.
Haverkate, H.M. en C.J. van der Peet, Een kerk van papier. De geschiedenis van de voormalige Mariakerk te Utrecht, (Clavis kleine kunsthistorische monografieën 2), Zutphen 1985.
Heesel, H., Die Grafen von Nörvenich, Saffenberg und Molbach in ihrem Umfeld, (Beiträge zur Geschichte des Nörvenicher Landes, 1), Nörvenich 1986.
Hefele, C.J. en H. Leclercq, Histoire des Conciles, dl. V, 1, Parijs 1912.
Heimbucher, M., Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche, 3de druk, 2dln, Paderborn 1933 en 1934.
Hermesdorf, B.H.D., 'Scemate Longobardino' in de Annales Rodenses, in: Msg 56 (1938) 25-27.
Hermesdorf, B.H.D., Leen- en laatrechten der abdij Kloosterrade, in: PSHAL 76 (1940) 25-77.
Hermesdorf, B.H.D., De 'Kalculen' van Rode, in: Msg 66 (1947) 18-19.
Hermesdorf, B.H.D., De ouderdom der mijnontginningen [in het land van Rode], in: Msg 66 (1947) 55-56.
Hermesdorf, B.H.D., Abbatiale zorgen en de victualitas-gedachte in de Annales Rodenses, in: PSHAL 90/91 (1954/55) 143-159.
Houtgast, G., Aardbevingen in Nederland, catalogus van aardbevingen t/m 1990, De Bilt 1991.
Jacquet, Ph., artikel 'Floreffe' in: DHGE 17, Parijs 1971, 520-533.
Jaffé, Ph., Regesta pontificum romanorum ab condita ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII, 2 dln., Leipzig 1885, 1889.
Jamar, J. en L. Augustus, Castrum Rodense in de Annales Rodenses; Kerkrade of 's-Hertogenrade?, in: LvH 34 (1984) 81-86.
Janssen. W. und D. Lohrmann (ed.), Villa-curtis-grangia. Landwirtschaft zwischen Loire und Rhein von der Römerzeit zum Hochmittelalter. Deutsch-französisches

Historikercolloquium des Deutschen Historischen Instituts Paris, 28.9-1.10.1980, München 1983.
Jedin, H., Handbuch der Kirchengeschichte, Bd. III Die mittelalterliche Kirche, Freiburg/Basel/Wien, 1966 en 1968.
Joester, I., Urkundenbuch der Abtei Steinfeld, (Publikationen der Gesellschaft für Rheinische Geschichtskunde, 60), Köln/Bonn 1976.
Joester, I., Die religiöse und kulturelle Bedeutung der Abtei Steinfeld in der Eifel, in: Geschichte im Bistum Aachen, 1 (1993) 56-79.
Jong, J. de, Handboek der kerkgeschiedenis, II De middeleeuwen (692-1517), (3de druk) Utrecht/Nijmegen 1936.
Jong, M. de, Kind en klooster in de vroege middeleeuwen, Amsterdam 1986.
Kaspers, H., Comitatus nemoris. Die Waldgrafschaft zwischen Rhein und Maas. Untersuchungen zur Rechtsgeschichte der Forstgebiete des Aachener-Dürener Landes einschliesslich der Bürge und Ville, Düren/Aachen 1957.
Kastner, D., Die Grafen von Kleve und die Entstehung ihres Territoriums vom 11. bis 14. Jahrhundert, in: Land im Mittelpunkt der Mächte. Die Herzogtümer Jülich-Kleve-Berg, Kleve 1984, 52-62.
Klaversma, T., Wassenberg en de hertogen van Limburg in de twaalfde eeuw, in: Msg 107 (1988) 41-47.
Klebel, E., Erzbischof Friedrich I. von Köln, seine Sippe und deren politische Bedeutung, in: AHVNrh 157 (1955) 41-63.
Knipping, R., Die Regesten der Erzbischöfe von Köln im Mittelalter, II (1100-1205), Bonn 1901.
Koch, A.C.F., Het graafschap Vlaanderen van de 9de eeuw tot 1070, in: AGN, dl. 1, Haarlem 1981, 354-383.
Kraus, Th.R., Studien zur Frühgeschichte der Grafen von Kleve und der Entstehung der klevischen Landesherrschaft, in: RhVjbl 46 (1982) 1-47.
Kraus, Th.R., Jülich, Aachen und das Reich. Studien zur Entstehung der Landesherrschaft der Grafen von Jülich bis zum Jahre 1328, (Veröffentlichungen des Stadtarchivs Aachen, 5), Aachen 1987.
Krings, Br., Das Ordensrecht der Prämonstratenser vom späten 12. Jahrhundert bis zum Jahr 1227. Der Liber consuetudinum und die Dekrete des Generalkapittels, in: APraem 69 (1993) 107-242.
Kuys, J.A.E., De landsheerlijkheid van Gelre en Zutphen tot 1423, in: AGN, dl. 2, Haarlem 1982, 324-345.
Kupper, J.L., Liège et l'église impériale. XIe-XIIe siècles, Paris 1981.
Lavigne, E,. Kroniek van de abdij van Sint-Truiden (vertaling van de ‘gesta abbatum Trudonensium’), dl. 1 (628-1138), (Maaslandse Monografieën, 43), Assen/Maastricht 1986.
Lefèvre, Pl. F. et W.M. Grauwen, Les statuts de Prémontré au milieu du XIIe siècle. Introduction, texte et tables, (Bibliotheca analectorum Praemonstratensium, 12), Averbode 1978.

Lexicon Latinitatis Nederlandicae Medii Aevi, Woordenboek van het Middeleeuws Latijn van de Noordelijke Nederlanden, uitg. J.W. Fuchs e.a., Amsterdam 1970 vlgg.
Lexikon der christlichen Ikonographie, 8 dln, Rom/Freiburg/Basel/Wien, 1968-1976.
Mansi, J.D., Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, vol. 21, Graz 1961 (herdruk van de in 1903 te Parijs verschenen uitgave).
Marres, W., De Annales Rodenses en de krypte te Rolduc, in: RJ 42 (1961/62) 118-129.
Marres, W., De Annales Rodenses, het schip der kerk te Rolduc en aanverwante kerken, in: RJ 43 (1962/63) 101-111.
Marres, W., Beobachtungen an der Abteikirche zu Klosterrath und weitere Vergleiche, in: Vom Bauen, Bilden und Bewahren. Festschrift für Willy Weyres, hg. von J. Hoster und A. Mann, Köln 1964, 185-197.
Marres, W., Nog eens over de fundering van de kerk te Rolduc, in: RJ 47 (1967/69) 104-115.
Martin, V., Les appels à Rome, onder het trefwoord ‘pape’, in: DThC XI, Parijs 1932, 1880 en 1881.
Meertens, A.H. Chr., De kloostergebruiken van de Augustijner koorheren van Rolduc, vertaald en ingeleid, Rolduc 1988.
Merckens, O., Die Ahnenstämme ‘von Cleve’ und ‘von Heinsberg’ der Maria von Bongard... x 1554 Otto von Bylant-Rheydt (3. Beiheft zu den Jülich-Bergischen Geschichtsblättern), Wuppertal-Elberfeld 1943.
Meuthen, E., artikel ‘Richterich’ in: Handbuch der historischen Stätten Deutschlands, III 1970, 642, 643.
Meuthen, E. (ed.), Aachener Urkunden 1101-1250, (Publikationen der Gesellschaft für Rheinische Geschichtskunde, 58), Bonn 1972.
Meyer von Knonau, G., Jahrbücher des Deutschen Reiches unter Heinrich IV. und Heinrich V., Bd. 6 (1106 bis 1116), (in reeks: Jahrbücher der Deutschen Geschichte), Leipzig 1907.
Meyer von Knonau, G., Bd. 7 (1116 Schluss bis 1125), (in reeks: Jahrbücher der Deutschen Geschichte), Leipzig 1909.
Milis, L., L'ordre des chanoines réguliers d'Arrouaise. Son histoire et son organisation, de la fondation de l'abbaye-mére (vers 1090) à la fin des chapitres annuels (1471), Gent 1969.
Milis, L., Orde van Arrouaise, (Archief- en bibliotheekwezen in België, extranummer 22), Brussel 1979.
Milis, L., Ermites et chanoines réguliers au XII siècle, in: Cahiers de civilisation médiévale, 22 (1979) 39-80.
Milz, J., Die Vögte des Kölner Domstiftes und der Abteien Deutz und Werden im 11. und 12. Jahrhundert, in: RhVjbl 41 (1977) 196-217.
Mittellateinisches Wörterbuch bis zum ausgehenden 13. Jahrhundert, München 1967-1991.

Mois, J., Das Stift Rottenbuch in der Kirchenreform des XI.-XII. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Ordens-Geschichte der Augustiner-Chorherren, (Beiträge zur altbayerischen Kirchengeschichte, 19), München 1953.
Monté ver Loren, J.Ph. de, Hoofdlijnen uit de ontwikkeling der rechterlijke organisatie in de Noordelijke Nederlanden tot de Bataafse omwenteling, (6de druk) Deventer 1982.
Moonen, W., Brunssum de eeuwen door, Brunssum [1952].
Moreau, E. de, Histoire de l'église en Belgique, III, L'église féodale 1122-1318, Bruxelles 1945;
tome complémentaire I, Circonscriptions ecclésiastiques, chapitres, abbayes, couvents en Belgique avant 1559, Bruxelles 1948.
Mostert, R., Sterrenkundige aantekeningen in middeleeuwse Egmondse bronnen, in: Heiligenlevens, annalen en kronieken: geschiedschrijving in middeleeuws Egmond, (Egmondse studiën 1), Hilversum 1990, 71-92.
Mucke, H. und J. Meeus, Canon of Solar Eclipses -2003 to +2526 / Canon der Sonnenfinsternisse -2003 bis +2526, Wien 1983.
Müller, D., artikel 'Katharer' in Theologische Realenzyklopädie, 18, Berlin-New York 1989, 21-30.
Munsters, A.J., Verkenningen van de middeleeuwse kerk in Limburg, in: Limburgs Verleden, dl 2, Maastricht 1967, 417-530.
Nattermann, J. Chr., Die goldenen Heiligen. Geschichte des Stiftes St. Gereon zu Köln, (Veröffentlichungen des Kölnischen Geschichtsvereins, 22), Keulen 1960.
Niermeyer, J.F., Mediae latinitatis lexicon minus, Leiden 1956-1976.
Nolet, W. en P.C. Boeren, Kerkelijke instellingen in de middeleeuwen, Amsterdam 1951.
Nolden, R., Besitzungen und Einkünfte des Aachener Marienstifts, von seinen Anfängen bis zum Ende des Ancien Régime, in: ZAGV 86/87 (1979/80) 1-455.
Oediger, F.W., Die ältesten Grafen von Kleve, in: AHVNrh 153/154 (1953), 263-268.
Oediger, F.W., Steinfeld. Zur Gründung des ersten Klosters und zur Verwandschaft der Grafen von Are und Limburg, in: Festschrift Franz Steinbach, Bonn 1960, 37-49.
Oediger, F.W., Geschichte des Erzbistums Köln I. Das Bistum von den Anfängen bis zum Ende des 12. Jahrhunderts, (2e druk) Köln 1972.
Oppermann, O., De oudste oorkonden uit Kloosterrade en de Annales Rodenses, in: PSHAL 56 (1920) 19-70 (in Duitse vertaling bij O. Oppermann, Rheinische Urkundenstudien I, Bonn 1922, 295-331).
Paquay, J., Codex documentorum: oorkonden en bescheiden der voormalige abdij Kloosterrade, in: PSHAL 40 (1904) 213-302.
Panhuysen, G., Het handschrift der 'Annales Rodenses' terug in Limburg, in: Msg 68 (1949) 69-72.
Pauly, F., Die Consuetudines von Springiersbach, in: Trierer Theologische Zeitschrift, 67 (1958) 106-111.

Pauly, F., Anfänge und Bedeutung der Chorherren-Reform von Springiersbach, in: RhVjbl 26 (1961) 242-254.
Pauly, F., Springiersbach. Geschichte des Kanonikerstifts und seiner Tochtergründungen im Erzbistum Trier von den Anfängen bis zum Ende des 18. Jahrhunderts, (Trierer Theologische Studien, 13), Trier 1962.
Pauly, F., Die Benediktinerabtei zum Allerheiligsten Erlöser in Prüm, in: F. Pauly, Aus der Geschichte des Bistums Trier, I, Trier 1968, 85-88.
Pauly, F., Das Augustiner-Chorherrenstift Lonnig und das Augustiner-Frauenkloster Schönstatt, in: F. Pauly, Aus der Geschichte des Bistums Trier, I, Trier 1968, 149-151.
Pauly, F., Das Augustiner-Frauenkloster Marienthal, in: F. Pauly, Aus der Geschichte des Bistums Trier, I, Trier 1968, 166-167.
Peters, W., Die Grafen von Are und die Neugründung des Klosters Steinfeld im 12. Jahrhundert, in: AHVNrh 182 (1979) 46-61.
Petri, Fr. und G. Droege (editores), Rheinische Geschichte, Bd. I, 3. Teilbd. Hohes Mittelalter, Düsseldorf 1983.
Pieyns-Rigo, P., Abbaye de Saint-Trond, in: Monasticon belge, VI, Liège 1976, 13-73.
Pörnbacher, H. (ed.), 900 Jahre Rottenbuch, Weissenhorn 1974.
Post, R.R., Kerkgeschiedenis van Nederland in de middeleeuwen, 2 dln, Utrecht 1957.
Post, R.R., Handboek van de kerkgeschiedenis, II De kerk in de middeleeuwen (van circa 700 tot 1303), Nijmegen/Utrecht 1963.
Pycke, J., Le chapitre cathédral Notre-Dame de Tournai de la fin du XIe siècle à la fin du XIIIe siècle. Son organisation, sa vie, ses membres, (Université de Louvain. Recueil de travaux d'histoire et de philologie, 6e série, fasc. 30), Louvain-La-Neuve/Bruxelles 1986.
Pycke, J., Répertoire biographique des chanoines de Notre-Dame de Tournai, 1080-1300, (Université de Louvain. Recueil de travaux d'histoire et de philologie, 6e série, fasc. 35), Louvain-La-Neuve/Bruxelles 1988.
Quadflieg, E., Genealogie der Grafen von Limburg-Styrum sowie ihrer direkten Vorfahren, in: Die Grafen von Limburg Stirum, dl. 1, bd. 1, Assen/Münster 1976, speciaal: die Grafen von Saffenberg und Nörvenich, LXXII-LXXV.
Reimbaldi Leodiensis opera omnia, ed. C. de Clercq, (Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis, 4), Turnhout 1966.
Rey, M. van, Die Lütticher Gaue Condroz und Ardennen im Frühmittelalter. Untersuchungen zur Pfarrorganisation, Bonn 1977.
Richard, J., Le royaume latin de Jérusalem, Parijs 1953.
Rij, H. van, Het stichtingskroniekje van de Abdij Berne (ingeleid, uitgegeven en vertaald door H. van Rij), in: Egmond en Berne. Twee verhalende historische bronnen uit de middeleeuwen, (Nederlandse Historische Bronnen, 7), Leiden 1987.
Rolland, P., Scemate Longobardino, Basse Meuse - Bas-Rhin, in: Les cahiers techniques de l'art, vol. 3, Strasbourg 1954.

Rotthoff, G., Rezension des Buches ‘Geldern und Kleve’ von Gorissen, in: RhVjbl 17 (1952) 467, 468.
Roukens, W., Bijdrage tot de studie van de Benrather linie in Limburg, in: Donum natalicum Schrijnen, Nijmegen 1929, 606-613.
Roukens, W., De ‘Hollandse expansie’ in het Land van Rode en haar betekenis voor het Kerkraads dialect, in: PSHAL 85 (1949) 589-619.
Scheuermann, A., artikel ‘Berufung als appellatio’ in: LThK, II, tweede druk, Freiburg 1958, 283.
Schieffer, R., Die Zeit der späten Salier (1056-1125), in: Rheinische Geschichte, Bd. I 3, Düsseldorf 1983, 121-198.
Schiffer, P., Die Grafen von Geldern im Hochmittelalter (1085-1229). Ein Beitrag zur Geschichte des unteren Rheingebietes, (Veröffentlichungen des Historischen Vereins für Geldern und Umgegend, 89), Geldern 1988.
Schoppmann, W., La formation et le développement territorial du duché de Limbourg du XIe siècle jusqu'en 1288, Dison 1964.
Schrijnemakers, A., Rode. De oudste nederzettingsgeschiedenis van het Land van Rode, Maastricht 1984.
Schrijnemakers, A., Nederlands-Limburgse nederzettingsnamen (XVII en XVIII): Buchten, in: Veldeke 59 (1984) nr. 4, 21-26; nr. 5, 27-31.
Schroiff, H., 1100 Jahre Doveren St. Dionysius. 800 Jahre der ersten urkundlichen Erwähnung unserer Pfarre, Hückelhoven-Doveren 1978.
Schultze, J., Der Wendenkreuzzug 1147 und die Adelsherrschaften in Prignitz und Rhingebiet, in: Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands 11 (1953) 95-124.
Schwartzenberg, B. von, ‘Kalculen’, in: Msg 66 (1947) 2-5.
Schwartzenberg, B. von, Nog eens ‘Kalculen’, in: Msg 66 (1947) 50-55.
Schwartzenberg, B. von, De oudste kolendelvingen in het land van Rode, in: Msg 68 (1949) 26-29.
Schwartzenberg, B. von, Over de ouderdom der steenkoolontginningen te Rode, in: RJ 29 (1949) 121-128.
Semmler, J., Das Stift Frankenthal in der Kanonikerreform des 12. Jahrhunderts, in: Blätter für pfälzische Kirchengeschichte und religiöse Volkskunde, 23 (1956) 101-113.
Series episcorum ecclesiae catholicae occidentalis ab initio usque ad annum MCXCVIII. Series V, Germania, tom. I archiepiscopatus Coloniensis (ed. St. Weinfurter en O. Engels), Stuttgart 1982.
Series episcorum ecclesiae catholicae occidentalis ab initio usque ad annum MCXCVIII., Series VI, Britannia, Scotia et Hibernia, Scandinavia, tom. II archiepiscopatus Lundensis (ed. H. Kluger), Stuttgart 1992.
Setton, K.M. (editor), A history of the crusades, vol I, Baldwin M.W., The first hundred years, Philadelphia 1955.

Simonsfeld, H., Jahrbücher des Deutschen Reiches unter Friedrich I, Bd. I (1152 bis 1158), (in reeks: Jahrbücher der Deutschen Geschichte), Leipzig 1908.
Somer, M. de, artikel 'Frédéric, évêque de Liège' in: DHGE 18, Parijs 1977, 1167.
Stiennon, J., Étude sur le chartrier et le domaine de l'abbaye de Saint-Jacques de Liège (1015-1209), Parijs 1951.
Stiennon, J., L'écriture diplomatique dans le diocèse de Liège du XIe au milieu du XIIIe siècle. Reflet d'une civilisation, Parijs 1960.
Strubbe, E. en L. Voet, De chronologie van de Middeleeuwen en de Moderne Tijden in de Nederlanden, Antwerpen/Amsterdam 1960.
Timmers, J.J.M., 'Scemate Longobardino', in: Msg 67 (1953) 161-166.
Timmers, J.J.M., Lombardische elementen in de bouwsculptuur van Rolduc, in: Miscellanea Jozef Duverger, Gent 1968, 541 vlg.
Timmers, J.J.M., Op het voetspoor van Heriman van Rolduc, in: RJ 47 (1967/69) 96-103.
Toussaint, A.J., 'Kalculen', in: Msg 66 (1947) 20-21.
Toussaint, A.J., Voor het laatst 'Calkulen', in: Msg 68 (1949) 14-15.
Tummers, P.L.M., De rode-namen in Nederlands Limburg, in: Medelingen van de vereniging voor naamkunde te Leuven en de commissie voor naamkunde te Amsterdam, 43 (1967) 46-74.
Tyroller, Fr., Erzbischof Friedrich I von Köln und der bayrische Pfalzgraf Engelbert, in: AHVNrh 160 (1958) 71-110.
Venne, J.M. van de, Geschiedenis van het kasteel van Valkenburg, zijn heren en hun drossaarden, Valkenburg 1951.
Venne, J.M. van de, Geschiedenis van Heer, Heer 1957.
Verhelst, K., Een nieuwe visie op de omvang en indeling van de pagus Hasbania (VIe-XIIe eeuw), in: Handelingen koninklijke Zuidnederlandse maatschappij voor taal-en letterkunde en geschiedenis, 38 (1984) 231-152; 39 (1985) 257-268.
Viedebant, O., Forschungen zur Geschichte des ersten Heinsbergisch-Valkenburgischen Dynastengeschlechts, (uitgegeven door S. Corsten) in: PSHAL 101 (1965) 123-158.
Vollebregt, G.N., Schriftcitaten en schriftuurlijke reminiscenties in de stichtingsoorkonde van Berne, in: APraem 59 (1983) 271-278.
Vries, W. de, De opkomst van Zutphen (Werken uitgegeven door Gelre, 31), Arnhem 1960.
Vrouwen in de premonstratenzer orde. Verslagen van de vierde contactdag van de Werkgroep Norbertijnse geschiedenis in de Nederlanden, zaterdag 7 mei 1994, klooster Sint-Catharinadal te Oosterhout.
Waefelghem, R. van, Le nécrologe de l'abbaye du Parc, Brussel 1905.
Warlop, E., De Vlaamse adel voor 1300, (2 delen in 3 banden), Handzame 1978.
Weinfurter, St., Salzburger Bistumsreform und Bischofspolitik im 12. Jahrhundert. Der Erzbischof Konrad I von Salzburg (1106-1147) und die Regularkanoniker, Köln/Wien 1975.

Weinfurter, St., Consuetudines canonicorum regularium Springirbacenses-Rodenses, (Corpus Christianorum, continuatio mediaevalis, 48), Turnhout 1978.
Willems, E., Cîteaux et la seconde croisade, in: Revue d'histoire ecclésiastique (Louvain), 49 (1954) 116-151.
Winter, J.M. van, Ministerialiteit en ridderschap in Gelre en Zutphen, Groningen 1962.
Winter, J.M. van, Adel, ministerialiteit en ridderschap, 11de-14de eeuw, in: AGN 2, Haarlem 1982, 123-147.
Wunder, G., Die Verwandschaft des Erzbischofs Friedrich von Köln, in: AHVNrh 166 (1964) 25-54.
Yans, M., Abbaye de Sinnich, in: Monasticon Belge, II, Maredsous 1928, 463-488.

Lijst van afkortingen

AAK	Archieven der Abdij Kloosterrade (inventaris Haas)
AGN	Algemene Geschiedenis der Nederlanden
AHVNrh	Annalen des Historischen Vereins für den Niederrhein
APraem	Analecta Praemonstratensia
DDC	Dictionnaire de Droit Canonique
DHGE	Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques
DThC	Dictionnaire de théologie catholique
LvH	Het Land van Herle
LThK	Lexikon für Theologie und Kirche
MGHD	Monumenta Germaniae historica, Diplomata regum et imperatorum Germaniae
MGH SS	Monumenta Germaniae historica, Scriptores
Msg	De Maasgouw
PSHAL	Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg
RAL	Rijksarchief in Limburg te Maastricht
RhVjbl	Rheinische Vierteljahresblätter
RJ	Rolducs Jaarboek
TThZ	Trierer Theologische Zeitschrift
UPJ	Uvver plat jekald, uitgave van de Stichting Kirchröadsjer Dieksiejoneer
ZAGV	Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins

Tekst en Vertaling

Annales Rodenses+

Fuerunt in Flandriensi provintia duo nobiles, germani fratres, aput seculum preclari et potentes, quorum alter Gerardus et alter vocabatur Rutgerus, invicti videlicet patri□ et reipuplic□ tutores. Unde gravissimis contra se exortis a principibus terr□ illius preliis contulerunt se obsequio Romani Imperatoris, qui locavit Gerardum aput Wasenberch et Rutgerum aput Clive traditis utrique tot et tantis terrarum beneficiis, ut et ipsi et eorum posteri ex rerum felicitate principes facti sint huius regionis.

Horum igitur nobili ex progenie in natali eorum terra remanente surrexit vir illustris Amorricus nomine, habitans quidem aput oppidum, cui nomen est Anthonium, non longe a Thornaco civitate. Civitas h□c sita est in confinio Brabanti□ et Flandriensis provinti□ iuxta flumen quod Xelda nuncupatur, in aquilonari illius latere, copiosa existens et f□cunda effluenti rerum ubertate et illustris dignitate pontificalis cathedr□. Oppidum vero predictum versus occidentem a civitate est situm in australi predicti fluminis littore, quasi itinere unius leuc□, ubi predictus vir ille dictus est habitasse. Qui cum nobilis esset vit□ nobili quoque conducta uxore genuit ex ea dilectissimos sibi liberos et pro naturali iure sibi diligendos, unum tamen precipue quasi illius felicitatis prescius dilexit ante alios, cui vocabulum erat Ailbertus, qui etiam ab alienis pre omnibus aliis est adamatus. Unde precogitato quasi prophetali consilio dilectissimum sibi puerum non relinquere aput seculum tradidit illum Thornacensi ecclesi□ litterarum officio et clericali religione informandum, ut canonicus eiusdem factus □cclesi□ ibidem cum ceteris Domino Deo servituris divin□ religionis persolveret obsequium. □cclesia h□c pontificali cathedra insignis est et precellens dignitate, qu□ etiam tunc inter alias religione pollebat et honore.

+ De verklarende aantekeningen zijn ondergebracht bij de Nederlandse vertaling. Zodoende was het niet nodig de toelichtingen bij de Latijnse tekst per bladzijde van letters te voorzien; ze zijn hier met een cijfer aangegeven en doorlopend genummerd.

Kroniek van Kloosterrade

Er hebben in Vlaanderen twee edellieden geleefd, volle broers van elkaar, waarvan de een Gerard heette en de ander Rutger. Zij waren zeer beroemd en machtig in de wereld en golden als onoverwinnelijke verdedigers van hun vaderland en de gemene zaak. Omdat er echter hevige conflicten ontstaan waren tussen hen en de vorsten van dat land, stelden zij zich onder het gezag van de keizer van het Roomse Rijk, die Gerard te Wassenberg en Rutger te Kleef plaatste,[1] waarbij hij beiden zoveel land in leen gaf, dat zowel zijzelf als hun nakomelingen door hun voorspoed vorsten van die streek zijn geworden.

Uit hun adellijk geslacht nu, dat in hun geboorteland achtergebleven was, kwam een beroemd man voort, Amorrik,[2] die in de versterkte plaats Antoing woonde, niet ver van de stad Doornik. Deze stad ligt bij de grens van Brabant[3] en Vlaanderen, aan de rivier de Schelde op de noordelijke oever[4] en is rijk en vruchtbaar door een overvloed aan alles; zij onderscheidt zich [van andere steden] doordat zij de waardigheid van een bisschopszetel bezit. De plaats waar - zoals gezegd - Amorrik woonde, ligt één mijl ten westen[5] van de stad Doornik op de zuidelijke[6] oever van de rivier. Omdat hij van adel was, huwde hij ook een vrouw van adel en hij verwekte bij haar kinderen, van wie hij veel hield en die hij volgens de natuurwet [ook] moest beminnen; toch hield hij van één, Ailbertus genaamd, meer dan van zijn andere kinderen, alsof hij er een voorgevoel van had dat Gods zegen op deze rustte. Deze werd ook door mensen buiten het gezin boven alle anderen bemind. Toen hij dan - als had hij een profetische blik - reeds vroeg besloten had zijn meest geliefde kind niet in de wereld te laten, vertrouwde hij hem toe aan de kerk van Doornik om onderwezen te worden in de letteren en in het leven als geestelijke, om daar als kanunnik van die kerk, samen met anderen die van plan waren God de Heer te dienen, de verplichtingen van de goddelijke eredienst te vervullen. Deze kerk onderscheidt zich door de waardigheid van een bisschopszetel; ook toen overtrof zij reeds de andere kerken door de vrome leefwijze[7] en door haar aanzien.

1 Omstreeks 1120, onder keizer Hendrik II (1002-1024). Zie inleiding blz. 22.
2 In de Vlaamse literatuur ook Amalrik genoemd (Warlop I, 96).
3 De annalist ziet hier Brabant nog als de Brabantgouw, die tot aan de Schelde reikte. Zij lag tussen de Dijle en de middenloop van de Schelde, maar sinds 1050 was de westelijke helft in het bezit van de graaf van Henegouwen (het gebied tegenover Doornik) en de graaf van Vlaanderen (het land van Aalst). Slechts het noordoostelijke stuk (Brussel) maakte deel uit van het nieuw gevormde graafschap Brabant (Bonenfant).
4 Het oude Doornik lag op de linkeroever, dus in feite op de westelijke. De annalist gebruikt hier de windstreken zoals dat in Zeeland en Holland gebruikelijk was, namelijk met een kwartslag naar links op de windroos; vgl. de noten 5, 6 en 11. Zie inleiding blz. 38.
5 In feite: ten zuiden.
6 In feite op de oostelijke, de rechteroever.
7 Odo van Orleans, sinds 1086 scholaster te Doornik, had de kapittelschool tot hoog aanzien gebracht. In 1092 besloot hij zich uit de wereld terug te trekken en een streng ascetisch leven te leiden. Veel leerlingen en een groot deel van de kanunniken werden gegrepen door zijn idealen (Pycke 1986, 110-113, 272 en 273; Deutz 1990, 75-77).

Ubi transacta □tate illa qu□ sub magistri ferula constat □ducanda, votum vovit Deo iuventute etiam transcensa mundum penitus se relicturum ad[i]uvante se Salvatoris clementia. Et ne interim fortasse aliqua infirmitate □tatis su□ a sancta deviare potuisset [pro]missione, quam Domino spoponderat servare, si ociis et levitatibus tanto vacaret [tempor]e, c□pit cum omni studio in philosophis et liberalibus meditari disciplinis sub proviso sibi preceptore; unde scolis t[ransactis][1] promotus eiusdem cuius extitit canonicus □cclesi□, pro eo quod secundus sibi non inveniretur ibi in profectu litterali[s studii]. Quo ipse officio pro votis accepto quasi hoc ad tempus deservire posset Domino, cum in causa rerum n[on esset am]bitio, factus est quasi primus omnium doctor artium liberalium arbitr[atus] etiam[2] in docendo ob[sequium se] pr□stare Deo.

Transacto interea tempore scolaris eius doctrin□ f[unctus es]t sacerdotali dignit[ate as]censiones virtutum ponens sibi in corde, quod hoc officio dignius Deo et de[votius][3] posset servire et ecclesiasticis solummodo disciplinis c□pit vacare, manum subtrahens p□nitus ab omni mundiali impeditione. Nam et corpus statim continuis affecit ieiuniis et orationes prolixis prolongavit vigiliis et benificia largius circumquaque pauperibus distribuit et egenis. Unde fama bon□ opinionis eius ubique in populum se diffundente c□perunt eum universi laudibus extollere, quod vere Dei servus esset ille, qui tanta sui castigatione et tam religiosa Deo serviret habitudine. His enim diebus rarum habebatur et laude dignum proprio aliquem arbitrio castum videri et religiosum. Quo sacerdos[4] audito se videlicet favore vano extolli a populo temptavit occulte egredi de terra nemine sibi conscio, sperans iam implere votum, quod adolescens voverat Domino, sed preventus est a suis quibusdam amicis et retractus et ne eos relinqueret sacramento adiurationis constrictus, quod Dei scilicet actum voluntate opus adhuc demonstrat illius. Nam statim facultates suas et possessiones in egenos dispersit et pauperes et seipsum acrioribus maceravit ieiuniis et prolixiis insistebat orationibus et vigiliis et postremo □dificavit ibidem □cclesiam[5] sumptu et dispendio proprii laboris.

Porro Dei famulo id interim agente demonstratus est ei frequenter in visionibus situs loci huius, qui nunc Rodensi monasterio est decoratus. □cclesia autem predicta ab ipso constructa sacerdote sita est iuxta

1 *Ernst-Lavallaye* transitis magister est; *Pertz-Wattenbach* transactis magister est. *Voor de aanvulling met* magister *is geen ruimte.*
2 *In afwijking van Boeren-Panhuysen is de* e *van* etiam *niet tussen vierkante haken weergegeven, omdat hij in de codex duidelijk zichtbaar is.*
3 *In de codex zijn de letters* de- *nog te lezen. Op grond daarvan is gekozen voor het woord* devotius. *Vergelijk voor de tekst ook blz. 78.*
4 *Volledig leesbaar in de codex ondanks de beschadiging van het perkament.*
5 *In de codex is de* -m *van* ecclesiam *zichtbaar.*

Toen de tijd verstreken was die men voor zijn opvoeding onder de tuchtroede van een meester moet doorbrengen, legde hij voor God de gelofte af, de wereld volledig te verlaten met de hulp van de genade van de Heiland, wanneer zijn jeugd voorbij zou zijn. En om intussen niet door een of andere zwakheid van zijn leeftijd van de heilige gelofte die hij de Heer gedaan had, af te wijken, als hij voor niets doen en lichtzinnigheid zoveel tijd zou hebben, legde hij zich met alle ijver toe op de filosofie en de vrije kunsten onder leiding van een leraar die hem toegewezen was. Toen hij vervolgens de school doorlopen had van de kerk waaraan hij als kanunnik verbonden was, werd hij [tot scholaster] benoemd,[8] omdat er geen tweede zoals hij gevonden werd, die zover gevorderd was met de studie in de letteren. Hij nam dit ambt aan omdat het met zijn gelofte overeenkwam en omdat hij God hiermee een tijd lang zou kunnen dienen. Hoewel hij geen eerzucht in die richting had, is hij zogezegd de belangrijkste leraar in de vrije kunsten geworden, menend dat hij God ook zijn gehoorzaamheid betoonde door te onderwijzen.

Toen dan de tijd van het onderwijs geven was verstreken, ontving hij de priesterlijke waardigheid,[9] omdat hij zich steeds grotere deugdzaamheid ten doel stelde en hij God door dit ambt waardiger en vromer zou kunnen dienen. Hij had nog slechts oog voor zijn leven in dienst van de kerk, waarbij hij zijn handen volledig aftrok van al het wereldse dat een belemmering zou kunnen zijn. Terstond onderwierp hij zijn lichaam aan voortdurend vasten en hij verlengde zijn gebedsoefeningen met lange nachtwaken en hij deelde overal rijkelijk aalmoezen aan de armen en behoeftigen uit. Toen de roem van zijn goede naam zich overal onder het volk verbreidde, begonnen allen hem hemelhoog te prijzen dat dit werkelijk een dienaar van God was, die God diende met zoveel zelfkastijding en met een zo vrome leefwijze. In die dagen werd het nog voor zeldzaam gehouden en lofwaardig dat iemand uit vrije wil een kuis en vroom leven leidde. Toen het de priester ter ore gekomen was, dat hij door het volk met ijdele lof geprezen werd, probeerde hij heimelijk, zonder dat iemand het wist, uit het land weg te gaan, in de hoop de gelofte die hij als jongeman aan de Heer had afgelegd, te vervullen. Maar sommigen van zijn vrienden verhinderden dat en hielden hem tegen; zij dwongen hem onder ede te zweren dat hij hen niet zou verlaten. Ook nu nog bewijst zijn werk dat dit door de wil van God is gebeurd. Want terstond verdeelde hij heel zijn vermogen en bezittingen onder de behoeftigen en de armen en kwelde zichzelf met nog heviger vasten en volhardde in lange gebedsoefeningen en nachtwaken. Tenslotte bouwde hij daar een kerk op eigen kosten en met zijn eigen handen.[10]

Terwijl de dienaar Gods dit nu deed, is hem vaak in zijn dromen de ligging van de plek getoond die nu getooid is met het klooster van Rode. De bovengenoemde kerk dan die door de priester zelf is gebouwd, ligt ten westen[11] van de stad Doornik, op een

8 Ailbertus ontving een ambt binnen het kapittel. Gezien de aansluitende passage doelt de annalist op de functie van scholaster (hoofd van de kapittelschool). In de bescheiden van Doornik is alleen zijn functie als cantor vermeld, en wel in de jaren 1094 en 1095 (Pycke 1986, 159-162; Pycke 1988, 98, 99 en 133).

9 Sinds 1089 was Ailbertus diaken; priester gewijd tegen het jaar 1100 (Pycke 1988, 99; Dereine 1952, 187).

10 Omstreeks het jaar 1100. Het was waarschijnlijk de kapel van de H. Medardus (Dumoulin 36, 37).

11 In feite ten zuiden. Zie noot 4.

Thornacum ab occidua civitatis parte, in quodam videlicet colle a loco non longe, et post aliquot constructionis su□ annos congregatis illic fratribus canonicis facta est eis monasterium religionis. Ubi tandem dum in arto colle pro sui multitudine non possent permanere et quia difficile erat eis necessaria queque super ardua contrahere, construxerunt sibi monasterium in planitie inter collem videlicet et civitatem in prato situm, quod ex situ loci 'In Prato'[6] est nuncupatum, superius ordinatis fratribus qui etiam ibi divinum celebrent ministerium. Huius vero monasterii fratres eodem quo et hii Rodenses habitu utuntur et scemate, id est nigra cappa superpellicioque et tunica interiore.

Consummata igitur predicta quam sacerdos construxerat □cclesia et ad usum divini cultus consecrata, egressus est ipse de natali terra versus orientem itinere directus comitantibus secum duobus germanis fratribus, quorum alter Thyemo et alter vocabatur Walgerus, quibus ipse erat tertius, comprobante Domino qui direxit eos, quod fidelis et idoneus sanct□ Trinitatis cultor suus esset sacerdos. Et collecto itinere non longo a civitate c□perunt inter se mutuo conferre quonam potius gressum possent dirigere, cum inprovis□ ignari essent vi□; unde sacerdoti incidit in corde inter Renum et Mosam locum incultum querere ubi ex proprio labore Domino posset deservire, quasi hoc illi etiam tunc revelaret Dominus, a quo dudum ei - ut credebatur - in natali terra situs Rodensis □cclesi□ totiens est demonstratus, qui inter Renum et Mosam constat positus.

Et preterito Traiectensi oppido circuierunt ubique partes Riphari□ sine prosperitate inquisitionis su□, quia nusquam invenerunt locum ubi sacerdos vellet permanere, quasi disposuisset Deus eum quamvis nescium in Rodensem locum perducere. Sacerdos preterea et fratres eius natione erant cognati comitis Gerardi de Gelren et Goswini de Hemesberch et comitis Heinrici de Krikenbach et comitis Theodrici de Clyve, quos pariter et hos eodem tempore constat vita viguisse. Illi enim fuerant pronepotes duorum fratrum illorum Flandriensium[7] unde narratio h□c sumpsit exordium, ex quorum etiam progenie tres isti fratres edocti sunt processisse. Horum ergo consanguineus cum esset sacerdos et fratres eius, noluit tamen ad eos quasi subsidium petiturus gressum divertere, quia soli Deo commendavit spem per□grinationis s[u□].

6 *Aanhalingstekens van auteurs.*

7 *Boeren-Panhuysen* Flandrensium; *door jongere hand in de codex veranderd in* Flandriensium.

heuvel niet ver van de stad; en toen zich daar een aantal jaren na de bouw reguliere kanunniken verzameld hadden, is die voor hen de kloosterkerk geworden.[12] Toen zij vanwege hun grote aantal niet meer op de kleine heuvel konden blijven - het was ook moeilijk het noodzakelijke over de hellingen boven te krijgen - hebben zij voor zich een klooster in de vlakte gebouwd, tussen de heuvel en de stad, in een wei. Naar zijn ligging kreeg het klooster de naam 'In de Wei'.[13] Voor het hoger gelegen klooster werden broeders aangesteld om ook daar de eredienst te vieren. De broeders van dit klooster dragen dezelfde kleding en in dezelfde snit als die van Rode, namelijk een zwarte mantel, een koorkleed en daaronder het gewone kleed.[14]

Toen dan de kerk die de priester gebouwd had, klaar was en voor de eredienst was gewijd, is hij uit zijn geboorteland in oostelijke richting weggetrokken. Twee volle broers, Thyemo en Walger, begeleidden hem - zelf was hij de derde van het groepje, waarmee de Heer, Die hen leidde, liet zien dat Zijn priester een trouw en goed vereerder was van de Heilige Drievuldigheid. Niet ver van de stad hielden zij halt en overlegden onderling waarheen zij het beste konden gaan, omdat zij niet wisten welke weg te nemen, daar zij zo onvoorbereid waren vertrokken. Toen kwam de priester op de gedachte tussen Rijn en Maas een onbebouwde plek te zoeken, waar hij de Heer met het werk van eigen handen zou kunnen dienen; het was ook op dat moment alsof de Heer hem dit openbaarde, door Wie hem vroeger in zijn geboorteland zo vaak - naar hij meende - de plek van het klooster van Rode is getoond, die inderdaad ligt tussen Rijn en Maas.

En toen zij de stad Maastricht voorbij getrokken waren, doorkruisten zij Ripuarië[15] zonder te slagen bij hun zoeken, omdat zij nergens een plek vonden waar de priester wilde blijven. Het was alsof God besloten had hem buiten zijn weten naar Rode te voeren. De priester en zijn broers waren bovendien door hun geboorte verwant aan graaf Gerard van Gelre, aan Gozewijn van Heinsberg, aan graaf Hendrik van Kriekenbeek en aan graaf Diederik van Kleef,[16] die in dezelfde tijd leefden als de priester en zijn broers. Zij waren immers achterkleinzonen[17] van de twee broers uit Vlaanderen waarmee dit verhaal is begonnen, uit wier geslacht ook deze drie broers zijn voortgekomen, zoals hen altijd verteld was. Hoewel de priester en zijn broers dus bloedverwanten van hen waren, wilde hij toch niet naar hen toegaan om hulp te vragen, omdat hij alleen op God de hoop gesteld had dat zijn tocht zou slagen.

12 In 1126 stichtte Oger, monnik van Mont-Saint-Eloi, er een abdij van reguliere kanunniken (Dumoulin 37).
13 De abdij Saint-Nicolas-des-Prés, waarvan de kerk in 1144 ter ere van de bisschop van Myra werd gewijd (Dumoulin 37).
14 Zij hadden zich aangesloten bij de congregatie van Arrouaise (Milis 151, 152; Deutz 1990, 78 noot 25).
15 Het Rijngebied vanaf Bad Breisig tot Neuss. In het westen ongeveer begrensd door de grensscheiding van de bisdommen Keulen en Luik (Ewig 1980, 50). Bij Aken en 's-Hertogenrade vormde het riviertje Worm de grens.
16 Gerard, Hendrik en Gozewijn worden beschouwd als twee broers en een neef, afstammend van Gerard uit Vlaanderen; Diederik als afstammeling van diens broer Rutger. Zie inleiding blz. 16.
17 Volgens de jongste inzichten: kleinzonen. Zie inleiding blz. 16.

His diebus ingressus est suum Rodense castrum comes Adelbertus de Saphenberch dictus quasi Dei nutu illic sacerdoti occursurus, quod postmodum rei comprobavit eventus. Comes iste nobilis fuit natione sed provectus □tate, cuius etiam inter c□tera, qu□ habuit plurima, proprium fuit allodium huius Rodensis parrochi□. Uxor vero comitis vocabatur Mathildis, magn□ in Christo - ut ferebatur - devotionis, qu□ illi iam seni ex □tate parili unicum genuerat filium nomine Adolphum, utrique dilectiorem super aurum et topazion, solus quippe fuit h□res illorum. Sacerdos vero agens interea gressum iuxta Rodense castrum ad comitem est ingressus significata ei per□grinationis su□ causa cum supplicatione subiecta, qui concessit ei in suis ubique terminis locum querere; vellet quippe illi, si huic aptum operi inveniret, libenter acquiescere.

Unde perlustratis[8] ubique nemoribus circa valles et rivulos quasi ex his duobus aptior habitatio sit et situs, planum quoddam est ingressus, cuius faciem recognovit se adhuc in Flandria existens creberrimis aspexisse visionibus. Erat autem locus exterius arboribus ubique circumpositus et in medio herba floridus et in utroque sui latere fontium ubertate irriguus, quasi situs a Domino provisus servis suis fuisset et preparatus. Et procedens paululum ubi nunc cripta habetur et sacrarium, erectis sursum manibus et dimissis in terram genibus toto corpore humi est summissus cum devotis ad Deum supplicationibus, pro eo quod sibi divinitus idem locus olim in visionibus crebro fuisset premonstratus. Inter h□c quoque tinnitum quasi clangorem campanarum ibidem sub terra resonum se manifeste contestati sunt audisse fratres eius Thyemo et Walgerus, quos huc itineris sui habuit socios hoc videlicet significante presagio, quod ipse locus Dei servitio esset insigniendus.

Et considerata circumquaque locorum qualitate, quod hic sufficerent ligna, amnis esset contigua nec gravis lapidum distantia, ubique arabili imminente terra, indicavit comiti congruum sibi ad inhabitandum se invenisse locum, si tantum largitate ipsius mereretur accessum. Sed quia contiguus castro est locus et castrorum tumultus cenobiis est obnoxius, voluit eum comes hinc summovere quo quietius posset habitare, sed ipse magis elegit hic remanere. Tunc tradidit ei locum Dei servitio mancipandum, et quicquid inter duos fontes et eorum continetur torrentes assignavit ei totum, ab occidua videlicet via usque in orientalem fluvium, quicquid nemoris pratique fuit et agrorum. Non[9] enim plura habuit hic

8 *Boeren-Panhuysen* perillustratis. *De toevoeging* -il- *van de jongere hand niet overgenomen.*
9 *Correctie uit* nom *bij Boeren-Panhuysen.*

In die dagen is graaf Adelbert van Saffenberg[18] naar zijn kasteel te Rode gegaan, om daar als het ware door een beschikking van God de priester te ontmoeten, zoals de afloop later heeft bewezen. Deze graaf was van adellijke afkomst, maar al hoogbejaard; aan hem behoorde - naast al het andere dat hij bezat - de parochie Kerkrade als vrij-eigengoed toe. Zijn vrouw heette Mathilde, die, naar men zei, Christus zeer toegewijd was en die haar reeds bejaarde man, terwijl zij zelf even oud was, een kind had geschonken. Deze zoon Adolf, hun eniggeborene, was hen dierbaarder dan goud en topaas, omdat hij hun enige erfgenaam was. De priester dan was inmiddels in de buurt van het kasteel Rode gekomen, ging naar de graaf en zette hem de redenen van zijn tocht uiteen met het verzoek hem te helpen. Deze stond hem toe overal in zijn gebied een plek te zoeken. De graaf immers wilde hem graag ter wille zijn, als de priester een plek vond die geschikt was voor zijn werk.

Nadat hij vervolgens overal de bossen rond de dalen en beken had bekeken, omdat door deze twee zaken[19] de ligging van een woonplaats geschikter is, betrad hij een vlak terrein, waarvan hij het uiterlijk herkende. Toen hij nog in Vlaanderen verbleef, had hij het zeer vaak in zijn dromen gezien. Om de plek heen stonden overal bomen en in het midden groeide weelderig groen; aan beide zijden werd zij door rijke bronnen besproeid alsof deze plek door de Heer voor Zijn dienaren was voorbestemd en voorbereid. Hij ging enige stappen naar voren tot de plaats waar nu de crypte en het priesterkoor zijn, hief zijn handen omhoog, zonk op zijn knieën en strekte zich met zijn hele lichaam op de grond uit, waarbij hij God vroom dankte omdat deze plek hem vroeger herhaaldelijk van Godswege in zijn dromen was getoond. Op hetzelfde moment klonk daar ook een onderaards gerinkel, als het geluid van klokjes. Zijn broers Thyemo en Walger, die zijn metgezellen waren op de tocht hierheen, verklaarden dat duidelijk gehoord te hebben. Dit was kennelijk een voorteken dat deze plek voor de dienst van God moest worden bestemd.

En nadat hij de gesteldheid van de terreinen in de omgeving bekeken had - hout was daar ter plekke in voldoende mate, een riviertje was dichtbij en stenen op niet al te grote afstand, terwijl er overal ploegbare grond in de buurt was - heeft hij de graaf gezegd dat hij een plek gevonden had die voor hem geschikt was om daar te wonen, als de graaf hem tenminste welwillend toegang tot dat terrein verleende. Omdat de plek echter dichtbij het kasteel lag en het rumoer daarvan schadelijk is voor een klooster, wilde de graaf dat hij een verderop gelegen plek zou kiezen, waar hij rustiger kon wonen, maar hij gaf er de voorkeur aan hier te blijven. Toen droeg de graaf hem die plek over om ze te bestemmen voor de dienst van God. En wat er lag tussen de twee bronnen en hun stromen,[20] wees hij hem in zijn geheel toe, en wel van de weg in het westen tot aan het riviertje in het oosten alles wat er was aan bos, wei en akkers.[21]

18 Zijn stamslot was de Saffenburg bij Mayschoss, in het dal van de Ahr (D). Sinds 1094 droeg Adelbert de titel graaf, hoewel niet bekend is om welk graafschap het gaat (Droege 1961, 11).

19 Bedoeld zijn hout en water.

20 Dat is het hooggelegen terrein tussen het dal met de vijvers en het tegenwoordig droge dal aan de kant van Herzogenrath. Daar bevinden zich nu de gebouwen van Rolduc, de tuinen en het sportterrein.

21 Het zijn de terreinen die het voorgaande omsloten; de weg is de voormalige landstraat of Roderweg; het riviertje is de Worm. In feite strekte het gebied zich uit van het zuidwesten naar het noordoosten.

circa a possessore vacua, qu□ ei tunc potuisset dare, nec ipse affectavit multa possidere, quia proposuerat sibi paupertatem huius vit□. Et cum sibi designarentur termini, tunc etiam id spacii, quod inter vallem castrensis viculi et cursum continetur rivuli, a fluvio orientali usque in medium luci propter locum molendini fecit terminis suis assignari; unde post paululum posuit molendinum in eodem spacio super ripam eiusdem fluvii.

1104

Anno Dominic□ incarnationis MCIIII^{o} regni autem imperatoris Heinrici huius nominis quarti XLVII°, sedis vero Obberti Leodiensis □cclesi□ episcopi XIII°, indictione XII^{a}, ingressus est locum hunc Ailbertus sacerdos et c□pit in eo primus omnium cum duobus predictis habitare fratribus labori et operibus propriis insistens manibus; incultus quippe erat locus et ab homine nunquam inhabitatus. Et erecta inibi cappella ex lignorum materia celebravit in ea etiam primus human□ salutis misteria Dei servitio initians locum cooperante sibi in omnibus Salvatoris clementia.

Plebs vero circumposita, comperto rumore quendam Dei servum, qui verus doctor esset animarum, huc advenisse et hic velle ad serviendum Domino permanere, c□pit certatim ad eum et maxime timentes Deum confluere et monita salutis ab eo percipere suppeditantes quoque illi stipendia [h]uius vit□. Distributis enim in egenis facultatibus suis in terra nativitatis nichil tulit secum substan[t]i□ aut facultatis paupertatem Christi sperans imitari voto □tern□ illius promissionis. Unde necesse erat illi laborem et opus propriis exercere manibus et benificia non aspernari suscipere a fidelibus. Nec silentio est pretereundum quod convicanei huius loci, quibus olim situs erat notus, asserebant sibi inde crebro sacras et memori□ dignas visiones apparuisse et pastores, qui ibi pascebant greges, affirmabant se etiam sepe in eo dulcisonum et quasi angelicum audisse concentum, quasi hoc fuisset presagium quod futurum ibi esset christian□ religionis ministerium. Unde promulgato ubique hoc rumore

Hij had immers hier in de buurt niet meer land waarop nog niemand zat, dat hij hem had kunnen geven; en zelf wilde de priester niet veel bezitten, omdat hij zich voorgenomen had in armoede te leven. En toen hem de grenzen van het gebied werden aangewezen, liet hij zich ook het terrein toewijzen dat gelegen is tussen het dal van het kasteeldorpje en de loop van een beekje, en wel vanaf het riviertje in het oosten tot midden in het bos, om plaats te hebben voor een molen. Korte tijd later bouwde hij daar ter plekke een molen op de oever van dat riviertje.[22]

1104

In het jaar van de menswording des Heren 1104 - het 47ste jaar van de regering van keizer Hendrik IV, het dertiende jaar van het episcopaat van Otbert, bisschop van Luik,[23] het twaalfde jaar van de indictie - heeft de priester Ailbertus deze plek betreden en is daar als eerste met zijn twee broers gaan wonen, waarbij hij met eigen handen alle werk verrichtte. De plek was immers onbebouwd en nooit door mensen bewoond. En nadat hij daar een kapel van hout had gebouwd, vierde hij er ook als eerste de mysteriën van het menselijk heil en wijdde hij de plek aan de dienst van God, terwijl de genade van de Heiland hem bij alles hielp.

Toen omwonenden het gerucht vernomen hadden, dat een dienaar van God, die een echte leraar voor de zielen was, hier was aangekomen en er wilde blijven om de Heer te dienen, stroomden zij als om strijd naar hem toe, vooral de godvrezenden, en namen zijn vermaningen tot hun heil in zich op, terwijl zij van hun kant hem alles gaven wat nodig is om te leven. Want omdat hij in zijn geboorteland al zijn bezittingen onder de armen verdeeld had, had hij goed noch geld meer bij zich. Hij hoopte immers de armoede van Christus na te volgen omwille van Zijn belofte der eeuwige goederen.[24] Daarom moest hij alle werk met eigen handen doen en de weldaden van de gelovigen niet versmaden. Niet onvermeld mag blijven dat de omwonenden aan wie de plek reeds lang bekend was, verzekerden dat zij er dikwijls heilige en gedenkwaardige verschijningen gezien hadden, en dat herders die daar vaak hun kudden weidden, bevestigden dat zij er dikwijls een lieflijk gezang, als van engelen, gehoord hadden, alsof dit een voorteken ervan was dat daar eens de christelijke eredienst gevierd zou

22 De latere Baalsbrugger molen op het riviertje de Worm bij Haanrade. Het toegewezen terrein lag tussen Herzogenrath en de benedenloop van het beekje dat tegenwoordig Muizerbeek heet. Het ontspringt in het bos dat nu Berenbos wordt genoemd. Het terrein strekte zich uit vanaf de Worm tot in het zuidelijke deel van het destijds grote bosgebied, dat Meinweide heette.

23 Hendrik IV was vanaf 5 oktober 1056 Rooms-Koning; de annalist telt een regeringsjaar te weinig. Otbert, die (na 31 mei) 1091 was gekozen, was op 1 februari 1092 tot bisschop gewijd, zodat zijn episcopaatsjaar klopt.

24 Vergelijk Matt. 19, 29: Ieder die zijn huis... of akkers heeft prijsgegeven om mijn Naam, zal het honderdvoudig terugkrijgen en eeuwig leven ontvangen.

incultus remansit locus et a nemine est inhabitatus, donec idem huc ingressus est et habitavit sacerdos.

1105

Anno autem secundo sui adventus corde inspiratus pro commonendis parentibus et cognatis regressus est ad terram nativitatis in loco fratre suo Thyemone relicto; nam Walgerus interim Ierosolimam, ubi finivit et vitam, est profectus. Et commonitis parentibus et notis ad patriam suspirare salutis in reditu rogatus est a nobili matrona[10] et divite ecclesiam regularis formae sibi fundare sed non acquievit ei, eo quod voluntatem haberet sine intermissione ad locum suum remeare. Unde proxima nocte quasi angelica commonitus[11] visione precibus matronae libenter acquiescere, coepit ei in proximo ecclesiam fundare et, quantum dimidio potuit anno, construxit Domino sibi auxiliante in terra scilicet Brabantiae, quae Elsebech nuncupata est, ordinata iam ibi monachica religione. Quo iam facto et loco - prout potuit - disposito, cum ibi nollet remanere, regressus est huc, unde non recesserat mente constanter hic Domino serviens et devote.

1106/1107

Anno adventus sui tertio erexit sanctuarium ex materia lapidum desuper lapidibus obductum volens succedente sibi oportunitate consummare monasterium. His diebus annona erat cara et plebs est fame nimis afflicta, quia fructum suum negarat terra, sed sacerdoti omnis necessitas suppleta est a comite et destinata rerum abundantia a maioribus terrae, qui se contulerant ad notitiam orationis eius et amicitiae, sed ipse sibi nihil horum reservavit in posterum, nisi illo qui dona susciperet deficiente. Is etiam saepissime in media hyeme, dum omnia constringuntur frigore, sine amictu viguit exteriore, quem egenis constat exhibuisse, quia non est visus ab egenis manum largitatis unquam subtraxisse.

10 *Fol. 2v eindigt met* matro, *fol. 3r begint met* matrona. *Overigens is fol. 3 van papier en dateert uit de 18de eeuw. Bij deze uitgave is de tekst van Heyendal I gevolgd. De reden daarvoor is in de inleiding uiteengezet. Het woordbeeld van de papieren folia (3 en 6) is moderner. De kopiïst heeft zelf gekozen voor de oplossing van de* e *caudata in* -ae. *Ook wordt op deze papieren folia de tweeklank* -oe *aangetroffen en* apud *in plaats van* aput.

11 *Volgens de Franse vertaling van eind 16de eeuw en het afschrift van 1644. Daar ook:* Elsebech.

worden. Daarom was de plek, toen dit gerucht zich overal verspreid had, onbebouwd en onbewoond gebleven, totdat de priester hier was gekomen en er was gaan wonen.

1105

In het tweede jaar na zijn aankomst voelde hij zich gedrongen naar zijn geboorteland terug te keren om zijn verwanten te vermanen; zijn broer Thyemo bleef alleen ter plekke achter, want Walger was intussen naar Jerusalem vertrokken, waar hij ook gestorven is. En nadat hij zijn verwanten en bekenden had vermaand te verlangen naar het vaderland van het heil, is hem op de terugweg door een rijke adellijke dame gevraagd een kloosterkerk voor haar te bouwen, maar hij weigerde, omdat hij zonder oponthoud naar zijn eigen plek wilde terugkeren. De volgende nacht echter werd hij door het verschijnen van een engel - zo meende hij - ertoe gebracht aan het verzoek van de dame bereidwillig tegemoet te komen. De dag daarop begon hij voor haar de kerk te bouwen en met Gods hulp trok hij deze op zover als hij in een half jaar kon. Zij was gelegen in het gebied van Brabant dat Elsbeke heet, waar de kloosterlijke leefwijze reeds was ingevoerd.[25] Toen hij dit gedaan had en de verschillende delen van het terrein voorzover mogelijk hun bestemming had gegeven, keerde hij, omdat hij er niet wilde blijven, hierheen terug vanwaar hij in de geest nooit was weggegaan, en diende de Heer hier standvastig en vroom.

1106/1107

In het derde jaar na zijn aankomst heeft hij een priesterkoor van steen gebouwd met een stenen gewelf, met de bedoeling de kloosterkerk geheel af te bouwen, wanneer de gelegenheid zich voordeed.[26] In die dagen was het koren schaars en de bevolking leed erge honger, omdat de aarde geen vruchten voortbracht. De priester echter werd van het noodzakelijke voorzien door de graaf en hij kreeg van de aanzienlijken van de streek die naar hem toe waren gegaan, toen zij hoorden van zijn bidden en zijn gastvrijheid, een overvloed van allerlei zaken toegewezen. Hij echter heeft niets van deze gaven voor zich gereserveerd voor de toekomst, zolang er nog iemand was om gaven aan te nemen. Zelf liep hij dikwijls midden in de winter, terwijl alles bevroor door de kou, zonder mantel; die had hij aan de armen geschonken. Nooit immers zag men dat hij zijn vrijgevige hand van de armen heeft afgetrokken.

25 Waarschijnlijk het gehucht van die naam onder Meerbeke, ten westen van Brussel (nu tot de provincie Oost-Vlaanderen behorend). De kerk lag echter niet in Elsbeke maar te Meerbeke; er was een kapittel aan verbonden (de Moreau 1948, 295, 490; Everts 1949, 114 noot 41). Rolland (blz. 33) identificeert Elsbech met Hellebecq, ten oosten van Ath, waar echter geen klooster of kapittel is geweest.

26 Voor de vertaling van de bouwkundige termen zie inleiding blz. 40.

Unde bono rumore istius famae se etiam in alias terrae partes diffundente, quod vere Dei servus esset iste, venit ad eum Conradus Traiectensis ecclesiae episcopus habito cum eo huiusmodi sermone, quod sterilis esset haec terra et incolarum iure occupata, volens hinc eum secum in suam diocesim[12] adsportare promissa ei magna et fertiliori terra in Traiectensi regione, sed ipse noluit hinc voto terrenae acquisitionis recedere. Conradus iste construxit monasterium Traiecti grato[13] scemate in honore sanctae[14] Mariae, et voluit illam indomabilem Fresonum gentem ad solitam christianitatis observantiam redigere, sed ipsi inito contra eum mortis consilio destinaverunt ad eum quasi pacis baiulum pro se simulatam ab eo misericordiam quaerere, qui petita coram illo venia se levans a terra occidit eum occulte infixo uteri illius pugione, et sic coronatus est episcopus corona vitae.

Sacerdos vero Ailbertus humilis erat valde et in omni morum praeclarus honestate, verax in sermone et strenuus in opere, in elemosinis[15] largus et in hospitalitate uberrimus, assiduus in vigiliis et continuus in ieiuniis, in oratione sedulus et in Dei servitio devotus, inter homines conspicuus et in universis actibus fidelis et honestus. Habitus autem illius erat modicus, nec multum vilis nec nitidus, strictior tamen et brevior quam modernus sit usus, vix pedes eius contingens superius, quo et quali antiquitus vigente adhuc religione utebatur clerus. Sed interius circa corpus pro tunica cilicio semper fuit perindutus. Calceorum quoque usus non erat ei penitus, nisi tunc tantum cum divinum celebraret officium, nudis semper existens pedibus, quia illum nec hyemale vincebat frigus, qui sancta charitate erat amictus. Apostolicam enim vitam, qua suos quoque pater ille informat Augustinus pro ordine, est imitatus semper communem vitae legem ad normam servans apostolici coetus, et propriis nihilominus operi insistens manibus, ut et beatus fecisse legitur Paulus,

12 *Heyendal I. Codex en Boeren-Panhuysen* dioecesin.
13 *Heyendal I en AAK 1191* grato scemate. *Codex en Boeren-Panhuysen* scemate.
14 *Heyendal I* Sanctae. *Codex en Boeren-Panhuysen* S.
15 *Heyendal I. Codex en Boeren-Panhuysen* eleemosynis. *Zie ook blz. 122, 136 en 182.*

En omdat zijn goede naam zich ook verbreidde over andere delen van het land - dát was pas een dienaar van God - kwam Koenraad, bisschop van Utrecht,[27] naar hem toe. In een gesprek bleek dat hij hem van hier naar zijn eigen diocees wilde brengen, omdat de grond hier onvruchtbaar was en rechtens in het bezit der bewoners,[28] en daarbij beloofde hij hem een groot en vruchtbaarder stuk land in het Utrechtse. Maar hij wilde niet van hier weggaan omdat hem elders grond beloofd werd. Deze Koenraad bouwde te Utrecht een kerk met een mooie vorm ter ere van de Heilige Maria;[29] hij wilde het ontembare volk der Friezen tot de gebruikelijke gehoorzaamheid der christenen terugbrengen, maar zij beraamden een moordaanslag tegen hem en zonden iemand naar hem toe die zich voordeed als vredesgezant om huichelachtig voor hen barmhartigheid te vragen. Deze vroeg hem vergiffenis, stond op en doodde hem door verraderlijk een dolk in zijn buik te steken, en zo is de bisschop gekroond met de levenskroon.[30]

De priester Ailbertus was zeer nederig en muntte uit door deugdzaam leven; hij was waarheidsgetrouw in het spreken en ondernemend in het werken, vrijgevig in aalmoezen en zeer gul voor zijn gasten; constant hield hij nachtwaken en voortdurend was hij aan het vasten; hij was ijverig in het gebed en vroom in de dienst van God; onder de mensen viel hij op en bij al zijn daden was hij trouw en eerlijk. Zijn kleed echter was bescheiden, niet erg armoedig maar ook niet schitterend, strakker en korter dan de huidige dracht; het raakte nauwelijks zijn voeten. Het was hetzelfde kleed als vroeger de geestelijkheid droeg, toen de tucht nog streng was. Daaronder droeg hij op zijn lijf in plaats van een gewoon onderkleed altijd een geiteharen kleed. Ook schoenen droeg hij nooit, tenzij bij het vieren van de Heilige Dienst.[31] Hij liep altijd blootsvoets omdat de winterse kou degene die bekleed is met de heilige liefde, niet deert. Hij volgde waarlijk het apostolische leven dat vader Augustinus ook zijn volgelingen als leefregel onderwees, dat wil zeggen dat hij de regel volgde van het gemeenschappelijk leven zoals men bij elkaar kwam in de tijd van de apostelen.[32] En daarbij pakte hij alle werk met eigen handen aan, zoals - naar wij lezen - ook de heilige Paulus deed,

27 De annalist vergist zich. Het was bisschop Burchard (1100-1112); deze was op 28 december 1107 aanwezig op de hofdag te Aken. Bisschop Koenraad, zijn voorganger, was in 1099 vermoord.

28 De grond was hen door de Saffenbergers uitgegeven; zij hadden daarop een erfelijk, zakelijk recht.

29 De kerk stond op de tegenwoordige Mariaplaats. Uit de tijd van bisschop Koenraad dateerden alleen koor en transept, die in 1099 nog door hem waren ingezegend. Schip en westbouw stamden uit de periode 1134-1138 (Haverkate, 24 en 33).

30 De reden van de moord was meer van politieke dan van religieuze aard. Keizer Hendrik IV had de Ooster- en de Westergo in 1086 aan de bisschop van Utrecht toegewezen (Series episcoporum, 1982, 194; Post 1957 I, 99).

31 Blootsvoets lopen als teken van onthechting en als navolging van de ‘vita apostolica’. Bij de zending der leerlingen had Jezus hen immers opdracht gegeven, geen schoeisel mee te nemen, vgl. Luc. 10, 4 (Grauwen 1971, 145-149).

32 Het ging om de ‘vita apostolica’, gebaseerd op de tekst uit de Handelingen der Apostelen: Allen die het geloof hadden aangenomen, waren eensgezind en bezaten alles gemeenschappelijk; ze waren gewoon hun bezittingen en goederen te verkopen en die onder elkaar te verdelen naar ieders behoefte (2, 44 en 45, vgl. 4, 32-35). Augustinus had voor de geestelijken van zijn bisschopskerk in die geest een leefregel uitgewerkt.

et lineis exterius pro habitu est usus, quibus etiam utebatur apostolus Iacobus, qui appellatur Iustus, primus scilicet Ierosolimorum episcopus.

Et cum ipse summae esset abstinentiae, ut in exhausto quoque eius apparuit corpore, dapsilis tamen erat aliis et semper coram omnibus hilaris et largus erat valde, semper bona plenus voluntate, manum exhibitionis nunquam subtrahens ab ullius petitione, si tamen vacuus non erat prorsus[16] substantia rerum aut facultate. Neque enim carnibus ulla pro infirmitate usus est aut sagimine, sobrietati semper vacans et parsimoniae pro conservanda utriusque hominis castitate, cum modo labascat[17] homo ex cibi voluptate modo ex quacunque stomachi plenitudine. Et simili modo abstinuit vino et omni potu voluptuoso, nisi aut hospitum gratia aut aegritudinis molestia imbecillitatem suam temperaret ullo modico. Unde divini opus miraculi constat fuisse, quod ipse tepor aquae, quam ille semper ex usu solebat potare, in vini saporem in manu eius mutatus est tertia vice. Nam quodam tempore acerrima corporis detentus passione qua se assumendum putabat ex homine, rogavit sibi a baiulo haustum quo perfunderet gustum afferri de fonte; sed in allato sibi vasculo vini cognito sapore suspicatus est naturale vinum fuisse, rogat iterum ac tertio toties potu a se remoto non vinum sibi sed haustum porrigi aquae et baiulo iureiurando affirmante eundem potum se[18] procul dubio in fontem toties hausisse, eum bibit et convaluit vir Dei gratias agens et benedicens Domino coeli et terrae.

Porro vir iste fuit tantae compassionis et misericordiae in proximorum egestate ut nunquam[19] vacuus ab eo ullus pro aliqua recederet petitione, nisi aliqua rerum donaret eum facultate aut[20] verbi divini recrearet consolatione. Plus enim valde Deo acceptum fuisse consolari aiebat egenos et procurare et maxime domesticos fidei et vitae quam aedificia domorum, quae succedente sibi senio peritura sunt, construere, cum animae ad imaginem Dei factae immortales sint et semper victurae. Et cum in dandis rebus tam hilaris esset et largus quasi ab apostolis missus apostolicae vitae discipulus, nunquam tamen aut raro visus est egens aut vacuus, quia ei semper necessaria providebat et contulit, cui ipse servivit, universorum Procurator et Dominus. Unde ex plurimis miraculis huius unum sufficit ad narrandum, ne tot et tanta lectorem reddant ambiguum. Quadam enim die invalescente iam ubique gravi et asperrima fame, cum nusquam venalia invenirentur stipendia huius vitae, nec in loco hoc haberentur panes nisi tres tantum ad sumptum totius familiae, ingressi sunt hospites, consumpti sunt panes remanente sine pastu die illo Dei

16 *Heyendal I. Codex en Boeren-Panhuysen* vacuus prorsus non erat.
17 *Codex, Heyendal I en II en AAK 1191. Boeren-Panhuysen* labescat.
18 *Heyendal I. Codex en Boeren-Panhuysen* eundem potum procul.
19 *Heyendal I. Codex en Boeren-Panhuysen* numquam.
20 *Heyendal I. Codex en Boeren-Panhuysen* et.

en als bovenkleding gebruikte hij linnen dat ook de apostel Jacobus de Rechtvaardige gebruikte, de eerste bisschop van Jerusalem.[33]

En ook al leefde hij zelf zeer sober, zoals ook bleek uit zijn uitgemergeld lichaam, toch was hij voor anderen gul en tegenover iedereen altijd opgewekt en zeer vrijgevig; altijd even welwillend, waarbij hij steeds de helpende hand bood als iemand hem om iets vroeg, tenzij hij zelf goed noch geld meer had. Ook heeft hij nooit vlees of vet gegeten bij enige ziekte, en was hij altijd sober en spaarzaam om de kuisheid van ziel en lichaam te bewaren, omdat de mens nu eens door verlangen naar voedsel dan weer door een volle maag wankelt. En evenzo onthield hij zich van wijn en elke genotverschaffende drank, tenzij hij gasten had of door ziekte gedwongen enige drank gebruikte om aan te sterken. Daarom was het zeker een wonder dat de flauwe smaak van water dat hij altijd placht te drinken, tot drie keer toe in zijn handen de pittige smaak van wijn heeft gekregen. Want toen hij eens zo ernstig ziek was dat hij dacht te zullen sterven, vroeg hij een dienaar hem water uit de bron te brengen om er zijn brood in te dopen. Maar toen hem dit in een kom gebracht was, rook hij wijn en dacht dat dit natuurlijke wijn was; hij vroeg een tweede en derde keer, nadat telkens de drank was weggebracht, hem geen wijn maar water uit de bron te geven, en toen de dienaar hem onder ede verzekerde dat hij die drank wis en waarachtig telkens uit de bron had geput, dronk de man Gods hem en werd hij weer beter, waarbij hij de Heer van hemel en aarde dankzegde en loofde.

Verder was deze man zo vol medelijden en barmhartigheid bij het zien van de armoede van zijn naasten, dat nooit iemand met lege handen wegging als hij om iets vroeg; óf hij gaf hem enig geld of goed, óf hij sterkte hem met de troost van het goddelijke woord. Hij zei herhaaldelijk dat het God veel aangenamer was de behoeftigen te troosten en te verzorgen en vooral de geloofs- en huisgenoten, dan gebouwen op te richten die, wanneer ze oud zijn geworden, in elkaar zullen vallen, terwijl de zielen naar het beeld van God gevormd onsterfelijk zijn en altijd blijven leven. En hoewel hij in het uitdelen blijmoedig en vrijgevig was als een door de apostelen gezonden navolger van het apostolische leven,[34] zag men toch zelden of nooit dat hij gebrek leed of helemaal niets meer had; immers de Verzorger en Heer van allen, Die hij diende, zorgde altijd voor hem en verstrekte hem alles wat hij nodig had. Daarom is het voldoende van de vele wonderen rond hem dit éne te vertellen, opdat de lezer niet door zo vele en zo grote wonderen aan het twijfelen wordt gebracht. Op zekere dag, toen de hongersnood overal steeds ernstiger en bitterder werd en er nergens meer levensmiddelen te koop waren en er op deze plek voor de gehele gemeenschap slechts drie broden beschikbaar waren, zijn gasten aangekomen en hebben de broden opgegeten, zodat de priester Gods die dag geen eten kreeg. Maar toen 's morgens vroeg de

33 De apostel Paulus beroemde zich erop dat hij door handenarbeid zelf voor zijn levensonderhoud zorgde (2 Thess. 3, 6-10 en 1 Kor. 9, 13-18). De apostel Jacobus de Meerdere droeg volgens Eusebius als iemand die met de tempel was verbonden, steeds linnen kleren (Historia ecclesiastica, lib. II, caput 23).

34 Zie noot 32.

sacerdote, sed aperto mane hostio remanente adhuc in orationibus Dei famulo, inventum est plaustrum stans ante hostium, omnibus bonis onustum, quod non est dubitandum divinitus illi fuisse transmissum proflua largitate bonorum hominum.

Accepta interim comes libertate cuiusdam terrae apud Berenbruch solutisque inde possessoribus tradidit ei ibidem duos mansos, utroque determinato sexaginta[21] diurnalibus cum omnium decimarum iure, ubi ipse illico construxit curtim ecclesiae, quae prima caeterarum fuit ex constructione.

Mathildis uxor comitis, cum et ipsa bonae esset in Christo devotionis, dedit ei etiam mansum, sed per comitis manum, inter Meinweidam et Anstelam situm superius Hagenrode, eadem qua comes illum possederat lege absque decimarum iure, quia illae non sui iuris sed cuiusdam ministerialis fuere.

Comes quoque dedit ei septem iugera et curtile cum decimarum iure inter Crumbach et Rothe, et apud Crumbach omnis iuris sui decimas, et apud Spechusen[22] dedit illas de sua curte et quaecunque in allodio hoc ipsius fuere, excepta porcorum et volatilium redditione, ea ratione[23] quod non horum vir Dei uteretur coctione.

Post haec[24] dedit ei dimidium silvae[25] mansum de ea, quae nuncupatur Meinwetha, in australi eius parte ubi[26] ipsa proxima est □cclesi□, tali excepto tenore ut precium porcorum, qui ibi circumquaque sub precio vescuntur glande, totum sibi precium cedat eorum pro iure sed porcis □cclesi□ ubique pasci liceat ex propria potestate. Adhuc enim tam spissa erat qu□libet silva in hac parrochia, ut nusquam in eis procedere posset biga absque via publica.

His diebus habitavit aput Meinscozen ministerialis quidam comitis, Embrico dictus, vir nominatus, locuples et honestus, cui erat uxor Adeleida[27], liberi Herimannus et Margareta. Is sane cognito rumore de hoc sacerdote quod tam sanct□ conversationis esset et inestimabilis vit□, instante sibi iam ex divina inspiratione convertendi se voluntate, dimissus una cum possessionibus a comite transtulit se huc cum coniuge Adeleida, liberis Herimanno et Margareta, conferens loco possessiones et mancipia, agros et vineta, horum traditione omnium □cclesi□ a comite facta.

21 *Heyendal I:* LX.
22 *Heyendal I. Codex en Boeren-Panhuysen* Speckhusen.
23 *Heyendal I en AAK 1191. Codex en Boeren-Panhuysen* redditione quod.
24 *Heyendal I en Codex. Boeren-Panhuysen* hoc.
25 *Heyendal I. Codex en Boeren-Panhuysen* sylvae.
26 *Vanaf het woord* ubi *(fol. 4r) weer de originele tekst op perkament.*
27 *Correctie uit codex* Adelida.

deur geopend werd, terwijl de dienaar Gods nog in gebed verzonken was, vond men voor de deur een wagen staan die volgeladen was met allerlei goederen. Ongetwijfeld is die hem van Godswege gebracht, daar de vrijgevigheid van goede mensen uitgeput was.

Nadat de graaf de vrije beschikking over een stuk land te Berenbroek verworven had en de bezitters toen door hem uitgekocht waren, droeg hij hem daar twee hoven [land] over, elk zestig morgen groot, met het recht op alle tienden. Daar bouwde de priester terstond een hoeve voor het klooster. Dit was de eerste van alle hoeven die gebouwd werden.[35]

Omdat Mathilde, de echtgenote van de graaf, Christus ook zeer toegewijd was, gaf ook zij hem een hove, en wel door de hand van de graaf. Dat land is gelegen tussen Meinweide en de Anstel,[36] stroomopwaarts van Haanrade. Zij gaf het onder dezelfde bepalingen waaronder de graaf het bezeten had, dat wil zeggen zonder het recht op tienden, omdat deze rechtens niet van hem maar van een ministeriaal waren.

De graaf gaf hem verder zeven morgen land en een kleine hoeve met tiendrecht tussen Crombach en Kerkrade, en te Crombach alle tienden waar hij recht op had; te Spekholz[37] gaf hij de tienden van zijn hoeve en alle andere tienden die hij in dit vrij-eigengoed bezat, uitgezonderd de levering van varkens en gevogelte, en wel omdat de man Gods die nooit at.

Hierna gaf hij hem een halve hove van het bos dat Meinweide wordt genoemd, en wel in het zuidelijk deel daarvan, waar dit het dichtst bij het klooster ligt, met dien verstande dat de inkomsten uit de varkens die daar overal tegen betaling eikels aten, hem rechtens volledig bleven toekomen, maar dat de varkens van het klooster overal mochten weiden krachtens eigen recht van het klooster. Tot dan toe was elk bos in deze parochie zo dicht dat geen kar daarin kon doordringen, tenzij over de openbare weg.

In die dagen woonde in Mayschoss een ministeriaal van de graaf, Embrico genaamd, een bekend, rijk en geacht man die een vrouw Adeleida en twee kinderen had, Heriman en Margareta. Hij hoorde ongetwijfeld wat over de priester werd gezegd, dat hij zo'n heilig leven leidde en dat zijn leefwijze niet vergeleken kon worden met die van anderen. Omdat hij door een goddelijke ingeving zijn leefwijze toch reeds wilde veranderen, kwam hij, nadat hij tegelijk met zijn bezittingen door de graaf uit de ministerialiteit was ontslagen, met zijn vrouw Adeleida en zijn kinderen Heriman en Margareta hierheen. Zijn bezittingen, horigen, akkers en wijngaarden schonk hij daarbij aan deze plek. De overdracht van dit alles aan het klooster geschiedde door de graaf.

35 Het gebied Berenbroek lag in de buurt van de kloostermolen te Baalsbruggen (Augustus 1993, 44).

36 Vergissing van de annalist, bedoeld is de Worm.

37 Dit is de enige keer dat in de oorkonden en in de annales Spekholz met de naam 'Spechusen' wordt aangeduid (Augustus 1994, 57).

H□c sunt igitur donaria, qu□ dono illius h□c possidet □cclesia: curtis aput Arwilre, qu□ Gyssenhoven nuncupatur, cum possessionibus suis agrisque et vinetis et ea, qu□ ibidem tenet familia censuali iure, serviens inde loco huic et □cclesi□; et ibidem octava pars aven□, quam gens ibidem manens absque h□reditario iure solvit dominio pro usu silv□ eiusdem vill□; et molendinum inferius oppidum, cui predicta quoque familia debitum molendi ministrat obsequium; aput Lantershoven unum censuale feodum; aput Hemmingeshoven[28] feoda duo censualia; curtis aput Meinscozen cum possessionibus suis agrisque et vinetis et ea, qu□ sub illa tenet familia censuali iure, serviens inde loco huic et □cclesi□; et cappella ibidem sita erat Embriconis propria, cum a patre suo esset constructa, sed a Godefrido sacerdote est □cclesi□ huic fraude ablata, dum locus iste propria laboraret discordia. Amissa est capella circa annum Domini MCXXXIIII°. N□ntrothe[29] cum possessionibus et familia; Gisenrothe cum terra culta et inculta et quadam silveola; et aput Colburne qu□dam parva censualis terra; aput Asch curtis, qu□ nuncupatur Roth, cum agricultura et quadam silva et hinc inferius terra, Walprehsforst nuncupata, et ibidem unus censualis mansus; aput D□gernowen unus censualis mansus; aput Dorwilre tres solidi et sex denarii; aput Scuren maldri quinque et dimidius tritici.

H□c autem adhuc omnia mundiali possidens iure bannumque in utraque hac curte tenens a comite sub sui regiminis ditione; eiusdem banni et regiminis auctoritatem loco huic contulit pariter cum h□reditate. Adeleida vero, uxor eius ex nobili orta progenie, monialis extiterat in quodam virginum monasterio; unde asportata et iuncta conubio privata est a parentibus omni h□reditate[30] concesso ei tantum dimidio aput Lich manso, quem et ipsa contulit □cclesi□.

Ingressus itaque locum Embrico inita statim cum Dei sacerdote commanendi promissione comminuit sacrarium a sacerdote constructum, volens post paululum maioris form□ initiare et construere, si posset, monasterium. Deposito interea sacrario construxerunt criptam in eodem loco sacerdos et frater Embrico iacientes fundamentum monasterii scemate Longobardino. Ignotum eis fuisse constat locum ordinare et deter-

28 *Boeren-Panhuysen* Hemminges Hoven. *Naar de mening van de auteurs is de doorstreping met rode inkt van de* h *van* Hoven *door de rubricator zelf reeds geradeerd.*

29 *Sic codex. Boeren-Panhuysen* Hentrothe.

30 *Correctie uit codex* hereriditate.

Hieronder volgt een opsomming van de schenkingen die het klooster door zijn gift bezit: de hoeve te Ahrweiler die Gisenhoven wordt genoemd, met al haar bezittingen, akkers en wijngaarden en alles wat de horigen daar krachtens cijnsrecht bezitten; dit staat sindsdien ten dienste van deze plek en het klooster. Aldaar ook het achtste deel van de haver die de mensen die er wonen en die geen allodiale rechten hebben, aan de bezitter van de heerlijke rechten betalen voor het gebruik van het bos van dat dorp; en een molen stroomafwaarts van het omwalde deel van de plaats,[38] waar ook de genoemde horigen verplicht zijn te laten malen. Te Lantershofen één cijnsplichtig leengoed; te Hemmessen twee cijnsplichtige leengoederen. De hoeve te Mayschoss[39] met al haar bezittingen, akkers en wijngaarden en alles wat de horigen daar krachtens cijnsrecht bezitten; dit staat sindsdien ten dienste van deze plek en het klooster. Ook de kapel die daar ligt, was eigendom van Embrico, omdat die door zijn vader gebouwd was, maar zij is dit klooster op listige wijze ontnomen door de priester Godfried, toen deze plek[40] gebukt ging onder tweedracht. De kapel is rond het jaar 1134 verloren gegaan.[41] Nentrode met bezittingen en horigen; 'Gysenrode' met bebouwd en onbebouwd land en een bosje; en te 'Colburne' een stukje cijnsplichtig land. Te Esch de hoeve die Roth wordt genoemd, met landbouwgrond en enig bos, en stroomafwaarts daarvan land, Walporzheim genaamd; ook aldaar een cijnsplichtige hove. Te Dernau één cijnsplichtige hove; te Dorweiler drie schellingen en zes penningen; te Scheuren vijfeneenhalve malder tarwe.

Dit alles bezat hij tot dan toe krachtens wereldlijk recht en in beide hoeven[42] hield hij de rechtshoogheid in leen van de graaf onder eigen bestuursgezag; rechtshoogheid en bestuursmacht droeg hij tegelijk met zijn erfgoed aan het klooster over. Zijn vrouw Adeleida echter, uit een adellijk geslacht stammend, was kloosterlinge geweest in een vrouwenklooster, maar toen zij daaruit was weggevoerd en in het huwelijk trad, is zij door haar ouders geheel onterfd; alleen een halve hove te Lich werd haar gelaten. Deze droeg zij van haar kant aan het klooster over.

Toen Embrico dan op deze plek was gekomen en hij meteen de belofte gedaan had bij de priester Gods te blijven, heeft hij het priesterkoor dat door de priester gebouwd was, afgebroken met de bedoeling spoedig met de bouw van een grotere kloosterkerk[43] te beginnen en - als hij kon - te voltooien. Toen het koor dan was afgebroken, bouwden de priester en broeder Embrico op dezelfde plek een crypte, waarbij zij de fundamenten legden voor een kerk volgens de Longobardische opzet.[44] Blijkbaar wisten zij niet hoe zij de ruimte moesten indelen en de kerk bestemmen voor een grote groep mensen

38 Binnen de villa Ahrweiler (d.w.z. de Gemarkung of het dorpsgebied) had zich een kern reeds tot oppidum (versterkte en omwalde plaats) ontwikkeld (Flink 1975, 119, 131 en 132).
39 Waar Embrico tot dan toe had gewoond.
40 Dat wil zeggen het klooster Rode.
41 Deze zin is in rechter marge toegevoegd. Zie voor de tweedracht de mededeling onder 1134.
42 Die van Gisenhoven en Mayschoss.
43 Voor de vertaling van de bouwkundige termen zie inleiding blz. 40.
44 Dat wil zeggen volgens het alternerende systeem. Zie inleiding blz. 40.

minare monasterium cohabitand□ multitudini in unum; unde adhuc incomodum est inhabitantibus et religiosis dissimile idem edificium.

1108

Anno Dominic□ incarnationis MCVIII^{o} indictione I^{a} consecratus est locus Rodensis □cclesi□ et cripta in honorem sanct□ Dei Genitricis Mari□ sanctique Gabrielis archangeli ab Obberto, Leodiensis □cclesi□ episcopo, idus decembris die dominica, luna VIII^{a}, anno autem regni imperatoris Heinrici huius nominis quinti III°, presulatus vero eiusdem Obberti XVI°, regnante in perpetuum Domino.

Adelbertus autem comes et filius cum eo Adolphus ante altare stantes coram pontifice nondum inchoata consecratione manumiserunt locum et quicquid contulerant ei, omnia tradentes libertati, Domino Deo videlicet et sanct□ Mari□ semper Virgini et beato archangelo Gabrieli. Et tunc ordinaverunt ipsi advocatiam □cclesi□ tali dispositione, ut prelatus habita sibi placitandi ac iudicandi potestate pr□sit loco, possessionibus et famili□, sed et ipsi et successores sui □cclesiam possessionesque et familiam tueri debeant et defendere pro salute tantummodo anim□ su□, nunquam in loco hoc aut possessionibus huc pertinentibus ausi placitum convocare aut petitiones movere aut aliquid sui iuris agere quasi ex propria potestate. Quod si forte prelatus aliqua necessitate compulsus advocatum invitaverit, tertio ille acquisitionis denario contentus sit.

H□c igitur institutio libertatis ecclesi□ huius corroborata est statim ab episcopo auctoritate ipsius et banno cartaque et sigillo, qui etiam concessit fratribus inibi Deo servientibus, si eos augeret Dominus, libere prelatum eligere et crisma sicut reliquum consecrationis oleum a se ipso, id est Leodiensi episcopo, suscipere, baptismum consecrare et baptizare, verbum Dei pronuntiare, sepulturam pr□stare et nutricios □cclesi□ soli prelato pro anima respondere, omnia stabiliens et confirmans episcopali auctoritate.

die daar bijeen moesten komen. Daarom is dat gebouw tot nu toe voor de bewoners ongerieflijk en niet aangepast aan kloosterlingen [die koorgebed verrichten].[45]

1108

In het jaar van de menswording des Heren 1108, het eerste jaar van de indictie, zijn de plek van de kerk van Rode en de crypte gewijd ter ere van de H. Maria, Moeder van God, en de aartsengel Gabriël, door Otbert, bisschop van Luik, op zondag 13 december, de negende dag van de maanmaand, in het derde jaar van de regering van keizer Hendrik V,[46] in het zestiende jaar van het episcopaat van Otbert,[47] terwijl de Heer in eeuwigheid regeert.

Toen de wijdingsplechtigheid nog niet was begonnen, hebben graaf Adelbert en zijn zoon Adolf, staande voor het altaar ten overstaan van de bisschop, de plek en alles wat zij daaraan geschonken hadden, uit handen gegeven, waarbij zij alles ter vrije beschikking [van het klooster] overdroegen; zij droegen het namelijk over aan God de Heer en aan de H. Maria, altijd Maagd, en de aartsengel Gabriël.[48] En toen hebben zij de voogdij over het klooster als volgt geregeld, dat er een overste met verordenende en rechtsprekende bevoegdheid aan het hoofd zou staan van de plek, de bezittingen en de horigen, maar dat zij en hun opvolgers het klooster, de bezittingen en de horigen moesten beschermen en verdedigen alleen om het heil van hun ziel; nooit zouden zij het wagen op deze plek of op de bezittingen die erbij hoorden een rechtzitting bijeen te roepen of beden te heffen of enige rechtsmacht uit te oefenen als ware het een eigen recht. En als de overste om een of andere reden gedwongen zou zijn de voogd op te roepen, dan zou die met de derde penning tevreden zijn.

Deze verlening van de vrijheid nu van het klooster is terstond door de bisschop bekrachtigd met zijn gezag en rechtshoogheid, met een charter en zijn zegel; tevens stond hij aan de broeders die daar God dienen, toe vrijelijk hun overste te kiezen als de Heer hun aantal zou vergroten. Ook werd hun toegestaan om het chrisma en de andere gewijde olie van hem - d.w.z. de bisschop van Luik - te ontvangen, het doopsel toe te dienen en te dopen, het woord Gods te verkondigen en te begraven.[49] Ook stond hij toe dat degenen die door het klooster werden onderhouden, voor hun zieleheil

45 In de jaren vijftig van de twaalfde eeuw, toen de annalist schreef, bestond de crypte slechts uit de drie conchen, zodat het priesterkoor erboven slechts ruimte bood voor het hoofdaltaar. Het koorgebed moest in het lager gelegen transept worden gehouden. Pas tegen 1225 werd de crypte naar het westen toe uitgebouwd en het priesterkoor daardoor verlengd, zodat er ook plaats kwam voor koorbanken.

46 Rooms-Koning sinds 5 januari 1106, pas in 1111 tot keizer gekroond.

47 Tot bisschop gewijd op 1 februari 1092. De annalist telt één episcopaatsjaar te weinig.

48 Maria en Gabriel vormden als 'Maria Boodschap' het patrocinium, waaronder crypte en kerk werden gewijd.

49 De rechten zijn hier ruimer geïnterpreteerd dan in de oorkonde werd toegestaan. Het recht op prediking was daarin niet vermeld; het dopen en begraven betrof alleen de kinderen van vrijen (Gärtner 67-71; Deutz 1990, 96-98).

Conradus vero sacerdos, cum ministerialis regni esset et Heinrici imperatoris capellanus accepta eiusdem Heinrici licentia et auctoritate regia, tradidit □cclesi□ hoc eodem die predium suum, quod est situm aput Morsborne, unde natus fuit et ipse, undecim solvens solidos et quatuor denarios et de molendino etiam ibidem sito triginta denarios. Molendinum enim trium erat consortium, unicuique eorum eiusdem numeri reddens censum.

Proxima hinc die consecrationis loci huius et cript□, id est feria II[a], dedicata est parrochiana sancti Lamberti □cclesia a predicto presule Obberto, qu□ dudum erat combusta ab Heinrico de Leimburgensi castro, patre videlicet ducis Walrami, cum ille sibi tertiam subiugare partem vellet huius allodii. Cimiterium[31] huius □cclesi□ erat muro circumdatum, quo combusta iam □cclesia effosso communitum est inde castrum pr□dium hoc ad defendendum. Obbertus iste contractus fuit corpore et cophini baiulabatur subvectione sed □cclesiasticas dignitates - ut tunc erat moris - distribuit venundatione.

1109

Anno Dominic□ incarnationis MCVIIII[o] emit sacerdos et frater Embrico mansum sexaginta diurnalium a quodam Ansfrido de domo lapidea ultra Anstelam posita. Mansus iste situs est ex parte inter vivaria et torrentem, qu□ dicitur Frowensipha, sed inferius arbusta transit torrentem eadem terra, usque ad inferiorem fluvium porrecta. Et ex parte situs est inter B□renbruch et Meinwettha, ad quem pertinebant etiam superiora illius paludis arbusta, qu□ B□renbruch est nuncupata. Decimas quoque eiusdem mansi dedit comes □cclesi□, facta ab eo et mansi pariter et decimarum traditione.

Eodem anno c□perunt clerici se huc contrahere, inita cum Dei sacerdote commanendi promissione. His ergo diebus c□pit sacerdos tractare cum fratribus de religione et statu □cclesi□, quod inconveniens esset fratres pariter et sorores in eodem loco cohabitare; unde consulta sorore Adeleida, si vellet cum suis in cimiterio parrochian□ Rodensis □cclesi□

31 *Correctie uit Boeren-Panhuysen* cimiteterium.

alleen aan de overste verantwoording schuldig waren,[50] waarbij hij dit alles bevestigde en bekrachtigde met zijn bisschoppelijk gezag.

De priester Koenraad die rijksministeriaal was en kapelaan van keizer Hendrik, heeft met toestemming van diezelfde Hendrik en met koninklijke machtiging aan het klooster op dezelfde dag zijn domein overgedragen, dat in Morsbach ligt, waar hij zelf was geboren. Dat betaalt [als cijns] elf schellingen en vier penningen en van de molen die ook aldaar ligt, dertig penningen. De molen was gemeenschappelijk eigendom van drie partijen en leverde elke partij een even grote cijns op.

De dag na de wijding van deze plek en crypte - op maandag - is de parochiekerk van de H. Lambertus[51] gewijd door de genoemde bisschop Otbert; de kerk was lang geleden in brand gestoken door Hendrik van het kasteel Limburg, de vader van hertog Walram, toen hij het derde gedeelte van dit vrij-eigengoed aan zich wilde onderwerpen.[52] Het kerkhof van die kerk was met een muur omgeven. Toen de kerk verwoest was, is die muur uitgegraven en daarmee is het kasteel versterkt om dit domein te beschermen.[53] Deze Otbert was verlamd en werd in een draagkorf gedragen, maar hij verleende kerkelijke waardigheden - zoals toen gebruikelijk was - door ze te verkopen.

1109

In het jaar van de menswording des Heren 1109 kochten de priester en broeder Embrico een hove van zestig morgen van een zekere Ansfried van het stenen huis dat aan de andere kant van de Anstel ligt.[54] Deze hove ligt gedeeltelijk tussen de visvijvers en het snelle beekje dat Vrouwensief wordt genoemd, maar stroomafwaarts van het kreupelbos gaat dit land het beekje over en strekt zich uit tot aan het lager gelegen riviertje.[55] Het andere deel van de hove ligt tussen Berenbroek en Meinweide; ook het stroomopwaarts gelegen kreupelbos van het moeras dat Berenbroek heet, is er onderdeel van. En de tienden van deze hove schonk de graaf aan het klooster; waarbij de overdracht van hove en tienden gelijktijdig door hem geschiedde.

In hetzelfde jaar kwamen geestelijken hierheen en deden de belofte bij de priester Gods te blijven. In die dagen nu sprak de priester met de broeders over de leefwijze en de staat van het klooster; het was toch wel ongepast dat broeders en zusters op dezelfde plek samenwoonden. Daarom zou hij, nadat hij zuster Adeleida gevraagd had of zij met haar zusters op het kerkhof van de parochiekerk van Kerkrade wilde

50 Zij zouden dus niet onder de verantwoordelijkheid van een aartsdiaken of landdeken vallen (Gärtner 69).
51 De kerk van Kerkrade.
52 Dat kan gebeurd zijn, toen graaf Hendrik I (1082-1119) tegen het einde van de elfde eeuw, na de dood van de paltsgraaf Hendrik van Laach (overleden in 1095), aanspraak maakte op diens functie en paltsgrafelijke goederen trachtte te verwerven (Gerstner 53-57; Schoppmann 44, 45; Augustus 1971, 157-159).
53 Bedoeld is het kasteel van Rode, het tegenwoordige Herzogenrath.
54 Het latere kasteel Erenstein (Augustus 1984, 71).
55 Bedoeld is de Worm.

manere, rogaret comitem eandem □cclesiam huic subiugare. Adhuc enim □cclesia illa erat comitis propria ex successione paterna. Nam Adeleida et ali□ secum sorores hoc in loco habitantes ad eandem missam confluxerunt ad quam convenerunt et fratres. Illa autem respondente se ad h□c libenter obedire convictus statim sacerdotis precibus comes Adelbertus subiugavit loco huic predictam - ut sui iuris erat - □cclesiam. Sed cum vellet ibi sacerdos habitaculum eis construere, subintulit Adeleida se nolle hunc locum deserere, aut in Rodensi pago aut in quolibet alio unquam habitare. Hac ergo causa est ilico orta inter eos discordia, affirmante Dei sacerdote se nolle nec debere in eodem loco cum feminis habitare, Embricone autem e contra sorores ex novitate loci defendente, quod tam pauc□ adhuc essent sufferend□.

Et sacerdote in sua sententia perseverante interpellabat eum aput comitem rogans illum sibi eum ad iusticiam servare; vellet enim ipsum in tantum dehonestare quod nullo dignus iudicaretur honore. Unde comes valde commotus, cum non posset illum compescere nolens ei iusticiam denegare, posuit illi diem legis et iustici□. Qua iam significata convocati sunt ab Embricone priores Leodii et Coloni□ et multi maiorum provinti□, ammirantes valde et dolentes quid criminis aut nox□ commissum sit a tam sancto et honesto sacerdote, cum nunquam[32] de eo quid mali perceperint aut culp□. Congregatis igitur qui invitati erant coram comite, causam illius querimoni□ et huius responsum prestolante, progressus in medium sacerdos sciscitatur, cur vel qua ex causa provocatus sit a fratre Embricone, illi iam paratus totius innocenti□ rationem reddere; non est ibi penitus ulla alicuius respondentis vox audita, fratre etiam Embricone quasi imposito sibi silentio conticescente. Et silentibus adhuc omnibus prorupit quidam in vocem istam, quod nec frater Embrico nec alius quisquam solo saltim verbo interpellaret eum, cur ergo non solverent conventum, cum etiam Dominus sacerdotem suum comprobasset innoxium. Unde Deo laudibus relatis ab omnibus quod ille Dei servus divino erat iudicio insons comprobatus, commonuerunt hominem quod magistro esset subiectus et ita solutus est conventus.

Sed quia dissensio ista ex diversitate etiam hac illorum est emersa, quod sacerdos quicquid habere potuit a petente nunquam subtraxit, frater Embrico magis edificio qu□ habebantur reservari iudicavit, diu inter eos concordia non perseveravit, post paululum utroque ad hoc divertente quod maxime observari comprobavit.

32 *Aangevuld tot* nunquam *zoals de annalist zelf elders (zie bijvoorbeeld blz. 76, 88 en 92) het woord voluit schrijft. Boeren-Panhuysen* numquam.

wonen, de graaf vragen die kerk ondergeschikt te maken aan dit klooster. Tot dan toe immers was de parochiekerk een eigen kerk van de graaf die hij van zijn vader geërfd had. Adeleida en de andere zusters die hier met haar woonden, gingen namelijk naar dezelfde mis als de broeders. Toen zij antwoordde dat zij gaarne gevolg zou geven aan dit verzoek, is graaf Adelbert terstond voor het plan gewonnen door de smeekbeden van de priester en heeft die kerk, zoals hij dat rechtens kon, onder het gezag van het klooster gesteld. Maar toen de priester daar een woning voor hen wilde bouwen, zei Adeleida dat zij hier niet vandaan wilde en dat zij niet in het dorp Kerkrade of ergens anders wilde wonen. Daardoor is er meteen onenigheid tussen hen ontstaan, waarbij de priester Gods verklaarde dat hij niet met vrouwen op één plek wilde wonen en dat hij dit ook niet behoorde te doen; Embrico daarentegen verdedigde de zusters met als argument dat de gemeenschap nog niet lang bestond en dat er nog maar zo weinig vrouwen geduld moesten worden.

En omdat de priester bij zijn standpunt bleef, klaagde Embrico hem bij de graaf aan, waarbij hij deze vroeg de priester onder zijn rechtsbevoegdheid te nemen; hij wilde hem immers zo zeer onteren dat hij geen enkel eerbewijs meer waardig geacht zou worden. De graaf werd daar zeer door getroffen en, omdat hij Embrico niet van zijn voornemen kon afbrengen en hij hem het recht niet wilde weigeren, stelde hij de dag van het geding voor hem vast. En toen de dag vastgesteld was, zijn door Embrico geestelijke raadsheren uit [de bisdommen] Luik en Keulen[56] en vele voornamen van het land bij elkaar geroepen. Verwonderd en bedroefd vroegen zij zich af welke misdaad of onrecht een zo heilig en eervol priester begaan had. Zij hadden immers nooit gehoord dat hij iets verkeerds of iets strafbaars had gedaan. En toen alle genodigden zich verzameld hadden bij de graaf, die wachtte op de aanklacht van de een en het verweer van de ander, trad de priester in het midden en vroeg, waarom of naar aanleiding waarvan hij door broeder Embrico voor het gerecht was gedaagd, terwijl hij toch bereid was hem zijn gehele onschuld te bewijzen. Toen heeft niemand zijn stem verheven om te antwoorden, terwijl ook broeder Embrico zweeg, alsof hem het stilzwijgen was opgelegd. En terwijl allen nog zwegen, riep opeens iemand: ‘Noch broeder Embrico noch iemand anders klaagt hem ook maar met één woord aan. Waarom heffen wij de bijeenkomst dan niet op? De Heer zelf heeft immers aangetoond dat Zijn priester onschuldig is’. Daarop prezen allen God, omdat een goddelijk oordeel bewezen had dat de dienaar Gods onschuldig was, en zij spoorden de man aan onderdanig te zijn aan zijn meester. En zo is de bijeenkomst ontbonden.

Maar omdat dit meningsverschil ook ontstaan was uit de verschillende opvattingen die zij [over de goederen] huldigden - de priester onthield een vragende nooit iets van datgene waarover hij kon beschikken en broeder Embrico was van oordeel dat er meer van hun bezit voor het gebouw gereserveerd moest worden -, duurde de eensgezind-

56 De ‘priores’ vormden een raadscollege van de bisschop, maar werden soms door derden als scheidsrechters gevraagd (Oediger 1972, 173 en 174, noot 12; Groten 122-126).

Adeleidis vidua, qu□ de familia erat Sigefridi comitis palatini, cuius Sigefridi inter c□tera qu□ habuit plurima, proprium fuit allodium aput Ritherche, accepta eiusdem domini sui licentia dedit □cclesi□ mansum et dimidium terr□, complanata inde in agrum curte et facta altari ab eodem Sigefrido traditione. Terra h□c sita est aput Crumbach infra terminos Ritherechiensis parrochi□ ex utroque videlicet latere strat□ illius vi□, ab aquilone terminum contingens Rodensis parrochi□ ex hac parte illius vi□, eandem vero viam hinc ab occidente. Hinc autem versus Aquis quasi iactu sagitt□ ultra predictam viam porrecta est ex parte, ipsam equidem viam contingens ab oriente. Porro decim□ huius terr□ sunt Aquensis □cclesi□. Adeleidis vero alternata seculari vita huc ad c□libem est conversa; nonas ianuarii ex corpore assumpta.

Eodem anno captus est Sigefridus a rege quasi delator illius vit□ sed rex ficta occasione voluit ei predium, quod magnum fuit et copiosum, valde fraudulenter auferre; unde is quatuor annis detentus est in vinculis cum nollet illi hoc assignare.

1110

Anno Dominic□ incarnationis MCX^{o} Adelbertus comes, a quo traditus est locus iste Domino et sanct□ Mari□ semper Virgini et beato Gabrieli archangelo, defunctus est aput Saphemberch, ubi eius propri□ habitationis erat sedes, et huc ad humandum - ut ipse preceperat adhuc vivus - a filio est asportatus et in medio cript□ ante ipsum altare, ubi declaratur quiescere, honorifice est sepultus. Cuius corpore deposito sepultur□[33] et Domino spiritu commendato tradidit altari filius comes Adolphus pro anima patris qu□dam sui singularia quatuor □cclesiarum iura, qu□ habuit in Haspania, id est aliquas in quatuor parrochiis decimas cum modica aput Rimst terra, qu□ plerumque verbo succincta subsequens declarat litteratura:

in Haspania enim magnum et copiosum habuit allodium et diversas de diversis diversorum agris decimas habuit ibidem sub propria sui ditione, quas ex quatuor parrochiis tradidit huic □cclesi□, eodem videlicet quo ipse

33 *Sic codex. Boeren-Panhuysen* sepulture.

heid tussen hen niet lang, doordat beiden korte tijd later weer terugkeerden tot het standpunt dat ieder voor zich voor het juiste hield.

De weduwe Adeleidis die tot de horigen behoorde van paltsgraaf Siegfried[57] die, behalve zijn vele andere bezittingen, een vrij-eigengoed te Richterich had, kreeg van hem - haar heer - de toestemming en schonk aan het klooster anderhalve hove land, nadat de hoeve daar geslecht en in akkerland veranderd was, waarbij de overdracht aan het altaar geschiedde door diezelfde Siegfried. Dit land ligt te Crombach binnen de grenzen van de parochie Richterich, aan weerszijden van de bestrate weg, waarbij het land aan deze kant van de weg in het noorden aan de parochie Kerkrade grenst en in het westen de weg zelf raakt.[58] En het deel aan de overkant van de weg strekt zich uit in de richting Aken, ongeveer een pijlschot ver, en raakt de weg in het oosten. De tienden van dit land echter behoren toe aan de kerk van Aken.[59] Adeleidis dan zei het leven in de wereld vaarwel en ging hier leven als ongehuwde. Zij is de 5de januari overleden.

In hetzelfde jaar is Siegfried door de koning gevangen genomen, omdat hij hem naar het leven zou staan; in feite wilde de koning hem onder een vals voorwendsel zijn domein dat groot en vruchtbaar was, ontnemen. Daarom is hij vier jaar in de boeien vastgehouden, omdat hij het hem niet wilde afstaan.[60]

1110

In het jaar van de menswording des Heren 1110 is graaf Adelbert, door wie deze plek is overgedragen aan de Heer en de H. Maria, altijd Maagd, en de aartsengel Gabriël, in Saffenburg gestorven waar hij zijn stamslot had. En door zijn zoon is hij hierheen gebracht om er begraven te worden zoals hij bij zijn leven had bevolen. Hij is plechtig begraven in het midden van de crypte juist voor het altaar, waar hij, naar verklaard wordt, nog steeds rust. En toen zijn lichaam in het graf was gelegd en zijn geest aan de Heer was toevertrouwd, droeg zijn zoon, graaf Adolf, aan het altaar voor het zieleheil van zijn vader enige afzonderlijke rechten over die hij in Haspengouw had over vier kerken, namelijk enige tienden in vier parochies alsook een klein stuk land te Riemst, wat de volgende optekening, die het merendeel kort samenvat, nader uiteenzet:

in Haspengouw had hij een groot en vruchtbaar vrij-eigengoed en tevens verscheidene tienden uit verscheidene akkers van diverse personen onder zijn eigen zeggingsmacht. De tienden van de vier parochies droeg hij aan dit klooster over onder dezelfde

57 Siegfried von Ballenstedt was paltsgraaf van 1099-1113 (Gerstner 54 en 58). Richterich behoorde reeds omstreeks 1030 tot het paltsgrafelijke goed (Meuthen 1970, 642; Flach 160-167).

58 Bedoeld is de weg van Heerlen naar Aken, de vroegere Romeinse heerbaan.

59 Bedoeld is de kapittelkerk, de huidige Dom.

60 Koning Hendrik V vonniste op een vergadering der vorsten te Frankfurt de paltsgraaf en liet hem gevangen houden door de bisschop van Würzburg (Meyer von Knonau 1907, 92; Gerstner 57).

eas tenuerat tenore. Unde □cclesi□ aput Gellike sit□ est sexta pars huius □cclesi□. Omnis autem terra in parrochia eadem sita in sex heredes est distincta, unde comitis est pars una, cuius univers□ ibidem decim□ sunt istius □cclesi□. Pars vero una est □cclesi□ sancti Servatii, qu□ est Traiecti; pars una est □cclesi□ sancti Martini, qu□ est Leodii; pars una dicta est Aquensium; pars una dicta est coheredum; pars una dicta est de Hurbucke. De quibus his quinque partibus terr□ est sexta pars decimarum huius □cclesi□. Ecclesi□ aput Remist sit□ est quinta pars huius □cclesi□ et ibidem sex bonuaria terr□ et curtile in atrio □cclesi□. Ecclesi□ aput Genike sit□ est quinta pars huius □cclesi□ et etiam quinta pars decimarum terr□ Sancti Trudonis ibidem sit□ est huius □cclesi□. Ecclesi□ aput Asch sit□ est quinta pars huius □cclesi□. Terra autem nuper exculta aput Bredenlo, qu□ vulgo dicitur Roth, ex integro solvit decimas huic □cclesi□. Sicubi terra inculta, qu□ vulgo dicitur Kempena, fuerit exculta, quintam partem decimarum solvit huic □cclesi□; quintus enim inde mansus declaratur comitis esse.

Adelbertus, comes de Saphenberch, obiit XVII kalendas ianuarii. Mathildis vero coniunx illius obiit II nonas decembris aput Hollendin ultra Renum, ubi propria eius sedes erat ex priore videlicet marito et sepulta est ibi iuxta aput Wettreh in monasterio sanctimonialium; a qua etiam Mathilde - ut premissum est - habet □cclesia h□c mansum.

1111

Anno Dominic□ incarnationis MCXI^{o} sacerdos Ailbertus, a quo locus iste Dei servitio est initiatus, cum karitatis doctor esset perspicuus, videns inter se et fratrem Embriconem haberi karitatem nequaquam[34] posse, cum etiam nollet ei, qui tanta contulit ecclesiae, oneri esse vel causa discordiae, derelicta fratribus loci huius cohabitatione profectus est, nescius quocunque duceret eum Dominus, versus Galliam quasi angelico ducatu recto itinere destinatus. Cuius absentia humiliatus est locus statim et abiectus et tanta rerum infelicitate respersus ut multis hinc annis nullo templi aedificio auctus sit vel sublimatus. Omnes enim, qui prius dilexerant locum aut cum supputatione munerum aut adhibendo rebus consilium aut pro expetenda consolatione animarum, subtraxerunt se modo accepta occasione, quod fraudati sunt a spei suae desiderio consolatore videlicet universae necessitatis amisso.

34 *Ook fol. 6 is van papier en begint met* nequaquam. *Zoals hij fol. 3 wordt ook hier de tekst van Heyendal I gevolgd.*

rechtstitel waarmee hij ze bezeten had. Zo is één zesde van de kerk te Gellik eigendom van dit klooster. Alle land nu dat in die parochie ligt, is onder zes eigenaren verdeeld. De graaf bezit daarvan één deel. Alle tienden van dat deel zijn eigendom van de parochiekerk.[61] Verder behoort één deel toe aan de Sint-Servaas van Maastricht, één deel aan de Sint-Martinus van Luik, één deel aan de kapittelheren van Aken, één deel aan alle eigenaren samen, één deel aan 'Hurbucke'. Van deze vijf delen land bezit ons klooster het zesde deel der tienden. Een vijfde van de kerk te Riemst is eigendom van dit klooster evenals zes bunder land en een kleine hoeve op het kerkhof. Een vijfde van de kerk te Genk is eigendom van dit klooster en ook het vijfde deel van de tienden van het land van de H. Trudo[62] dat daar ligt. Een vijfde van de kerk te As is eigendom van dit klooster. Het onlangs ontgonnen land te Breelo, dat in de volksmond Root genoemd wordt, betaalt de tienden volledig aan dit klooster. Zodra onontgonnen land dat in de volksmond Kempen genoemd wordt, ontgonnen zal zijn, betaalt dit een vijfde van de tienden aan dit klooster. Want iedere vijfde hove is, naar men verklaart, eigendom van de graaf.

Graaf Adelbert van Saffenberg stierf de 16de december. Mathilde, zijn vrouw, stierf de 4de december te Hollende over de Rijn, waar zij een eigen woning had van haar vroegere echtgenoot; zij is daar vlakbij begraven te Wetter in een vrouwenklooster.[63] Zoals reeds gezegd, bezit dit klooster een hove van deze Mathilde.[64]

1111

In het jaar van de menswording des Heren 1111 is de priester Ailbertus - door wie deze plek aan de dienst van God is gewijd - vertrokken, omdat hij een uitmuntend leraar der naastenliefde was, die zag dat hij met broeder Embrico nooit in eensgezindheid zou kunnen leven, en omdat hij hem die zoveel aan het klooster gegeven had, niet tot last wilde zijn of tot een oorzaak van onenigheid. Hij gaf het samenwonen met de broeders van deze plek op en is vertrokken zonder te weten waarheen de Heer hem zou leiden; hij werd rechtstreeks naar Frankrijk gevoerd, alsof hij door engelen geleid werd. Door zijn afwezigheid heeft het klooster terstond zijn aanzien verloren en werd door zoveel ongeluk getroffen, dat het sindsdien vele jaren niet vergroot is door het uitbouwen van de kerk of in hoger aanzien is gekomen. Want allen die de plek vroeger een goed hart hadden toegedragen, ofwel door geschenken te geven of door raad in zaken te verschaffen of om er troost voor hun ziel te vragen, trokken zich nu terug,

61 De annalist schrijft hier 'istius ecclesie' en niet 'huius', zodat men aan de kerk aldaar, aan de parochiekerk moet denken. Meer in de lijn der verwachting zou liggen dat Kloosterrade van het grafelijke deel alle tienden kreeg en niet slechts het zesde deel.

62 Bedoeld is de benedictijnerabdij van Sint-Truiden.

63 Een klooster van augustijner koorvrouwen (Heimbucher II, 658).

64 Zie blz. 85.

Ipse autem arrepto itinere recessionis suae solius divinae conductu misericordiae, quo illi placet et sibi valet non diffidens pervenire, quandam profecto magnam Galliae silvam[35], quae nuncapatur Tirasch[36], est ingressus, ubi concesso sibi a principe illius terrae uno circumquaque miliario silvae[37] coepit arbores desecare, terram excolere, monasterium initiare in loco videlicet, qui litteratorie Clarus Fons est dictus, vulgari autem nomine Clarefontanus, in quo nunc albo sub habitu famulatur Deo ordo canonicus. Thyemo praeterea frater eius hoc Rodensi in loco defunctus est et sepultus, quando diem sui tertium producit maius.

Sacerdos igitur novellum locum ingressus novum necessario exercere opus novisque insistere coepit laboribus, duorum tantummodo servorum, quibus ipse tertius fuit, obsequio potitus, fidelis sanctae[38] Trinitatis cultor existens et perspicuus quasi solitarius solitudinem inhabitaturus, nisi quod etiam angelica consolatione - si fas est nobis credere - confortatus interdum est[39] et corroboratus. Unde quamplures per eum virtutes Dominum in loco illo et regione relatu quorundam percepimus fecisse, quae tamen ad nostri notitiam maxime vero propter interpositam tanti itineris viam non pervenere. Neque enim ibidem litteris deficiente notario sunt comprehensae. Perseverante autem eo in eodem loco sub primo adhuc conversionis suae proposito, in virtutibus semper crescendo, prosperatum est opus loci illius in manu eius, adsistente illi in omnibus, quaecunque est aggressus, coeli et terrae Domino Deo. Locus iste in Lugdunensi episcopatu est situs non longe a transitu quasi undecimo[40] milliario a Lugdunensi civitate.

Fratres vero huius loci amisso pastore suo et sacerdote dilecto, qui tam manifesta necessitate, ne causa duceretur discordiae, cognitus est hinc discessisse, videntes se rerum profectu deficere et a consueta dilabi[41] religione, neque membra proficere sine capitis regimine, legatos destinaverunt ad terram Bawariae ad monasterium religionis canonicae, quod Reidenbuch est nuncupatum; et elegerunt sibi inde praelatum nomine Richerum, qui et litteratura clarus erat valde et a prima aetate informatus canonica religione. Sed cum legatis acquiescere nollet nec se velle provehi responderet, adierunt Conradum, Salceburgensis ecclesiae archiepiscopum, in cuius episcopio fuit Reidenbuch monasterium, qui accepta legatorum significatione misit illum huc sua episcopali authori-

35 *Heyendal I. Codex en Boeren-Panhuysen* sylvam.
36 *Heyendal I. Boeren-Panhuysen* Tirache.
37 *Heyendal I. Codex en Boeren-Panhuysen* sylvae.
38 *Heyendal I. Codex en Boeren-Panhuysen* S.
39 *Door Boeren-Panhuysen niet gezien.*
40 *Heyendal I:* XI.
41 *Heyendal I. Codex en Boeren-Panhuysen* labi.

omdat zij volgens hun zeggen beroofd waren van al waarop zij vurig gehoopt hadden, nu zij hun trooster in alle noden verloren hadden.

Ailbertus echter, van hier in aller ijl weggegaan en alleen geleid door de goddelijke barmhartigheid en vol vertrouwen dat hij daar aan zou komen, waar God het wilde en het voor hem nuttig was, is in een echt groot woud in Frankrijk gekomen dat Thiérache heet, waar de vorst van dat land hem een stuk van het woud - met een omtrek van één mijl - gaf. Hij kapte bomen, ontgon land, stichtte een klooster op de plek die in het verzorgde taalgebruik 'Clarus Fons' heet, maar in de volksmond 'Clarefontanus' wordt genoemd, waar nu de orde der kanunniken met het witte habijt God dient.[65] Zijn broer Thyemo is overigens hier in Rode gestorven en begraven, toen mei zijn derde dag voortbracht.

Nadat de priester dan op de nieuwe plek was aangekomen, moest hij een nieuw werk aanpakken en nieuwe inspanningen leveren waarbij hij gebruik maakte van de diensten van slechts twee helpers; zelf was hij de derde van het groepje als een trouw en opvallend vereerder van de H. Drievuldigheid. Hij was van plan als eremiet in eenzaamheid te wonen, maar soms - als wij dat mogen geloven - werd hij gesteund en gesterkt door troostende engelen. Uit de verhalen van sommigen hebben wij opgemaakt dat de Heer door hem verscheidene wonderen op die plek en in die streek heeft verricht. Wonderen waarover wij niets naders weten, vooral vanwege de grote afstand. Ook zijn ze niet op schrift gesteld, bij gebrek aan een schrijver. Terwijl hij dan op die plek volhardde in zijn oorspronkelijk voornemen, dat hij had gemaakt toen hij zijn leefwijze veranderde, namelijk altijd in deugden te groeien, is het werk voor die plek in zijn handen voorspoedig verlopen; daarbij hielp God, de Heer van hemel en aarde, hem bij alles wat hij ondernam. De plek ligt in het bisdom Laon, niet ver van de doorgaande weg, op ongeveer elf mijl van de stad Laon.

Toen dan de broeders van de plek hier hun herder en geliefde priester verloren hadden, die - naar bekend is - van hier weg is moeten gaan om niet de oorzaak van onenigheid te zijn, zagen zij dat er een einde aan de groei kwam en dat zij van hun gewone leefwijze afweken en dat het ledematen zonder leiding van het hoofd niet goed gaat. Daarom hebben zij afgezanten naar Beieren gezonden, naar Rottenbuch, een klooster met de kanonikale leefwijze.[66] En zij kozen daar voor zich als overste een zekere Richer, die uitblonk door zijn eruditie en van kindsbeen af gevormd was in de kanonikale leefwijze. Maar omdat hij de afgezanten niet terwille wilde zijn en antwoordde dat hij geen hogere waardigheid wilde hebben, zijn die naar Koenraad, aartsbisschop van Salzburg, gegaan, onder wiens bisschoppelijk gezag het klooster Rottenbuch stond. Toen deze de keuze van de afgezanten had overgenomen, zond hij Richer hierheen krachtens zijn bisschoppelijk gezag.[67] In dat klooster nu was een

65 Bedoeld is de plaats Clairefontaine. De plaatselijke heer was Guy de Guise. Nadat Ailbertus ook vandaar was weggegaan, zocht de religieuze gemeenschap aansluiting bij het pas gestichte Prémontré. In 1126 wordt het genoemd als klooster der Praemonstratensers, die ook Witheren heten (Dereine 1953, 1041, 1042).

66 Het was een proosdij van augustijner koorheren.

67 Rottenbuch lag in het bisdom Freising, waarvan de bisschop echter door de keizer was benoemd en daarom door het pauselijk gezinde Rottenbuch niet werd erkend. De proosdij had zich geplaatst onder het gezag van de hervormingsgezinde bisschop van Salzburg (Mois 55, 56 en 174 noot 57; Deutz 1990, 109 noot 158).

tate. In monasterio autem illo erat regularis clericorum congregatio vitaque communis et professio sed adhuc antiquorum more carnium vescebantur edulio; unde huius ecclesiae usus eiusdem vitae institutus est a Richero. Richerus igitur suscepit curam ab Obberto, Leodiensis ecclesiae episcopo, primus omnium hoc in loco praesidendi officio sed non acquievit in abbatem consecrari ab illo, quia notabilis videbatur pro ecclesiasticae distributionis commertio.

Eodem anno profectus est Romam rex Henricus in imperatorem ab apostolico Pascale consecrandus. Sed quia inculpabatur, quod ecclesiasticas dignitates, cum sui non essent iuris, pro libitu suo distribueret et Sigefridum, comitem palatinum, sine causa captum teneret, unde nisi dignitate resignata ecclesiae et a vinculis soluto principe nequaquam eum[42] consecraret. Tunc capta sunt arma, facta est pugna, victus est papa, consecratus est imperator reconciliatione facta. Pascalis enim voluit regi et regno remittere omnia regalia, ut et rex Ecclesiae remitteret ecclesiastica. Sed res non obtinuit effectum, ne ipsi inculparentur terminos infringere antiquorum.

1112

Anno Dominicae incarnationis MCXII^{o} investitus est loco huic Richerus, vir Dei devotus et omni honestate et maxime in claustrali religione praeclarus, cui et tunc in pronuntiando Dei verbo non videbatur secundus. Adhuc enim rarum erat verbum Dei et pretiosum, et quasi nunc primum germinare coepit in hac provincia et proficere ad fructum, postquam Ailbertus, Dei sacerdos, dereliquit hunc locum. Ipse vero impositus loco non erat ab episcopo sed commendatus; unde facta rerum mutatione est liber hinc egressus.

42 *Correctie uit* ei; *Pertz-Wattenbach con.* eum.

gemeenschap van reguliere geestelijken die een gemeenschappelijk leven leidden en een gelofte aflegden; tot dan toe plachten zij volgens het gebruik van de ouden vlees te eten; de leefwijze van dat klooster is hier door Richer ingevoerd. Richer dan nam de leiding op zich uit handen van Otbert, de bisschop van Luik; hij was de eerste van allen die ambtshalve aan het hoofd van deze plek stond; maar hij was niet bereid zich door Otbert tot abt te laten wijden,[68] omdat van hem bekend was dat hij kerkelijke ambten verkocht.

In hetzelfde jaar is koning Hendrik naar Rome vertrokken om door paus Paschalis tot keizer gekroond te worden.[69] Maar omdat hij ervan beschuldigd werd dat hij kerkelijke waardigheden naar eigen believen verdeelde - ofschoon hij dit rechtens niet mocht - en omdat hij paltsgraaf Siegfried zonder reden gevangen hield, weigerde de paus hem te wijden, tenzij hij de kerk haar waardigheid teruggaf en de vorst uit zijn boeien bevrijdde. Toen is naar de wapens gegrepen, is er slag geleverd, is de paus overwonnen en de keizer gekroond nadat er een verzoening tot stand was gekomen.[70] Paschalis wilde immers de koning en het koninkrijk alles teruggeven wat aan de koning behoort, mits ook de koning aan de kerk zou teruggeven wat aan de kerk behoort.[71] Maar het plan werd niet uitgevoerd, opdat zij er niet van beschuldigd zouden worden, de grenzen die door de traditie gesteld waren, te doorbreken.

1112

In het jaar van de menswording des Heren 1112 is Richer, een man Gods, vroom en uitblinkend door zijn aanzien op alle gebied en vooral door zijn kennis van de kloosterlijke leefwijze, geïnstalleerd [als overste] van dit klooster. Een tweede zoals hij bij het verkondigen van Gods woord, werd toen niet gevonden. Immers tot dan toe was Gods woord zeldzaam en kostbaar en nu begon het als het ware voor het eerst in deze streken te ontkiemen en vrucht te dragen, nadat Ailbertus, de priester Gods, deze

68 De gedachte aan een wijding tot abt is een anticipatie. Pas met het opstellen van de Consuetudines rijpte bij Richer de idee dat ook de overste van Reguliere Kanunniken de abtswaardigheid moest bezitten (Augustus 1987, 15, 17 en 18; Deutz 1990, 127 en 128).

69 Koning Hendrik V (1106-1125) vertrok reeds in 1110 naar Rome. Maar de door de annalist verhaalde gebeurtenissen speelden zich af in het jaar 1111 (Meyer von Knonau 1907, 122, 123 en 129).

70 Er werd geen veldslag geleverd. Nadat de plechtigheid van de keizerskroning op 12 februari was afgebroken, nam de keizer de paus gevangen en hield hem gedurende twee maanden gevangen. Paschalis verleende toen Hendrik V alsnog de investituur van bisschoppen en abten, maar slechts als een privilege, en kroonde hem op 13 april tot keizer (Post 1963, 128 en 129; Meyer von Knonau 1907, 140-142).

71 Op 9 februari 1111 waren de onderhandelaars te Sutri overeengekomen dat aan de koning alle rijksgoederen, die de Duitse bisschoppen van hem in leen hadden, teruggegeven zouden worden en dat de koning zou afzien van de investituur (het aanstellen) van de bisschoppen. De overeenkomst werd reeds op 12 februari, de dag van de kroning, verworpen (Post 1963, 128-130).

Richesca de Richterche, cum ex familia esset[43] Sigefridi comitis palatini, dedit ecclesiae huic quadraginta iugera terrae superius Rothe una cum curte; unde tamen decimae sunt Aquensis ecclesiae. Cuius quoque filius nomine Matolphus dedit et ipse huic ecclesiae sedecim iugera terrae aput Crumbach inter curtim nostram et Fronerothe; unde et decimae sunt Ritherciensis[44] ecclesiae. Et apud Fronerothe[45] dedit ipse pratum quasi quatuor diurnalium, cuius quoque decimae sunt huius ecclesiae. Et facta est ecclesiae huic traditio utriusque terrae a Sigefrido palatino comite. Idus decembris obiit Richesca soror nostra; Matolphus vero idus[46] ianuarii solutus est vita.

Emit Richerus et frater Embrico triginta[47] iugera terrae simul cum decimarum iure et ea pariter torrente, quae nuncupatur Frowensiphe, a quodam Adolpho et Reinsca uxore illius, qui etiam erant de comitis ministerialibus. Terra haec constat propria illorum fuisse. Unde eandem quoque torrentem cum arbustis potuerunt ecclesiae cum tellure praedicta venundare. Et tamen facta est traditio ab Adolpho comite. Terra haec sita est inter Berenbruch et praedictam torrentem in aquilonari eiusdem torrentis latere et hinc a superiore praedictae torrentis parte contra occidentem porrecta, quasi volatu sagittae.

1113

Anno Dominicae incarnationis MCXIII^{o} dedit Werenboldus ecclesiae vineam, quae eius erat propria, et derelicta saeculari vita locatus est in ecclesia. Vinea haec sita est apud Degemowen in occidua parte eiusdem villae et nuncupatur Hungart, sed decimae sunt illius ecclesiae. Werenboldus vero XII kalendas[48] februarii assumptus est ex homine.

Hezelo Hercker praenominatus, cum et ipse de familia esset comitis, dedit ecclesiae quindecim[49] iugera terrae pariter cum decimarum iure a comite facta altari traditione. Terra haec erat illius propria et sita est inter Kalculen[50] et eum qui nunc hospitalis est locum, Rodensi ab occidente coniuncta viae, quae Rodense ducit ad castrum. Hezelo intulit se stipendiis ecclesiae; VI[51] kalendas ianuarii assumptus est[52] ex homine. Eodem anno obiit Sigefridus comes palatinus, cui succesit Willelmus.

43 *Heyendal I. Codex en Boeren-Panhuysen* cum esset ex familia.
44 *Heyendal I. Codex en Boeren-Panhuysen* Richterciensis.
45 *Heyendal I. Codex en Boeren-Panhuysen* Fronrothe.
46 *Heyendal I. Codex en Boeren-Panhuysen* id.
47 *Heyendal I in Arabische cijfers. Codex en Boeren-Panhuysen* XXX.
48 *Heyendal I. Codex en Boeren-Panhuysen* Calend.
49 *Heyendal I in Arabische cijfers. Codex en Boeren-Panhuysen* XV.
50 *Heyendal I. Codex en Boeren-Panhuysen* Kalkulen.
51 *Heyendal I. Codex en Boeren-Panhuysen* sexto Kal. jan.
52 *Correctie uit* assumptus. *Alleen AAK 1191* assumptus est.

plek verlaten had. Deze immers was hier niet door de bisschop aangesteld maar aanbevolen; daarom is hij - toen er een verandering in de situatie was ontstaan - vrij van hier weggegaan.[72]

Richesca van Richterich, die tot de horigen behoorde van paltsgraaf Siegfried, gaf aan dit klooster veertig morgen land, stroomopwaarts van Kerkrade, samen met een hoeve; de tienden daarvan behoren echter aan de kerk van Aken. Ook haar zoon Matolf gaf op zijn beurt dit klooster zestien morgen land te Crombach, tussen onze hoeve en Frohnrath; de tienden daarvan behoren aan de kerk van Richterich. En te Frohnrath gaf hij een wei van ongeveer vier morgen, waarvan ook de tienden dit klooster toebehoren. En de overdracht van beide stukken land aan dit klooster geschiedde door Siegfried, de paltsgraaf. Op 13 december stierf onze zuster Richesca; Matolf overleed op 13 januari.

Richer en broeder Embrico kochten dertig morgen land met het tiendrecht en tevens met het snelle beekje, Vrouwensief geheten, van een zekere Adolf en zijn vrouw Reinsca, die ook ministerialen waren van de graaf. Het staat vast dat dit land hun eigendom is geweest. Daarom ook konden zij dat beekje met kreupelbos en het genoemde land aan het klooster verkopen. Toch geschiedde de overdracht door graaf Adolf. Dit land ligt tussen Berenbroek en genoemd beekje, op de noordelijke oever, en strekt zich van hier, vanaf de bovenloop van het beekje, ongeveer een pijlschot ver naar het westen uit.

1113

In het jaar van de menswording des Heren 1113 gaf Werenbold een wijngaard die zijn eigendom was, aan het klooster en nadat hij het leven in de wereld had opgegeven, is hij in het klooster opgenomen. Deze wijngaard, Hungart genaamd, ligt te Dernau aan de westzijde van het dorp; maar de tienden zijn van de kerk aldaar. Werenbold is op 21 januari gestorven.

Hezelo, bijgenaamd Hercker, die tot de horigen van de graaf behoorde, gaf aan het klooster vijftien morgen land tegelijk met het tiendrecht; de overdracht aan het altaar geschiedde door de graaf. Dit land was zijn eigendom en ligt tussen Kalculen[73] en de plek waar nu het gastenhuis staat, en grenst in het westen aan de Roderweg, die naar het kasteel Rode leidt.[74] Hezelo liet zich door het klooster onderhouden; hij stierf op 27 december. In hetzelfde jaar stierf Siegfried, de paltsgraaf, die door Willem werd opgevolgd.[75]

72 Omdat Ailbertus niet door de Luikse bisschop als overste was aangesteld, had hij geen juridische verplichting (Deutz 1990, 101).

73 De naam van een hoeve, zie inleiding blz. 43.

74 Bedoeld is de weg tussen Kerkrade (pagus Rodensis) en het kasteel (castrum Rodense). Tot in de vorige eeuw heette de weg in Kerkrade nog ‘Raderstraat’, nu ‘Kloosterraderstraat’.

75 De annalist vergist zich; niet de zoon Willem werd door keizer Hendrik V tot paltsgraaf van Lotharingen benoemd, maar Godfried van Calw, afkomstig uit Zuid-Duitsland (Meyer von Knonau 1907, 272, 274; Gerstner 58 en 59).

1114

Anno Dominicae incarnationis MCXIV^{o} Theodricus et Lupelo, qui fratres erant carnales sed rerum pauperes[53], dederunt □cclesi□ quasi septem iugera arbustorum et terr□ traditione altari facta a comite; ipsi vero stipendiis nutriti sunt □cclesi□. Terra h□c et arbusta illorum erant propria et sunt sita inter duas qu□ se a castro dividunt vias, quarum una huc ad monasterium ducit, altera vero versus Aquis vergit. Arbusta h□c tangunt viam qu□ ad monasterium ducit, sed eam non tangunt qu□ versus Aquis vergit sed prope sunt ei sita, secus quam invenitur agger humilis et curvus ab aratro olim congestus et est terr□ utriusque et arbustorum terminus. Quorum in medio est arabilis terra a castro versus Kalculen porrecta, unde etiam decim□ sunt huius □cclesi□. Obitus Lupelonis et Theodrici agendus est VI kalendas martii.

Ultra viam Aquensem, qu□ a castro ducit ad Kalculen, ubi locus nuncupatur Beccheberg, dedit □cclesi□ Adelbertus, qui proprius comitis erat servus, quasi quatuor iugera terr□ adhuc incult□, facta a comite altari traditione. Vir quidam proprius comitis servus dedit □cclesi□ arbusta quasi duo iugera; arbusta h□c illius erant propria et sita sunt infra lucum, qui Hagen nuncupatur, ad sinistram bivii ubi via altera ab hospitali, altera a pago Rodensi ad descensum conveniunt castri ad sinistram eiusdem vi□, et sunt arbusta Sancti Petri de Bardenbach ad dextram eius sita et ad sinistram h□c arbusta, quorum fundus erat olim aratro cultus, unde agger humilis et aratro congestus apparet circa eadem arbusta curvus ubi utriusque terr□ est terminus.

Eodem anno factum est bellum aput Andernacum inter imperatorem Heinricum et Fridericum, Coloniensis □cclesi□ archiepiscopum, quia rex voluit terr□ huic sempiternum imponere tributum sed episcopus obtinuit triumphum.

53 *Met het woord* pauperes *eindigt het papieren blad. Fol. 7r is weer van perkament. Ook dat begint weer met* pauperes.

1114

In het jaar van de menswording des Heren 1114 gaven de broers Diederik en Lupelo, die weinig bezittingen hadden, ongeveer zeven morgen kreupelbos en land aan het klooster, waarbij de overdracht aan het altaar geschiedde door de graaf; maar zij werden door het klooster onderhouden. Land en kreupelbos waren hun eigendom, en zijn gelegen tussen de twee wegen die zich bij het kasteel splitsen, waarvan de een hierheen naar het klooster leidt en de ander richting Aken loopt. Het kreupelbos komt tot aan de weg die naar het klooster gaat, maar niet tot aan de weg die richting Aken loopt, maar het komt er wel dichtbij. En langs die weg is een lage en kromme wal te vinden, die vroeger door een ploeg is opgeworpen; hij vormt de grens van zowel land als kreupelbos. In het midden ligt akkerland dat zich vanaf het kasteel richting Kalculen uitstrekt, waarvan ook de tienden dit klooster toebehoren. De sterfdag van Lupelo en Diederik moet op de 24ste februari herdacht worden.

Aan de overkant van de weg naar Aken, die van het kasteel naar Kalculen leidt, waar het terrein Beckeberg wordt genoemd, liggen ongeveer vier morgen land, die tot dan toe nog niet ontgonnen waren. Adelbert, die een diensthorige van de graaf was, gaf deze aan het klooster, waarbij de overdracht aan het altaar geschiedde door de graaf. Een zeker iemand, diensthorige van de graaf, gaf aan het klooster ongeveer twee morgen kreupelbos; het was zijn eigendom en ligt binnen het bos dat Hagen is genaamd,[76] links van de tweesprong waar de weg vanuit het gastenhuis en die vanuit het dorp Kerkrade samenkomen bij de weg die vanuit het kasteel omlaag loopt, aan de linkerkant van die weg. Rechts ligt het kreupelbos van de kerk van de H. Petrus te Bardenberg en links het voornoemde kreupelbos, waarvan de grond vroeger beploegd was; daardoor is er een lage, door de ploeg opgeworpen wal te zien, die in een boog rond het kreupelbos ligt en de grens tussen beide terreinen vormt.

In hetzelfde jaar is er bij Andernach slag geleverd tussen keizer Hendrik en Frederik, de aartsbisschop van Keulen, omdat de koning dat land eeuwige belasting wilde opleggen, maar de bisschop behaalde de overwinning.[77]

76 Aan de zuidwestelijke kant van de kasteelheuvel te Herzogenrath ligt nog de buurtschap Hahn, die haar naam aan het bos ontleent.

77 In de slag bij Andernach, oktober 1114, stond de aartsbisschop Frederik I niet alleen tegenover keizer Hendrik V. Aan zijn kant vochten ook de burgers van Keulen, Diederik van Are, Hendrik van Limburg, Godfried van Leuven en een aantal Rijnlandse graven. Een algemeen verzet tegen de aanmatigingen van de keizer, die - naar men vreesde - een algemene belasting wilde opleggen naar Engels voorbeeld, had hen samengebracht (Schieffer 143; Kraus 1987, 46 en 47).

1115

Anno Dominic□ incarnationis MCXV^{o} reddidit Richerus prepositus comiti parrochianam Rodensem □cclesiam, quam pater eius comes Adelbertus a primo huius loci rogatus presbitero subiugarat monasterio, nolens ei aliquem de fratribus preponere secularem illam plebem gubernare. Pro cuius recompensatione substituit □cclesi□ huic comes septem iugera terr□, ultra Anstelam sita aput Wiinzelen[54], unde tamen decim□ sunt parrochian□ Rodensis □cclesi□, et curticulam super Anstelam ante curtim Sigewini et Iutt□, qu□ curtis quoque est nunc □cclesi□ et h□c curticula solvit comiti maldrum aven□ et sic est libera huius □cclesi□.

Eodem anno plantavit frater Embrico vineam, qu□ nuncupatur Hangendenfels, in novali areola h□reditatis su□ quam ipse olim contulerat □cclesi□, eo maxime et precipuo tenore ut vinum eiusdem vine□ singulis annis ad haustum fratribus inferatur □cclesi□. Unde decimas dedit □cclesi□ huic Fridericus, Coloniensis □cclesi□ archiepiscopus; erant quippe illius, ut ubique sunt in suis terminis archiepiscopi Coloniensis □cclesi□ ex novalibus. VIII kalendas novembris obiit Fridericus Coloniensis □cclesi□ archiepiscopus.

1116

Anno Dominic□ incarnationis MCXVI^{o} c□pit Richerus tractare cum fratribus irreligiosum et indecens esse in uno eodemque loco fratres pariter et sorores habitare, si forte provisa eis alias habitatione posset eas de loco hoc summovere. Et impetrata comite tumba aput Affeden ad occidentem □cclesi□ cum circumposita palude, qu□ sub illius continebatur ditione, cepit eis super illam habitaculum edificare. Sed considerata loci importunitate quod sororibus ante castrum non congrueret habitatio, cessavit ab opere illo et sic intercepta est illarum illuc transmigratio. Tunc dedit comes □cclesi□ pro palude hac sibi redacta, circa tumbam sita, paludem aliam superiorem inter Worm et Kalculen cum suis arbustis, quasi octo iugera paludis, et aput Berenbruch clivum, cis rivulum arbo-

54 *Het diakritische teken boven de u staat in de codex andersom dan normaal. Het kan evengoed bedoeld zijn om twee maal een i aan te geven, waarbij de annalist wat snel te werk gegaan is en deze tekens met elkaar heeft verbonden. Hetzelfde is te zien bij het jaar 1120. AAK 1191 geeft hier* Wunzelen *en bij 1120* Wintzelen. *Heyendal I en II op beide plaatsen* Winzelen.

1115

In het jaar van de menswording des Heren 1115 gaf proost Richer aan de graaf de parochiekerk van Kerkrade terug, die zijn vader, graaf Adelbert, op verzoek van de eerste priester van deze plek ondergeschikt had gemaakt aan het klooster. Richer deed dit omdat hij niemand van de broeders aan het hoofd ervan wilde stellen om leiding te geven aan die mensen in de wereld. Als compensatie hiervoor gaf de graaf het klooster zeven morgen land, gelegen aan de andere zijde van de Anstel te Terwinselen; de tienden daarvan behoren echter de parochiekerk van Kerkrade toe. Hij gaf ook een kleine hoeve aan de Anstel, gelegen vóór de hoeve van Sigewin en Jutta, die nu ook eigendom is van dit klooster. Deze kleine hoeve betaalt aan de graaf één malder haver en is verder onbelast eigendom van dit klooster.

In hetzelfde jaar legde broeder Embrico een wijngaard aan, Hangendenfels genaamd, op een pas ontgonnen gedeelte van zijn erfgoed dat hij vroeger aan het klooster had overgedragen, onder de nadrukkelijke voorwaarde dat de wijn van deze wijngaard ieder jaar aan de broeders van het klooster voor eigen gebruik geleverd zou worden. De tienden hiervan gaf Frederik, de aartsbisschop van Keulen, aan dit klooster; zij waren immers van hem, zoals overal in zijn gebied de tienden van pas ontgonnen land van de aartsbisschop van Keulen zijn. Frederik, aartsbisschop van Keulen, stierf op 25 oktober.[78]

1116

In het jaar van de menswording des Heren 1116 besprak Richer met de broeders dat het tegen de kloosterlijke leefwijze was en niet passend, dat broeders en zusters op één en dezelfde plek woonden. Hij deed dat om te zien of hij de zusters misschien niet van hier kon verwijderen, wanneer hij hen elders woonruimte verschaft had. En nadat hij van de graaf een heuvel te Afden verworven had ten westen van de kerk met een moeras eromheen, die onder diens zeggingsmacht viel,[79] begon hij voor hen daarop een woning te bouwen. Maar gezien de ongeschiktheid van het terrein - immers wonen vlakbij een kasteel past zusters niet - hield hij met dit werk op en zo is hun verhuizing daarheen niet doorgegaan. Toen gaf de graaf aan het klooster in plaats van het moeras dat hij weer teruggekregen had en dat rond de heuvel lag, een ander, stroomopwaarts, tussen de Worm en Kalculen met het erbij behorende kreupelbos, welk moeras ongeveer acht morgen groot was. Hij gaf ook te Berenbroek een helling aan deze kant van het beekje, bedekt met bomen. De helling ligt aan de andere kant van de hoeve

78 Frederik stierf pas in 1131, zoals de annalist bij dat jaar ook vermeldt. Evenals bij andere weldoeners van het klooster wordt zijn sterfdag nu direct na de schenking vermeld.

79 Afden ligt op de oostelijke oever, maar heuvel en moeras lagen op de westelijke oever van de Worm en vielen onder het oorspronkelijke gebied van Rode, waarover de graaf heer was.

ribus consitum, ab ulteriore curtis parte contra solis ortum, quod aratro nunquam[55] est versum, tradens ea[56] altari in perpetuum.

Eodem anno profectus Romam imperator se reconciliare sedi apostolic□, a qua paulo ante percussus erat anathemate.

1117

Anno Dominic□ incarnationis MCXVII° contulit se huc Theodricus Holgrim denominatus cum Gerthrude sua, conferens □cclesi□ sex et dimidium mansos terr□ traditione facta altari ab ipso comite, cuius etiam ministerialis erat uterque. Theodricus iste et Gerthrudis, cum plurimam haberent terram, non genuerant prolem; unde contulerunt □cclesi□ hos sex et dimidium mansos terr□, reliqua vero dederunt cognationi su□ et permanserunt hoc in loco privati habitaculo, professione tamen et habitu fratrum uniti consortio, quorum etiam ista est oblatio:

aput Strevelo curtis et duo mansi terr□ cum circumfosso nemore, cuius tamen pars quedam non est □cclesi□. His diebus est illa curtis facta, qu□ □cclesi□ constat fuisse secunda, cuius tamen decimas possidet illa popularis □cclesia. Aput Nivelstein mansus et caverna, unde exciduntur saxa. Huius mansi decim□ sunt illius popularis □cclesi□. Aput Flozen mansus, cuius etiam decim□ sunt predict□ popularis □cclesi□. Aput Crumbach mansus. Hic et enim mansus est inter curtim et Specholtz situs. Cuius etiam decim□ cum predicti essent Theodrici, dedit eas huic □cclesi□. Tunc est illa curtis facta, qu□ □cclesi□ constat esse tertia. Mansus quoque et dimidius inter Kalculen et Hunthoven et item inter Kalculen et Wifensceth est situs. Decim□ vero huius terr□ cum predicti essent Theodrici, dedit etiam eas huic □cclesi□. Frater Theodricus obiit XVIIII kalendas ianuarii. Soror Gerthrudis[57] III kalendas februarii.

Terr□ motus factus est magnus in ianuario. Eodem anno vigilia Ascensionis Domini infulminatum est templum sancti Lamberti; sequenti vero dominica perierunt ibidem clerici tres et unus laicus. Obiit Pascalis apostolicus; successit Gelasius.

55 Zie noot 32.
56 *Sic codex. Boeren-Panhuysen* ei.
57 *Correctie uit codex* Gethurdis.

naar het oosten toe en is nog nooit beploegd.[80] Hij droeg dit voor eeuwig aan het altaar over.

In hetzelfde jaar is de keizer naar Rome vertrokken om zich te verzoenen met de Apostolische Stoel, door wie hij kort te voren in de ban was gedaan.[81]

1117

In het jaar van de menswording des Heren 1117 kwam Diederik, Holgrim genaamd, met zijn [vrouw] Gertrudis hierheen en schonk het klooster zeseneenhalve hove land, waarbij de overdracht aan het altaar geschiedde door de graaf, van wie zij beiden ministeriaal waren. Diederik en Gertrudis, die zeer veel land maar geen kinderen hadden, gaven daarom die zeseneenhalve hove aan het klooster, de rest echter aan hun verwanten. Zij woonden hier afgezonderd in een eigen woning, maar door gelofte en kleding toch verenigd met de gemeenschap der broeders. Hun schenking omvat het volgende:

te Streifeld een hoeve en twee hove land, met een bos waar een greppel omheen gegraven is, waarvan een deel echter niet van het klooster is. In die dagen is de hoeve gebouwd, waarvan vaststaat dat het de tweede van het klooster was; daarvan bezit echter de dorpskerk aldaar[82] de tienden. Te Nivelstein een hove en een groeve waar stenen uitgehakt worden; de tienden van deze hove zijn van die dorpskerk. Te Floess een hove, waarvan de tienden ook eigendom zijn van de genoemde dorpskerk. Te Crombach een hove. Deze ligt tussen de hoeve en Spekholz. Ook de tienden hiervan, die eigendom waren van genoemde Diederik, gaf hij aan het klooster. Toen is de hoeve gebouwd, waarvan vaststaat dat het de derde van dit klooster is.[83] Ook anderhalve hove gelegen tussen Kalculen en Honthoven en tussen Kalculen en Wifelscheid. De tienden dan van dit land, die eigendom waren van genoemde Diederik, gaf hij ook aan dit klooster. Broeder Diederik stierf op 14 december, zuster Gertrudis op 30 januari.

In januari vond er een hevige aardbeving plaats. In hetzelfde jaar is op de dag voor 's Heren Hemelvaart de kerk van de H. Lambertus door de bliksem getroffen; de daaropvolgende zondag stierven daar drie priesters en één leek.[84] Paus Paschalis stierf en werd opgevolgd door Gelasius.[85]

80 Bedoeld is de kloosterhoeve, aangelegd in 1106/07 in het Wormdal boven Haanrade (zie blz. 85); het beekje is de huidige Muizerbeek (vgl. noot 22).

81 Keizer Hendrik V was door pauselijke legaten (1114, 1115) en door bisschoppen van het Duitse Rijk (1115) in de ban gedaan (Meyer von Knonau 1907, 316-318, 329-331).

82 Bedoeld is de kerk van Merkstein.

83 De hoeve Crombach aan het begin van de Crombacherbeek.

84 De aardbeving vond plaats op 3 januari en werd in een groot deel van Europa waargenomen. Ook op 2 en 3 mei was er een aardbeving, geconstateerd o.a. te Luik (Houtgast 31 en 32). De blikseminslag trof de Luikse Lambertuskerk volgens de annalist op 2 mei.

85 Paus Paschalis II stierf pas in 1118, op 21 januari; op 24 januari volgde Gelasius II hem op.

1118

Anno Dominic□ incarnationis MCXVIII^{o} Wendelburgis vidua dedit □cclesi□ mansum et consortio annumerata est sororum. Mansus iste situs est aput Wiburchoven et solvit quatuor solidos Coloniensis monet□. Mansus autem iste est venditus ab Erpone anno Domini MCXLV^{o} fratribus in Cnesterden et datum est argentum, quod inde est sumptum super curtim aput Amble, dum illa empta est a fratribus in Lunnoche. Obiit soror Wendelburgis V idus ianuarii.

Meinsco et Gepa cum coniugales essent et ministeriales comitis, dederunt □cclesi□ ambitum, in quo situm est hospitale pauperum, et retro hospitale lucum pauperibus ad ministerium et retro lucum a luco versus africum octo diurnales terr□ cum decimarum iure et aput Dorwilre etiam octo diurnales terr□ et in Budenthorph tres partes vinearum et aput Montem Sanct□ Walburgis vineam, Dalewingart nuncupatam. Sed decim□ huius vine□ sunt □cclesi□ sancti Martini Coloni□. H□c ergo altari per manum comitis tradita sunt, cuius et ipsi ministeriales fuerunt. Obiit Meinsco VIII idus novembris. Gepa VI idus februarii.

Wolframus cum et ipse comitis esset ministerialis, dedit □cclesi□ octo iugera terr□ cum decimarum iure, traditione facta a comite. Terra h□c sita est iuxta Meinweidam, a meridie eiusdem silv□ secus eam, qu□ a molendino ducit Aquis, viam. Wolframus obiit VIII idus aprilis. Ventus validus factus est vigilia Thom□ apostoli.

1119

Anno Dominic□ incarnationis MCXVIIII^{o} emit Richerus prepositus et frater Embrico mansum a quodam mimo nomine Arnoldo et conventione facta cum comite traditus est mansus manu illius □cclesi□. Mansus iste situs est cis Hagenrothe inter Meinwedam et Worm, cuius etiam decim□ sunt huius □cclesi□.

Udo de Mulsforth dictus, vir nobilis et honestus, dedit □cclesi□ huic quartam partem □cclesi□ de Setterich una cum quadrante decimarum et iure eiusdem videlicet □cclesi□. Et octavam partem eius □cclesi□, qu□ est

1118

In het jaar van de menswording des Heren 1118 gaf de weduwe Wendelburgis een hove aan het klooster en zij werd geteld bij de gemeenschap der zusters. Deze hove ligt te 'Wiburchoven' en betaalt [als cijns] vier schellingen in Keulse munt. Die hove is echter door Erpo verkocht in het jaar 1145 aan de broeders in Knechtsteden en het geld dat daarvan ontvangen is, is uitgegeven ten behoeve van de hoeve te Ameln, toen die gekocht werd van de broeders in Lonnig.[86] Zuster Wendelburgis stierf op 28 december.

De echtelieden Meinsco en Gepa - ministerialen van de graaf - hebben aan het klooster het terrein gegeven waarop het gastenhuis voor de armen is gelegen, en achter het gastenhuis een bos ten dienste van de armen en achter het bos acht morgen land naar het zuidwesten toe met het tiendrecht; te Dorweiler ook acht morgen land en te Bodendorf driekwart deel van een wijngaard en te Walberberg een wijngaard, 'Dalewingart' genaamd. Maar de tienden van deze wijngaard zijn van de kerk van de H. Martinus te Keulen.[87] Dit alles is aan het altaar overgedragen door de hand van de graaf, wiens ministerialen zij waren. Meinsco stierf op de 6de november en Gepa de 8ste februari.

Wolfram die ook ministeriaal van de graaf was, gaf acht morgen land aan het klooster met het recht van tienden, waarbij de overdracht geschiedde door de graaf. Dit land is vlakbij Meinweide gelegen, ten zuiden van dat bos, langs de weg die van de molen naar Aken leidt.[88] Wolfram stierf de 6e april. Op de vooravond van het feest van de apostel Thomas woedde een hevige storm.[89]

1119

In het jaar van de menswording des Heren 1119 kochten proost Richer en broeder Embrico een hove van een toneelspeler, Arnold geheten, en na een overeenkomst met de graaf is de hove door diens hand aan het klooster overgedragen. Hij ligt aan deze kant van Haanrade, tussen Meinweide en de Worm; ook de tienden ervan zijn eigendom van dit klooster.

Udo, genaamd van Mülfort, een adellijk en eerzaam man, gaf aan dit klooster een vierde deel van de kerk van Setterich met het recht van diezelfde kerk op een vierde deel van de tienden. Eveneens gaf hij een achtste deel van de kerk die te Buchten ligt

86 De hove van Wendelburgis werd pas in 1146 verkocht (zie blz. 189); Knechtsteden was een klooster der Norbertijnen, gesticht in 1130 (Backmund 1983, 221); Lonnig was een klooster van reguliere kanunniken (zie noot 173).

87 Gross Sankt-Martin, een klooster der benedictijnen.

88 Bedoeld is de kloostermolen aan de Worm te Baalsbruggen; de weg naar Aken liep langs het kasteel.

89 Op 20 december.

sita aput Buhtene, dedit etiam huic □cclesi□ una cum quadrante decimarum et iure eiusdem videlicet □cclesi□, facta altari traditione proprietatis su□. Udo obiit X kalendas martii et hoc in loco sepultus est. Hinc autem evoluto tempore non longo dedit etiam □cclesi□ huic Udo, adolescentulus predicti Udonis filius, quindecim diurnales terr□ aput Setterich et ibidem dimidiam curtim, qu□ solvit huic □cclesi□ tres solidos Coloniensis monet□. Et aput Hillenhoven quindecim frethenas terr□ dedit etiam huic □cclesi□ cum quadam curte, facta altari quoque traditione proprietatis su□. Udo obiit VII kalendas novembris et hoc in loco sepultus est.

Obiit Gelasius apostolicus, cui successit Honorius. Eodem anno obiit Obbertus, Leodiensis □cclesi□ episcopus, cui successit Fridericus, vir vere catholicus, humilis et religiosus, qui munerum non erat cupidus, a quo etiam Richerus, huius □cclesi□ prepositus, hoc eodem anno in abbatem est consecratus. Noluit enim ab Obberto sacra fungi[58] dignitate, cuius etiam consecrationem [altaris][59] in cripta tulit moleste, quia ferebatur □cclesiasticas dignitates non gratis distribuere; unde rogavit eundem Fridericum ipsum altare in cripta etiam suo crismate perfundere.

Consecratus igitur Richerus canonici ordinis - ut ferebatur - abbas primus, volens fratres quoque suos, qui tribus adhuc septiman□ diebus antiquorum more vescebantur carnibus, proficere in Domino et agere perfectius, accepto omnium consilio instituit eos abstinere carnibus, reservata sagiminis recreatione ex monachorum consuetudinibus. Sed cum ipse esset vir valde discretus et compatiens omnibus, concessit infirmis pariter et minutis vesci carnibus, quas etiam refocillandis distribuit debilibus, et interdum non negavit eas adolescentibus, ut communis omnium profectus concors esse posset et voluntarius.

1120

Anno Dominic□ incarnationis MCXX^{o} Ludolphus de B□d□bure, vir nobilis et honestus, dedit duas vineas huic □cclesi□ cum legitima tradi-

58 *Sic codex. Boeren-Panhuysen* ungi.

59 *Conjectuur naar aanleiding van het vermelde in het volgende zinsdeel.*

aan dit klooster samen met het recht van diezelfde kerk op een vierde deel van de tienden. De overdracht van zijn eigendom geschiedde aan het altaar. Udo stierf de 20ste februari en is hier begraven. Niet veel later gaf ook Udo, de jonge zoon van voornoemde Udo, vijftien morgen land te Setterich aan dit klooster en de helft van een hoeve daar ter plaatse, die aan het klooster drie schellingen in Keulse munt betaalt. Hij gaf ook vijftien vrecht[90] land te 'Hillenhoven' aan dit klooster, met een hoeve. Ook de overdracht van diens eigendom geschiedde aan het altaar. Udo stierf de 26ste oktober en is hier begraven.

Paus Gelasius stierf en werd opgevolgd door Honorius.[91] In hetzelfde jaar stierf Otbert, de bisschop van Luik, die opgevolgd werd door Frederik[92], een echt christelijk man, nederig en vroom, die niet op geld uit was, door wie ook Richer, de proost van dit klooster, in ditzelfde jaar tot abt is gewijd. Richer wilde immers de heilige waardigheid niet uit handen van Otbert ontvangen, wiens wijding van het altaar in de crypte hij ook al moeilijk verdroeg. Er werd immers verteld dat hij de kerkelijke waardigheden niet verleende zonder zich daarvoor te laten betalen. Daarom vroeg hij diezelfde Frederik het altaar in de crypte ook met zijn chrisma te zalven.

Toen Richer dan tot abt was gewijd - naar men zei als eerste bij de reguliere kanunniken - en omdat hij wilde dat ook zijn broeders, die tot dan toe drie dagen in de week volgens de gewoonte der ouden vlees aten, vorderingen zouden maken in de Heer en volmaakter leven, bepaalde hij met instemming van allen dat zij geen vlees meer zouden eten, maar wel nog vet om aan te sterken, volgens de gebruiken der monniken. Maar omdat hij een zeer wijs man was die met allen meevoelde, stond hij de zieken en de adergelatenen toe vlees te eten, dat hij ook aan de zwakken gaf om weer op krachten te komen, en bij tijd en wijle stond hij het ook de jeugdigen toe om te bereiken dat allen aan de gemeenschappelijke vooruitgang eendrachtig en vrijwillig konden meewerken.[93]

1120

In het jaar van de menswording des Heren 1120 gaf Ludolf van Bedburg, een adellijk en geacht man, twee wijngaarden aan dit klooster en droeg zijn eigendom op wettige

90 Vlaktemaat in het gebied rond Sittard, gelijk aan een morgen.

91 Paus Gelasius II overleed op 28 januari 1119. Als zijn opvolger werd op 2 februari gekozen Calixtus II. Pas na diens overlijden op 13 december 1124 werd op 15 december Honorius II gekozen. Zie inleiding blz. 26

92 Otbert overleed op 31 januari 1119. In april werd Frederik te Keulen tot bisschop gekozen en op 26 oktober te Reims door paus Calixtus II gewijd (Series 1982, 74).

93 In afwijking van de 'ordo antiquus' (de leefgewoonte der ouden) is door Richer een 'ordo novus' ingevoerd, een strengere leefwijze, die hij vorm gaf in de Consuetudines Rodenses (Augustus 1987, 11-20; Deutz 1990, 27-53). In § 298 staat het betoog dat ook een overste van reguliere kanunniken de abtswaardigheid mag bezitten, in § 199 het betoog om geen vlees te eten, in §§ 128, 153 en 199, 24-30 de uitzonderingen daarop voor de zieken en de jeugdigen; in §§ 175 en 198 bepalingen over het gebruik van vet op bepaalde dagen van de week (Weinfurter 1978).

tione proprietatis su□, quarum altera est sita aput Dunen, altera vero aput Beng□hoven. Ludolphus obiit V nonas martii et hoc in loco sepultus est.

Regressus interea comes Adolphus a per□grinatione urbis Rom□ consilio apostolici accepto super □cclesia Rodensi ut redderet eam huic □cclesi□, cum prius huc tradita fuisset a suo patre Adelberto comite, quamvis postmodum sibi - id est comiti - reddita sit ab abbate, presertim cum □cclesi□ semper laicis sint interdict□, tradidit eam iterum c□nobio huic cum legitima subiectione, corroborata quoque □cclesi□ huic septem diurnalium et curticul□ eorum - unde prius est designatum - traditione, quos ipse etiam huc quasi pro commutatione predict□ dederat □cclesi□, cum illa sibi - ut dictum est - redderetur ab abbate.

Redacta vero □cclesi□ huic parrochiana Rodensi □cclesia dedit etiam huc comes, in cuius ditione constabat adhuc tota parrochia, exteriorem illam illius □cclesi□ terram, qu□ ad sacerdotis non pertinebat culturam; id est dimidium mansum aput Hunthoven in valle una cum curte et ibidem dimidium in monte versus Rothe una cum curte et aput Rothe domus duas et iugera septem subiecta domui utrique et inferius Rothe domum et pratum et aput Hunthoven pratum et iuxta Kalculen iugera quinque et aput Wiinzelen[60] totidem et aput Nivelstein quatuor iugera et aput Harleis sex iugera cum curte. Eodem anno ventus factus est validus.

1121

Anno Dominic□ incarnationis MCXXI^{o} Adelburgis vidua de Rihterche cum esset de familia Willeremi comitis palatini, cuius etiam proprium erat idem allodium, dedit ipsa □cclesi□ iugera quindecim terr□, facta altari ab eodem Willeremo traditione. Terr□ huius iugera quatuordecim sunt sita a curte versus Rihterche et unum iuxta viam lapide stratam; unde et decim□ sunt parrochian□ illius □cclesi□.

Adhuc autem multis diebus vixit Willeremus, qui post Sigefridum palatinum fuit etiam palatinus, cuius et proprium erat hoc allodium, ubi etiam aliqui suorum suum quoque habuerunt proprium; unde predicta Adelburgis, cuius etiam propria h□c predicta constat terra fuisse, dedit eam - ut dictum est - huic □cclesi□. Transactis vero hinc quasi decem annis mortuus est Willeremus sine prole, qu□ succederet[61] h□reditati su□; unde predictum hoc Rihterchiense allodium Gozwinus de Falkenburch

60 *Zie voetnoot 54.*

61 *Correctie uit codex* succederet.

wijze over; de ene ligt te Kirchdaun, de andere te Bengen. Ludolf stierf de 3de maart en is hier begraven.

Graaf Adolf was intussen teruggekeerd van een pelgrimstocht naar Rome met het advies van de paus over de kerk van Kerkrade, om deze namelijk aan dit klooster terug te geven. Zij was vroeger door zijn vader graaf Adelbert daaraan overgedragen, maar later door de abt weer aan hem, d.w.z. de graaf, teruggegeven.[94] Dat advies was vooral gegeven, omdat het leken altijd verboden is kerken in eigendom te hebben. De graaf gaf haar opnieuw aan dit klooster en stelde haar op wettige wijze onder de bevoegdheid ervan. Ook de overdracht van de zeven morgen land en van de kleine hoeve erbij, waarover reeds eerder is gesproken, werd daarbij bevestigd. De graaf had die gegeven als compensatie voor de genoemde kerk, toen die hem - zoals reeds gezegd - door de abt werd teruggegeven.

Toen de parochiekerk van Kerkrade dan aan dit klooster was teruggegeven, gaf de graaf, onder wiens zeggingsmacht tot dan toe de gehele parochie stond, ook het verderop gelegen land van die kerk dat niet behoorde tot het akkerland van de priester [van deze parochie]. Het betreft een halve hove samen met een hoeve te Honthoven in het dal, en nog een halve hove met een hoeve aldaar op de hoogte, richting Kerkrade, en in Kerkrade twee huizen en zeven morgen land, aan beide huizen onderworpen, en stroomafwaarts van Kerkrade een huis en een wei, en te Honthoven een wei en bij Kalculen vijf morgen land en te Terwinselen evenveel en te Nivelstein vier morgen en te Harles zes morgen met een hoeve.[95] In hetzelfde jaar woedde een hevige storm.

1121

In het jaar van de menswording des Heren 1121 gaf de weduwe Adelburgis van Richterich, die behoorde tot de horigen van paltsgraaf Willem, die ook Richterich als vrij-eigengoed bezat, vijftien morgen land aan dit klooster, waarbij de overdracht aan het altaar geschiedde door diezelfde Willem. Veertien morgen land liggen vanaf de hoeve [Crombach] richting Richterich en één ligt naast de met steen geplaveide weg.[96] De tienden daarvan behoren toe aan die parochiekerk.

Willem dan, die na Siegfried paltsgraaf was geworden,[97] was toen reeds oud. Hem behoorde dit gebied als vrij-eigengoed toe, waar eveneens enige van zijn horigen ook eigendom hadden. Daarom gaf genoemde Adelburgis, van wie vaststaat dat ook zij het genoemde land in eigendom bezat, dit - zoals gezegd - aan dit klooster. Ongeveer tien jaar later is Willem gestorven zonder kinderen na te laten die zijn bezittingen zouden overnemen. Daarom hield Gozewijn van Valkenburg dit voornoemde

94 Zie onder 1109 en 1115.
95 Nivelstein en Harles behoorden niet tot de parochie Kerkrade.
96 Bedoeld is de weg van Heerlen naar Aken.
97 Niet correct, zie noot 75.

dictus tenuit quasi sedecim annis, donec hoc ab illo recepit rex Cunradus. Adelburgis obiit XVI kalendas martii.

Eodem anno privatus est vita Fridericus, Leodiensis □cclesi□ episcopus, qui vere catholicus fuisse ferebatur[62] et religiosus. Sed defuncto precessore suo Obberto se autem adhuc non electo [cona]tus[63] est Alexander archidiaconus fieri - si posset - episcopus; Fridericus tamen iste electus est canonice et consecratus. Unde dolens Alexander temptavit in eum movere exercitum ut saltim exterreret illum, sed episcopus obsedit Alexandrum super Hoy castrum, quem etiam ibi c□pit, et abiurare coegit ut nunquam Leodii fieret episcopus, et sic est ab eo dimissus; unde nunquam habitus est inter eos concordi□ affectus. Correpto denique episcopo dolore corporis gravissimo emerserunt oculi eius de loco suo et commutata est in livorem ext[erior][64] corporis eius compositio, quasi infectus fuisset veneno; unde a pluribus dictum est, quod hoc Alexandri perpetratum sit consilio et sic coronatus est episcopus martirio. Et cum ab omnibus iudicaretur [martir[65]] ante altare Crucis in □cclesia sancti Lamberti est sepultus, ubi quique infirmi et variis pas[sionibus pressi][66] hausto in aqua pulvere illius tumuli a quacunque detinebantur passione sunt li[berati][67]. Hinc multa etiam miracula sanitate □grorum recuperata declarabantur ibi facta, demonstrante... suis et[68] qu□libet bona Salvatoris nostri clementia, Cui est honor, potestas et gloria. [Anno MCXXI°][69] obiit Fridericus martir et episcopus, cui successit Albero ex communi omnium consilio.

Adelberna de Herle cum esset de familia Theodrici comitis de Ara, cuius Theodrici proprium erat Herle, dedit ipsa □cclesi□ huic decem solidos et tres obolos Coloniensis monet□ de molendino aput Wanle. Molendinum hoc eius proprium et fratrum erat suorum, decem et octo[70] solidos singulis annis solvens eis, ea videlicet ratione ut molendinarius ex suo molares provideat et edificia construat et predictum tamen censum dominio reddat. Unde illa ex parte sua predictos decem solidos et tres obolos dedit - ut dictum est - huic □cclesi□, a comite Theodrico facta

62 *Met de kwartslamp en op de foto zijn de woorden* catholicus fuisse ferebatur *in de codex duidelijk leesbaar.*
63 *Heyendal I en II, AAK 1191* nisus. *Alleen Pertz-Wattenbach conjectuur* conatus. *Aangezien op de foto de letters* -tus *zichtbaar zijn, is de voorkeur gegeven aan* conatus.
64 *Codex. Dankzij de foto is nu meer te lezen dan door Boeren-Panhuysen gedaan is. In die uitgave staat nog* [in livorem universi cor]poris.
65 Boeren-Panhuysen *martyr.* Naar analogie van blz. 124 gecorrigeerd in *martir.*
66 *Op de foto is* pas- *nog leesbaar.*
67 *Op de foto is* li- *evenals* hinc *nog leesbaar.*
68 *Op de foto is* demonstrante *en* suis *duidelijk leesbaar. De conjectuur van Pertz-Wattenbach* (hec ea) *wordt niet onderschreven.*
69 *In tegenstelling tot Boeren-Panhuysen kunnen de uitgevers nu* Anno MCXXI *niet lezen.*
70 *Codex* X et VIII.

vrij-eigengoed van Richterich zestien jaar in zijn bezit, totdat koning Koenraad dit van hem terugnam.[98] Adelburgis stierf de 14de februari.

In hetzelfde jaar is Frederik, bisschop van Luik, gestorven,[99] die - naar men zegt - echt christelijk en vroom is geweest. Toen zijn voorganger Otbert gestorven was en Frederik nog niet gekozen, heeft de aartsdiaken Alexander geprobeerd bisschop te worden,[100] maar Frederik is op canonieke wijze gekozen en gewijd. Daarom probeerde de teleurgestelde Alexander een leger tegen hem op de been te brengen om hem wellicht af te schrikken, maar de bisschop belegerde hem in het kasteel Hoei. Hij nam hem daar ook gevangen, dwong hem te zweren nooit bisschop van Luik te worden en liet hem zonder meer gaan. Maar daardoor heeft er tussen hen nooit eensgezindheid bestaan. Toen de bisschop tenslotte zeer ernstig ziek was geworden, puilden zijn ogen uit en is zijn lichaam blauw geworden, alsof hij vergiftigd was. Door meerderen is daarom gezegd dat dit op instigatie van Alexander gedaan was en zo is de bisschop met het martelaarschap gekroond. En omdat hij door allen voor een martelaar werd gehouden, is hij voor het Kruisaltaar in de Lambertuskerk begraven, waar allen die ziek zijn en lijden aan verschillende kwalen, van hun lijden - welk dit ook is - bevrijd worden, wanneer zij aarde van zijn graf in een beker water hebben gedronken. Volgens de verhalen zijn daar sindsdien vele wonderen gebeurd, waarbij zieken hun gezondheid hebben teruggekregen, doordat de genade van de Heiland, aan Wie eer, macht en roem toekomt, deze en alle andere weldaden de Zijnen bewijst. In het jaar 1121 stierf Frederik, martelaar en bisschop, en met instemming van allen is hij opgevolgd door Albero.[101]

Adelberna van Heerlen die tot de horigen van graaf Diederik van Are behoorde, die Heerlen in eigendom bezat, gaf aan dit klooster tien schellingen en drie obolen in Keulse munt van een molen te Wanlo. Deze molen was eigendom van haar en van haar broers en betaalde jaarlijks achttien schellingen, met dien verstande dat de molenaar uit eigen middelen zorgde voor de molenstenen en de gebouwen optrok, maar toch de voornoemde cijns aan zijn heren gaf. Van haar eigen deel nu gaf zij de genoemde tien schellingen en drie obolen - zoals gezegd - aan dit klooster, waarbij de overdracht aan het altaar geschiedde door graaf Diederik. Adelberna gaf haar leven in de wereld op en werd bij de zusters geplaatst. Na verloop van enige tijd gaf ook Gerard, een broer van Adelberna, twaalf penningen van die molen te Wanlo aan dit

98 Omtrent 1131 overleed niet Willem van Ballenstedt, maar paltsgraaf Godfried van Calw (Gerstner 65, 68). Willem overleed pas in 1140, zoals de annalist zelf bij dat jaar vermeldt. Hij stierf kinderloos; daarom nam koning Koenraad III zijn rijkslenen (waaronder Richterich) in rijksbezit, zoals de annalist bij 1144 meedeelt (Viedebantt 144, noot 74). Maar Richterich zou toen reeds zestien jaar (dus vanaf 1128) in bezit van Gozewijn II van Valkenburg (en Heinsberg) zijn geweest. Viedebantt veronderstelt dat Gozewijn dit goed in leen had ontvangen van de paltsgraaf.

99 Frederik overleed 27 mei 1121 en werd te Luik begraven in de kathedraal (Series 1982, 75).

100 Alexander was door keizer Hendrik V tot bisschop benoemd, maar door de meeste kanunniken niet aanvaard. Het was de laatste uiting van de investituurstrijd te Luik (Kupper 146-153).

101 Albero I werd pas in 1122 gekozen, na 23 september (Series 1982, 76).

altari traditione. Adelberna vero postposita seculari vita inter sorores est collocata. Hinc autem evoluto tempore aliquo dedit etiam □cclesi□ Gerardus, predict□ Adelbern□ germanus, de prenominato molendino aput Wanle duodecim denarios; unde molendinum solvit nunc □cclesi□ undecim solidos et tres obolos. Gerardus obiit II idus maii. Adelberna vero soror nostra obiit XV kalendas decembris.

His diebus erat aput Salzeburch, qu□ metropolis est Bawari□, episcopus nomine Conradus, a quo etiam huc Richerus ad presidendum est transmissus, tanta Christi dilectione succensus, ut correcto ubique toto episcopatu suo qu□que □cclesiastica, qu□ prius distrahebantur precio, constitueret gratis dari et absque contaxatione ullius precii. □t in sua principali □cclesia, ubi episcopalis est cathedra, commutatione cleri facta statuit regulam sancti Augustini sub communi fratres commanendi vita. Unde facta Richero legatione mutationis[71] illius □cclesi□ rogat illum obnixe sibi consulere in tanta necessitate, qui misit ei fratres quatuor eruditissimos religione, quorum profectu initiata est ibi regula et ordo canonic□ professionis et communis vit□.

Eodem anno contulit se huc □ingramus de Rucelenfelt, qui[72] fuit ministerialis Walrami ducis de Leimburch, qui Walramus vocabatur etiam Paganus, cuius Pagani proprium erat quoque allodium hoc, quod Rucelenfelt nuncupatur, et Affeden. □ingramus autem cum[73] esset sine prole, qu□ succederet h□reditati su□, supputata sibi licentia Walrami dedit □cclesi□ duos mansos et dimidium cum curte sua, qu□ omnia aput Rucelenfelt sunt sita. Unde etiam decimas... iugerum novalis terr□ et decimas curtis predict□ et a curte quatuor iugerum sub meridie contulit □cclesi□ ex suo videlicet iure; et inferius Rucelenfelt, id est sub aquilone ab ipsa curte, [quindecim iugera et][74] decimas ab alienis quindecim iugeribus □cclesi□ et decimas unius mansi aput Kecensiphe de[dit □cclesi□], qui mansus est sanct□ Mari□ Coloniensis □cclesi□, cui moniales declarantur deservire.

Hinc... facta est[75] curtis aput Rucelenfelt, qu□ huius □cclesi□ constat quarta esse. Ad hanc cur[tim pertinent] arbusta, qu□ secus descensum consistunt eius vi□, qu□ ad castrum descendit ab ipsa curte...[76] eiusdem vi□, et tria paludis iugera inter montem Werceberch et rivulum qui dicitur

71 *Codex oorspronkelijk* -nis, *later gewijzigd in* -nes. *Pertz-Wattenbach* -nis. *Boeren-Panhuysen* mutationes.

72 Qui *in de codex duidelijk met kleine letter. In tegenstelling tot Boeren-Panhuysen nu geen nieuwe alinea.*

73 Cum *op de foto duidelijk leesbaar. Boeren-Panhuysen* [cum].

74 *Conjectuur op grond van het volgende* alienis quindecim iugeribus.

75 *Met kwartslamp en op de foto te lezen. Boeren-Panhuysen* U[nde .....est].

76 Eiusdem vie *op de foto duidelijk zichtbaar. Tussen* curte *en* eiusdem vie *moet nog iets aangevuld worden, gezien de ruimte die er is. Misschien een plaatsbepaling* ad sinistram *of* ad dextram. *Boeren-Panhuysen* ab ipsa curte [eiusdem vi]e.

klooster, zodat de molen nu elf schellingen en drie obolen aan het klooster betaalt. Gerard stierf de 14de mei en Adelberna, onze zuster, de 17de november.

In die dagen was in Salzburg, de aartsbisschoppelijke zetel van Beieren, Koenraad bisschop, door wie Richer hierheen is gezonden om leiding te geven. Hij was in zo'n grote liefde jegens Christus ontvlamd dat hij bepaalde, toen hij zijn hele bisdom overal hervormd had, dat alle kerkelijke ambten die vroeger tegen betaling verdeeld werden, nu gratis en zonder vaststelling van een prijs zouden worden gegeven. En in zijn hoofdkerk, waar de bisschopszetel staat, begon hij een hervorming bij de geestelijken en voerde de regel van de H. Augustinus in, namelijk dat zij als broeders gemeenschappelijk zouden leven.[102] Vervolgens zond hij Richer bericht over de hervormingen bij zijn kerk en vroeg hem dringend om raad in zo'n moeilijke aangelegenheid. Richer zond hem vier broeders die zeer goed op de hoogte waren van het kloosterlijk leven, door wier toedoen daar de regel en de gebruiken zijn ingevoerd die verbonden zijn met de kanonikale gelofte en het gemeenschappelijk leven.[103]

In hetzelfde jaar kwam Eingram van Ritzerfeld hierheen. Hij was ministeriaal van Walram, hertog van Limburg, die ook Walram de Heiden genoemd werd,[104] aan wie onder meer het vrij-eigengoed Ritzerfeld behoorde, evenals Afden. Daar Eingram geen kinderen had die zijn bezittingen zouden overnemen, gaf hij met toestemming van Walram aan het klooster twee en een halve hove met zijn hoeve, alles gelegen te Ritzerfeld. Ook de tienden van... morgen pas ontgonnen land en de tienden van genoemde hoeve, evenals die van vier morgen land ten zuiden van de hoeve gaf hij aan het klooster krachtens eigen recht; eveneens gaf hij aan het klooster [vijftien morgen en] de tienden van vijftien andere morgen, gelegen stroomafwaarts van Ritzerfeld, d.w.z. ten noorden van die hoeve, en tenslotte gaf hij de tienden van één hove te Kettensief, die eigendom is van de H. Maria te Keulen, in welk klooster - naar men zegt - zusters God dienen.[105]

Vervolgens is de hoeve te Ritzerfeld aangelegd, waarvan vaststaat dat het de vierde van dit klooster is. Tot deze hoeve [behoort] het kreupelbos dat langs de weg ligt die van de hoeve naar het kasteel afdaalt, en wel [links c.q. rechts] daarvan, evenals drie morgen moeras tussen de berg 'Werceberch'[106] en het beekje..., en... van het kreupelbos op de helling van die berg, hetgeen alles van Eingram is geweest. Tussen... en het kasteel ligt een wei, die eveneens dankzij de schenking van Eingram

102 Zie Weinfurter 1975, speciaal 32-35.

103 De vier kanunniken van Kloosterrade namen de pas opgestelde Consuetudines Rodenses mee. Deze werden in het bisdom Salzburg diverse keren geheel of gedeeltelijk afgeschreven en zijn daar bewaard gebleven, terwijl in Kloosterrade de tekst verloren ging (Augustus 1987, 11; Deutz 1990, 51, 130-132; de handschriften bij Weinfurter 1978, XVII-XXIX).

104 Walram II, graaf van Limburg 1119-1139; hij werd pas in 1128 hertog van Lotharingen (Schoppmann 58-60).

105 Kettensief is de naam van een droogdal of vloedgraaf onder Herzogenrath, ten westen van de Ruiferbeek. Het land was bezit van Maria im Kapitol, tot in de twaalfde eeuw een klooster van benediktinessen (moniales), daarna een adellijk vrouwenstift (Oediger 1972, 418).

106 Waarschijnlijk de hoogte ten noorden van Herzogenrath die op de Tranchotkaart nr. 76 'Schwartzenberg' is genoemd. De straatnaam 'Im Hohenbusch' herinnert aan het bos dat op deze heuvel lag.

...[77] de arbustis in clivo predicti montis, qu□ omnia eiusdem Eingrami fuere. I[nter...] et castrum situm est pratum, quod etiam dono eius huius □cclesi□ est proprium [... rest]itutione. Iuxta curtim in medio agrorum a curte contra africum habuit lucum [... qu□ omnia dedit] □cclesi□, facta a Walramo duce altari omnium horum traditione.

M[...] coniunx Ingrami[78] ante Eingrami conversionem explevit mortem; unde in cathalogo sororum non optinet locum sed illius predium, quod aput Morsbornen est situm, in conversione Eingrami, eius mariti, concessit huic □cclesi□ Heinricus Romanorum Augustus Walrami ducis petitione; id est tres solidos de quindecim iugeribus et de molendino ibidem sito triginta denarios. Unde idem molendinum solvit □cclesi□ modo quinque solidos, cum etiam ei prius solveret triginta denarios. □ingramus ad consortium conversus est fratrum et VIII kalendas decembris explevit obitum. Deinsuindis[79] vero VI idus februarii consecuta est etiam suum.

1122

Anno Dominic□ incarnationis MCXXII^{o} subtractus est ex hac luce □tern□ illius commutatione Richerus, □cclesi□ huius abbas primus, pia recordatione dignus, relicta sub merore magno pro transitu suo tota congregatione, quod fraudati erant tam idoneo pastore. Contulerat enim se huc tempore illius magnus cleri et honestus ex utroque episcopatu conventus, sed ipse paucos suscepit laicos, nisi quos aput seculum videlicet utiles fuisse constaret et honestos et quorum diligentia religio maxime servaretur et tenor □cclesiasticus. His diebus fuerunt hic sorores numero - ut ferebatur - octo ex honestis seculi matronis sub custodia acerrimi rigoris, sed ipse affirmarat verbis se nunquam[80] plures recepturum, cum tamen rogaretur pro multis, quasi hoc genus maximi sit impedimenti religiosis.

Richerus magnam humanitatem exhibuit hospitibus nec minorem impendebat pauperibus, in citeriore domo colligens equites, in remotiore vero pedites, ubi etiam laici fratres egerunt corporum infirmitates et

77 *Boeren-Panhuysen* [Aff.....et.....de] *volgen een combinatie van de lezingen van Pertz-Wattenbach en Lavallaye. Op de foto is alleen* de *te lezen.*

78 *In de codex is de* M *duidelijk zichtbaar. Vermoedelijk is de echtgenote van Eingramus bedoeld, die op fol. 9 verso nog eens vermeld wordt maar dan onder de naam* Deinsuindis. *Boeren-Panhuysen hebben gekozen voor de oplossing in Meinsuindis; nu wordt gekozen voor Deinsuindis. Uiteindelijk is de hoofdletter* M *het werk van de rubricator, terwijl de annalist op fol. 9 verso heel duidelijk* Deinsuindis *schrijft.*

79 *Sic codex. Boeren-Panhuysen* Meinsuindis.

80 Zie voetnoot 32.

eigendom werd van dit klooster... Bij de hoeve had hij midden in de akkers een bos, en wel ten zuidwesten van de hoeve. [Dit alles schonk hij] het klooster, waarbij de overdracht aan het altaar geschiedde door hertog Walram.

Deinsuindis, de vrouw van Eingram, stierf voor de bekering van Eingram; daarom heeft zij geen plaats gekregen op de lijst van de zusters; haar domein te Morsbach echter werd bij de bekering van haar echtgenoot Eingram door Hendrik, keizer van het Roomse Rijk,[107] op verzoek van hertog Walram aan het klooster geschonken, namelijk drie schellingen uit vijftien morgen en dertig penningen van de aldaar gelegen molen. Daarom betaalt die molen nu vijf schellingen aan het klooster, omdat deze vroeger reeds dertig penningen betaalde.[108] Eingram is toegetreden tot de gemeenschap der broeders; hij is de 24ste november gestorven; Deinsuindis dan is de 8ste februari overleden.

1122

In het jaar van de menswording des Heren 1122 is Richer uit dit leven weggerukt en overgegaan naar het eeuwige leven. Richer was de eerste abt van dit klooster en een vrome nagedachtenis waardig. De hele kloostergemeenschap bleef in groot verdriet achter vanwege zijn heengaan, omdat zij van zo'n geschikte herder beroofd was. In zijn tijd immers waren vele, geachte geestelijken uit beide bisdommen[109] hierheen gekomen; maar hij heeft weinig leken aangenomen en dan nog alleen hen, van wie vaststond dat zij in de wereld nuttig en geacht waren en door wier nauwgezetheid de kloosterregels en de normale gang van zaken in het klooster het best bewaard werden. In die dagen waren hier, naar verteld werd, acht zusters, genomen uit vrouwen die in de wereld geacht waren; zij stonden onder zeer strenge tucht; hij had echter nadrukkelijk verzekerd dat hij er nooit meer zou aannemen, ofschoon toch gepleit werd voor velen. Hij was namelijk van mening dat het vrouwelijk geslacht de grootste hindernis vormt voor kloosterlingen.

Richer toonde grote menslievendheid jegens de gasten en niet minder jegens de armen. Hij ontving de reizigers te paard in het dichterbij gelegen huis en de reizigers te voet in het verderop gelegen huis, waar ook de lekenbroeders verbleven wanneer zij ziek waren en gedurende de dagen der aderlating. De reizigers te paard verzorgde hij namelijk uit de gemeenschappelijke voorraadkelder van de broeders; de reizigers te voet echter en de zieke broeders werden door hem verzorgd in het verderop gelegen huis;[110] daaraan dan werden de tienden van alles gegeven, van de cijnzen, van de wijn

107 Hendrik V, Rooms koning 1106-1125.

108 Deze dertig penningen had priester Koenraad in 1108 geschonken, zie blz. 91. Twaalf penningen waren één schelling.

109 De bisdommen Keulen en Luik.

110 Bij de middeleeuwse kloosters was het gebruikelijk onderscheid te maken tussen een gastenhuis voor bereden reizigers en een voor reizigers te voet en armen (Deutz 1990, 123 en 124).

minutionum[81] dies, equites videlicet procurans ex communi fratrum cellario, pedites autem et fratres infirmos in remotiore domo. Illic enim omnium rerum dabantur decim□ census, vini et annon□, excepto equorum pabulo et agrorum semente et his, qu□ expendebantur in alicuius allodii comparatione. Et quicquid huc dabatur elemosinarum, domui pauperum est decimatum.

Richerus in docendo erat catholicus, in verbis veridicus, compatiens cunctis et largus, in moribus honestissimus et in omnibus valde religiosus. Unde illius religiositate conventus in tantum est religiosior factus, ut et ipse locus et incol□ eius pro tant□ religionis honestate honorarentur etiam a principibus. Richerus obiit nonas februarii, undecimo regiminis sui anno, electo statim a conventu Giselberto, cui etiam commissa est cura ab Alberone, Leodiensis □cclesi□ episcopo, et - ut moris est huic □cclesi□ - in abbatem consecratus est ab illo.

Giselbertus iste pastor fuit □cclesi□ Cyrenensis parrochi□ et decanus illius cleri, qui solet Iuliaci gratia capitulari confluere, secularis admodum et litteralis inbutus scienti□ et personalis sufficiens eminenti□ sed provectus erat □tate. Et cum ipse adhuc aput □cclesiam suam maneret et Richerus iam obisset, illexerunt illum fratres se huc contrahere; vellent enim eum in abbatem promovere. Unde, cum promotus minutias claustralis observanti□ nesciret, oppositum est ei quod religio propter eum periret, quasi tant□ dignitati non sufficeret, cum etiam in electione idem fuisset. Et evoluto tempore aliquo permansit hic huiusmodi dissensio.

Eodem anno profectus a Clarofonte Ailbertus, loci huius initiator et primus sacerdos, in hac regione amicos visitare et notos; et veniens ad inferiores ultra Renum partes receptus est hospitio a quodam divite, cuius domus semota erat □cclesi□, recepto pariter secum falso per□grino, qui palma insignitus erat et melote. Et cum hic ingrederetur cum sacerdote, estimabat eum sacerdos notum esse hospitis, hospes vero quod comes esset sacerdotis et sic a neutro eorum considerata est fraus latronis.

Mane autem illis □cclesiam ingressis et functo Dei sacerdote divinis elapsus est peregrinus cum equo hospitis et quibusdam vestimentis, quasi revecturus sacerdotem ab □cclesia ne gravaretur molestia tanti itineris. Quibus statim agnitis et quod latro comes fuisset sacerdotis conicitur ab universis, convocant concilium, adeunt iudicium, trahunt eum ad acu-

81 *Sic codex. Boeren-Panhuysen* minutionem.

en van het koren, behalve van het voer voor de paarden en van het zaaigoed en van alles wat besteed werd voor aankoop van een of ander vrij-eigengoed. En van al wat aan het klooster aan aalmoezen gegeven werd, daarvan ging één tiende deel naar het huis der armen.[111]

Richer was in de leer rechtzinnig, in zijn woorden waarheidslievend, meevoelend met allen en vrijgevig, in levenswandel zeer eerzaam en in alles zeer vroom. Door zijn vroomheid is dit convent zoveel vromer geworden, dat zowel de plek zelf als de bewoners vanwege de achting die zoveel vroomheid oproept, zelfs door vorsten geëerd werden. Richer stierf de 5de februari in het elfde jaar van zijn bestuur, waarna terstond door het convent Giselbert gekozen werd, aan wie ook de leiding is opgedragen door Albero, bisschop van Luik, en hij is zoals bij dit klooster gebruikelijk door deze tot abt gewijd.

Deze Giselbert was pastoor van de parochie Oberzier en deken van de geestelijken die in Jülich plegen samen te komen om kapittel te houden.[112] Hij was zeer onderlegd in de wereldlijke letteren en had genoeg persoonlijk overwicht maar hij was wel bejaard. Toen hij nog in zijn parochie verbleef en Richer reeds gestorven was, hebben de broeders hem overgehaald hierheen te komen; zij wilden hem immers tot abt bevorderen. Toen hij dan bevorderd was en niet de details van de kloostertucht kende, is hem verweten dat door hem de kloosterlijke leefwijze verloren ging, omdat hij in hun ogen niet tegen zo'n waardigheid was opgewassen, hoewel hij toch dezelfde was als bij zijn verkiezing. Ook na verloop van enige tijd bleef dit verschil van mening hier bestaan.

In hetzelfde jaar is Ailbertus, de initiatiefnemer en eerste priester van deze plek, uit Clairefontaine vertrokken om in deze streek vrienden en bekenden te bezoeken. En toen hij in het gebied van de Neder-Rijn was gekomen, aan de overkant van de rivier, werd hij gastvrij onthaald door een rijk man wiens huis ver van de kerk aflag.[113] Samen met hem werd een onechte pelgrim opgenomen die als teken van zijn pelgrimage een palmtak[114] en een schaapsvel droeg. En omdat hij samen met de priester het huis binnenging, dacht de priester dat het een bekende van de gastheer was. Deze op zijn beurt meende dat het een metgezel van de priester was. En zo is door geen van beiden het bedrog van de dief onderkend.

Toen zij dan 's morgens vroeg naar de kerk gegaan waren en de priester Gods de dienst gedaan had, is de pelgrim met het paard van de gastheer en enige kleren verdwenen onder het voorwendsel de priester van de kerk te halen om te voorkomen dat hij door de moeilijke, lange weg vermoeid zou worden. De diefstal wordt terstond ontdekt; allen menen dat de dief een metgezel van de priester is, zij roepen een vergadering bij elkaar, komen tot een vonnis, slepen hem naar de galg, omdat zij van

111 Deze regeling werd in 1144 gewijzigd, zie blz. 185.
112 Hij was landdeken voor het gebied rond de stad Jülich. Toelichting op functie bij Oediger 1972, 206-210.
113 Het huis is niet nader te localiseren.
114 De palmtak was het teken dat de drager een pelgrimstocht naar het Heilig Land had gemaakt.

leum iudicantes eum mortis esse reum. Ubi tamen cunctis ammirantibus pacientiam eius quod nec in mortis compendio est perturbatus, accurrit equus alligatis sibi vestibus in medio turb□ consistens mansuetus, qui prius infrenis videbatur et indomitus, comprobante Domino, qui ver□ innocenti□ gubernator est et custos, quod innocens latrocinii et alienus fuisset suus sacerdos, et sic est a suspendio aculei liberatus. Cui cum dona plurima reconciliationis gratia et quod innocentem Dei sacerdotem tam gravi affecissent contumelia libentissime vellent exhibere, noluit ea penitus - etiam martirium pro Christo subire paratus - contingere; unde non est dubitandus martirum quoque coronandus a Domino sacro diademate.

Hinc autem maturato itinere versus Saphenberch Adolphum comitem, eiusdem castri possessorem, gratia antiqu□ dilectionis adire, unde se regressurum destinavit huius[82] quoque □cclesi□ conventum salutare, ingressus est castrum, quod Dichid nuncupatur, ubi Retherus eiusdem castri possessor in compendio erat moriturus, cui ipse olim promiserat quod ultimis eius exequiis esset affuturus. Qui ab eo vit□ insignitus □tern□ die tertia est assumptus comprobante Domino quod veridicus esset suus sacerdos.

Et inde profectus venit ad villam, qu□ nuncupatur Sehteme, hospitio desiderantissime a quodam loci illius collectus primore, ubi statim gravi correptus infirmitate c□pit indesinenter viribus membrorum deficere. Et accepto salutari viatico pro itinere sempiterno commendavit se Domino Deo cum universali catholic□ fidei populo, obsecrans obnixe pro locorum prosperitate et animarum salute, qu□ Dei initiata servitio erant ipsius actione, ut et loca construantur et anim□ custodiantur divinitatis auctoritate. Tunc rogavit ministrum sibi potum de puteo afferre sitim temperare recenti et frigido liquore; quo allato et gustato potu aqu□ in vini sapore estimabat sibi naturale vinum se ad recreandum allatum esse; et summoto a se poculo subicit non vinum sed aqu□ potum petisse; unde commoto hospite h□c ita fuisse effusoque, quod continebatur vase, iubet ministrum citissime aquam apportare; qua rursus gustata a sacerdote in vini sapore et culpato ministro pro secunda vini allatione festinat ipse hospes effuso rursus vase aqu□ potum apportare; quo tertio vir Dei gustato in sapore vinatico intellexit donum Dei esse, bibit et benedicit Dominum c□li et terr□. Sed et hospes et universi astantes, quibus tamen notissima erat res, experimentum inde querentes biberunt ex eodem potu

82 Huius *conjectuur Pertz-Wattenbach. Boeren-Panhuysen* huic.

oordeel zijn dat hij de doodstraf verdient. Dan echter, terwijl allen zich over zijn kalmte verwonderen, omdat hij in het vooruitzicht van de dood niet van zijn stuk gebracht is, komt plots het paard met de kleren erop vastgebonden aanlopen en blijft kalm midden in de menigte staan, het paard dat vroeger ongebreideld en ongetemd scheen. De Heer, Die leider en bewaker van de ware onschuld is, bewees hiermee dat Zijn priester onschuldig was aan deze diefstal en dat die ook niet met zijn karakter strookte, en zo is hij ontkomen aan de dood door ophanging. Toen zij hem met alle geweld met geschenken wilden overladen als teken van verzoening en omdat zij een onschuldige priester Gods zo smadelijk bejegend hadden, heeft hij deze onder geen beding willen aannemen, daar hij bereid was voor Christus ook de marteldood te ondergaan. Daarom lijdt het geen twijfel dat hij ook door de Heer gekroond moet worden met de heilige diadeem der martelaren.

Vandaar is hij haastig op weg gegaan naar Saffenburg,[115] om graaf Adolf, de bezitter van dat kasteel, vanwege hun oude vriendschap te bezoeken. Hij was van plan op de terugreis ook deze kloostergemeenschap te begroeten. Op zijn tocht deed hij het kasteel Dyck[116] aan, waar Rether, de bezitter ervan, op sterven lag, die hij vroeger had beloofd bij zijn begrafenis aanwezig te zijn. Nadat de priester hem met het teken van het eeuwige leven getekend had, is Rether op de derde dag gestorven. De Heer bewees hiermee dat zijn priester altijd de waarheid sprak.

En vandaar ging hij verder en kwam in het dorp Sechtem,[117] waar hij door een van de voornaamsten van die plaats allerhartelijkst werd ontvangen. Daar werd hij terstond ernstig ziek en langzaam maar zeker namen zijn krachten af. En nadat hij de heilzame spijs voor de eeuwige tocht had ontvangen, beval hij zich met heel het volk van het christelijke geloof aan God de Heer aan, vurig biddend voor de voorspoed der kloosters en het heil der zielen die door zijn toedoen gewijd waren aan de dienst van God, dat de kloosters uitgebouwd zouden worden en dat de zielen gered zouden worden door de macht van God. Toen vroeg hij een dienaar hem water uit de put te brengen om zijn dorst met een verse en koele dronk te lessen. En toen hem die gebracht was en hij wijn in plaats van water proefde, meende hij dat hem natuurlijke wijn gebracht was om aan te sterken. En nadat hij de beker had afgewezen, zei hij dat hij geen wijn maar water gevraagd had. De gastheer was zeer gebelgd over het gebeurde en nadat hij de rest uit de beker had weggegooid, beval hij zijn dienaar als de weerga water te halen. Als de priester echter weer wijn proeft en hij de dienaar ervan beschuldigt hem voor de tweede keer wijn gebracht te hebben, gooit de gastheer de beker weer leeg en gaat nu zelf water halen. Toen de man Gods voor de derde keer wijn proefde, begreep hij dat dit een geschenk van God was. Hij dronk en zegende de Heer van hemel en aarde. Maar de gastheer en alle omstanders die toch heel goed wisten wat er gebeurd was, wilden het zelf onderzoeken en dronken allen van die

115 In het Ahrdal bij Maischoss.
116 Te Bedburdyck, ten zuidoosten van Mönchengladbach.
117 Zes km ten noorden van Bonn, op de linker Rijnoever.

omnes vinumque ex aqua mutatum cognoscentes benedixerunt Dominum, quod magnificet se diligentes.

Et imminente ei resolutione corporis et anim□ facta est ibi fraglantia[83] ex suavissimo odore replens et habitaculum et corda l□tificans astantium, donec recessurus explevit obitum; et corpus feretro est impositum collaudantibus universis Dominum, quod tam manifesto salutis miraculo adornaverit Sui sacerdotis recessum. Et subtractus est a corpore tali experimento victori□ Ailbertus Dei sacerdos cum Domino Deo semper victurus ab angelis c□lestibus - ut credimus - officiose susceptus. Anno Dominic□ incarnationis MCXXII^{o}, indictione I^{a}, XIII kalendas octobris, feria II^{a}, luna IIII^{a}, concurrente V^{a}, nulla existente epacta, regnante Domino per omnia seculorum secula.

Servis autem eius vehiculum parantibus, quo huc erat - ut adhuc vivus rogarat - asportandus, intulerunt corpus villani in minorem □cclesiam □iusdem vill□ - nam du□ ibidem sunt sit□ - circumvallantes feretrum et custodientes obnixe ne cuiquam liceret vel accedere aut corpus, ut formidabant, auferre. Unde servo eius altero festinante Saphenberch tota nocte annuntiare comiti Adolpho ut veniret excutere corpus sacerdotis a populo, altero autem servo remanente cum feretro, sepelierunt illud convicanei statim tempore vespertino ante meridianum □iusdem □cclesi□ ostiolum, quod ex latere ingressum pr□stat sacrario, cum copioso exequiarum obsequio. Cum vero comes venisset mane et vellet corpus iam humatum effodere et hunc ad locum - ut ille adhuc vivus rogarat - asportare nimia illis iratus indignatione, quod tam sanctum et tam dignum sacerdotem sepelissent aput se et hoc sine □cclesiastica sollempnitate, temptaverunt eum obiectione simulata deterrere, quomodo tam sanctum et tam dignum - ut dixisset - sacerdotem laica manu auderet eicere et maxime sine episcopi licentia et cleri presentia, et hoc timore percusso comite permansit res imperfecta.

Eodem anno conduxit conubio Adolphus comes Margaretam, qu□ neptis erat Friderici, Coloniensis archiepiscopi, nata de Suarcenburch castro Bawari□, quod situm est iuxta terminos Boemi□, de quo etiam castro constat ipse Fridericus fuisse. Adhuc non erat Adolphus comitatu insignitus sed cum nepte dedit illum ei Fridericus.

Hoc anno statuit papa Pascalis regi Heinrico episcopo libere electo aut abbate sine simonia cum virga et anulo investire et sic posse ordinari canonice.

83 *Sic codex. Boeren-Panhuysen* fragrantia.

drank. Toen zij bemerkten dat het water in wijn veranderd was, zegenden zij de Heer omdat Deze verheerlijkt wie Hem liefhebben.

En toen de scheiding van zijn lichaam en ziel nabij was, steeg er een zeer zoete geur op, die het hele vertrek vulde en de harten der omstanders verblijdde, totdat hij gestorven was om terug te keren [naar de Heer]. Zijn lichaam werd op een draagbaar gelegd, waarbij allen de Heer prezen, omdat Hij het sterven van Zijn priester met zo'n duidelijk wonder had getooid. En Ailbertus, de priester Gods, is met een dergelijk bewijs van overwinning aan zijn lichaam onttrokken om altijd bij God de Heer te leven, nadat hij - naar wij geloven - dienstvaardig door hemelse engelen is opgenomen. Dit gebeurde in het jaar van de menswording des Heren 1122, het eerste jaar van de indictie, de 19de september, een maandag,[118] de vierde dag van de maanmaand, concurrens 5, epacta 0, terwijl de Heer in alle eeuwen der eeuwen regeert.

Terwijl zijn dienaren de wagen klaarmaakten om hem hierheen te brengen, zoals hij bij zijn leven gevraagd had, droegen de dorpelingen zijn lichaam naar de kleinste kerk van dat dorp - er zijn er daar twee - waarbij zij de lijkbaar omringden en er zorgvuldig acht op sloegen dat niemand kon naderen of het lijk meenemen, zoals zij vreesden. En terwijl de ene dienaar zich de hele nacht door naar Saffenburg haastte om het graaf Adolf te melden, opdat hij zou komen om het lijk van de priester van het volk los te krijgen, en de andere dienaar bij de baar bleef, begroeven de dorpelingen hem tegen het vallen van de avond vóór de kleine zuidelijke ingang van de kerk, die van de zijkant uit toegang geeft tot het koor, met de pracht en praal van een plechtige begrafenis. Toen de graaf 's morgens vroeg was aangekomen en het reeds begraven lichaam wilde opgraven en het hierheen brengen zoals de priester bij zijn leven had gevraagd, was hij zeer vertoornd op de dorpelingen, omdat zij een zo heilig en waardig priester in hun dorp begraven hadden en dat nog wel zonder kerkelijke plechtigheid. Zij probeerden hem bang te maken door huichelachtig tegen te werpen hoe hij het waagde een zo heilig en waardig priester - zijn eigen woorden - met lekehand op te graven en dat nog wel zonder toestemming van de bisschop en zonder aanwezigheid van geestelijken. Hierdoor werd de graaf bang en de zaak bleef zoals zij was.

In hetzelfde jaar huwde graaf Adolf met Margareta, een nicht van Frederik, de aartsbisschop van Keulen. Zij was geboren in het kasteel Schwarzenburg in Beieren, dat ligt bij de grens met Bohemen. Frederik zelf stamt ook van dit kasteel.[119] Tot dan toe was Adolf nog niet bekleed met de titel graaf, maar Frederik verleende hem die, toen hij hem zijn nicht [tot vrouw] gaf.[120]

In hetzelfde jaar stond paus Paschalis aan koning Hendrik toe een bisschop of abt die vrij gekozen was zonder simonie, met staf en ring te bekleden en bepaalde dat deze zo op canonieke wijze geïnstalleerd kon worden.[121]

118 In 1122 viel 19 september op een dinsdag.

119 Het kasteel lag op de Schwarzwöhrberg bij het stadje Rötz aan de Schwarzach. Over de familierelatie tussen aartsbisschop Frederik I (1100-1131) en Margaretha zie Tyroller 71-81.

120 Hij werd tot graaf in de Kölngau aangesteld (Droege 1961, 12).

121 Paus Paschalis II was reeds in 1118 overleden, zoals de annalist zelf vermeldt. Bedoeld is Calixtus II (1119-1124), die ter beëindiging van de investituurstrijd op 23 september 1122 met keizer Hendrik V het zogenaamde Concordaat van Worms sloot. De annalist geeft de inhoud verkeerd weer. De keizer deed juist afstand van de investituur met ring en staf, en beloofde dat de keuze van bisschop en abt vrij zou zijn. De keizer zou de gekozene door het

overreiken van de scepter in het bezit van de regalia (de wereldlijke rechten) stellen (Mansi 273, 274; Post 1963, 130, 131; Meyer von Knonau 1909, 205-215). Zie inleiding blz. 29

1123

Anno Dominic□ incarnationis MCXXIII^{o} gravis factus est fratribus abbas Giselbertus occasione hac, quod moribus adhuc secularis videretur et regularis disciplin□ ignarus et religio incuriositate periret illius. Unde eo ad audientiam episcopi vocato ventilabant causam coram illo, qui statim absolvit eum officio concessa illi singulari mansione cum singulari corporis sui sustentaculo.

Deposito igitur Giselberto elegerunt sibi Bertolphum in Sprenkerbacensi c□nobio, ubi etiam tunc similis florebat religio, virum in omnibus probatum et in regulari disciplina eruditum, qui etiam officio utilis videbatur et idoneus, sed ad suscipiendam □cclesi□ curam non est episcopo presentatus. C□terum se videns Giselbertus illato sibi successore coram omnibus magis vilescere profectus est sine auctoritate et licentia □cclesi□ ad suos carnales amicos consilio etiam illorum et solatio super hac uti calamitate; magno enim rubore confusus est et dedecore. Et veniens ad Cirenensem villam superioris □cclesi□, cuius et ipse constat pastor fuisse, mortali corporis sui est ibidem passione correptus; unde, cum redire vellet et non posset, viam univers□ camis est ingressus. Quem cum iam defunctum et hoc in loco ad sepeliendum nollent fratres recolligere, quia egressus fuisset sine claustrali auctoritate, ibidem a clericis, quorum fuerat decanus, commendatus est sepultur□. VI nonas octobris obiit Giselbertus, abbas Rodensis □cclesi□ secundus.

Eodem anno combustus est Rodensis locus et totus in cinerem redactus. Scolares enim pueri, qui tunc in □cclesia erant educandi, asperrimo regebantur magistro, cuius intolerabilem[84] se non posse rigorem arbitrati sunt sufferre; unde duo occulte conspiraverunt inter se igni locum succendere, ut sic saltim eius manum vel cohabitationem quoque fratrum valerent evadere. Unde unus quadam nocte succenso sibi lumine, quasi naturali secessurus necessitate, ingressus secreto secessum succendit igni desuper tectum et sic, quicquid continebatur loco, igni est consumptum. Et cum plurimus in loco esset clerus et consumptis igni edibus non esset ubi caput reclinarent locus, misit ex illis conventum Bawariam

84 *Correctie uit codex en Boeren-Panhuysen* intolaerabilem.

1123

In het jaar van de menswording des Heren 1123 ontstond een gespannen verhouding tussen abt Giselbert en de broeders, omdat zijn leefwijze nog steeds werelds scheen en hij onbekend scheen met de kloostertucht en de kloosterlijke leefwijze door zijn nalatigheid afnam. Toen hij hierom voor de bisschoppelijk rechtbank ontboden was, zetten de broeders de zaak ten overstaan van de bisschop uiteen, die hem terstond van zijn ambt onthief, waarbij hij hem een afzonderlijke woning met afzonderlijk levensonderhoud toestond.

Toen Giselbert afgezet was, kozen zij Bertolf uit het klooster Springiersbach, waar toen ook eenzelfde kloosterlijke leefwijze bloeide;[122] het was een man in alles beproefd en goed op de hoogte met de kloostertucht; hij scheen ook nuttig en geschikt voor het ambt, maar hij is niet aan de bisschop voorgedragen om de leiding over het klooster te ontvangen. Toen Giselbert zag dat hij - nu er een opvolger voor hem gevonden was - bij allen steeds minder te betekenen had, is hij zonder volmacht en toestemming van de kloostergemeenschap naar zijn vrienden in de wereld vertrokken om hun raad en bijstand te verkrijgen bij deze rampspoed; hij was immers door grote schaamte en schande in verwarring gebracht. En bij zijn aankomst in het dorp Oberzier, waar hij vroeger pastoor was geweest, is hij door een dodelijke ziekte getroffen. Toen hij vandaar wilde terugkeren maar het niet kon, is hij de weg van alle vlees gegaan. Toen hij gestorven was en de broeders het lijk niet wilden hebben om het op deze plek te begraven, omdat hij weggegaan was zonder volmacht van de kloostergemeenschap, is hij daar door de geestelijken wier deken hij geweest was, begraven. Giselbert, de tweede abt van het klooster Rode, overleed de 2de oktober.

In hetzelfde jaar is Rode afgebrand en helemaal in as gelegd. De leerlingen immers die toen voor hun opleiding in het klooster waren, werden geleid door een zeer strenge leermeester, wiens ondraaglijke strengheid zij meenden niet te kunnen verduren. Vandaar dat twee leerlingen heimelijk overlegden de zaak in brand te steken om tenminste aan zijn hand, ja zelfs ook aan het samenwonen met de broeders te kunnen ontsnappen. Daarom is één van hen op zekere nacht met een kaars onder het voorwendsel van hoge nood heimelijk naar het toilet gegaan en heeft het dak erboven in brand gestoken en zo is alles wat zich op deze plek bevond, in vlammen opgegaan. En omdat toen zeer veel geestelijken hier waren en er geen plaats was om het hoofd te ruste te leggen nu de gebouwen verbrand waren, zond Bertolf, de toenmalige elect

122 Evenals in Kloosterrade was te Springiersbach (aan de Moezel) door proost Richard de ‘ordo novus’ voor reguliere kanunniken ingevoerd, maar in een iets strengere vorm dan te Kloosterrade, met name wat betreft het koorgebed (Pauly 1958, 106 en 107).

Bertolphus, □cclesi□ huius tunc electus, Conrado, Salzeburgensi archiepiscopo, qui posuit eos aput Salzeburch in suo principali monasterio regulari disciplina deservire Domino; ibi quippe nuper facta est clericorum mutatio. Tunc statuta est inter fratres huius □cclesi□ et Bawariensis terr□ communis et talis conventio, ut utrique uno recipiantur capitulo et cohabitandi succedant sibi communi consortio. Nam idem Conradus commutavit plurima in episcopatu suo monasteria sub beati Augustini militare regula.

His diebus contulit se huc Embrico de Rucelenfelt cum tribus liberis ad conversionem religionis, conferens □cclesi□ tres mansos terr□ arabilis una cum decimis, qu□ pari tenore simul cum tellure erant sui iuris. Embrico iste fuit ministerialis Walrami ducis, cuius etiam Walrami propria erat terra, qu□ collata est □cclesi□ ab ipso - ut predictum est - Embricone. Unde facta conventione Embriconis et □cclesi□ permanere hic sub religione una cum prole tradidit ipse Walramus dux eandem terram altari, sicut tradiderat etiam f□odum - ut predictum est - Eingrami ministerialis quoque sui, quod f□odum erat etiam proprium eiusdem ducis Walrami.

Terra h□c Embriconis sita est inter Rucelenfelt et Strevelo infra terminos Affedensis □cclesi□ sub individua sui integritate, nisi quod triginta diurnales eiusdem terr□ concluduntur terminis Mercsteniensis □cclesi□, unde decimas illa popularis □cclesia solet colligere. Arbusta vero, qu□ pertinent ad Embriconis f□odum, sunt plus octo diurnalium, sita inter Rucelenfelt et Wurm a Rucelenfelt contra chorum, et aput B□renforthe tria paludis iugera pertinent similiter ad ipsum.

Embrico autem tradita □cclesi□ sua - ut dictum est - terra et relicta seculari vita permansit in □cclesia sub communi fratrum regula pro angelica communitate promerenda. Cuius ante conversionem explevit suum Adeleida coniunx eius obitum, unde in catalogo sororum non habet locum, sed quia ad monasterium direxit maritum, videtur non indigna communi oratione fratrum. Idus iulii obiit Adeleidis; Embrico autem frater noster obiit XVI kalendas novembris.

van dit klooster, een gedeelte van hen naar Beieren naar Koenraad, de aartsbisschop van Salzburg, die hen in Salzburg in zijn hoofdklooster plaatste om daar de Heer te dienen volgens de kloosterregel der regulieren; daar immers had onlangs een hervorming van de geestelijken plaatsgevonden.[123] Toen is tussen de broeders van dit klooster en die van Beieren een overeenkomst gesloten om samen één kapittel te vormen en om zich te onderwerpen aan één gemeenschappelijke regel voor het samenwonen. Want diezelfde Koenraad had zeer veel kloosters in zijn bisdom onder de regel van Augustinus gebracht.[124]

In die dagen kwam Embrico van Ritzerfeld hierheen met drie kinderen om de kloosterlijke staat aan te nemen. Daarbij droeg hij aan het klooster drie hove akkerland over, samen met de tienden die hem onder dezelfde juridische titel als het land rechtens toekwamen. Deze Embrico was een ministeriaal van hertog Walram, aan wie ook het land toebehoorde dat door Embrico - zoals gezegd - aan het klooster werd afgestaan. Toen tussen Embrico en het klooster een regeling was getroffen dat hij hier samen met zijn kinderen volgens de kloosterregel zou leven, droeg hertog Walram dit land over aan het altaar, zoals hij ook het leen van Eingram, eveneens een ministeriaal van hem, had overgedragen, zoals reeds gezegd is.[125] Dit leen was eveneens eigendom van hertog Walram.

Dit land van Embrico ligt tussen Ritzerfeld en Streifeld binnen het gebied van de kerk van Afden; als een ondeelbare eenheid, zij het dat dertig morgen land binnen het gebied van de kerk van Merkstein liggen, waarvan deze dorpskerk de tienden pleegt te innen. Het kreupelbos dat tot het leen van Embrico behoort, is meer dan acht morgen groot en ligt tussen Ritzerfeld en de Worm, vanuit Ritzerfeld richting koor;[126] en in ‘Berenforthe’ behoren drie morgen moeras eveneens tot dit leen.

Embrico droeg - zoals gezegd - zijn land aan het klooster over, verliet het leven in de wereld en bleef in het klooster onder de gemeenschappelijke regel van de broeders, om de gemeenschap met de engelen te verdienen. Zijn vrouw Adeleidis stierf vóór zijn intrede in het klooster; daarom is zij niet opgenomen in de lijst der zusters, maar omdat ze haar man de weg naar het klooster heeft gewezen, wordt zij waardig geacht opgenomen te worden in het gemeenschappelijk gebed der broeders. Adeleidis stierf de 15de juli; Embrico onze broeder de 17de oktober.

123 In 1121, zie blz. 119.

124 Dat de abdij Kloosterrade en de hervormde kloosters van het bisdom Salzburg samen één kapittel vormden, komt in de verdere geschiedenis niet tot uiting.

125 In 1121, zie blz. 119.

126 Waarschijnlijk is bedoeld het in 1130 opgerichte koor van de abdijkerk.

1124

Anno Dominic□ incarnationis MCXXIIII^{o} ceperunt fratres musitare et graviter se ipsos inculpare de Bertolpho nuper electo, quod dignus non esset officio neque licuisset ei regimen sumpsisse vivente adhuc Giselberto, cui etiam commissa fuisset cura ab episcopo. Quo ille audito nimia suffusus indignatione, quod communi eorum vocatus electione nunc irrisui signaretur et ignavi□, data illis benedictione regressus est ad locum professionis su□. Tunc sunt fratres conturbati et nimia formidine afflicti, quidnam eis potissimum esset aggredi, cum locus iam consumptus fuisset igni et fratres eorum Bawariam transmigrati ipsimetque ab electo suo derelicti neque sibi cor unum esset pr□latum eligendi. Nam Herimannus Embriconis et Adeleid□, qui tanta contulerant □cclesi□, filius hic edoctus erat et iam adultus et quasi merito singulari ad apicem suspirabat presidendi, si forte auctores assisterent et assentanei. Unde orta est hic gravis discordia de electione, cum ille, qui potestatis hic erat magn□, suspiraret pr□sidere, maior vero pars eligere vellet canonice. Qua ex re cum iam inter se non possent convenire, assumpserunt sibi denuo in Sprenkerbacensi c□nobio iuvenem, qui vocabatur Borno, qui natus in Burgundia conversus erat in eodem monasterio. Hic ergo suscepit curam ab episcopo sed non est consecratus abbatis officio.

Intromissus est in conventum et ad eius consignatus consortium miles de Traiectensi oppido, Heinricus nomine, tres mansos terr□ conferens □cclesi□, qui siti sunt aput Bymle. Fratres autem timentes fraudem cognatorum illius ne forte possent □cclesi□ terram hanc dolo auferre, compulsi sunt eam venundare. Et accepto eiusdem terr□ precio comparaverunt □cclesi□ duos aput Anstelam mansos a comite.

His diebus habitaverunt ultra Anstelam, ubi nunc curtis est □cclesi□, Sigewinus et Iutta, duos ibidem mansos tenentes a comite, □tate iam provecti absque prole. Unde Iutta hereditate sua alias venundata comparavit sibi mansum su□ inferioris terr□ contiguum a quodam Hunruco de Lare, cuius etiam proprius fuit mansus iste, et dedit eum □cclesi□ ea videlicet conditione, ut idem mansus cuidam Godescalco concederetur censuali iure. Sed defuncto interim Sigewino defunctus est et Godescalcus; unde idem mansus est liber □cclesi□ resignatus. Tunc remisit eum

1124

In het jaar van de menswording des Heren 1124 begonnen de broeders te morren en zich onderling ernstige verwijten te maken over de onlangs gekozen Bertolf, dat hij het ambt niet waardig zou zijn en dat hij het bestuur niet op zich had mogen nemen, toen Giselbert nog leefde, aan wie immers de leiding door de bisschop was toevertrouwd. Toen hem dit ter ore kwam, werd hij zeer boos, omdat hij die immers door hun gemeenschappelijke verkiezing geroepen was, nu bespot werd en voor slappeling werd uitgemaakt. Hij gaf hen zijn zegen en keerde terug naar de plaats waar hij zijn gelofte had afgelegd.[127] Toen heerste er grote verwarring en ontsteltenis onder de broeders. Zij wisten niet goed wat zij het beste konden doen, nu het klooster in vlammen was opgegaan, nu medebroeders naar Beieren waren verhuisd, nu zij zelf door hun elect waren verlaten en niet eensgezind waren bij het kiezen van een overste. Want Heriman, de zoon van Embrico en Adeleida die zoveel aan het klooster hadden gegeven, was hier onderricht en nu volwassen en vanwege de in zijn ogen uitzonderlijke verdiensten streefde hij ernaar de hoogste macht te bereiken, als tenminste gangmakers en meelopers hem zouden bijstaan. Daardoor is er hier grote onenigheid ontstaan over de verkiezing, omdat hij die veel invloed had, naar de leiding streefde, de meerderheid echter op canonieke wijze wilde kiezen. Toen zij nu daarover geen overeenstemming konden bereiken, hebben zij opnieuw in het klooster Springiersbach een jongeman gekozen die Borno heette. Hij was in Bourgondië geboren en in dat klooster ingetreden. Hij ontving de leiding uit handen van de bisschop, maar hij is niet tot abt gewijd.

Tot het convent is een ridder Hendrik uit Maastricht toegelaten en opgenomen in de gemeenschap. Hij gaf drie hove land aan het klooster die gelegen zijn te Bemelen. Omdat de broeders echter bedrog van zijn bloedverwanten vreesden en bang waren dat dezen het land op listige wijze aan het klooster konden ontnemen, voelden zij zich gedrongen het te verkopen. En nadat zij het geld voor dit land ontvangen hadden, kochten zij voor het klooster twee hove te Anstel van de graaf.

In die dagen woonden [namelijk] aan de overkant van de Anstel, waar nu de hoeve van het klooster ligt,[128] Sigewin en Jutta die daar twee hoven van de graaf in leen hadden. Zij waren al op leeftijd en hadden geen kinderen. Daarom verkocht Jutta haar erfgoederen elders en kocht een hove die grensde aan hun eigen stroomafwaarts gelegen land, van een zekere Hunruk van Lare, van wie onder meer deze hove eigendom was. Zij schonk die hove aan het klooster, onder voorwaarde dat deze hove als cijnsgoed aan een zekere Godschalk afgestaan zou worden. Maar nadat intussen Sigewin gestorven was, stierf ook Godschalk en is die hove vrij van lasten aan het

127 Naar Springiersbach. Vanuit dit klooster was Bertolf in 1119 overste geworden van Frankenthal in de Palts; maar ook daar rees verzet tegen zijn persoon en keerde hij na een paar jaren terug naar Springiersbach (Pauly 1961, 17 en 47).

128 Dat was de vijfde hoeve van het klooster. Zij werd later Kloosteranstel genoemd. Zie onder 1143 en inleiding blz. 39.

vidu□ Borno ea ratione, ut et ipsa suos utrosque mansos, quos cum ea possederat Sigewinus, post obitum saltim suum concederet □cclesi□, si ipse eos iam consequi posset a comite. Ad quod ei illa acquievit et id etiam comitem facere postulavit. Et conventione facta cum comite sub argenti promissione Borno exhibuit ei argentum, pro quo venundatum est predium predicti Traiectensis Henrici, quod ipse secum quoque loco huic constat optulisse, et comes contradidit □cclesi□ pr□dictos utrosque mansos Sigewini et Iutt□ ea scilicet dispensatione ut, quamdiu illa viveret, potiretur inde sua victualitate. Quod et ita factum est. Nam illa vixit longo hinc tempore □cclesia nichil inde utilitatis consequente. Porro tertius horum mansus fuit prius □cclesi□ - ut predictum est - traditus. Decim□ vero horum trium mansorum sunt parrochian□ Rothensis □cclesi□.

Comitissa autem, comperta traditione a comite facta super his videlicet mansis, causata est eos fuisse dotis su□ nec tradi debuisse absque sua voluntate et ideo irritam traditionem esse, sed ipsa post paululum delinita pecuniis □cclesi□ corroboravit et ea qu□ gesta sunt a comite.

1125

Anno Dominic□ incarnationis MCXXV^{o} Berthradis de Denegenbach dedit □cclesi□ septem iugera terr□ una cum decimarum iure et decimas unius mansi pariter et dimidii contulit ei, traditione facta altari a comite, cuius et ipsa ministerialis patet fuisse. Illa vero alternata priori vita inter sorores est collocata. Iugera h□c septem sita sunt inter Kalculen et lucum, qui hospitalis est pauperum, iuxta qu□ dedit etiam □cclesiae[85] duo iugera Everhildis vidua. Mansus autem unde ipsa decimas dedit □cclesi□, situs est inter Specholtz et Anstelam versus Rodensem □cclesiam. Dimidius vero mansus unde ipsa etiam decimas dedit □cclesi□, situs est aput Fornebach in valle, ubi prius dimidii alius mansi decim□ quoque fuerunt □cclesi□. Soror Berthradis obiit XI kalendas iunii.

C[86]

Hinc autem elapso tempore non longo alienatus comes a promisso recepit sibi mansum non reddito fratribus argento nec metuens Dei vindictam pro mendatio, quod tamen maxime credebatur actitatum uxo-

85 *Sic codex.*

86 *In de codex zijn drie regels geradeerd.*

klooster toegewezen. Toen stelde Borno die hove aan de weduwe ter beschikking met de bedoeling dat zij op haar beurt de beide hoven die Sigewin samen met haar in bezit had gehad, zou overlaten aan het klooster - althans na haar dood -, als hij die tenminste van de graaf zou kunnen krijgen. Zij stemde daarin toe en verlangde zelfs van de graaf dat hij dit deed. En nadat met de graaf een overeenkomst was gesloten waarbij hem een geldsom werd beloofd, gaf Borno hem het geld waarvoor het domein van bovengenoemde Maastrichtse Hendrik is verkocht. Het staat vast dat deze dit domein bij zijn intrede aan deze plek geschonken heeft. De graaf droeg beide genoemde hoven van Sigewin en Jutta over aan het klooster, met de bepaling dat Jutta tijdens haar leven het vruchtgebruik zou hebben, en dit is ook zo gebeurd. Zij leefde nog lang nadien, zodat het klooster er geen voordeel van had. Hun derde hove nu was - zoals al vermeld - eerder aan het klooster overgedragen. De tienden van deze drie hoven nu behoren toe aan de parochiekerk van Kerkrade.

Toen de gravin na de overdracht door de graaf te weten was gekomen wat er met deze hoven gebeurd was, bracht zij naar voren dat die een onderdeel van haar bruidsschat waren en dat zij zonder haar toestemming niet overgedragen hadden mogen worden en dat daarom de overdracht niet rechtsgeldig was, maar zelf heeft zij korte tijd later - overgehaald door geld van het klooster - ook bekrachtigd hetgeen door de graaf gedaan was.

1125

In het jaar van de menswording des Heren 1125 gaf Berthradis van Dentgenbach zeven morgen land aan het klooster met het tiendrecht. Zij gaf ook de tienden van één hove en tevens van een halve hove, waarbij de overdracht aan het altaar geschiedde door de graaf, van wie zij blijkbaar ministeriaal is geweest. Zij zei haar vroegere leven vaarwel en is temidden van de zusters geplaatst. De zeven morgen liggen tussen Kalculen en het bos dat behoort tot het gastenhuis voor de armen, naast de twee morgen die de weduwe Everhildis reeds aan het klooster geschonken heeft.[129] De hove echter waarvan zij de tienden aan het klooster schonk, ligt tussen Spekholz en de Anstel, richting kerk van Kerkrade. De halve hove waarvan zij de tienden ook aan het klooster gaf, ligt te Forensberg in het dal, waar reeds eerder de tienden van een andere halve hove in handen van het klooster gekomen waren. Zuster Berthradis stierf de 22ste mei.

Niet veel later nam de graaf tegen zijn belofte in de hove terug,[130] zonder aan de broeders het geld terug te geven en zonder de wraak van God te vrezen voor zijn

129 De schenking is niet apart vermeld.

130 Bedoeld is een hove in het bos Meinweide, zoals blijkt in het meegedeelde onder 1136 (zie blz. 165). Uit het vermelden van de overlijdensdagen van Hescelo en Minia aan het einde van deze alinea valt op te maken dat op de voorgaande rasure beschreven had moeten worden, hoe deze twee personen de betreffende hove aan het klooster schonken door de handen van de graaf en zelf werden opgenomen in de kloostergemeenschap; en dat proost Borno aan de graaf als erkenning een som geld gaf.

ris consilio. Qua de re dum querimoniam inde temptarent super eum fratres movere se circumventos et argento □cclesi□ fraudatos esse fallaci illius promissione, positus est in quietem mansus idem tempore longo concessu partis utriusque, ut nec servi comitis ligna inde nec fratres deberent succidere, donec anno Dominic□ incarnationis MCXXXVI° Heinricus, Walrami ducis filius, consignata sibi in uxorem Mathilda, eiusdem comitis Adolphi filia, potitus ab eo hoc Rothensi allodio resignaret eundem mansum □cclesi□ accepta a fratribus pari et ipse argenti recompensatione. Frater Hescelo diaconus obiit II nonas aprilis. Soror Minia obiit V idus augusti.

Eodem anno defunctus est Heinricus Romanorum Augustus, huius nominis quintus, aput Traiectum Inferius et eviscerato corpore Spiram est asportatus et ibidem in □cclesia a parentibus suis constructa honorifice sepultus; cui successit in regnum Lotharius[87], dux Saxoni□, vir iustus et Deo c□li devotus. Nam ipse iuste iudicavit, pacem composuit, □cclesias defendit, iniquos dampnavit, elemosinas distribuit et qu□ Dei sunt, exquisivit; unde toto eius tempore pax viguit et terra fructum diu negatum uberius produxit.

Cum vero hoc in loco adhuc nisi solum et hoc infra cript□ situm haberetur altare, quo universos missam audituros oportebat confluere, consequens erat etiam sorores pariter cum fratribus ibidem ad missam consistere; unde volens Borno eas hinc summovere c□pit profecto eis ad inhabitandum complanare locum in torrente, qu□ nuncupatur Frowensipha, unde et torrens hoc vocabulum videtur accepisse. Ubi complanatus cum fuisset locus et qua locarentur exaltata domus, visum est universis quod propinqua habitatio earum posset generare scandalum et sic interceptum est illud edificium.

1126

Anno Dominic□ incarnationis MCXXVI° dedit Winricus de Monte Sanct□ Walburgis, qui etiam ministerialis fuit Adolphi comitis, □cclesi□ vineam de proprietate sua, qu□ aput Tr□venstorph est sita. Winricus obiit VIII kalendas martii.

87 *Correctie uit codex* Lothorius.

woordbreuk. Men geloofde algemeen dat hij handelde op instigatie van zijn vrouw. Toen de broeders het vervolgens waagden vanwege deze zaak een klacht tegen hem in te dienen, dat zij bedrogen waren en beroofd van geld van het klooster door een leugenachtige belofte, is lange tijd met instemming van beide partijen in het midden gelaten wie recht op die hove had, zodat noch de dienaren van de graaf noch de broeders er hout konden kappen. Deze situatie bleef onveranderd totdat in het jaar van de menswording des Heren 1136 Hendrik, de zoon van hertog Walram, huwde met Mathilde, de dochter van graaf Adolf, en zo in het bezit kwam van dit vrij-eigengoed Rode en die hove aan het klooster teruggaf, nadat ook hij nog eens eenzelfde bedrag [als zijn schoonvader] had ontvangen van de broeders. Broeder Hescelo, diaken, stierf de 4de april. Zuster Minia de 9de augustus.

In hetzelfde jaar is Hendrik V, keizer van het Roomse Rijk, gestorven te Utrecht en nadat zijn ingewanden uit zijn lichaam gehaald waren, is hij naar Speyer gebracht en daar in de kerk, die door zijn ouders gebouwd was, plechtig begraven.[131] Zijn opvolger was Lotharius, hertog van Saksen, een rechtvaardig en de God van de hemel toegewijd man,[132] want hij oordeelde rechtvaardig, stichtte vrede, verdedigde de kerken, strafte de bozen, deelde aalmoezen uit en streefde alles na, wat van God is. Daarom heerste er gedurende zijn hele regeerperiode vrede en bracht de aarde volop de vruchten voort, die zij lang had geweigerd.

Daar hier nog slechts één altaar was - en wel in de crypte - waar allen die mis wilden horen, naar toe moesten komen, was de consequentie dat broeders en zusters er gezamenlijk de mis bijwoonden. Omdat Borno daarom de zusters van hier wilde verwijderen,[133] begon hij daadwerkelijk met het egaliseren van een terrein bij het snelle beekje dat Vrouwensief heet, waar zij zouden gaan wonen. Het beekje heeft zijn naam vermoedelijk daaraan ontleend. Toen het terrein geëgaliseerd was en de muren van het huis, waar de zusters geplaatst zouden worden, waren opgetrokken, vond iedereen dat het een schandaal kon verwekken dat de zusters zo dicht bij de broeders woonden, en daarom is het huis niet afgebouwd.

1126

In het jaar van de menswording des Heren 1126 gaf Winrik van Walberberg die ook ministeriaal was van graaf Adolf, aan het klooster een wijngaard uit zijn bezit. De wijngaard ligt in Trippelsdorf. Winrik stierf de 22ste februari.

131 Hij overleed op 23 mei (Meyer von Knonau 1909, 322-325).

132 Lotharius III; op 30 augustus 1125 tot Rooms-Koning gekozen en 13 september te Aken gekroond (Bernhardi 1879, 11-14, 42-46).

133 Tegen de dubbelkloosters keerde men zich ook in Springiersbach. Omstreeks 1140 gebeurde dat eveneens bij de praemonstratensers (Deutz 1990, 143-145, 169-173; Grauwen 1968, 101-103).

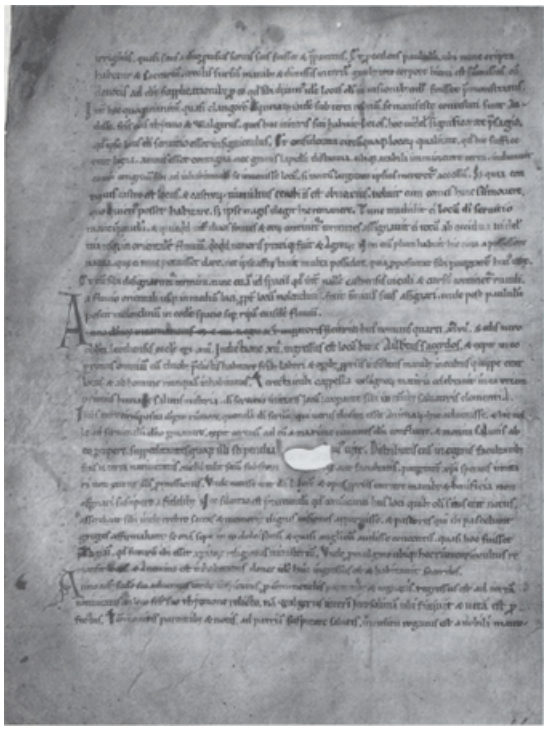

Folio 2 verso van de codex.
Foto: Rijksarchief in Limburg H.L. Mordang.

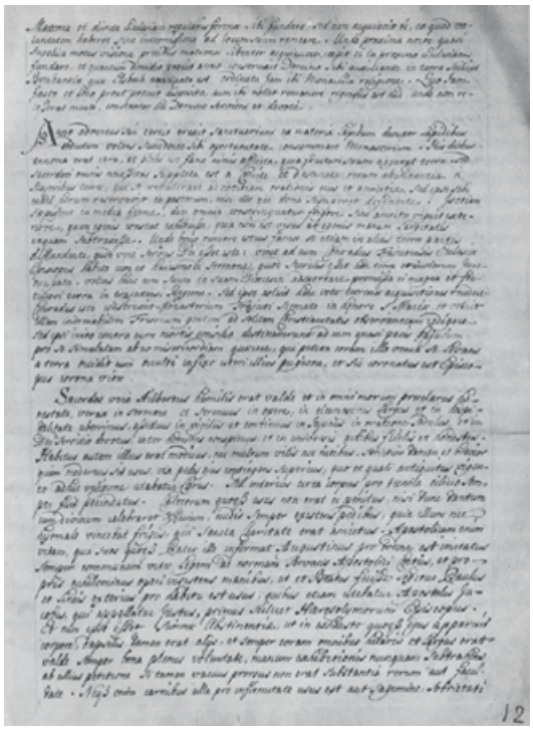

Folio 3 recto van de codex.
Foto: Rijksarchief in Limburg H.L. Mordang.

Crescente interea sororum numero, qu□ in hoc loco professionis voto sunt insignit□, crevit etiam inde murmurium in congregatione, quod ulterius hic pre multitudine non possent habitare, construxit eis Borno claustrum in cimiterio parrochian□ Rodensis □cclesi□, in aquilonari illius latere, dispositum tali scemate ut ips□ suum ministerium celebrarent in superiori turris testudine, inferior pars pateret plebi parrochian□. Ubi parat□ cum essent officin□, qu□ eis erant oportun□, transtulit eas illuc sequestratas rerum et victualitatis dispensatione. Huc usque enim procurat□ sunt ex communi promptuario □cclesi□ operantes et ips□ similiter opus commune; nunc vero discret□ ab □cclesia c□perunt de suo singulariter vivere operantes ulterius et ips□ opus sibi singulare. □cclesia namque illa est eis concessa cum omni possessione sua et curtis, qu□ Crumbach est appellata, et decim□, qu□ ex iure huius □cclesi□ erant ultra Anstelam colligend□, id est in aquilonari huius fluvii latere. His diebus c□perunt sorores psallere et canonicas diei horas decantare.

Quibus ita peractis et unoquoque in suo ordine - prout decuit - ambulante visa est □cclesia produxisse magnum ex se fructum concordi□, donec Borno cepit cogitare si forte posset instituta et consuetudines □cclesi□ professionis su□ huic, id est Rodensi, informare, ut in agendis rebus et divinis concentibus unum agentes, unum sentientes, unum vellent esse. Sed quia instituta illius □cclesi□ conatus est huic - si posset - introducere et non huius illi resignare, responderunt seniores, quibus et visum est quod ei fuissent despectiores, se non posse nec debere observantiam professionis su□ quasi prevaricandi ausu derelinquere neque temere alios □cclesi□ mores sibi usurpare. Qua de re convenire cum non possent per se accersitis Borno ad se quasi agnitionis tenore fratribus aliquot su□ et Steinveldensis □cclesi□ pro tempore secum commanere ut, cum ipse minor esset numero coram adversa multitudine, illorum fretus societate ad propositum intentionis su□ confidentius posset procedere; unde cepit inter eos paulatim fomentum oriri discordi□.

Omdat intussen het aantal zusters dat hier zijn gelofte had afgelegd, toenam, groeide ook het gemor in de kloostergemeenschap dat zij hier niet langer konden wonen vanwege hun grote aantal. Daarom bouwde Borno voor hen een klooster op het kerkhof van de parochiekerk van Kerkrade en wel aan de noordzijde daarvan, zodanig dat zij hun diensten konden vieren in de bovenste verdieping van de toren en het onderste gedeelte beschikbaar was voor de parochianen.[134] Toen de voor hen geschikte woon- en werkvertrekken klaar waren, bracht hij hen daarheen over, waarbij een scheiding werd gemaakt in het beheer van de bezittingen en de leeftocht. Tot dan toe werden zij immers verzorgd uit de gemeenschappelijke kloosterkas, omdat de zusters ook hun deel van het gemeenschappelijk werk deden. Nu zij echter afgescheiden waren van het klooster, leefden zij op zichzelf van hun eigen kloosterkas, waarbij zij vanaf dat moment ook alleen hun eigen werk deden. Die kerk is hen immers afgestaan met al haar bezittingen, evenals de hoeve Crombach en de tienden die dit klooster aan de overkant van de Anstel - namelijk aan de noordzijde van de beek[135] - rechtens mocht innen. In die tijd zijn de zusters begonnen de psalmen te zingen en de canonieke uren van de dag te vieren.[136]

Toen dit afgehandeld was en ieder in zijn eigen gemeenschap leefde zoals dat behoorde, was het duidelijk dat er een grote eendracht voor het klooster uit voortgekomen was, totdat Borno op de gedachte kwam dat het misschien mogelijk was de regels en gewoonten van het klooster waar hij zijn gelofte had afgelegd,[137] over te brengen naar Rode, opdat men bij alles wat men deed en bij het zingen van de getijden één zou willen zijn, door als één man te handelen en te denken. Maar omdat hij probeerde de regels van dat klooster hier in te voeren als dat kon en niet omgekeerd, hebben de oudsten - die ook de indruk hadden door hem geminacht te worden -, hem geantwoord dat zij de gehoorzaamheid aan hun gelofte niet konden en mochten prijsgeven, omdat zij dan in hun ogen het risico liepen van de juiste weg af te wijken. Ook konden en mochten zij niet lichtzinnig gewoonten van een ander klooster overnemen. Toen zij het onderling niet eens konden worden, liet Borno enkele broeders uit zijn eigen klooster en uit Steinfeld[138] overkomen om enige tijd bij hem te blijven, met de bedoeling dat men de andere regels zou leren kennen, en opdat hij - daar hij zelf in de minderheid was tegen een grote oppositie - op hun aanwezigheid steunend met meer vertrouwen zijn plannen zou kunnen uitvoeren. Langzamerhand begon daaruit tweedracht onder hen te ontstaan.

134 In tegenstelling tot de huidige situatie stond de toren aan de westzijde van de kerk.
135 In feite aan de westzijde.
136 Een eigen koorgebed ten teken dat de zusters een volledige kloostergemeenschap vormden.
137 D.w.z. Springiersbach.
138 Het vervallen klooster Steinfeld was omstreeks 1121 bevolkt vanuit Springiersbach. Pas in de jaren veertig van de 12de eeuw nam het de regels van Prémontré aan (Peters 60 en 61).

1127

Anno Dominic□ incarnationis MCXXVII^{o} Fastradis et Ida sorores uterin□, qu□ de ministerialibus erant comitis, dederunt □cclesi□ dimidium mansum una cum curte aput Burnen et terra h□c fuit illarum[88] propria; ad quam terram pertinet etiam mediocris silveola.

Eodem anno orta est magna inter Bornonem et fratres discordia ex illa rerum mutabilitate, de qua illos etiam pr□terito anno certum est disceptasse, illo volente breviarium, iuxta quod erat concinendum, corrigere secundum observantiam □cclesi□ professionis su□ et consuetudines huius □cclesi□ his omnino contradicentibus commutare ad tenorem □cclesi□ professionis su□. Hic ita accidentibus et utrisque ab alterutro dissidentibus quidam ex istis zelo iustici□ et voto ducti ob□dienti□ c□perunt ei - ut suo preceptori - assistere opinantes[89] illum magis posse ad effectum victori□ eorum quoque auxilio attingere; unde firmius in errore suo videbatur perseverare, iustius cum fuisset solum omnibus quam omnes ei soli rebus cessisse. Discordia ergo cotidie magis magisque invalescente nec parte altera velle alteri acquiescere temptavit ipse Borno recedere a loco, sed ipsi coram illo prostrati rogaverunt eum propter Deum remanere affirmantes ei omnem se subiectionem - ut discipuli prelato - exhibere salva solius professionis su□, quam postponere non possent nec deberent, consuetudine. Remanente igitur Bornone nec concordia discordantibus succedente egressi statim claustrum quatuor seniorum remanserunt pro tempore in Publico Monte; ubi duo ex illis consilio profectionis accepto pedites Romam ad apostolici audientiam sunt profecti causam illius auctoritate disponi, qui data eis testificatione auctoritatis su□ pr□cepit Bornoni ut aut solus cederet pluribus aut egrederetur locum sine rerum commutationibus. Ipse autem comperto apostolici pr□cepto et resignato regimine episcopo cum nullus eum inhibere posset a discidio, receptus est aput Furst a quodam Willemmo, quasi ille locum initiare vellet Dei ministerio.

Ubi cum suis facto tempore non modico sine prosperitatis suffragio pr□sentavit se suosque qui vocabatur Bucco, Wormatiensi episcopo, a quo positus est ultra Rhenum in novali et palustri loco, qui undique

88 *Correctie uit codex en Boeren-Panhuysen* illorum.
89 *Sic codex. Boeren-Panhuysen* oppinantes.

1127

In het jaar van de menswording des Heren 1127 hebben de tweelingzusters Fastradis en Ida die tot de ministerialen van de graaf behoorden, een halve hove met een hoeve te ‘Burnen’ aan het klooster gegeven. Dit land was hun eigendom. Tot dit land hoort ook een middelgroot bosje.

In hetzelfde jaar kwam de tweedracht tussen Borno en de broeders tot een hevige uitbarsting wegens de wijzigingen waarover zij ook het vorig jaar reeds getwist hadden. Hij wilde het brevier, zoals dat samen gezongen moest worden, veranderen naar de opvattingen van het klooster waar hij zijn gelofte had afgelegd[139] en de gewoonten van dit klooster wijzigen in de geest van het klooster waar hij was geprofest, hoewel zij er volledig tegen waren. Terwijl dit gebeurde en beide partijen tegenover elkaar stonden, begonnen enige broeders hem te steunen in hun verlangen naar gerechtigheid en vanwege hun gelofte van gehoorzaamheid. Hij was immers hun leraar en zij meenden dat hij ook met hun hulp beter de overwinning kon behalen. Daardoor scheen hij nog halsstarriger in zijn dwaling te volharden, hoewel het juister was dat hij als eenling week voor allen dan dat zij allen weken voor hem alleen. Terwijl de tweedracht van dag tot dag toenam en geen van beide partijen wilde toegeven, probeerde Borno van hier weg te gaan maar zij wierpen zich voor hem op de grond en vroegen hem in godsnaam te blijven, waarbij ze hem verzekerden dat zij hem in alles onderdanig zouden zijn zoals leerlingen hun meester, mits de gewoonten waarop zij de gelofte hadden afgelegd, ongewijzigd zouden blijven; gewoonten die zij niet konden noch mochten prijsgeven. Omdat Borno nu bleef en er geen eensgezindheid tussen de strijdende partijen kwam, zijn spoedig vier van de oudsten uit het klooster vertrokken en verbleven een tijdlang in Publémont.[140] Twee van hen besloten verder te gaan en trokken te voet naar Rome, naar de rechtbank van de paus om de kwestie door diens gezag te laten oplossen. Deze gaf hen een bewijs van zijn gezag mee en droeg Borno op, als eenling te wijken voor de opvattingen van de meerderheid of weg te gaan zonder veranderingen in de toestand aan te brengen. Toen hij het bevel van de paus had gekregen[141] en de bestuursmacht aan de bisschop teruggegeven had, is hij, daar niemand hem kon verhinderen te vertrekken, weggegaan en in ‘Furst’ opgenomen door een zekere Willem, omdat deze die plek wilde bestemmen voor de dienst aan God.

Toen hij daar met de zijnen geruime tijd had doorgebracht zonder voorspoed, presenteerde hij zich en de zijnen aan Burchard, de bisschop van Worms,[142] door wie

139 Te Springiersbach werd het koorgebed verricht volgens de Ordo monasterii, waarbij de seizoenen een rol speelden: met het lengen der nachten nam de lengte van het koorgebed toe.

140 Het klooster Saint-Gilles van reguliere kanunniken, gelegen op de Publémont te Luik. Omstreeks 1125 was het door de Luikse bisschop tot abdij verheven (Dereine 1952, 126-129).

141 Paus Honorius II (1124-1130) moet zijn oordeel in een oorkonde hebben vastgelegd, maar deze is niet bewaard gebleven.

142 Burchard II, bisschop van Worms 1120-1150 (Engels O., 800).

circumseptus erat nemore magno. Hii ergo collecti in illo palustri loco aere ex circumiacenti palude corrupto corrupti equidem et ipsi ex illius corruptione c□perunt paulatim sed acriter □grotare, unoquoque ex illis post alterum a magistro recedente, qui etiam postremum derelicto sine rectore loco recessit ab eo, relocatus professionis su□ monasterio.

1128

Anno Dominic□ incarnationis MCXXVIII^{o} c□pit iterum Herimannus Embriconis et Adeleid□, qui tanta contulerunt □cclesi□, filius ardenter et manifeste ad prelaturam suspirare, si forte provehi posset et pervenire ad fastigium singularis eminenti□. Nam de prenominata parentum h□reditate, quam ipsi contulerant □cclesi□, elevari mente videbatur et intumescere quasi inde speciali singularitate dignior esset et vicinior dignitate. Nec defuerunt sane saniores mente, qui voluissent canonice rectorem eligere, sed intercepti sunt illius surreptione, quia conatus est ad se quoscunque potuit ex fratribus assciscere. Unde factis hic partibus congregationis et dissidentibus multis ab unitate fraternitatis emersit inter eos gravis tempestas religionis, dum ille conaretur insolenter prorumpere, isti vero mallent electioni, qu□ incumbebat universitati, insistere. Et evolutis diebus non paucis in errore dissensionis collecta sibi Heremannus iuventute, dum ei provectiores nollent assistere, pr□sentavit se episcopo pro suscipienda dignitate, sed quia progressus est sine senioribus, spem conatus sui non est adeptus. Et protelato tempore sub luctu et merore dissipata fuisset □cclesia nutu discordi□, si non astitisset ei Mater Misericordi□ cum paranimpho suo beato Gabriele.

Eodem anno obiit Adelbero, Leodiensis ecclesi□ episcopus, cui successit Alexander archidiaconus. Godefridus dux Lovaniensis deponitur; Walramus de Leimburch substituitur.

hij aan de overzijde van de Rijn geplaatst werd op een pas ontgonnen en moerassige plek, die aan alle kanten omgeven was door een groot bos. Toen zij op die moerassige plek bijeengekomen waren, werden zij aangetast door de bedorven lucht van het hen omringende moeras en werden langzamerhand ernstig ziek. De één na de ander ging weg van de meester die tenslotte ook is weggegaan, zodat de stichting zonder leider achterbleef. Hij werd teruggeplaatst in het klooster waar hij zijn gelofte had afgelegd.

1128

In het jaar van de menswording des Heren 1128 streefde Heriman, de zoon van Embrico en Adeleida die zoveel aan het klooster geschonken hadden, voor de tweede maal heftig en openlijk naar de positie van overste, om te zien of hij wellicht een stapje hoger kon komen en de hoogste waardigheid kon bereiken. Want door de eerder genoemde bezittingen die zijn ouders aan het klooster hadden overgedragen, voelde hij zich verheven boven de anderen en gedroeg zich verwaand, alsof hij door iets heel uitzonderlijks het ambt waardiger was en er meer aanspraken op kon maken. Natuurlijk waren er broeders met een gezondere geest die hun leider op canonieke manier wilden kiezen,[143] maar dit werd hen onmogelijk gemaakt door zijn ondergronds gewroet, omdat hij probeerde zoveel mogelijk broeders aan zich te binden. Omdat dientengevolge hier twee partijen ontstonden en velen zich afkeerden van de broederlijke eenheid, braken er zware tijden voor het kloosterlijk leven aan, zolang als hij onbeschaamd zijn doel trachtte te bereiken en zij liever wilden vasthouden aan de wijze van verkiezen die de gehele gemeenschap toekwam. En toen heel wat dagen in deze dwaling en onenigheid waren voorbijgegaan, verzamelde Heriman de jongere broeders rond zich, terwijl de ouderen hem niet wilden steunen, en presenteerde zich bij de bisschop om de waardigheid te ontvangen. Maar omdat hij deze stap ondernam zonder steun van de ouderen, werd zijn verwachting niet vervuld. En doordat deze tijd van rouw en smart zo lang duurde, zou het klooster door onenigheid ten onder zijn gegaan, als niet de Moeder van Barmhartigheid met haar begeleider, de heilige Gabriël, het had bijgestaan.

In hetzelfde jaar stierf Albero, bisschop van Luik, die opgevolgd werd door de aartsdiaken Alexander.[144] De hertog, Godfried van Leuven, werd afgezet; Walram van Limburg kwam in zijn plaats.[145]

143 Daarmee zijn de ‘seniores’ of de ‘pars sanior’ bedoeld (Deutz 1990, 150, 151, voetnoot 354).

144 Albero stierf 1 januari 1128. Alexander, die in 1119 en 1121 pogingen had ondernomen om bisschop te worden, werd in 1128 gekozen (Series 1982, 76 en 77).

145 Keizer Lotharius verleende de functie van hertog van Lotharingen in juni 1128 aan Walram II (Schoppmann 59; Erkens 173).

1129

Anno Dominic□ incarnationis MCXXVIIII° sorores du□ naturales, quarum altera Hereburgis, altera vero vocabatur Adeleindis, nat□ ex nobili progenie mundialis vit□, cum fili□ fuissent Nizonis liberi hominis de Gerothe, dederunt □cclesi□ quasi duos mansos terr□, facta a patre altari traditione; ips□ vero consignat□ sunt inter sorores et locat□. Terr□ autem huius alter mansus est aput Gudolfrothe situs et solvit septem solidos et quatuor denarios, alter vero est aput Fridesheim positus et solvit quatuor solidos preter duos denarios. VIIII kalendas martii obiit soror Hereburgis; Adeleindis vero obiit...[90]

Hinc autem elapso tempore ali□ sorores du□, qu□ priorum quoque sorores fuere ex patre eodem progenit□ et ex eadem villa dict□, puellares pariter adhuc □tate, quarum altera Elisabeth, altera vero Adeleidis ferebatur nomine, dederunt etiam ips□ terram □cclesi□, qu□ solvit septem solidos exceptis nummis duobus, facta pariter inde altari traditione. Ips□ vero cum sororibus suis inter sorores □cclesi□ sunt collocat□.

Terra h□c sita est apud Melchwilre sed divisa non est ab ea, qu□ fuit Adelberti, terra. Nizo enim de Gerode, cuius fili□ fuerunt sorores ist□, et idem Adelbertus fratres fuere, quorum propria fuit terra ista. Sed du□ partes erant Nizonis, tercia vero Adelberti, illius fratris; unde Nizo dedit partes suas □cclesi□ huic[91], Adelbertus autem suam Steinveldensi. Inde est quod de censu duo nummi solvuntur □cclesi□ huic[92], tercius vero Steinveldensi.

Perseverante adhuc in sua Herimanno sententia, qua sibi ad presidendum conatus est locum - si posset - vendicare, considerantes postremo saniores mente quod locus periret illius importunitate voluerunt inter se rectorem assumere ne iterum alieni concuterentur novitate; sed cassato eorum consilio illius calliditate elegerunt sibi Bawarum Fridericum nomine, qui fuit frater Richeri, primi scilicet abbatis huius □cclesi□. Unde facta legatione ad terram Bawari□ assumptus est inde Fridericus et episcopo Leodiensi pr□sentatus, sed suscepta loci cura non est in abbatem consecratus. Fridericus iste utilis fuit officio et idoneus sed animosus valde et austerus; unde visum est eis, quibus fuit notus, quod facile posset resistere Herimanno, cum ille adhuc loco esset importunus. Constituto igitur Friderico communi seniorum consilio, quamvis iuvenes stetissent ex adverso, videns se Herimannus fungi non posse officio, suffusus rubore recessit a loco, nullo tamen eum comitante ex partis su□ collegio.

90 *Hierachter is geen sterfdatum ingevuld.*
91 *Correctie uit codex en Boeren-Panhuysen* isti.
92 *Correctie uit codex en Boeren-Panhuysen* isti.

1129

In het jaar van de menswording des Heren 1129 hebben twee gezusters, van wie de een Hereburgis en de ander Adeleindis heette, geboren uit een geslacht van aanzien in de wereld - zij waren de dochters van Nizo, een vrije man van Gerderath, - aan het klooster ongeveer twee hove land gegeven, waarbij de overdracht aan het altaar door hun vader geschiedde; zelf zijn ze onder de zusters opgenomen en hier geplaatst. Een hove van dit land ligt te 'Gudolfrothe' en betaalt [als cijns] zeven schellingen en vier penningen; de andere ligt te Friesheim en betaalt twee schellingen minus vier penningen. De 21ste februari stierf zuster Hereburgis; Adeleindis stierf....

Na verloop van tijd hebben twee andere gezusters die ook zussen waren van de bovengenoemde - kinderen van dezelfde vader en uit hetzelfde dorp afkomstig - ook land aan het klooster gegeven. Het waren beiden nog jonge meisjes, van wie de een Elisabeth en de ander Adeleidis heette. Dit land betaalt zeven schellingen minus twee penningen en de overdracht aan het altaar geschiedde op gelijke wijze. Zij dan zijn met hun zussen geplaatst bij de zusters van het klooster.

Dit land ligt te Mariaweiler, maar is niet gescheiden van het land dat eigendom was van Adelbert. Immers Nizo van Gerderath, wiens dochters deze zusters waren, en die Adelbert waren broers, aan wie dit land in eigendom toebehoorde. Nizo bezat twee derde deel ervan en Adelbert, zijn broer, één derde. Nizo gaf dus zijn deel aan dit klooster, Adelbert echter het zijne aan het klooster te Steinfeld. Daardoor komt het, dat twee penningen van de cijns aan dit klooster betaald worden en iedere derde penning aan dat van Steinfeld.

Omdat Heriman nog steeds in zijn opzet volhardde, zich meester te maken van de leiding over deze plek als hij dat kon, wilden tenslotte de verstandigste broeders, omdat zij overwogen dat de plek door diens onbeschaamd optreden te gronde ging, een leider uit hun eigen midden kiezen. Zij wilden niet weer door vernieuwingen van een buitenstaander geschokt worden. Maar omdat hun plan verijdeld werd door zijn geslepenheid, kozen zij iemand uit Beieren, Frederik, een broeder van Richer,[146] die de eerste abt van dit klooster is geweest. Er is daarom een delegatie naar Beieren gezonden en men heeft Frederik vandaar gehaald[147] en aan de bisschop van Luik voorgedragen; maar hoewel hij de leiding over de plaats ontvangen heeft, is hij niet tot abt gewijd. Deze Frederik was geschikt voor het ambt en bekwaam, maar zeer gedreven en hard. Daarom hadden zij die hem kenden, gedacht dat hij Heriman gemakkelijk tegenspel zou kunnen bieden, omdat die zich nog steeds onbeschaamd gedroeg jegens de plek. Toen Frederik dan door het gemeenschappelijk besluit van de ouderen aangesteld was, hoewel de jongeren er tegen waren, zag Heriman dat hij het ambt niet kon bekleden. Vervuld van schaamte ging hij van hier weg, zonder dat iemand van zijn medestanders hem vergezelde. En nadat hem door Frederik, de

146 Niet duidelijk is of het om een medebroeder gaat of om een lijfelijke broer.
147 Uit het klooster Rottenbuch.

Et commendato sibi loco adhuc novello Dunewalt nuncupato a Friderico, Coloniensis □cclesi□ archiepiscopo, c□pit in eo habitare sed solus consumpsit ibi tempus sine rerum prosperitate.

Unde postremo recedens etiam ab eodem loco Datiam est ingressus et ibidem clientel□ cuiusdam episcopi associatus, a quo Romam ad dominum papam delegatus reportavit ei inde dignitatem et pallium archiepiscopatus totius regionis illius, qu□ hactenus subiecta erat tota Br□mensi □cclesi□ donec absolvit eam inde suo labore idem Heremannus. Tunc etiam reportavit particulam tituli crucis Dominic□ ab apostolica largitione, qu□ ibi inventa est eo présente, et pro sui recordatione dedit □am huic □cclesi□ cum copiosa rerum promissione. Hinc autem procedente aliquo tempore contulit se etiam regis illius obsequio, a quo post paululum condonatus est episcopali fastigio, cuius sedis est vulgo Sleswich nuncupatio, interea electo ad eandem presulatus sedem indigena a civitatis illius populo. Sed consecrato statim Herimanno opitulante sibi regis suffragio consecratus est et ille, astante ei consanguineo et civili populo, quorum postremo provectus subsidio dignitate potitus est et loco. Unde Heremannus gravi dolore suffusus post paululum finem vit□ quasi victus merore ibidem est assecutus. Cuius obitum prelatus □cclesi□ huius, pro eo quod genitor illius tanta contulerat □cclesi□ quorum h□res fuerat ipse, in catalogo conscripsit fratrum pro agenda illius commemoratione.

Obiit frater Embrico, eiusdem Herimanni pater, qui etiam tanta contulit □cclesi□ - ut significatum est post consecrationem cript□ - V idus iunii; Adeleida vero, uxor eiusdem Embriconis et mater predicti Here-

aartsbisschop van Keulen, een pas gesticht klooster, Dünnwald geheten,[148] was toevertrouwd, ging hij daar wonen, maar hij bleef daar alleen zonder dat de zaken zich gunstig ontwikkelden.

Tenslotte ging hij ook daar weg en is naar Denemarken gegaan; daar is hij opgenomen in het gevolg van een bisschop,[149] door wie hij naar Rome naar de paus is gezonden. Hij bracht voor hem het pallium en de waardigheid van aartsbisschop mee over het hele gebied dat tot dan in zijn geheel onderworpen was aan de kerk van Bremen, totdat Heriman het door zijn inspanning daarvan losmaakte.[150] Hij bracht toen ook een stukje van de titel van het kruis des Heren mee, hem geschonken door de pauselijke vrijgevigheid; het was gevonden toen hij daar verbleef. En ter herinnering aan zichzelf gaf hij het aan dit klooster met de belofte dat nog veel meer zou volgen. Na verloop van enige tijd stelde hij zich vervolgens ook onder het gezag van de koning aldaar, door wie hij kort daarna begiftigd werd met de bisschoppelijke waardigheid van de zetel die in de volksmond Schleswig heet.[151] Ondertussen was ook een landsman door de bevolking van die stad op dezelfde bisschopszetel gekozen. Maar hoewel Heriman terstond gewijd werd, met de steun van de koning, is ook de ander gewijd met de steun van verwanten en de burgers. Tenslotte heeft deze zich met hun steun meester gemaakt van de waardigheid en de zetel. Heriman, vervuld van groot verdriet, is kort daarop aldaar gestorven, als het ware door smart overmand.[152] Diens sterfdag heeft de overste van dit klooster in de lijst der broeders bijgeschreven om zijn gedachtenis steeds te vieren. Hij deed dit omdat de vader van Heriman, wiens erfgenaam hij was, zoveel aan dit klooster had geschonken.

De vader van deze Heriman, broeder Embrico, die zoveel aan het klooster heeft geschonken als is aangegeven na de wijding van de crypte,[153] stierf de 9de juni. Adeleida, de vrouw van deze Embrico en moeder van de voornoemde priester

148 Dünnwald bij Keulen (aan de overkant van de Rijn) was in 1117 tot parochie verheven; tegelijk stond de Keulse bisschop toe er een klooster van reguliere koorheren te vestigen. Niet bekend is wanneer een convent tot stand kwam. Vóór 1138 werd het een klooster der praemonstratensers (Gehle 1978, 14-41). Genoemde auteur heeft helaas geen serieuze aandacht besteed aan de rol van Heriman (blz. 24).

149 Heriman draagt in Skandinavische bronnen de naam Herman(nus). Op 29 nov. 1135 komt hij voor als ‘capellanus’ van Eskil, bisschop van Roskilde op Seeland (Series 1992, 110).

150 Het aartsbisdom Lund in Zuid-Zweden, met o.a. de bisdommen Roskilde en Schleswig, was sinds 1103/04 zelfstandig, maar werd door paus Innocentius II op 27 mei 1133 weer onder de metropolitaan van Hamburg/Bremen gesteld. Heriman, in 1138 naar Rome gezonden, wist dit ongedaan te maken. Eskil van Roskilde werd in augustus 1138 aartsbisschop van Lund (Series 1992, 109 noot 156, 110).

151 Koning Erik III (1137-1146). Tussen 8 aug. 1138 en 8 aug. 1139 benoemde hij Heriman tot bisschop van Schleswig. Daar was echter midden 1137 een zekere Occo door de burgers van Schleswig tot bisschop gekozen en door de aartsbisschop van Hamburg/Bremen gewijd (Series 1992, 111).

152 Occo behield inderdaad de bisschopszetel, In tegenstelling tot de mededeling van de annalist overleed Heriman echter niet kort daarop. Hij wordt in 1145 nog genoemd als bisschop van Schleswig, hoewel hij de zetel nooit in bezit heeft gehad. De koning wees hem in 1145 omvangrijke goederen toe ter compensatie van de gederfde inkomsten (Series 1992, 111). S.P. Ernst verzamelde reeds veel gegevens over Heriman (1838, 354-365).

153 Niet correct; het is meegedeeld vóór het verhaal van de wijding der crypte (zie blz. 85 en 87).

manni sacerdotis, obiit II kalendas decembris. Obiit et Herimannus, utriusque illorum filius, XVII kalendas februarii. Obiit etiam Margareta, illorum filia et soror Heremanni, V idus eiusdem februarii.

Intronizatus autem loco Fridericus, □cclesi□ prepositus, primo se mitem ostendit et humilem, postmodum vero austerum et importabilem; sed necesse fuit □cclesi□ mores illius sufferre et insolenti□ consuetudinem, quia elegit sibi illum in pr□ceptorem.

Eodem anno factum est bellum aput Sanctum Trudonem inter Alexandrum, Leodiensem episcopum, et Godefridum Lovaniensem, ducem iam depositum; ubi perpetrata est maxima occisio conpugnantium sed maior valde Brabantinorum[93], unde optinuit Alexander victori□ triumphum.

1130

Anno Dominic□ incarnationis MCXXX^{o} accepta oportunitate vicissitudinis su□ Fridericus, huius □cclesi□ prepositus, exaltavit sacrarium et obduxit virtigine lapidum, sicut a fundo constat informatum, voluntatem habens construendi monasterium dum facultatis mereretur successum, sine qua nullum opus sit perfectum. Nichil enim adhuc constructum erat de monasterio sed tantummodo exaltatus a solo pro altitudine hominis statur□ fuit murus; unde in cripta ad psallendum confluxit conventus, ubi etiam ad audiendum convenit laicalis populus. Nam recedente hinc fundatore huius □cclesi□ respersus est locus tanta infelicitate, ut hactenus non sit exaltatus ulla templi constructione.

His diebus dedit □cclesi□ mansum terr□ et dimidium Reinwidis[94], matrona nobilis de Ruregemunde, facta altari - ut mos est - traditione et ingressa locum suscipiens habitum inclusa est iuxta sanctuarium, in dextro sanctuarii latere versus meridianum. Sed quia femina non potest sola sine feminis habitare, necesse duxit sibi feminas ministrare; unde sunt exort□ fratribus creberrim□ conturbationes et molesti□. Qua ex re defuncta Reinwide non permissa est ibi amplius includi aliqua vel habitare. Terra h□c sita est aput Holtzheim iuxta Mersene et solvit undecim solidos puplic□ istius monet□. Obiit soror Reinwidis IIII idus martii mensis. Eodem anno obiit Honorius papa, cui successit Innocentius.

93 *Sic codex. Boeren-Panhuysen* Brabantinorem.

94 *Boeren-Panhuysen* Reinuudis. *Door auteurs genormaliseerd tot* Reinwidis.

Heriman, stierf de 30ste november. En Heriman, hun beider zoon, stierf de 16de januari[154]. Margareta, hun dochter en zuster van Heriman, stierf de 9de februari.

Toen Frederik als proost van het klooster hier ingehuldigd was, toonde hij zich aanvankelijk zachtaardig en bescheiden, later streng en onuitstaanbaar; het klooster moest zijn karakter en zijn onbeschaamd gedrag dulden, omdat de gemeenschap hem als haar meester gekozen had.

In hetzelfde jaar is er slag geleverd bij Sint-Truiden tussen Alexander, de bisschop van Luik, en Godfried van Leuven, die als hertog reeds was afgezet.[155] Zeer velen van de strijdenden zijn daar gesneuveld; het grootste deel van hen waren echter Brabanders, zodat Alexander de overwinning behaalde.

1130

In het jaar van de menswording des Heren 1130 heeft Frederik, de proost van dit klooster door de mogelijkheid die het ambt hem nu bood, het priesterkoor opgetrokken en van een stenen gewelf voorzien, zoals het van de fundamenten af ontworpen was, naar vaststaat. Hij had de bedoeling, de kloosterkerk af te bouwen, wanneer de middelen voorhanden waren, zonder welke immers geen enkel werk voltooid wordt. Tot dan toe was er immers nog niets van de kloosterkerk gebouwd, er was slechts een manshoge muur opgetrokken. Daarom kwam het convent in de crypte bij elkaar om de psalmen te zingen, waar ook het lekenvolk bijeenkwam om ernaar te luisteren. Want toen de stichter van dit klooster van hier is weggegaan, is het klooster door zo'n rampspoed getroffen, dat het tot dit tijdstip niet hoger oprees door de opbouw van enig deel van het heiligdom.

In die dagen gaf Reinwidis, een adellijke dame uit Roermond, anderhalve hove land aan het klooster, waarbij de overdracht aan het altaar op de gebruikelijke manier geschiedde. En zij kwam naar deze plek, nam het habijt aan en is ingesloten naast het koor, aan de rechterkant daarvan naar het zuiden toe. Maar omdat een vrouw alléén niet zonder vrouwen kan leven, vond zij het noodzakelijk dat vrouwen haar bedienden. Daaruit ontstond bij de broeders herhaaldelijk beroering en ergernis. Daarom is het na het overlijden van Reinwidis geen vrouw meer toegestaan zich hier te laten opsluiten of er te wonen. Genoemd land ligt in Houthem bij Meerssen en betaalt [als cijns] elf schellingen in de muntsoort die daar gangbaar is. Zuster Reinwidis stierf op 12 maart. In hetzelfde jaar stierf paus Honorius, die opgevolgd werd door Innocentius.[156]

154 Ook het necrologium van de kathedraal van Lund, waar Heriman kanunnik was geworden, vermeldt deze sterfdag. Hij overleed er vóór of in 1151 en werd begraven in de crypte van de kathedraal, waar zijn grafzerk nog aanwezig is (Series 1992, 111 en noot 182).

155 De veldslag had plaats op 7 augustus 1129.

156 Honorius II overleed 13 februari, Innocentius II werd op 14 februari gekozen.

1131

Anno Dominic□ incarnationis MCXXXI^{o} celebravit Innocentius sinodum Remis congregata illuc magna multitudine episcoporum clerique et principum terr□ totius Europ□, ubi verbis inh□rens episcoporum urbis Rom□ pr□cepit et scripsit et in conventu illo promulgavit etiam a se percussos anathemate contaxatores □cclesiastic□ dignitatis et non audiendam esse missam sacerdotis, uxorem publice habentis, et alia multa qu□ observantiam docent et regulam nostr□ salutis.

Eodem anno venit Leodium et ibi parem priori celebravit sinodum congregata etiam illuc magna multitudine episcoporum clerique et principum terr□ totius Europ□, ubi eadem quoque promulgavit et scripsit qu□ in Remensi sinodo promulgata instituit. Unde plebs terr□ audita eius exhortatione de vita clericorum et castitate noluerunt deinceps missas sacerdotum audire, quos □cclesiam aut precio comparasse aut uxorem noverunt habere, donec hinc anno Dominic□ incarnationis MCXLVIII^{o} Eugenius, urbis Rom□ episcopus, Treveris pariter et Remis sinodos celebravit et sacerdotes conducticios a pastoribus constitutos non annales sed stabilitos comprobavit et quod supportari possent iudicavit.

Eodem anno construxit Fridericus, huius □cclesi□ prepositus, molendinum quod superius Eigelsowen super Anstelam est constitutum. Obiit Fridericus, Coloniensis □cclesi□ archiepiscopus, VIII kalendas novembris, cui successit Bruno vir rethoricus.

1131

In het jaar van de menswording des Heren 1131 hield Innocentius een synode te Reims, waar een groot aantal bisschoppen, geestelijken en vorsten uit geheel Europa bij elkaar kwamen, waar hij - aansluitend bij de uitspraken van de bisschoppen van Rome - voorschreef, liet optekenen en in die vergadering plechtig afkondigde, dat ook door hem geëxcommuniceerd waren diegenen die een prijs voor kerkelijke waardigheden vaststelden, en dat men geen mis mocht horen bij een priester die openlijk met een vrouw samenwoonde. Ook vele andere zaken die ons de juiste leefwijze en het richtsnoer naar ons heil leren, werden door hem afgekondigd.[157]

In hetzelfde jaar kwam hij naar Luik waar hij een soortgelijke synode hield[158], waar ook vele bisschoppen, geestelijken en vorsten uit geheel Europa bij elkaar kwamen. Ook daar kondigde hij af en liet hij optekenen, wat hij tijdens de synode van Reims had afgekondigd en bepaald. En toen het volk van de streek zijn aansporing had gehoord over de leefwijze der priesters en hun kuisheid, wilden zij daarna geen mis meer horen bij priesters van wie zij wisten dat die hun kerk met geld gekocht hadden of die een vrouw hadden.[159] [Dat hield stand] totdat in het jaar van de menswording des Heren 1148 Eugenius, bisschop van Rome, synodes hield te Trier en Reims, en goedkeurde dat huurpriesters door pastoors niet voor één jaar maar voor vast werden aangesteld, en van oordeel was dat aan hen een toelage kon worden toegekend.[160]

In hetzelfde jaar bouwde Frederik, proost van dit klooster, een molen boven Eygelshoven aan de Anstel. Frederik, de aartsbisschop van Keulen, stierf de 25ste oktober en hij werd opgevolgd door Bruno, een gestudeerd man.[161]

157 De synode of het concilie te Reims vond pas plaats in de maand oktober; er werd een groot aantal canones vastgesteld (Mansi 453-472); in canon 1 werden niet alleen de kopers en verkopers van kerkelijke ambten veroordeeld, maar ook de bemiddelaars daarbij. De annalist vat de drie categorieën samen in het woord ‘contaxatores’.

158 De paus verbleef reeds in maart/april te Luik, waar eind maart de synode werd gehouden. De teksten van de bepalingen zijn niet overgeleverd (Mansi 473-478). Hefele (692) en Grauwen (1978, 427) noemen de bepaling over het kopen van een ambt niet.

159 De Moreau 1945, 34.

160 De synode te Trier (begin 1148) hield zich voornamelijk bezig met moeilijkheden omtrent Hildegard van Bingen (Mansi 737-738; Hefele 821, 822); en wat op de synode te Reims (maart 1148) in canon 10 bepaald werd, is het tegenovergestelde van wat de annalist betoogt. Kerken mochten juist niet aan gehuurde priesters (presbyteri conductitii) worden toevertrouwd; iedere kerk moest een eigen priester hebben, die uit de goederen van de kerk een passend inkomen moest ontvangen (Mansi 711-736; Hefele 823-826). Hetzelfde was in 1131 te Reims bepaald in canon 11.

161 Bruno II (1131-1137). Hij had in Frankrijk tweemaal letteren gestudeerd (Series 1982, 31 en 32).

1132

Anno Dominic□ incarnationis MCXXXII^{o} profectus est Romam Lotharius, rex Theutonicorum, et ibidem est ab apostolico in imperatorem consecratus. Huic ergo expeditioni regis Lotharii ingessit se Fridericus, huius □cclesi□ prepositus, inconsultis inde fratribus, quasi ipse regi ex debito obsequi vel quilibet deberet pr□latus.

Eodem anno consecrata est cappella ab Alexandro, Leodiensis □cclesi□ episcopo, quinto presulatus eius anno in honore sancti Iohannis Baptist□ II kalendas iunii, Friderico adhuc existente in comitatu imperatoris Lotharii. Unde regressum convenerunt fratres non debuisse eum[95] regia proficisci expeditione nec tantum iter sine consilio fratrum adisse, dum interim religio periret et stipendiorum usus deficeret. Et hoc[96] maxime ideo fecerunt quia secularis videbatur moribus et levis ei erat cura de fratribus et quia assidue egredi et hoc sine auctoritate claustrali fuit solitus. Qua ex ammonitione c□pit inter eos paulatim crescere tanta discordia, ut amodo non esset eis cor unum et eadem anima.

Tunc emit Fridericus a Steinfeldensi □cclesia quoddam predium aput Plangis situm, solvens solidos quinque, quod precium emptionis dedit □cclesi□ Richesca imperatrix; unde conventus iste debet iure illius diem anniversarium commemorare. VIII kalendas decembris obiit Richeza regina.

His diebus habitavit aput Byrnen vir dives et ingenuus nomine Pholcoldus, cuius propria erat ipsa munitio, cui etiam duo cognati erant in hac □cclesia presbiteri. Qui cum non haberet prolem cui dimitteret h□reditatem, accepit consilium mutationis a Friderico rectore huius □cclesi□, ut positis illic fratribus cum priore locum initiaret illum Dei servitio et assisteret consolatione, donec in abbatiam cresceret novella plantatio et sic locus uterque, id est Rothensis et ille, unum essent in Domino. Quo fratribus statim missis missi sunt et illius cognati, duo huius □cclesi□ presbiteri, locum illum initiare servitio Dei. Ubi dum ad mensam simul discumberent et in verba proffluerent, subiecit unus ex his duobus presbiteris non posse ullum, qui nesciret simbolum verbotenus, salvari; cui prior: si quis pure in Deum credit et si verba simboli nescit, non debet condempnari. Et utroque suam sententiam affirmante orta est

95 *Sic codex. Boeren-Panhuysen* cum.
96 *Sic codex. Boeren-Panhuysen* hox.

1132

In het jaar van de menswording des Heren 1132 is Lotharius, de koning der Duitsers, naar Rome vertrokken en daar door de paus tot keizer gekroond.[162] Bij de expeditie van koning Lotharius voegde zich Frederik, de proost van dit klooster, zonder zijn medebroeders daarover te raadplegen, alsof hij de koning vanwege een [persoonlijke] verplichting behoorde te volgen ofwel omdat iedere prelaat dat behoorde te doen.

In hetzelfde jaar is op 31 mei de kapel ter ere van Johannes de Doper[163] gewijd door Alexander, bisschop van Luik, in het vijfde jaar van zijn regering, terwijl Frederik nog in het gevolg van keizer Lotharius vertoefde. Toen hij teruggekeerd was, wierpen de broeders hem voor de voeten dat hij niet met de expeditie van de koning had mogen vertrekken en niet zo'n verre reis had mogen maken zonder er met zijn medebroeders over te spreken, daar het kloosterleven ondertussen daaronder leed en zij steeds minder nut van de inkomsten hadden. Zij deden dit vooral omdat hij werelds scheen te leven en aan de leiding over de broeders niet zwaar tilde en hij gewoon was voortdurend weg te gaan zonder toestemming van de kloostergemeenschap. Door deze kritiek groeide er langzamerhand zo'n grote verwijdering tussen hen dat zij niet langer meer één van hart en één van geest waren.

Toendertijd kocht Frederik van het klooster in Steinfeld een domein, gelegen te 'Plangis', dat vijf schellingen [cijns] betaalt. Keizerin Richeza schonk de koopsom aan het klooster; daarom moet dit convent terecht haar sterfdag gedenken. Koningin Richeza stierf de 24ste november.

In die tijd woonde te Berne een rijk en vrijgeboren man, Folkold, aan wie de burcht aldaar toebehoorde; twee verwanten van hem waren priester in dit klooster. Aangezien hij geen kinderen had, aan wie hij zijn bezittingen zou nalaten, nam hij het plan van Frederik, de leider van dit klooster, over om een andere bestemming aan zijn burcht te geven. Die verandering hield in dat hij die plek, nadat er broeders met een prior waren geplaatst, zou bestemmen voor de dienst van God en deze zou bijstaan met zijn steun, totdat de nieuwe stichting zou uitgroeien tot een abdij en zo beide plaatsen, Rode en de andere plek, één in de Heer zouden zijn. En toen terstond broeders daarheen gezonden werden, zijn ook zijn verwanten, die twee priesters van dit klooster, meegezonden om de plek te wijden aan de dienst van God. Toen zij daar eens aan het eten waren en met elkaar converseerden, wierp een van die twee priesters op, dat iemand die de geloofsbelijdenis niet letterlijk kende, niet gered kon worden. De prior antwoordde hem: 'Als iemand zuiver in God gelooft, ook al kent hij de woorden van de geloofsbelijdenis niet, dan kan die niet verdoemd worden'. En omdat beiden aan hun opvatting vasthielden, is er zo'n heftige woordenwisseling tussen hen ontstaan

162 Lotharius III werd 4 juni 1133 gekroond.

163 Vermoedelijk de kapel van het ziekenverblijf. In 1194 werd namelijk de 'capella infirmorum' gewijd ter ere van Sint Servaas, hoewel het altaar een relikwie van Sint Jan Baptist bevatte, zoals uitdrukkelijk wordt vermeld (Franquinet blz. 94).

inter eos tanta verborum disceptatio, ut prior recederet loco et fratres remanerent sine prioris suffragio, donec descendit illuc Fridericus quasi illis consulturus et, ad episcopum producens electum ex eis unum quasi ad promovendum, suscepit ipse locum sine consilio tamen et assensu possessoris et fratrum. Unde contigit eum nec hic nec ibi acceptum fuisse nec gratum.

1133

Anno Dominic□ incarnationis MCXXXIII^{o} fact□ sunt tenebr□ obscurato iam sole in toto orbe circa meridiem quasi integra diei hora, luna existente XVII^{a}, IIII nonas augusti. Nam tunc velut in nocte apparuerunt stell□ et volucres c□li avolavere et terra maduit rore concussique homines ingenti pavore opinati sunt ultimum diem accidisse. Nec ergo tenebr□ ist□ casu accidisse neque solaris estimand□ sunt eclipsis fuisse, cum eclipsis - ut dicunt - solaris circa tricesimam lun□ □tatem, quando luna ad eandem qua sol vehitur lineam venerit et se illi nubiloso corpore suo obiecerit, soleat evenire. Hac enim die magnus - ut ferebatur - conflictus inter Thurcos et Ierosolimitanos est factus a mane diei utrisque usque meridiem conpugnantibus et tunc convictus cessit et perisset penitus - ut dixerunt - noster exercitus, nisi quod predictis incidentibus tenebris suos liberavit Dominus Deus.

Embrico de Phischle, qui fuit ministerialis Theodrici comitis de Hara, dedit □cclesi□ vineam quamvis modicam, qu□ aput Bodenthorph est sita; ipse vero obiit VIIII kalendas maii.

dat de prior de plek verliet en de broeders daar zonder de steun van een prior achterbleven, totdat Frederik erheen ging, zogenaamd om met hen te overleggen. Terwijl hij een gekozene uit hun midden naar de bisschop[164] begeleidde om hem te laten benoemen, aanvaardde hij zelf [de leiding over] die plek, evenwel zonder overleg en zonder instemming van de bezitter en de broeders. Daardoor kwam het dat hij zowel hier als ook ginds niet geaccepteerd en welgevallig was.

1133

In het jaar van de menswording des Heren 1133 is er duisternis gevallen over de gehele wereld, doordat de zon omstreeks het middaguur werd verduisterd, ongeveer een vol uur van de dag. Dat gebeurde op 2 augustus, de zeventiende dag van de maanmaand.[165] Want er verschenen toen sterren, alsof het nacht was, en de vogels van de hemel vlogen weg en de aarde werd nat van de dauw; de mensen, bevangen door grote vrees, meenden dat de laatste dag was aangebroken. Men moet echter niet denken dat deze duisternis bij toeval is ontstaan of het gevolg was van een zonsverduistering, omdat een zonsverduistering - naar men zegt - omstreeks de dertigste dag van een maanmaand pleegt op te treden, wanneer de maan op dezelfde lijn is terechtgekomen waarop de zon zich voortbeweegt, en zich met zijn nevelachtig lichaam voor haar heeft geplaatst.[166] Op die dag immers heeft er - naar men zei - een geweldige strijd gewoed tussen de Turken en de inwoners van Jerusalem, waarbij beide partijen van 's morgens vroeg tot in de middag streden. Ons leger week - overwonnen - terug en het zou volledig omgekomen zijn, naar men zei, als God de Heer de Zijnen niet ontzet had door de voornoemde invallende duisternis.[167]

Embrico van Vischel, die ministeriaal was van graaf Diederik van Are, gaf aan het klooster een wijngaard te Bodendorf, hoewel een kleine. Hij stierf de 23ste april.

164 Bisschop Andreas van Utrecht (1128-1139) (Series 1982, 196 en 197). Het gebied van Berne behoorde tot het bisdom Utrecht.

165 Die dag had inderdaad een zonsverduistering plaats; ze is ook in de kronieken van Aken en Salzburg opgetekend. De centraliteitslijn liep van Zuid-Turkije naar Midden-Engeland; de verduistering was totaal te Aken, Kerkrade en Salzburg; te Jerusalem voor 97/98%. De totaliteit werd te Kerkrade bereikt rond 13.00 uur. - Op 2 augustus 1133 was het wel nieuwe maan en niet de 17de dag erna, zoals de annalist aangeeft. Zie Mucke 415 en 814. (Dank aan Drs. P. Nieskens.)

166 Dit is de klassieke theorie van de zonsverduistering, die helder is uiteengezet door de Griekse astronoom Geminus (1ste eeuw v. Chr.), zie Aujac 62-63. (Dank aan Drs. P. Nieskens.) Ook de annalist van Egmond ziet deze zonsverduistering als een buitennatuurlijke, maar geeft er geen verklaring voor. Volgens hem was het de achtste dag na nieuwe maan (Annales Egmundenses 148 en 149; Mostert 77 en 78).

167 Hierover is in betreffende literatuur niets vermeld (Grousset, Richard, Setton).

1134

Anno Dominic□ incarnationis MCXXXIIII^{o} manifestata est inter Fridericum et fratres illa incurabilis discordia adh□rentibus illi adhuc quibusdam quasi ex pietate paterna, cum non estimarent eum avelli posse ab □cclesia. Et cum inter se non possent convenire facta illi appellatione presentaverunt se episcopo cum questionibus gravis querimoni□ sed ipse nichil videbatur inde curare.

Eodem anno habita est regia Aquisgrani curia, cui presedit Lotharius imperator. Ad hanc curiam confluxerunt omnes fere episcopi Germani□ et principes terrarum circumquaque et venit Gerardus, Roman□ cardinalis □cclesi□, qui postea nuncupatus est Lucius, dum constitueretur apostolicus Rom□. Venitque[97] Alexander, cuius erat dissensionem hanc diiudicare. Venerunt ergo ad eum fratres iterum de Friderico conquerentes sed ipse simulata infirmitate destinavit eos ad cardinalem Gerardum consistere ad illius iudicium. Qui auditis istorum querimoniis et illius responsis, cum solus excusari non posset a tot elogiis et seniores Leodiensis □cclesi□ assisterent istis, dato illi consilio absolvit eum a loco, non tamen depositum iudiciali obsistentium testimonio.

Tunc pulsatus est idem Fridericus coram imperatore et episcopo Traiectensis □cclesi□ a Pholcoldo de Birnensi c□nobio, quod promisso sibi prelato et non exhibito locum fraudulenter suscepisset ab episcopo nec divino provideret ministerio et sibi et loco pro gravi esset impedimento. Unde cum clerum non haberet, quem illuc destinaret et qui remansit ad se non pertineret, resignavit episcopo locum et sic infatuatum est eius consilium. Cui post modicum datus est ab imperatore locus, Hoste nuncupatus, inter Maguntiam et Spehtheshart situs, ubi, dum disceptaret cum ministerialibus, naso est mutilatus et sic recedens aput Winkele defunctus est et sepultus.

Absoluto autem illo - ut dictum est - a loco commonuit cardinalis fratres sibi adhuc assistentes Bornonem, huius aliquando pr□latum □cclesi□, iterum sibi in prelatum assumere, quia inconsiderate a loco recesserit

97 *Sic codex. Boeren-Panhuysen* venit quoque.

1134

In het jaar van de menswording des Heren 1134 is de onoverbrugbare tweedracht tussen Frederik en de broeders aan het daglicht getreden, waarbij sommige broeders nog zijn partij kozen als het ware uit piëteit voor hun vader, omdat zij van mening waren dat hij niet uit het klooster verwijderd kon worden. En omdat zij het onderling niet eens konden worden, gingen zij in beroep tegen hem en verschenen voor de bisschop[168] met hun ernstige grieven, maar deze scheen er ook geen oplossing voor te hebben.

In hetzelfde jaar is te Aken een hofdag gehouden, voorgezeten door keizer Lotharius.[169] Op deze hofdag kwamen bijna alle bisschoppen van Duitsland en vorsten uit het hele Rijk te zamen. Ook kwam er Gerard, kardinaal van de Roomse Kerk, die later Lucius genoemd werd, toen hij tot paus van Rome werd gekozen.[170] Daar kwam ook Alexander, wiens taak het was dit geschil te beslechten. Dus kwamen de broeders voor de tweede keer bij hem met hun klachten over Frederik, maar hij deed alsof hij ziek was en stuurde hen naar kardinaal Gerard om diens oordeel te vragen. Deze hoorde hun klachten aan en Frederiks antwoorden, maar omdat een man alleen zich niet kon vrijpleiten van zoveel beschuldigingen en omdat de ouderen van de kerk van Luik aan de kant van de broeders stonden, sprak hij een oordeel uit en onthief hem van de leiding over het klooster. Overigens werd Frederik niet afgezet op grond van een getuigenis dat door zijn tegenstanders voor een rechtbank was afgelegd.

Toen is tegen dezelfde Frederik ten overstaan van de keizer en de bisschop van Utrecht door Folkold een aanklacht ingediend aangaande de gemeenschap van Berne, dat Frederik hem wel een overste had beloofd maar hem die niet had gegeven, dat hij [de leiding over] het klooster op bedrieglijke wijze van de bisschop had ontvangen, dat hij niet zorgde voor de goddelijke eredienst, en hem en het klooster grote last bezorgde.[171] En omdat Frederik geen geestelijken had om daar te plaatsen en hij over de geestelijken die gebleven waren geen zeggenschap had, gaf hij het klooster aan de bisschop terug en zo is zijn plan verijdeld. En niet veel later is hem door de keizer een plaats ‘Hoste’ genaamd, gelegen tussen Mainz en de Spessart, toegewezen, waar hij in een gevecht met ministerialen aan de neus is gewond; toen is hij vandaar weggegaan en in ‘Winkele’ gestorven en begraven.[172]

Toen Frederik dan, zoals gezegd, ontheven was van de leiding over het klooster, spoorde de kardinaal de broeders die nog bij hem waren aan, om Borno, de vroegere

168 Bedoeld is bisschop Alexander van Luik.

169 De keizer vierde het feest van Driekoningen te Aken en hield aansluitend een hofdag (Bernhardi 1879, 524).

170 Kardinaal Gerardus Caccianemici, die onder paus Innocentius II vaker als legaat voor het Duitse Rijk optrad. Op 12 maart 1144 tot paus gekozen (LThK 6, 1176; DThC 9, 1057 en 1058).

171 Volgens de kroniek van Berne werd hem verweten weelderig te leven en Christus' armoede niet te willen navolgen (Van Rij 127).

172 Voor de persoon van proost Frederik zie Deutz 1994.

et stulte et consequenter eiusdem □cclesi□ adhuc obligatus sit dispensatione. Qui libentissime inita illius commonitione excepta tantum hac conditione, ut ipse nunquam consuetudines mutaret □cclesi□, cuius rei voto sibi non concesso presumpsisset recedere, assumpserunt sibi iterum Bornonem communi electione in prelatum et rectorem salutis et anim□.

His diebus habitavit Borno aput Loncho missus illuc ex Sprenkerbacensi c□nobio. Adhuc subiecta erat capella h□c Sprencherbacensi □cclesi□, unde ex prelati illius pr□cepto pr□erat ibi prioris tantum nomine. Revocatus igitur Borno in locum hunc, ex quo iam anno hinc retro recesserat octavo, et insignitus est dignitate - ut mos tradit - ab episcopo et in abbatem consecratus est hoc eodem regressionis eius anno. Borno iste ex partibus Burgundi□ erat natus et in Sprenkerbacensi c□nobio conversus et inde Lunnecho in priorem destinatus, unde modo huc in pr□latum est assumptus.

1135

Anno Dominic□ incarnationis MCXXXV^{o} deprehensi sunt heretici Leodii sub specie religionis catholic□ et habitu spiritualis vit□, qui legitimum negabant conubium et communia debere astruebant esse consortia feminarum et baptismo contradicebant parvulorum et affirmabant orationes vivorum nichil animabus conferre defunctorum. Qui errorem cum non possent negare, voluit eos populus lapidare; unde tanto percussi timore elapsi sunt sub nocturna caligine sed in vinculis tribus eorum detentis unus combustus est igne, reliqui duo reddiderunt se □cclesi□ cum fidei professione.

Rudolphus de Evescenrothe, vir nobilis, dedit □cclesi□ novem iugera terr□, qu□ sita sunt aput Evescenrothe non longe a vallata domo illa sub occidente in quadam valle et solvit duodecim denarios puplic□ istius monet□. Ipse vero obiit nonas iunii et hoc in loco commendatus est sepultur□.

Eodem anno pulsatus Alexander episcopus a quibusdam maioris □cclesi□ fratribus quod simoniace et voto pecuni□ distribueret dignitates □cclesi□ et facta ei appellatione maioris audienti□ compulsus est Romam iter arripere, sed cum in medio itinere inciperet □grotare, delegavit

overste van het klooster, weer als zodanig te aanvaarden, omdat hij op ondoordachte en dwaze manier was weggegaan en bijgevolg nog gebonden was aan het bestuur over het klooster. Zij gaven graag gevolg aan deze aanbeveling, maar op voorwaarde dat Borno de gewoonten van het klooster nooit zou veranderen; toen hem dat niet werd toegestaan, had hij zich immers vermeten weg te gaan. Met algemene stemmen namen zij nu Borno voor de tweede keer als hun overste en leider van hun zieleheil aan.

In die dagen woonde Borno in Lonnig,[173] daarheen gezonden vanuit het klooster Springiersbach. Tot dan toe was de kapel aldaar ondergeschikt aan het klooster Springiersbach; op bevel van zijn overste stond hij aan het hoofd ervan, met slechts de titel prior. Borno werd dus hierheen teruggeroepen, vanwaar hij acht jaar geleden was weggegaan, en hij is, zoals het gebruik het wil, door de bisschop met het hoge ambt bekleed en in het jaar van zijn terugkeer tot abt gewijd. Borno was in Bourgondië geboren en in het klooster Springiersbach ingetreden en vervolgens aangewezen tot prior in Lonnig. Vandaar is hij nu hier als overste aanvaard.

1135

In het jaar van de menswording des Heren 1135 zijn te Luik ketters ontdekt die onder het mom van de katholieke godsdienst en de dekmantel van geestelijk leven, het wettige huwelijk afwezen en beweerden dat samenleving met vrouwen gemeenschappelijk moest zijn; ook wezen zij de doop van kleine kinderen af en beweerden dat de gebeden der levenden de zielen der gestorvenen geen baat brachten.[174] En toen zij hun dwaling niet konden ontkennen, wilde het volk hen stenigen; daardoor hevig geschrokken, zijn ze in het nachtelijk duister ontkomen, maar drie van hen zijn in de boeien geslagen, van wie een door het vuur is verbrand en de andere twee tot de kerk zijn teruggekeerd met het afleggen van de geloofsbelijdenis.

Rudolf van Hetzenrath, een man van adel, gaf aan het klooster negen morgen land die in Hetzenrath liggen, niet ver van zijn huis dat door een wal omgeven is, en wel ten westen daarvan in een dal.[175] Het land betaalt [als cijns] twaalf penningen in de muntsoort die daar gangbaar is. Hij stierf de 7de juni en is hier begraven.

In hetzelfde jaar is bisschop Alexander door enige broeders van de kathedrale kerk ervan beschuldigd dat hij ambten van de kerk op simonistische manier en voor geld verdeelde, en toen zij tegen hem in beroep waren gegaan bij de hogere rechter, is hij gedwongen naar Rome te reizen. Maar toen hij halverwege de reis ziek werd, zond

173 Lonnig was een klooster van reguliere kanunniken, van de ordo novus, afhankelijk van Springiersbach. Evenals te Kloosterrade was er ook een convent van vrouwen. In 1136 werd Lonnig tot zelfstandige abdij verheven (Pauly 1961, 249 en 250; 1968, 149).

174 Het is een van de vroege uitingen van de ketterij der Katharen (Moreau 1945, 594 en 595).

175 De identificatie met Etzenrade bij Schinveld is onwaarschijnlijk; de abdij heeft er geen land in bezit gehad, terwijl ze in Hetzenrath bij Doveren een omvangrijk domein heeft verworven, vgl. Paquay nr. 29 (1 maart 1517) en de valse oorkonde van 28 juli 1148 (Paquay nr. 1).

apostolico nuntios se excusare, qui constricti ab illo si vere □grotaret iurare non sunt ausi hoc sacramento affirmare. Unde apostolicus magna motus indignatione illum ad se - ut preceperat - non venisse quasi se simulata subtraxisset infirmitate, data illis verbi significatione absolvit eum ab episcopali dignitate. Qui statim regressus et in compendio vita privatus in Monte Puplico est sepultus; cui successit Albero, huius nominis secundus. II nonas iulii obiit Alexander episcopus.

1136

Anno Dominic□ incarnationis MCXXXVI^{o} construxit Borno dormitorium hoc lapideum terra tantum, cum calcem non haberet, cementatum exquisita magno labore materia lignorum. Adhuc enim pausavit conventus in domo lignea aliunde huc transposita, ex quo consumpsit totum locum lambens flamma, ubi etiam pulcherrima perierunt ex lignis claustri edificia.

His diebus dedit □cclesi□ mansum terr□ Gozwinus, Harberti Traiectensis episcopi filius, cum ille adhuc sacerdotio non esset sublimatus, et ingressus claustrum positus est ad clericatum sub regulari iam professione educatus. Mansus iste situs est inter Leccam fluvium et Traiectum, a civitate contra affricum aput villam, cui Salcwich est vocabulum.

Tunc plantata est vinea aput Arwilre, qu□ nuncupatur Hechenbrucha, □cclesi□ huic in clivo cuiusdam montis, ubi locus villanis erat communis; unde illis pro ea solvit h□c □cclesia decem et octo denarios Rigemacensis monet□, quos postmodum anno Dominic□ incarnationis MCXLVII^{o} dederunt ipsi villani □cclesi□ ibidem sit□, quam eodem quoque anno consecratam denuo constat fuisse et, sic libera est vinea huius □cclesi□, nisi quod cultores solent sibi vinum dimidiare.

Eodem anno desponsavit Adolphus, huius □cclesi□ advocatus, filiam nomine Mathildam Heinreco, Walrami ducis filio de Leimburch, tradito

hij boden naar de paus om zich te verontschuldigen. Toen deze echter door de paus verplicht werden te zweren dat hij werkelijk ziek was, durfden zij dit niet met een eed te bevestigen. Daarom was de paus zeer verontwaardigd dat hij niet gekomen was zoals hij hem bevolen had, en dat hij zich eraan onttrokken had door een ziekte te veinzen, zoals de paus dat tegenover de boden noemde, en hij ontnam hem het bisschopsambt. Alexander is meteen teruggegaan en kort daarna gestorven en in Publémont begraven. Albero, de tweede met die naam, volgde hem op. Bisschop Alexander stierf de 6de juli.[176]

1136

In het jaar van de menswording des Heren 1136 bouwde Borno de huidige stenen slaapzaal, slechts met leem gemetseld omdat hij geen kalk had. Het hout had hij met veel moeite bijeengebracht. Tot dan toe immers sliep het convent in een houten gebouw dat van elders hierheen was gebracht; men sliep er sinds de uitslaande brand de hele plek verteerd heeft, waarbij ook de zeer mooie houten kloostergebouwen zijn vernield.

In die dagen schonk Gozewijn, de zoon van Hartbert, bisschop van Utrecht, een hove land aan het klooster. Hij had die zoon gekregen toen hij nog niet tot priester was gewijd.[177] En nadat Gozewijn zijn intrede in het klooster had gedaan, werd hij bij de geestelijken geplaatst, daar hij de gelofte had afgelegd om regulier te zijn en daartoe reeds gevormd was. Deze hove ligt tussen de rivier de Lek en Utrecht, ten zuidwesten[178] van de stad in het dorp dat Schalkwijk heet.

Toen is voor dit klooster te Ahrweiler een wijngaard aangelegd, die ‘Hechenbrucha’ genoemd wordt, op de helling van een berg waar het land in gemeenschappelijk gebruik is van de dorpelingen. Daarom betaalde dit klooster hen daarvoor [jaarlijks] achttien penningen in Remagense munt, welke penningen de dorpelingen later in het jaar van de menswording des Heren 1147 geschonken hebben aan de kerk aldaar, die - naar vaststaat - ook in datzelfde jaar opnieuw is gewijd. Zo is de wijngaard vrij eigendom van dit klooster, zij het dat de wijnbouwers de helft van de wijn plegen te krijgen.

In hetzelfde jaar gaf Adolf, de voogd van dit klooster, zijn dochter Mathilde als vrouw aan Hendrik, de zoon van Walram, hertog van Limburg, waarbij hem als bruidsschat gegeven werden het vrij-eigengoed dat bestond uit deze parochie[179] en

176 Alexander werd afgezet op de synode van Pisa tussen 30 mei en 6 juni 1135, overleed 6 juli en werd begraven in de abdijkerk van St.-Gilles te Luik-Publémont. Albero werd tussen 30 mei en 5 november gekozen (Series 1982, 76 en 77).

177 Hartbert van Bierum was van 1139 tot 1150 bisschop van Utrecht (Series 1982, 197 en 198).

178 In feite zzo van Utrecht.

179 De parochie Kerkrade, die toen samenviel met het land van Rode en zich uitstrekte tot aan de Worm, zodat kasteel Rode en het omliggend gebied eronder vielen.

ei dotis iure istius parrochi□ et quod habuit Haspani□ allodio et magno a presule Coloniensis □cclesi□ benificio. Cui etiam concessit advocatiam huius □cclesi□ cum allodio circumiacente, eodem videlicet tenore quo prescriptus est pater eius eam instituisse. Factus est igitur Heinricus allodii huius possessor et □cclesi□ advocatus traditis sibi rebus ab Adolpho comite cum Mathilda sibi uxore.

Anno hoc habita est curia Coloni□ a Lothario imperatore confluentibus ad eum episcopis et principibus terr□; unde idem Heinricus, cum illuc profecturus expensis non esset stipatus, accepto argento a fratribus liberum remisit □cclesi□ mansum, qui infra Meinweitham est situs, quem huc etiam pecunia tunc sibi data tradiderat comes Adolphus anno Dominic□ incarnationis MCXXV^{o}, quamvis postmodum ab eo uxoris consilio □cclesi□ sit interdictus. Profectus est Romam Lotharius imperator.

Facta interim inquisitione locorum usquequaque Borno, si reperto huiusmodi loco posset sorores aput Rothe habitantes hinc transponere, optinuit hoc eodem anno a comite Adolpho de Saphemberch ut, vendicata valle qu□ nunc appellatur Sanct□ Mari□ a possessoribus quorum constat fuisse et conplanata torrentis profunditate, concederet ei monasterium illis in ipsa construere et non prohiberet eas ibidem cohabitare. Porro vallis h□c arta nimis erat et profunda; unde magna congerie lapidum et terr□ impleta est et complanata et, cum ab homine nunquam fuisset inhabitata, bestiis silvestribus pervia erat et latronibus usitata.

1137

Anno Dominic□ incarnationis MCXXXVII^{o} privatus est Borno vit□ suffragio, qui tertius fuit abbas huius □cclesi□, dignus pia in Domino recordatione. Erat enim simplex et religiosus, devotus in Domino et benivolus et in tantum usquequaque acceptus, ut etiam honoraretur a

het vrij-eigengoed dat hij in Haspengouw bezat, en een omvangrijk leen dat hij van het hoofd van de Keulse kerk in leen had.[180] En met het eromheen liggende vrij-eigengoed stond hij hem eveneens de voogdij over dit klooster af, en wel met dezelfde bepalingen waarmee zijn vader de voogdij had ingesteld, zoals in het voorafgaande beschreven is. Hendrik is dus bezitter van dit vrij-eigengoed geworden en voogd van het klooster, nadat dit alles hem door graaf Adolf overgedragen was, toen deze hem Mathilde tot vrouw gaf.[181]

In dit jaar is door keizer Lotharius in Keulen een hofdag gehouden,[182] waar bisschoppen en vorsten van het Rijk met hem samenkwamen. Toen diezelfde Hendrik daarheen wilde gaan maar hem de geldmiddelen daartoe ontbraken, heeft hij geld van de broeders aangenomen en de hove die binnen Meinweide ligt, vrij aan het klooster teruggegeven. Het betreft de hove die graaf Adolf in het jaar van de menswording des Heren 1125 aan het klooster had overgedragen nadat hem toen daarvoor geld gegeven was,[183] ofschoon het land later door hem - op instigatie van zijn vrouw - het klooster is ontnomen. Keizer Lotharius is naar Rome vertrokken.[184]

Borno onderzocht intussen overal terreinen om te zien of hij - wanneer hij een geschikt terrein gevonden had - de zusters die te Kerkrade woonden, van daar kon overplaatsen. In dit jaar kreeg hij van graaf Adolf van Saffenberg gedaan dat deze hem toestond in het dal dat nu Marienthal heet, een klooster voor de zusters te bouwen, nadat het van de rechtmatige eigenaars was aangekocht en het diepe beekdal was aangevuld, en dat de graaf hen niet zou verhinderen daar te wonen.[185] Overigens was dit dal erg smal en diep; daarom is het met een grote hoeveelheid stenen en grond opgevuld en geëgaliseerd. Omdat het door mensen nooit bewoond was, was het toegankelijk voor wilde dieren en werd het door struikrovers gebruikt.

1137

In het jaar van de menswording des Heren 1137 is Borno, de derde abt van dit klooster, overleden;[186] hij is een vrome nagedachtenis in de Heer waardig. Hij was een eenvoudig en vroom man, de Heer toegewijd en welwillend en overal zo geliefd dat

180 Waarschijnlijk omvangrijke rechten in de parochie Merkstein, op de oostelijke oever van de Worm (Corsten 1970).

181 Zijn vader Walram droeg hem het gebied van Afden en Ritzerfeld als huwelijksgift over (vgl. onder 1137). Hendrik was daarmee de eerste heer van het vergrote kerngebied van het Land van 's-Hertogenrade, zoals het later werd genoemd (Augustus 1970 en 1971; Corsten 1970).

182 Er is uit dat jaar alleen een hofdag te Aken bekend, gehouden in aansluiting op de viering van het paasfeest dat op 22 maart viel (Bernhardi 1879, 591).

183 Zie blz. 135, noot 130.

184 Lotharius vertrok in augustus vanuit Würzburg (Bernhardi 1879, 614).

185 Het was een zijdal van het Ahrdal, gevormd door een beekje dat toen Hubach heette. De grond werd geschonken door Rudolf 'de Turri' (vgl. Franquinet, nr. 3, 28 augustus 1140).

186 Hij overleed op 8 februari, zoals blijkt het brokstuk van een oude dodenkalender (Boeren 1942-1946, 227).

principibus. Borno primus hic lanea indutus est tunica pro consuetudine; unde modo quasi pro ordine solent eam omnes induere, qui hactenus lineis contenti camiseis fuere.

Expletis ergo exequiis et sepultura Bornonis electus est Iohannes in prelatum et rectorem animarum, antiquus □cclesi□ huius frater et discipulus, qui in universis probatus et fidelis est inventus; unde in electione eius tanta erat concordia ut ab omnibus nemo penitus dissensisse sit repertus. Iohannes iste Lovaniensis fuit natione, hac in □cclesia longo conversatus tempore, nunquam voluntate deficiens a religione, unde tandem regulari est insignitus benedictione. Presentatus[98] igitur episcopo suscepit curam ab illo sed non est consecratus abbatis officio, non quod dignitate esset indignus aut ministerio tantus non sufficeret sacerdos, cum adprime eruditus disciplinis fuisset litteralibus et religiosus valde et modestus et tanta castitatis diligentia fulcitus, ut verbum impudicum non sufferret illius auditus. Sed quidam eorum qui elegerant eum versa vice electionis su□, c□perunt ei, quasi non sufficeret, detrahere negantes ei - si ordinaretur - assistere, et sic debita fraudatus consecratione non est moleste compertus hoc tulisse ne gloriari velle videretur dignitate.

Comparata interim Iohannes valle, qu□ nunc appellatur Sanct□ Mari□, constituit operarios negotio insistere, qui magna congerie lapidum et terr□ impleta torrentis cavitate et conplanata paulatim superficie posuerunt fundamentum □cclesi□ et c□perunt □dificare et, transacto hinc anno et secundo celebrata est ibi missa in tertio, id est incarnationis Domini MCXXXVIII°. Tunc plantabant vineam in clivo montis occidui ab occidente septis inminenti ex iure civilitatis huius □cclesi□, quam ipsa ex curtis potestate aput Meinscozen quondam sit□ habet etiam in territorio illius parrochi□.

His diebus emit Iohannes septem iugera terr□ a quodam pictore Heriberto nomine, qu□ sita sunt ultra Crumbach a curte versus affricum, ubi termini de Ritherche et de Simplevei habent confinium, infra Ritherecensis parrochi□ terminum; unde duo iugera solvunt duos denarios Ritherecensi □cclesi□ et sic libera est terra c□nobii huius absque decimarum iure.

Hezelo de Rucelenfelt, qui ministerialis fuit Heinrici □cclesi□ huius advocati, cuius etiam propria erat terra aput Affethen et Rucelenfelt sita, dedit □cclesi□ sedecim iugera terr□ facta ab eodem Heinrico altari

98 *Correctie uit codex en Boeren-Panhuysen* presaentatus.

hij zelfs door vorsten werd geëerd. Borno ging hier als eerste gewoonlijk in een wollen onderkleed gekleed; vandaar dat nu allen die tot dan toe tevreden waren met linnen onderkleden, een wollen kleed dragen, alsof het voorgeschreven is.

Toen de uitvaartplechtigheden en de begrafenis van Borno voorbij waren, is Johannes tot overste en zielenleider gekozen. Hij was reeds lang broeder van dit klooster en was hier gevormd; in alles was hij beproefd en trouw bevonden. Daarom was er bij zijn verkiezing zo'n grote eendracht dat niemand met de anderen diepgaand van mening bleek te verschillen. Deze Johannes was Leuvenaar van geboorte; lang geleden was hij opgenomen in dit klooster, nooit week hij bewust af van de kloosterregel en daarom is hij tenslotte getekend met de zegeningen van het kloosterlijke leven. Aan de bisschop voorgedragen, ontving hij van deze de leiding maar hij is niet tot abt gewijd, niet omdat hij deze waardigheid onwaardig zou zijn of als eenvoudig priester onvoldoende kwaliteiten zou hebben voor het ambt. Hij was immers zeer onderlegd in de letteren en zeer vroom en bescheiden en zozeer vervuld met zorg voor de kuisheid, dat zijn oren geen onbeschaamd woord verdroegen. Maar sommigen van hen die hem gekozen hadden, keerden zich van hem af, toen zijn verkiezing voorbij was, alsof hij de kwaliteiten niet zou hebben; en zij weigerden mee te werken aan zijn wijding. Zo ontving hij de verschuldigde wijding niet, maar hij tilde er klaarblijkelijk niet zwaar aan, om niet de schijn te wekken zich op het hoge ambt te willen beroemen.

Nadat Johannes intussen het dal dat nu Marienthal genoemd wordt, verworven had, besloot hij arbeiders aan het werk te zetten. Deze vulden de bedding van de beek met een grote massa stenen en aarde en egaliseerden langzamerhand de oppervlakte. Vervolgens legden zij de fundamenten voor de kerk en begonnen te bouwen. En toen sindsdien een jaar en een tweede jaar voorbijgegaan waren, is in het derde jaar, dat wil zeggen in het jaar van de menswording des Heren 1138, daar de mis gevierd.[187] Toen legden zij een wijngaard aan op de helling van de westelijke berg, die in het westen grenst aan de omheinde terreinen. Zij konden dit doen op grond van de burenrechten die dit klooster te Mayschoss ook in het gebied van de parochie bezat, en die voortkwamen uit de rechten van de hoeve die daar eens lag.[188]

In die dagen kocht Johannes van een schilder Heribert zeven morgen land, die gelegen zijn aan de andere kant van Crombach ten zuidwesten van de hoeve, waar Richterich en Simpelveld aan elkaar grenzen; dit land ligt binnen het gebied van de parochie Richterich; daarom betalen twee morgen twee penningen aan de kerk van Richterich en verder is het land van dit klooster vrij, met uitzondering van het tiendrecht.

Hezelo van Ritzerfeld die ministeriaal was van Hendrik, de voogd van dit klooster, die onder meer het land te Afden en Ritzerfeld in eigendom bezat, schonk aan het klooster zestien morgen land, waarbij de overdracht aan het altaar geschiedde door

187 Eigenlijk in het jaar 1139.

188 De hoeve werd in 1140 overgedragen aan het convent der zusters in Marienthal (zie onder dat jaar). Toen de annalist tegen 1160 schreef, was de hoeve niet meer in bezit van de abdij.

traditione, et inita cum fratribus Hescelo pr□dictus professione insignitus est commanendi habitudine.

Eodem anno emit Iohannes mansum terr□ ab Hariberto pontifice Traiectensis □cclesi□, qui situs est aput Salcwich iuxta eum videlicet mansum, quem proximo hinc retro anno dedit etiam □cclesi□ Gozwinus, predicti Harberti filius, hic inter fratres consignatus et litterarum officio educatus.

Hoc eodem anno obiit Bruno, archiepiscopus Coloniensis, in expeditione Lotharii imperatoris, cui Hugo ibidem subrogatus ab Innocentio est consecratus sed vicesimo septimo die morte periit, cui Arnoldus quoque successit. Deinde Lotharius in confinio Alpium moritur et sic ad terram suam reportatur.

1138

Anno Dominic□ incarnationis MCXXXVIII^{o} accepta oportunitate vicis su□ Iohannes exaltavit murum ex utraque parte absidum, obducens superius materia lapidum conplexuras trium fornicium. Adhuc enim psallebat conventus in sacrario ex quo illud edificatum est a Friderico.

His diebus dedit □cclesi□ novem iugera terr□ Godescalcus aput Amble et solvunt novem denarios Coloniensis monet□. Lambertus de Nueleinde dedit □cclesi□ decimas novem iugerum terr□, qu□ sita sunt retro hospitale sub affrico ab eadem domo. Hinc autem evolutis aliquot diebus Hadwidis uxor illius dedit etiam □cclesi□ duo iugera terr□ pariter cum decimatione, qu□ sita sunt ultra Strevelo a curte sub vultumo. Lambertus obiit VI kalendas martii. Hadwidis vero XII kalendas februarii. Winricus de Tr□venstorph dedit □cclesi□ quatuordecim iugera terr□ una cum curte, qu□[99] sita sunt aput Sehteme, et sex pariter arbustorum, qu□ a villa contra occasum sita sunt super montana. Ipse vero VII idus maii solutus est vita.

Defuncto autem Lothario imperatore anno priore unctus est in regem Conradus Aquisgrani. Colonienses rebellant Arnoldo archiepiscopo.

99 *Correctie uit codex en Boeren-Panhuysen* qui.

diezelfde Hendrik. Nadat de voornoemde Hezelo met de broeders de gelofte had afgelegd, onderscheidde hij zich door de manier waarop hij met hen samenwoonde.

In hetzelfde jaar kocht Johannes een hove land van Hartbert, de bisschop van Utrecht, die in Schalkwijk ligt naast de hove die Gozewijn, de zoon van de bisschop, het jaar daarvoor aan het klooster had geschonken, toen hij hier onder de broeders werd opgenomen en in de letteren gevormd.

In ditzelfde jaar stierf Bruno, aartsbisschop van Keulen, op de tocht van keizer Lotharius.[189] In zijn plaats werd ter plekke Hugo gekozen en door Innocentius gewijd, maar hij stierf zesentwintig dagen later[190] en werd op zijn beurt opgevolgd door Arnold.[191] Vervolgens sterft Lotharius in de buurt van de Alpen en wordt dan naar zijn land teruggebracht.[192]

1138

In het jaar van de menswording des Heren 1138 verhoogde Johannes, door de mogelijkheid die het ambt hem nu bood, de muren aan beide zijden van de transeptarmen en overwelfde de ruimten van drie gewelfvakken met stenen als bouwmateriaal.[193] Tot dan immers zong de kloostergemeenschap de psalmen op het priesterkoor, sinds dat gebouwd is door Frederik.

In die dagen schonk Godschalk negen morgen land te Ameln en zij betalen [als cijns] negen penningen in Keulse munt. Lambert van Nulland schonk aan het klooster de tienden van negen morgen land, die achter het gastenhuis liggen, en wel ten zuidwesten daarvan. Enkele dagen later schonk zijn vrouw Hadwidis ook nog aan het klooster twee morgen samen met de tienden; dit land ligt aan de andere kant van Streifeld, ten zuidzuidoosten van de hoeve. Lambert stierf op de 24ste februari. Hadwidis de 21ste januari. Winrik van Trippelsdorf schonk het klooster veertien morgen land met een hoeve, gelegen in Sechtem, en tevens zes morgen kreupelbos die ten westen van het dorp liggen op de heuvels. Hij is de 9de mei uit het leven heengegaan.

Nadat keizer Lotharius het vorig jaar gestorven was, is Koenraad te Aken tot koning gezalfd.[194] De Keulenaren komen in opstand tegen hun aartsbisschop Arnold. Wal-

189 Op 29 mei 1137 in Apulië, begraven te Bari (Series 1982, 32).
190 Te Bari tot bisschop gekozen en aldaar op 6 juni door de paus gewijd; overleden op 1 juli te Melfi (Series 1982, 33).
191 Arnold I, in december 1137 te Keulen gekozen, op 3 april 1138 gewijd (Series 1982, 33).
192 Hij overleed 3/4 december te Breitenwang bij Füssenich aan de noordkant van de Alpen; begraven in het klooster Königsbutler nabij Supplingen, het oude Supplinburg, dat Lotharius' stamland was (Bernhardi 1879, 785 en 786).
193 Daarmee was het transept, het dwarsschip van de kerk, voltooid.
194 Koenraad III, te Aken op 13 maart gekroond.

Gualramus dux de Leimburch moritur et Godefridus Lovaniensis substituitur.

1139

Anno Dominic□ incarnationis MCXXXVIIII^{o} construxit Iohannes domum ligneam valde decoram ad colligendos in ea hospites et quoslibet adventantes, pro eo quod hic semper erat consuetudo hospitari et egenos et divites. Hinc autem quinto instante anno - id est incarnationis MCXLIIII^{o} - combusta est eadem domus proprio sui incendio, liberato manifesta Dei protectione huius loci edificio.

Hageno[100], cuius erat superior terra aput Hagenrothe sita, dedit □cclesi□ decimas quindecim iugerum ultra rivulum et secus eum, qui ex Meinweitha defluit iuxta eandem domum. Hinc autem evoluto tempore aliquo dedit etiam □cclesi□ Ludwicus, eiusdem Hagenonis filius, decimas sex iugerum iuxta dictum ibidem rivulum, facta altari traditione oblationis utriusque per eorundem dominum.

Innocentius papa Rom□ in medio quadragesim□ sinodum celebravit et plurimos □cclesi□ reatus correxit.

1140

Anno Dominic□ incarnationis MCXL^{o} constructa aput Arulam orientali[101] parte illius □cclesi□ cum utraque sua abside et oportuna maxime officinarum diversitate, ubi sorores erant collocand□, transtulit eas illuc Iohannes, prelatus huius □cclesi□, qu□ numero triginta septem[102] fuere, ea ab omnibus collaudata institutione et conscriptis utriusque episcopi Adelberonis et Arnoldi cartis cum sigillatione, quia locus ille proprius

100 *Correctie uit codex en Boeren-Panhuysen* Haneno; *zie in dezelfde alinea* Hagenrothe *en* Hagenonis filius.

101 *Codex: in de marge de toevoeging* in *door jongere hand. Boeren-Panhuysen* in orientali parte. *Nu gecorrigeerd.*

102 *Codex en Boeren-Panhuysen* XXX et VII.

ram, hertog van Limburg, sterft en Godfried van Leuven wordt in zijn plaats aangesteld.[195]

1139

In het jaar van de menswording des Heren 1139 bouwde Johannes een zeer mooi houten huis om er gasten in onder te brengen en alwie nog meer naar het klooster kwam, omdat het hier altijd de gewoonte was arm en rijk gastvrij te onthalen. Vijf jaar later echter - in het jaar van de menswording des Heren 1144 - is dit huis uit zichzelf in brand geraakt, omdat het gebouw onttrokken was aan de bescherming die God zo duidelijk aan deze plek bood.

Hageno aan wie het stroomopwaarts gelegen land te Haanrade toebehoorde, schonk aan het klooster de tienden van vijftien morgen land aan de andere zijde langs het beekje dat vanuit Meinweide naast genoemd huis stroomt.[196] Na verloop van enige tijd schonk ook Lodewijk, zijn zoon, de tienden van zes morgen land langs datzelfde beekje aan het klooster, waarbij de overdracht van hun beider schenking aan het altaar door hun heer geschiedde.[197]

Paus Innocentius hield te Rome midden in de vasten een synode en hij verbeterde menige misstand in de kerk.[198]

1140

Toen in het jaar van de menswording des Heren 1140 te Arula het oostelijk gedeelte van de kerk aldaar klaar was met de beide transeptarmen en vooral een passende verscheidenheid aan woon- en werkvertrekken gereed was, waar de zusters ondergebracht moesten worden, bracht Johannes, de overste van dit klooster, hen daarheen over, zevenendertig in totaal. Deze stichting werd door allen geprezen en er werden oorkonden opgemaakt door de twee bisschoppen Albero en Arnold en door hen bezegeld.[199] Daarin staat dat die plek eigendom blijft van dit klooster, dat de zusters

195 Walram was graaf van Limburg en hertog van Neder-Lotharingen; in de laatste functie benoemde de keizer in 1139 Godfried II van Brabant-Leuven (Schoppmann 69).

196 De tegenwoordige Muizerbeek (vgl. noot 22). Het huis waarlangs dit beekje stroomde, zou het in de vorige alinea genoemde gastenhuis zijn, dat dan ver van het klooster zou liggen. Mogelijk moet voor ‘eandem’ gelezen worden ‘eiusdem’, dan is de woning van Hageno bedoeld.

197 Vermoedelijk Hendrik van Limburg, getrouwd met Mathilde van Saffenberg, als heer van 's-Hertogenrade.

198 Dat was het Tweede Lateraanse Concilie, het tiende algemene, gehouden in de maand april, om het hervormingsprogramma van de laatste decennia vast te leggen (Alberigo 195-203; Jedin 13-14). Pasen viel toen op 23 april.

199 Albero II van Luik en Arnold I van Keulen; de gelijkluidende oorkonden zijn gedateerd op 28 augustus (feest van St. Augustinus). Zie AAK nrs. 676 en 675; tekst van de laatste bij Franquinet nr. 3. De kerk van Mariënthal werd geconsacreerd op 24 september 1141 door Arnold I, aartsbisschop van Keulen (Franquinet, blz. 93).

sit huius □cclesi□ et ips□ sorores omnino huic prelato debeant ob□dire, nec intus vel extra committere officium aut mutare aut per se aliquam auctoritatem, qu□ ad fratrum pertineat regimen, audeant corroborare, sed prelatus iste in sua teneat potestate universa disponere, qu□ tamen communi fratrum consilio fieri debent et constare. Translat□ igitur sorores et locat□ in prenominata valle, qu□ nuncupatur Vallis Sanct□ Mari□, debent ibi Deo servire sub eadem Rodensis □cclesi□ disciplina et religione nec quicquam per se augere possunt vel demere.

Tunc discrevit eis Iohannes agros et vineta, qu□ etiam illis paulo ante erant a Bornone designata, non ut ea penitus sequestraret ab hac □cclesia, cuius propria sunt et possessiva, sed ut illis pro tempore suppeditarent nutrimenta, quorum hic subiecta continentur vocabula: curtis aput Meinscozen cum familia agrique et vineta; Nentrothe cum possessionibus et familia; Gysenrothe cum agricultura; curtis aput Asch, qu□ dicitur Roth, cum agricultura et ibidem unus censualis mansus; aput Burnen dimidius censualis mansus; aput Milchwilre septem solidi Coloniensis monet□ exceptis duobus denariis; aput Gudolphrothe septem solidi et quatuor denarii Coloniensis monet□; aput Frihstheim quatuor solidi Coloniensis monet□ exceptis duobus denariis; aput Wanle molendinum decem solidorum et trium obolorum Coloniensis monet□.

Tunc remansit libera loco huic curtis illa, qu□ Crumbach est nuncupata, et parrochiana Rothensis □cclesia, qu□ eis usque nunc ministraverunt victualia. Locat□ autem in valle illa sollicitabant Iohannem pro vinea, qu□ a sinistris ad exitum eiusdem vallis est sita in clivo montis pendula, quia illis contigua erat et oportuna. Unde accepto seniorum consilio concessit eam illis resignatis pro ea □cclesi□ huic decem solidis et tribus obolis de molendino aput Wanle, quamvis eadem vinea maioris precii non dubitaretur fuisse.

Accepto interea consilio Iohannes de parrochiana Rothensi □cclesia, cum ipsa huius sit propria et utraque in eadem sit parrochia, suaso simpliciter archidiacono suscepit eam ab illo, ne forte ab alieno pastore ibi posito et huius c□nobii pr□lato oriretur iterum dissensio, et posuit ibi unum ex his sacerdotibus divino fungi officio arbitratus profecto, quod

de overste hier in alles moeten gehoorzamen, dat zij noch intern noch extern enige functie mogen instellen of wijzigen, of een akte mogen bekrachtigen, hetgeen tot de bevoegdheid van de broeders behoort; maar dat deze overste bevoegd blijft alle zaken te regelen, die althans krachtens een gemeenschappelijk besluit van de broeders moeten gedaan worden en moeten vaststaan. De zusters dan die overgebracht en geplaatst zijn in het voornoemde dal, dat nu Marienthal wordt genoemd, moeten daar God dienen onder dezelfde regel en met dezelfde leefwijze als het klooster te Rode en zij kunnen daar niet eigenmachtig iets aan toevoegen of iets schrappen.

Toen wees Johannes hen de akkers en wijngaarden toe die kort te voren reeds door Borno voor hen waren bestemd; niet om deze goederen volledig van dit klooster te scheiden, waarvan zij eigendom en bezit blijven, maar om voorlopig daarmee in hun levensonderhoud te voorzien. De namen van deze goederen volgen nu: de hoeve te Mayschoss met de horigen, en de akkers en wijngaarden; Nentrode met het daarbij behorend bezit en de horigen; 'Gisenrode' met zijn akkerland; de hoeve te Esch die Roth wordt genoemd met zijn akkerland en een cijnsplichtige hove aldaar; te 'Burnen' een halve cijnsplichtige hove; te Mariaweiler [een cijns van] zeven Keulse schellingen, min twee penningen; te 'Gudolfrothe' [een cijns van] zeven schellingen en vier penningen in Keulse munt; te Friesheim [een cijns van] vier Keulse schellingen, min twee penningen; te Wanlo een molen [met een cijns van] tien schellingen en drie obolen in Keulse munt.[200]

Toen kreeg deze plek weer de vrije beschikking over de hoeve Crombach en de parochiekerk van Kerkrade, die tot dan toe in het onderhoud van de zusters voorzien hadden. Toen de zusters in dat dal geplaatst waren, vielen zij Johannes lastig over een wijngaard die aan de linkerzijde van de uitgang van dat dal lag en tegen de berghelling hing, omdat hij zo dichtbij en zo geschikt voor hen was. Na beraadslaging met de ouderen stond hij hen die wijngaard af; in ruil daarvoor werd [de cijns van] tien schellingen en drie obolen van de molen te Wanlo aan dit klooster teruggegeven, ofschoon die wijngaard ongetwijfeld meer waard was.

Nadat Johannes intussen overleg gepleegd had over de parochiekerk van Kerkrade, omdat die hun eigendom was en kerk en klooster in dezelfde parochie lagen, overtuigde hij de aartsdiaken gemakkelijk [met dezelfde argumenten] en ontving van hem de kerk.[201] Hij deed dit om te voorkomen dat er weer onenigheid zou ontstaan tussen een pastoor die van elders daar geplaatst was, en de overste van dit klooster. Hij plaatste er een van de priesters uit het klooster om de goddelijke diensten te verrichten,

200 Vergelijk voor de cijns op de molen het meegedeelde onder 1121, blz. 117 en 119 en het einde van de volgende alinea.

201 De abt ontving van de aartsdiaken van Haspengouw het recht uit eigen midden een pastoor te benoemen, die dan van de aartsdiaken de aanstelling kreeg (taak van een aartsdiaken bij De Moreau 1945, 325).

etiam h□c eadem in posteros suos successura foret dispensatio. Wilemmus comes palatinus obiit, cui nullus h□res successit.

1141

Anno Dominic□ incarnationis MCXLI^{o} Albero, Leodiensis episcopus, huius nominis secundus, obsedit Bulun castrum sibi tunc contrarium, cum Beati Lamberti sit proprium, et humanis viribus inexpugnabile sed meritis sancti Lamberti, cuius etiam reliqui□ ibi pr□sto fuerunt, sine dispendio vicit.

Sigewiz de Kemenathen nobilis videlicet matrona, cuius etiam proprium erat Herebach et tota eiusdem viculi terra, dedit □cclesi□ quinque iugera terr□ in australi ipsius viculi latere iuxta collem, qui Bicchenbergh dicitur vulgari nomine. Hinc autem transacto tempore non longo dedit etiam □cclesi□ septem iugera terr□ Gozmarus de Luthenachen, qui fuit gener eiusdem Sigewiz□ h□reditario ei succedens iure. Terra h□c sita est iuxta quercum a viculo versus affricum, ubi euntibus via publica pr□stat transitum. Gozmari huius quidam ministerialis nomine Hazecho accepta domini sui licentia dedit pariter □cclesi□ sex iugera terr□ iuxta predictam quercum a viculo versus affricum, facta altari a Gozmaro omnium traditione. Sigewiz obiit XVI kalendas ianuarii. Gozmarus vero XVI kalendas novembris.

Eodem anno privatus est vita Iohannes, huius □cclesi□ pr□latus, quinto regiminis sui anno, vir magn□ dilectionis in Christo, qui etiam religiosus valde fuit et veridicus stabilisque in moribus et in opulentia quoque rerum sobrius et longo tempore in canonica religione comprobatus. Is tamen debilis fuit corpore, non valens plerumque ut pr□latis incumbit laborare, tota semper Domino innixus mente, unde pro eo ipse Dominus stare et ad profectum res eius dignatus est perducere. Nam in diebus regiminis eius tantam rerum abundantiam contulit Dominus loco, ut nullus omnino ex fratribus iuste causari posset pro aliqua sui indigentia, cum unicuique ad plenum qu□que sufficerent usualia. Unde ordo cotidianus et regularis disciplin□ usus tam decenter ab universis est observatus, ut et ipse locus et incol□ eius honorari mereretur et diligi etiam a principibus. Iohannes nusquam levi vagabatur occasione, ut plerique solent facere, sed in loco pro ordine gubernando mansit continue, ut et ipse quasi par unus et communis esset omnibus, nichil singularitatis ex

stellig van mening dat die regeling ook voor zijn opvolgers zou gelden.[202] Paltsgraaf Willem stierf; hij had geen erfgenaam om hem op te volgen.[203]

1141

In het jaar van de menswording des Heren 1141 belegerde Albero II, bisschop van Luik, de burcht Bouillon, die hem toen vijandig gezind was, hoewel zij eigendom is [van de kerk] van de H. Lambertus. De burcht gold als onneembaar voor menselijke krachten maar door de verdiensten van de H. Lambertus, van wie ook de relikwieën daar aanwezig waren, behaalde Albero zonder verliezen de overwinning.[204]

Sigewiz van Kemenade, een adellijke dame, die onder meer Herbach in eigendom bezat en al het land van dat dorpje, schonk aan het klooster vijf morgen land, in het zuidelijke deel van dat dorpje, bij de heuvel die in de volksmond 'Bicchenbergh' genoemd wordt. Niet lang daarna echter schonk ook Gosmar van Lanaken zeven morgen land aan het klooster. Gosmar was de schoonzoon van die Sigewiz en haar rechtmatige erfgenaam. Dit land ligt bij de eik, ten zuidwesten van het dorpje waar een openbare weg de reizigers doortocht verschaft. Een ministeriaal van deze Gosmar met de naam Hazecho schonk, met toestemming van zijn heer, tegelijkertijd zes morgen land aan het klooster. Dit land ligt bij genoemde eik, ten zuidwesten van het dorpje; de overdracht van dit alles aan het altaar geschiedde door Gosmar. Sigewiz stierf de 17de december, Gosmar de 17de oktober.

In hetzelfde jaar is Johannes, de overste van dit klooster, overleden, in het vijfde jaar van zijn bestuur; een man met een grote liefde in Christus, die ook zeer vroom was en waarheidsgetrouw, standvastig in zeden en sober ook bij overvloed, en gedurende lange tijd in de kanonikale leefwijze beproefd. Hij had echter een slechte gezondheid en was meestal niet in staat de taken van een overste uit te voeren, maar hij was met zijn hele geest altijd op de Heer gericht, zodat de Heer zich verwaardigd heeft hem bij te staan en zijn zaken tot een goed einde te brengen. Want in de dagen van zijn bestuur bezorgde de Heer de plek zoveel overvloed dat niemand van de broeders zich met recht kon beklagen over enig tekort, omdat voor ieder de dagelijkse levensbehoeften in meer dan voldoende mate voorhanden waren. Daarom werd de dagorde en de kloostertucht door allen zo stipt nageleefd, dat zowel de plek zelf als ook zijn bewoners het verdienden geëerd en bemind te worden, zelfs door vorsten. Johannes ging niet bij het minste of geringste op reis, zoals de meesten plegen te doen, maar hij bleef altijd hier om de dagorde te leiden, om als het ware gelijk en één te zijn en in gemeenschap met allen te leven, zonder de schijn op zich te laden voordeel te

202 Tot in de Franse Revolutie was een koorheer van Kloosterrade pastoor te Kerkrade.
203 Willem van Ballenstedt overleed 6 februari 1140 kinderloos (Gerstner 71).
204 In werkelijkheid waren het niet Lambertus' relieken, maar minder belangrijke die voor de zijne werden uitgegeven (Baerten 483).

potestate sibi usurpasse visus, et ideo pax et concordia in diebus eius servabatur ab omnibus. Ipse namque omnia consilio digna consilio dispensavit, unde ex omnibus nemo penitus quod iuste reclamaret, adinvenit.

Iohannes obiit IIII nonas aprilis, quintus huius □cclesi□ pr□latus. Cuius corpore sepultur□ tradito et spiritu Divinitati commendato electus est Erpo et in rectorem assumptus pro eo communi - ut moris est - consilio, cum tamen esset iuvenis nec adhuc diu sacerdotali functus officio. Erpo itaque Traiectensi oppido progenitus est mundo sed hoc in loco informatus est regulari ministerio vigente adhuc hic magna claustralis vit□ disciplina, quia diligenter et cum omni studio initiatus est divino conventus loci huius obsequio. Pr□sentatus igitur episcopo suscepit curam ab eo consecratus abbatis officio, quartus abbas in hoc loco sed sextus in communi pr□latorum cathalogo.

His adhuc diebus viguit hic magna et in Christo congregatis adoptanda inter fratres concordia, qu□ nunquam stabilis erit nec rata nisi pace firma inter caput consistente et membra. Et quia qu□dam consuetudines huius □cclesi□, qu□ a conventu erant tenend□, graves fuerunt ad portandum et difficiles ad implendum sed maxime in cotidiano canore et induviarum habitudine - erant enim ex monachorum institutis loco huic illat□ -, mutavit aliquas et alleviavit eas cum omnium aspiratione[103], ut facilius posset eas conventus pro debito exsolvere et devotius debita queque adimplere. Nam usque nunc dicebantur aput nos ante Nocturnos quindecim gradus tripartiti cum collectis tribus et ante Primam l□tania cum septem psalmis p□nitentialibus et in psalmis dicebantur interrogationes ut in lectionibus, et longe aliter quam modo sanct□ Mari□ cursus.

Nec cuiquam clericorum exuto superpellicio - id est habitu sibi consecrato - licuit solo uti verbo nisi □grotanti lectulo aut residenti lavacro; nam huiusmodi erat hic diversa observatio quasi salutaris esset talis religio.

Nondum quoque est hic receptus quilibet laicus nisi dignus aput seculum visus sit et honestus; unde adhuc modicus fuit hic et tenuis

103 *Correctie uit codex en Boeren-Panhuysen* asspiratione.

trekken uit zijn positie; daarom werd in zijn dagen door allen de vrede en de eendracht bewaard. Want over alles wat overleg waard was, pleegde hij overleg, zodat absoluut niemand iets had waartegen hij terecht kon protesteren.

Johannes, de vijfde overste van dit klooster,[205] stierf de 4de april. Toen zijn lichaam in het graf was gelegd en zijn geest aan God toevertrouwd, is Erpo gekozen en tot leider in zijn plaats aanvaard, in gemeenschappelijk overleg zoals dat gebruikelijk is. Hij is gekozen hoewel hij nog jong was en nog niet lang bekleed met het priesterambt. Erpo dan is in Maastricht ter wereld gekomen maar is op deze plek gevormd in het leven der regulieren, toen hier de kloostertucht nog groot was, omdat het convent van deze plek zich nauwgezet en ijverig toelegde op de dienst van God. Aan de bisschop nu voorgedragen, ontving hij van deze de leiding en werd tot abt gewijd; hij was de vierde abt op deze plek, maar in de lijst der oversten nam hij de zesde plaats in.

Onder de broeders heerste in die dagen nog een grote eensgezindheid; een eensgezindheid die door hen die in Christus' naam zijn verzameld, ook nagestreefd moet worden, maar die nooit lang zal stand houden en waarachtig zal zijn, als er geen goede verstandhouding is tussen hoofd en ledematen. En omdat sommige gewoonten van dit klooster die door het convent onderhouden moesten worden, zwaar te dragen waren en moeilijk na te komen - de meeste problemen had men met de dagelijkse koorzang en de gebruiken omtrent de kloosterkleding, die immers uit de regels der monniken hier waren ingevoerd[206] -, veranderde hij er enige en verlichtte ze op aller aandringen, opdat het convent ze gemakkelijker naar behoren kon nakomen en alle verplichtingen vromer kon vervullen. Want tot dan toe werden bij ons vóór de nocturnen de vijftien graduaal-psalmen gezegd in drie groepen met drie collecte-gebeden[207] en vóór de prime werd nog de litanie gebeden met de zeven boetpsalmen[208] en bij de psalmen voorbeden zoals bij de lezingen; en heel anders dan nu was het Maria Officie.

Aan niemand van de geestelijken was het toegestaan om na het uittrekken van het koorkleed, het gewijde habijt, ook maar één woord te spreken, tenzij op het ziekbed of in het waslokaal. Want de regel omtrent het stilzwijgen was hier anders dan elders, alsof een dergelijke vrome regel heil brengt.[209]

Ook is hier nog nooit een leek opgenomen, tenzij hij in de wereld voor waardig en geacht werd gehouden. Daarom was er hier maar een kleine en bescheiden convent

205 De stichter Ailbertus en de elect Bertolf werden niet meegerekend. Zij hadden niet van de Luikse bisschop de ‘cura fratrum’ (de leiding over het klooster) ontvangen.

206 De Consuetudines gingen o.a. terug op de Ordo Monasterii, die aan Augustinus werd toegschreven, en op de Consuetudines van de benedictijnerabdij Hirsau (Weinfurter 1978, XXXI-XXXVII).

207 De psalmen 120 tot 134, vgl. Consuetudines § 10. De graduaal- of trappsalmen zouden gezongen zijn bij het opgaan van de vijftien treden naar de tempel in Jerusalem (Waaijman 5).

208 De litanie van Alle Heiligen en de psalmen 6, 32, 38, 51 (Miserere), 102, 130 (De profundis) en 143. Vgl. Consuetudines § 35, 26-27.

209 De annalist geeft niet aan wat er omtrent het stilzwijgen dat gekoppeld was aan het niet-dragen van het kanonikale kleed, werd gewijzigd. Kennelijk mocht men nu vaker spreken, wanneer men dat kleed niet droeg (mogelijk bij de dagelijkse handenarbeid). Het ging niet om een wijziging in de kleding, zoals soms wordt verondersteld (Deutz 1990, 178). Voor het ‘superpellicium’ zie inleiding blz. 28

laicorum conventus, donec ab eo unusquisque, qui libenter vellet deservire, in omnium commune consortium collectus est et consignatus.

Porro translatis hinc sororibus in Vallem Sanct□ Mari□, qu□ habitaverant Rothe, decrevit Iohannes, a quo illuc sunt translat□, cum omnium peticione nullas hic ulterius substituere, pro eo quod tant□ possessiones huius □cclesi□ sunt illis subrogat□ et quod duobus conventibus utriusque sexus non conveniat in eodem ambitu cohabitare. Sed illo interim de medio hinc assumpto arbitrabatur Erpo, qui illius subrogatus est loco, aliquas hic esse recipiendas ad vestes universorum conficiendas et quod eodem et diverso illarum ministerio non posset □cclesia carere, cum etiam in apostolorum obsequio religios□ secundi sexus person□ legantur ministrasse. Et constructo illis idem Erpo singulari habitaculo hoc in eodem loco imposuit octo, sed procedente paulatim tempore sunt plurimum augmentat□ sicut hoc genus conversionis crescit et multiplicatur uberrime.

1142

Anno Dominic□ incarnationis MCXLII^{o} emit Erpo decem et octo[104] iugera terr□ cum curte una, qu□ aput Mereburen sunt sita, ab Heremanno libero videlicet homine, qui de Horsbech fuit ex natione. Saxones reconciliati sunt Conrado regi, cui erant prius inimici. Leodium concrematum est igni. Obiit Godefridus dux Lovaniensis.

1143

Anno Dominic□ incarnationis MCXLIII^{o} ingressus est □cclesiam Arnoldus, quem subsecutus est Rutgerus frater eius, et uterque est hic in clericatum et religionem educatus. Hii dederunt □cclesi□ decem et octo[105] iugera terr□ facta inde altari traditione. Terra h□c sita est aput

104 *Codex en Boeren-Panhuysen* X et VIII. *Als de annalist zelf het getal achttien voluit schrijft, doet hij dat door* decem et octo *te schrijven in plaats van* duodeviginti. *Zie blz. 184.*

105 *Codex en Boeren-Panhuysen* X et VIII. *Zie voetnoot 104.*

van lekenbroeders, totdat door Erpo iedereen die graag wilde dienen, werd opgenomen en geplaatst in de gemeenschap van allen.[210]

Verder veranderde hij het volgende: toen de zusters die te Kerkrade gewoond hadden, van daar overgebracht waren naar Marienthal, had Johannes door wie zij daarheen waren gebracht, besloten - op algemeen verzoek - verder geen vrouwen meer hier op te nemen, omdat zoveel bezittingen van dit klooster aan de zusters waren toegewezen en omdat het niet passend is dat twee conventen van beiderlei kunne op hetzelfde terrein samenwonen. Maar toen Johannes uit ons midden was weggerukt, meende Erpo, die in zijn plaats was gekomen, dat hier wel enige zusters moesten worden opgenomen om de kleren van allen te maken en omdat het klooster deze en andere diensten van hen niet kon missen; immers men leest dat ook in het gevolg van de apostelen vrome personen van het andere geslacht hebben gediend. En nadat Erpo voor hen hier een afzonderlijk gebouw had laten neerzetten, plaatste hij daar acht vrouwen in, maar na verloop van tijd zijn het er zeer veel geworden, zoals [in het algemeen] dit soort bekeringen toeneemt en zich zeer rijkelijk vermenigvuldigt.[211]

1142

In het jaar van de menswording des Heren 1142 kocht Erpo achttien morgen land met een hoeve gelegen te Merberen van Hereman, een vrij man die in ‘Horsbech’ geboren was. De Saksen die vroeger vijanden van koning Koenraad waren, hebben zich met hem verzoend.[212] Luik is door brand verwoest. De hertog, Godfried van Leuven, stierf.[213]

1143

In het jaar van de menswording des Heren 1143 is Arnold in het klooster ingetreden; hij is gevolgd door zijn broer Rutger en beiden zijn hier tot geestelijke en tot kloosterling gevormd. Zij schonken achttien morgen land aan het klooster, waarbij de overdracht aan het altaar geschiedde. Dit land ligt te Merberen en is gelijk aan en de

210 De Consuetudines, opgesteld door abt Richer, spreken enigszins laatdunkend over de conversi, de lekenbroeders: ‘etate provectiores et natura hebetiores’ (§ 233, 11 en § 240, 24). Zij waren sterk afgezonderd: hadden een eigen dormitorium, een aparte plaats in de kerk (separatum in ecclesia standi locum), een eigen strafkapittel (§ 14, 2 en 5) en een eigen claustrum (§ 240, 24). Het schijnt dat Erpo hen meer in de gemeenschap der fratres heeft opgenomen.

211 Ook de nieuwe orde der cisterciënsers (gesticht rond 1100) en die der norbertijnen (gesticht in 1120) kenden een grote toeloop van vrouwen (Fontette 13, 14 en 27).

212 Dat gebeurde in mei 1142 op de hofdag te Frankfurt (Bernhardi 1883, 277 en 278).

213 Godfried II van Brabant overleed op 13 juni.

Mereburen et compar est et dimidia illius terr□, quam proximo huic anno emit Erpo a quodam Heremanno.

Hildebrandus adolescens cum ministerialis esset Heinrici, qui advocatus □cclesi□ huius fuit et dominus totius allodii, accepta eiusdem domini sui licentia dedit □cclesi□ mansum et dimidium terr□ cum sua curte et molendinum cum tribus quoque iugeribus et decimas de quindecim iugeribus terr□ possessoris alterius, qu□ universa predictus - ut moris est - Heinricus, cum eius essent propria, tradidit altari cum ipso adolescente accepta sibi ab □cclesia traditionis recompensatione. Mansus iste ultra Anstelam est situs inter eum videlicet mansum, qui olim fuit Iutt□ et nunc proprius est □cclesi□, et inferiorem rivulum et secus eum, qui etiam rivulus est dimidius □cclesi□. Decim□ siquidem huius mansi dat□ sunt etiam □cclesi□ cum ipsa eiusdem mansi traditione. Huius autem mansi curtis est evulsa, quia non erat ibi □cclesi□ necessaria. Hinc vero inferius parum super Anstelam positum est molendinum, cui ibidem tria iugera pr□stant ministerium cum supputatione decimarum. Dimidius quoque mansus ultra Strevelo est situs trans ea scilicet arbusta, qu□ inter curtim □cclesi□ et Hanrothe sunt sita, sic videlicet ut h□c terra curtim ab occidente et arbusta ab aquilone et Hanrothe habeat ab oriente. Huius terr□ tria iugera sunt arbusta sed viginti quatuor sunt arabilia, unde etiam decimas habet illa popularis □cclesia. Pr□dicta vero quindecim iugera, unde decimas habet h□c □cclesia, non erant eius possessiva et sunt inter Frowensiph[106] et Worm sita, ubi etiam sita sunt alia quindecim iugera horum comparia, unde prius pariter decimas per Richerum abbatem primum emptas possedit □cclesia. Nam triginta h□c iugera superius eam curtim sunt sita, qu□ sola inter Frowensipham et Worm est posita. Hildebrandus est □cclesiam ingressus et ad clericatum positus secum adducens septem alios utriusque sexus, quos universos collegit hic religio et locus. Obiit Hildebrandus acolitus kalendas iunii.

Eodem anno exaltatus est murus □cclesi□ a choro sub occidente trium fornicium longitudine et obducti sunt duo tantum fornices lapidibus cum suis utrinque collateribus.

106 *Correctie uit codex en Boeren-Panhuysen* Fowensiph.

wederhelft van het land dat Erpo het vorig jaar heeft gekocht van een zekere Hereman.[214]

Hildebrand, een jongeman, die ministeriaal was van Hendrik, de voogd van dit klooster en heer van het hele vrij-eigengoed, schonk - met toestemming van zijn heer - aan het klooster een halve hove land en een hele hove met de hoeve daarvan, alsook een molen met nog drie morgen, en de tienden van vijftien morgen land dat in bezit van iemand anders was. Dit alles droeg voornoemde Hendrik - zoals het gebruikelijk is - aan het altaar over, daar het hem toebehoorde, samen met de jongeman nadat hij van het klooster een vergoeding daarvoor gekregen had. De genoemde hove ligt aan de overkant van de Anstel tussen de hove die vroeger eigendom was van Jutta en nu eigendom van het klooster, en het stroomafwaarts gelegen beekje; en wel langs het beekje, dat voor de helft ook in het bezit van het klooster is. Ook de tienden van deze hove zijn aan het klooster geschonken, tegelijk met de overdracht van die hove. De hoeve van deze hove is afgebroken omdat die daar voor het klooster niet nodig was. Iets verder stroomafwaarts ligt op de Anstel de molen, waarmee ter plekke drie morgen verbonden zijn evenals de tienden. De genoemde halve hove nu ligt aan de andere kant van Streifeld, namelijk aan gene zijde van het kreupelbos dat tussen de hoeve van het klooster en Haanrade ligt, en wel zo dat dit land in het westen de hoeve heeft, in het noorden het kreupelbos en in het oosten Haanrade.[215] Drie morgen van dit land zijn kreupelbos maar vierentwintig morgen zijn akkerland, waarvan de dorpskerk aldaar de tienden heeft.[216] Bovengenoemde vijftien morgen waarvan dit klooster de tienden bezit, waren niet zijn eigendom; ze liggen tussen de Vrouwensief en de Worm waar ook nog vijftien andere morgen - vergelijkbaar met de eerstgenoemde - liggen, waarvan het klooster de tienden bezit die vroeger door Richer, de eerste abt gekocht zijn. Deze dertig morgen liggen stroomopwaarts van de hoeve die als enige ligt tussen de Vrouwensief en de Worm. Hildebrand is in het klooster ingetreden en bij de geestelijken geplaatst; hij bracht zeven anderen van beiderlei kunne mee, die hier allen verenigd zijn door het kloosterlijke leven van deze plek. Hildebrand stierf als acoliet de 1ste juni.

In hetzelfde jaar is de muur van de kerk vanaf de koorruimte naar het westen toe over een lengte van drie gewelfjukken opgetrokken; slechts twee ervan zijn - met hun zijgewelven aan beide zijden - met stenen overwelfd.[217]

214 Merberen (het latere Alt-Merberen) werd de zesde hoeve van de abdij.

215 Met de hoeve van het klooster is Streifeld bedoeld (vgl. Franquinet, p. 12). ‘Haanrade’ kan niet het ten westen van de Worm gelegen gehucht zijn; het moet een locatie zijn ten oosten van Streifeld.

216 De kerk van Merkstein.

217 De koorruimte was het middelste vak van het dwarsschip of transept. Ailbertus en Embrico hadden voor het middenschip slechts drie traveeën uitgezet, volgens het alternerende systeem. Het plan werd nu gewijzigd. Naast het tweede gewelfjuk werd het zijschip verhoogd en met een tongewelf overdekt, zodat een pseudo-transept ontstond. Zie inleiding blz. 40.

1144

Anno Dominic□ incarnationis MCXLIIII^{o} Carissima de Nortbeche, Heremanni uxor, defuncto iam marito dedit □cclesi□ tres mansos terr□ illius mensur□ et regulari induta veste in sororum est recepta societate. Terra h□c sita est aput Nortbech et ex parte aratro subiecta et ex parte cultoribus est disposita, unde ipsi censualia solvunt debita. Terra vero exposita erat usurario in vadimonium pecuni□, unde necessitas incubuit □cclesi□ suo eam precio ab usurario redimere. Bruno quoque, huius Karissim□ pater, dedit etiam □cclesi□ septem iugera ibidem sita et hoc in loco obductus est sepultura. Obiit Bruno IIII idus ianuarii.

Eodem anno emit Erpo predium ab Eppone de Ludesheim dicto, nobili videlicet viro, qui etiam facta inde altari traditione tradidit etiam Heinrico, loci istius advocato, providentiam advocati□ et sic liberrime assignata est proprietas □cclesi□. Predium hoc est aput Sinneche situm, quasi trium sit mansorum terr□ arabilis, prati quoque et arbustorum, ubi etiam molendinum cedit □cclesi□ dimidium.

His diebus grave et magnum factum est prelium inter Heinricum de Leimburch et Gozwinum de Falkenburch, cuius rei tale constat fuisse initium. Nam Heinricus, Walrami ducis cum esset filius, defuncto iam duce dux et ipse est constitutus. Unde elapsis aliquot annis circumventus est dolo a rege Cunrado, ut ducatu manumisso donaret eum rex tanto aut meliore benificio, sed postremo defraudatus est etiam hoc regis promisso. Gozwinus namque diu optinuerat regia duo predia, quasi sua fuissent propria, Ganchelt videlicet et Ritherche, donec hoc eodem anno a rege alienatus est predio utroque. A quibus dum se Gozwinus quasi propriis usibus nollet abstinere, potitus regia Heinricus auctoritate optinuit et possedit utraque; unde c□perunt mox inter se confligere semper tamen superiore Heinrico existente, qui tandem destruxit et combussit Hemesberch sine ulla illius repugnatione. Sed cum se Heinricus a rege videret illusum et se quoque Gozwinus allodiis doleret defraudatum, reconciliati sunt alterutrum ut ulterius sibi auxilio assisterent uterque in unum.

1144

In het jaar van de menswording des Heren 1144 schonk Carissima van Noorbeek, de vrouw van Hereman, na het overlijden van haar man drie hoven land - van de maat aldaar in gebruik - aan het klooster en nadat zij het kloosterkleed aangenomen had, is zij opgenomen in de gemeenschap der zusters. Dit land ligt te Noorbeek en is deels beploegd en deels aan landbouwers ter beschikking gesteld, die daarvan de verschuldigde cijns betalen. Dit land was echter aan een geldschieter gegeven als onderpand voor een geldlening, zodat het klooster genoodzaakt was het met eigen geld in te lossen. Ook Bruno, de vader van Carissima, schonk het klooster zeven morgen land daar ter plaatse gelegen, en hij is hier begraven. Bruno stierf de 10de januari.

In hetzelfde jaar kocht Erpo een domein van Eppo van ‘Ludesheim’, een man van adel, die dat vervolgens aan het altaar overdroeg. Aan Hendrik, de voogd van deze plek, droeg hij daarna de voorziening in de voogdij over en zo is in alle vrijheid de eigendom van het klooster vastgelegd. Dit domein ligt te Sinnich en omvat ongeveer drie hoven, akkerland alsook weiland en kreupelbos. Ook de molen aldaar gaf hij voor de helft aan het klooster.

In die dagen is er een hevige en zware strijd gevoerd tussen Hendrik van Limburg en Gozewijn van Valkenburg, die als volgt - naar vaststaat - begonnen is. Hendrik die de zoon van hertog Walram was, is na diens overlijden ook zelf tot hertog aangesteld.[218] Enkele jaren later is hij door koning Koenraad op listige wijze misleid: indien hij afstand zou doen van het hertogschap, dan zou de koning hem een even groot of nog groter leen geven, maar uiteindelijk heeft de koning hem met deze belofte bedrogen. Want Gozewijn had reeds lang twee koninklijke domeinen in zijn bezit, alsof zij zijn eigendom waren namelijk Gangelt en Richterich, totdat de koning hem beide in dit jaar afnam.[219] Daar Gozewijn er geen afstand van wilde doen, omdat hij er - naar zijn mening - bezitsrechten op had, maakte Hendrik er zich meester van, nadat hij volmacht van de koning gekregen had, en hield hij beide in zijn bezit. Daardoor ontstond er spoedig strijd tussen beiden, waarbij Hendrik altijd de overhand behield; tenslotte verwoestte hij Heinsberg en stak het in brand, zonder enige tegenstand van Gozewijns kant. Maar toen Hendrik zag dat de koning een spel met hem gespeeld had en ook Gozewijn zich beroofd voelde van vrij-eigengoederen, hebben zij zich met elkaar verzoend om elkaar voortaan bijstand te verlenen.

218 Hendrik II volgde in 1139 zijn vader, Walram II, op als graaf van Limburg. Hoewel Hendrik in een keizerlijke oorkonde van juni 1139 als getuige met de titel hertog werd genoemd (Erkens 173), benoemde de keizer in die maand niet hem, maar Godfried II van Brabant tot hertog van Neder-Lotharingen. De annalist heeft het bij 1138 reeds vermeld. En toen Godfried in 1142 overleed, stelde de keizer diens minderjarige zoon, Godfried III, aan als hertog (Schoppmann 70, 71). Gozewijn II was sinds 1128 heer van Valkenburg en sinds 1129/30 ook van Heinsberg (Corsten 1984, 169-170).

219 Het waren rijkslenen, die in bezit waren van paltsgraaf Willem en na diens kinderloos overlijden in 1140 rechtens terugvielen aan het rijk. Vermoedelijk waren zij door een van de paltsgraven als onderleen afgestaan aan Valkenburg (Viedebantt 144 en 145). Vgl. noot 98.

C□lestinus papa obiit, cui Lucius successit. Lucius iste fuit regularis canonicus, id est nostri ordinis professus. Lucius papa obiit, cui Eugenius successit. Eugenius iste fuit monachus et gresei ordinis professus. Ventus fuit vehementissimus quem semper - ut ferunt - fames sequitur et carum tempus. Eodem anno facta est fames magna.

Et quia h□c nostra Rothensis □cclesia elemosinarum benificiis est educata, disposuit et ipsa a principio sua indigentibus benificia suppeditare, id est annonam suam vinumque et censum decimare in hoc pr□sens pauperum hospitale, ubi etiam fratres laici sive minuti sive infirmi solebant reclinare et ex stipendiis eiusdem hospitalis vixerunt quasi habitaculi necessitate. Nunc autem murmurantibus illis quod elemosinarum alerentur stipendiis, cum et ipsi communis omnium essent fraternitatis, absolvit eos abbas inde tali videlicet rerum mutatione, ut ulterius panis tantummodo et cervisia in predictum decimetur hospitale et pro decimis vini pars detur tricesima et census nummorum pars vigesima et sic fratres predicti sive infirmi sive minuti ex promptuario nutriuntur communi.

1145

Anno Dominic□ incarnationis MCXLV^{o} habitavit aput Bulsbach Fridericus vir quidem ingenuus et aput Goleche frater eius, nomine Heinricus, magna uterque rerum inopia debilitatus. Nam ipsi idipsum quod habuerunt allodium, posuerant usurariis in victualitatis vadimonium. Unde compulsi necessitate tradiderunt allodia □cclesi□ cum munimine et providentia advocati□. Et ingressi locum ad omnium commune consortium adduxerunt secum alios quinque sexus utriusque, qui simul universi sunt recepti sub habitu et religione. Friderici vero allodium est aput Bulsbach situm quasi duo mansi quadraginta diumalium et tria bonuaria arbustorum. Villula vero Goleche dicta erat Heinrici cum familia absque parte modica et □cclesia ibidem sita erat etiam eius propria cum cappella, qu□ Bilstein est dicta, cum Golensis □cclesi□ sit filia. Et cum h□c in vadimonium fuissent deposita, redempta sunt ab □cclesia et in utroque loco exstructa est agricultura.

Paus Coelestinus overleed en werd opgevolgd door Lucius. Die Lucius was een regulier kannunik, dat wil zeggen van onze orde. Paus Lucius stierf en werd opgevolgd door Eugenius. Deze Eugenius was een monnik en wel van de cisterciënser orde.[220] Er heeft een zeer hevige storm gewoed die altijd, naar men zegt, gevolgd wordt door honger en dure tijden. In hetzelfde jaar is een grote hongersnood ontstaan.

En omdat dit klooster van ons te Rode groot geworden is door giften, wilde het ook zelf vanaf het begin zijn gaven in rijke mate ter beschikking stellen voor de armen, dat wil zeggen het tiende deel geven van de korenopbrengst, van de wijn en van de cijns voor het huidige gastenverblijf van de armen, waar ook de lekenbroeders - wanneer ze een aderlating hadden ondergaan of ziek waren - plachten uit te rusten en waar ze leefden uit de bijdragen van dat armenverblijf, omdat zij er dan moesten verblijven. Daar zij nu echter morden dat zij uit de bijdragen van aalmoezen gevoed werden, terwijl zij toch deel uitmaakten van de broederschap van allen, maakte de abt hen los [van het gastenverblijf] en wijzigde de regeling zo dat het gastenverblijf voortaan alleen van brood en bier het tiende deel zou ontvangen, en van wijn het dertigste deel in plaats van het tiende, en van de cijns in geld het twintigste deel. Zo worden de voornoemde broeders nu, bij ziekte of aderlating, onderhouden uit de gemeenschappelijke kas.

1145

In het jaar van de menswording des Heren 1145 woonde in Bombaye een vrijgeboren man Frederik en in Goé woonde zijn broer Hendrik, beiden verarmd door een groot gebrek aan middelen. Want zij hadden wat zij aan vrij-eigengoed bezaten aan geldschieters tot onderpand gegeven voor hun levensonderhoud. Daarom droegen zij door de nood daartoe gebracht hun vrij-eigengoederen aan het klooster over te zamen met de privileges van de voogdij en het recht om de voogd aan te wijzen.[221] En zij zijn tot de kloostergemeenschap toegetreden en brachten nog vijf anderen mee, van beiderlei kunne, die allen tegelijk het habijt en de regel hebben aangenomen. Het vrij-eigengoed van Frederik dan ligt in Bombaye en omvat ongeveer twee hoven - van 40 morgen - en drie bunder kreupelbos. Het dorpje Goé echter met de horigen behoorde aan Hendrik, met uitzondering van een klein gedeelte, en ook de kerk aldaar was zijn eigendom, met de kapel die Bilstain heet, omdat zij een dochter was van de kerk te Goé.[222] En aangezien deze goederen tot onderpand gegeven waren, zijn ze door het klooster ingelost, en op beide plaatsen is de akkerbouw ter hand genomen.

220 Coelestinus II overleed 8 maart 1144; Lucius II, gekozen 12 maart 1144, overleed 15 februari 1145; die dag werd gekozen Eugenius III.

221 Kloosterrade heeft Goé als grondheerlijkheid behouden tot aan de Franse Revolutie.

222 Tiebald van Voeren-Valkenburg had bij zijn dood (vóór 30 april 1106) het goed Bilstain geschonken aan de abdij van Sint-Jacob te Luik. De abt zou er tussen 1137 en 1145 de kapel hebben gebouwd volgens Stiennon (1951, 387, 389). Zie ook Franquinet nr. 8, blz. 14; Corsten 1984, 167.

Adelbertus vir nobilis et in Christo devotus dedit □cclesi□ capellam aput Scarnen sitam cum circumiacente propri□ habitationis curte et assignavit cappell□ decem et octo bonuaria terr□, facta inde altari traditione et reservata sibi tutela advocati□. Dedit autem eam □cclesi□ tali significatione, ut ibi saltim divina ab aliquo celebrarentur sacerdote huius □cclesi□ sed abbas posuit illuc sorores, quamvis hoc non comprobarent fratres, quia arbitratus eis ibi plurimum subventuros fuisse Traiectenses.

His diebus fecit abbas conventionem cum canonicis Aquensis □cclesi□ de quarundam decimarum collectione, quas ipsi habent aput nos infra terminos Rihterchiensis parrochi□, ut de manso et dimidio aput Crumbach sito et altero etiam dimidio super Anstelam iuxta Rothe posito, qui □cclesi□ proprii sunt ambo, et de alieno quoque integro, qui contiguus est huic inferiori dimidio, solvat □cclesia singulis annis Aquensibus clericis tres modios frumenti et tres siliginis mensur□ Aquensis et ratum permaneat aput posteros pacto huius conventionis.

Factum est preterea verbum inter seniores □cclesi□ quod sagimine vellent abstinere, sicut etiam eo iam ali□ qu□libet religios□ abstinent □cclesi□, cum ipsi quoque hoc uti viderentur absque magna - ut dixerunt - utilitate, eo scilicet quod multiplicato animarum numero res mediocris, qu□ prius sufficiebat paucis, modo non posset sufficere universis. Sed iuniores huic illorum proposito tali quidem ratione conati sunt contraire, quod in hoc sicco habitantes situ terr□ deposito iam sagimine non haberetur unde vel se vel debiles quosque possent recreare. Abbas vero ut seniorum corroboraret propositum, promisit eis aut oleum semper providere aut butirum cum iugi apparatu caseorum sed h□c promissio eius, cum hic rerum esset defectus, ad plenum non pervenit effectum; sagimen tamen est depositum.

Cometa visa est in partibus occidentis, quam tertio hinc anno subsecutus est exercitus huius regionis. Obiit Adelbero Leodiensis episcopus, eiusdem nominis secundus. Qui cum canonice electus fuisset et promotus, postremo tamen appellatus est Romam et profectus, unde honeste

Adelbert, een adellijk man en Christus toegewijd, schonk het klooster een kapel te Scharn met de eromheen liggende hoeve, waar hij zelf woonde, en hij wees de kapel achttien bunder land toe. Hij droeg dat alles aan het altaar over, maar behield de voogdij voor zich. Hij schonk de kapel aan het klooster met de bepaling, dat daar tenminste de goddelijke diensten door een priester van dit klooster gevierd zouden worden. Maar de abt plaatste daar zusters, hoewel de broeders dit niet goedkeurden, omdat hij van mening was dat de Maastrichtenaren hen daar in belangrijke mate zouden ondersteunen.[223]

In die dagen sloot de abt met de kanunniken van Aken een overeenkomst over de inning van bepaalde tienden, die zij van ons moesten krijgen binnen de grenzen van de parochie Richterich. Men kwam overeen dat van de anderhalve hove te Crombach en ook van de halve hove aan de Anstel bij Kerkrade, die ons klooster beide in eigendom bezit, en nog van een hele hove die in andere handen is en grenst aan genoemde halve, stroomafwaarts gelegen hove, het klooster jaarlijks drie mud tarwe en drie mud rogge, Akense maat, zou leveren aan de Akense kanunniken en dat dit ook in de toekomst zou gelden, krachtens deze overeenkomst.[224]

Bovendien werd er [in die dagen] door de ouderen van het klooster onderling over gesproken dat zij zich van vet wilden onthouden, zoals ook reeds enige andere vrome kloosters deden,[225] daar zij het bovendien zonder veel nut schenen te gebruiken, naar zij zeiden, omdat namelijk - nu het aantal zielen verdubbeld was - de geringe hoeveelheid die vroeger voor een kleine groep voldoende was, thans voor allen ontoereikend was. De jongeren hebben dit voorstel trachten te dwarsbomen met de redenering dat zij in dit armoedige gebied woonden en dat, wanneer men nu zou afzien van het eten van vet, er niets voorhanden zou zijn waarmee zij zichzelf of de zieken zouden kunnen sterken. Om het voorstel van de ouderen erdoor te krijgen, beloofde de abt hen altijd olie of boter te geven en steeds een hoeveelheid kaas, maar zijn belofte werd niet volledig ingelost, omdat hier een tekort aan middelen was. Het gebruik van vet is toch afgeschaft.

In de landstreken van het Westen is een komeet waargenomen, die twee jaar later gevolgd is door een leger uit dit gebied.[226] Albero, bisschop van Luik, de tweede met die naam, is overleden. Hoewel hij op canonieke wijze gekozen en benoemd was, is

223 Zijn Maastrichtse afkomst lijkt een verklaring voor Erpo's mening. Toen de zusters in 1243 overgebracht werden naar Sinnich, werd in de kloostergebouwen een boerenbedrijf gevestigd, 74 bunder groot en eigendom van het stift Sinnich; de boerderij heette in de volksmond 'het Kerkske' (v.d. Venne, 1957, 167, 168).

224 Oorkonde daarover bij Franquinet nr. 5, bij Meuthen 1972, nr. 26, gedateerd in 1140, dus vóór het abbatiaat van Erpo. De overeenkomst is vermoedelijk in dat jaar gesloten en onder Erpo, abt sinds april 1141, met een bezegelde oorkonde door het kapittel van Aken bevestigd. De annalist gebruikt de aanduiding 'his diebus' als onbestemde tijdsaanduiding. Vgl. Meuthen 1972, 179, 180.

225 Bij de zich snel uitbreidende jonge orde van Prémontré was het eten van vet niet toegestaan: 'pulmenta sint semper et ubique sine carne et sine sagimine, nisi propter omnino infirmos' (Lefèvre, Statuts de Prémontré, 49). Kloosterrade onderhield contacten met kloosters van Prémontré; Erpo staat in de dodenkalenders van Prémontré, Park en Floreffe (Van Waefelghem 1913, 32; dezelfde 1905, 40; Barbier 24).

226 De komeet kondigde als het ware de grote kruistocht van 1147 aan.

reversus in diversorio cuiusdam comitis sui - ut dixerunt - veneno infectus ibidem mortuus est et sepultus. Cui successit Heinricus, huius nominis secundus. Ventus fuit vehementissimus, quem fames semper - ut ferunt - sequitur et carum tempus.

1146

Anno Dominic□ incarnationis MCXLVI^{o} habuit aput Amble □cclesia, qu□ nuncupatur Lunnecho, quadraginta iugera terr□ cum curte una ibidem sita et aput Spilh iugera triginta cum curte una ibidem quoque sita. H□c igitur conventione inter se facta emit abbas ab illa. Unde venundatis duobus mansis iuxta Ulterius Traiectum sitis et tertio aput Wiburchoven sito appendit illis inde pecuniam ipsique assignaverunt nobis terram. Unum igitur mansorum, quos vendidit in comparatione istius terr□, emit Iohannes pr□latus ab Hariberto, Traiectensi episcopo, anno Domini MCXXXVII^{o}. Alium autem contulit huc Gozwinus, eiusdem Hariberti filius, anno Domini MCXXXVI^{o}. Tertium vero dedit huc soror Wendelburgis anno Domini MCXVIII^{o}.

Hinc autem procedente aliquo tempore emit etiam abbas aput Amble quindecim iugera ibidem sita ab Ruberto, Reinaldi[107] fratre, qui in Ierosolimitanorum mortuus est expeditione. Deinde emit ipse ab Gerardo de Ruthinc dicto quatuordecim iugera cum curte una aput Amble quoque sita. Et curtis utraque, Gerardi videlicet et □cclesi□, cum per se esset parva, in unum est redacta et facta est ibi curtis una, qu□ in ordine reliquarum constat esse septima. Curtis aput Ambla septima in ordine curtium huius □cclesi□. Emit etiam ibi duo iugera a Reinaldo seniore, iunioris Reinaldi patre. Et Walteffer dedit ibidem □cclesi□ unum et Everhardus unum et Homerus unum - hic obiit III nonas ianuarii - et Gunterus unum - hic obiit III idus iulii.

Eodem anno intonuit quasi de c□lo verbum sanct□ Crucis in omnibus ubique partibus Germani□ et Occidentis super filios Ierosolimitan□ expeditionis, egrediente interea diacono nomine Rudolpho ex ulteriore situ Galli□ magna[108] et celebri exhortatione unamquamque animam versus Ierosolimam informare cum crucis impositione. Tunc insigniti sunt ubique sanct□ Crucis stigmate pro adeundo itinere expeditionis Ierosolimitan□, quasi decima pars totius terr□. Rudolphus[109] iste fuit ex ordine Clarevallensis □cclesi□ et ferebatur solitarius fuisse. Et cum ipse transisset hanc terram usque Maguntiam Crucis predicando victoriam contra

107 *Sic codex. Boeren-Panhuysen* Remaldi.
108 *Sic codex. Boeren-Panhuysen* magno.
109 *Correctie uit codex en Boeren-Panhuysen* Rodophus *op grond van enige regels ervoor.*

hij later toch naar Rome geroepen en vertrokken. Vandaar eervol teruggekeerd, is hij in een herberg door een reisgenoot van hem - naar men zegt - vergiftigd; hij is daar gestorven en begraven. Hendrik II volgde hem op.[227] Er heeft een zeer hevige storm gewoed, die altijd - naar men zegt - gevolgd wordt door honger en dure tijden.

1146

In het jaar van de menswording des Heren 1146 had het klooster Lonnig veertig morgen land met een hoeve in Ameln en dertig morgen met een hoeve in Spiel. Hierover nu sloten de abt en dat klooster onderling een contract en hij kocht dit bezit van hen. Daarvoor verkocht hij twee hoven bij Utrecht en een in 'Wiburchoven' en gaf hen het geld daarvan en zij hebben aan ons het land overgedragen. Eén van de hoven die hij verkocht bij de aankoop van dat land, had de overste Johannes gekocht van Hartbert, bisschop van Utrecht, in het jaar des Heren 1137. De tweede had Gozewijn, de zoon van die Hartbert, in het jaar des Heren 1136 hier ingebracht. De derde tenslotte had zuster Wendelburgis in het jaar des Heren 1118 aan het klooster geschonken.

Na verloop van enige tijd kocht de abt nog vijftien morgen land te Ameln van Rubert, de broer van Reinald die op de tocht der Jerusalemgangers is gestorven. Vervolgens kocht hij van Gerard van Rödingen veertien morgen land met een hoeve, ook in Ameln gelegen. En aangezien beide hoeven - die van Gerard en die van het klooster - op zich klein waren, zijn ze samengevoegd en is er één hoeve van gemaakt, die in de reeks van de overige hoeven de zevende plaats inneemt.[228] Ook kocht hij daar twee morgen land van Reinald senior, de vader van Reinald junior. Verder schonk Walteffer het klooster daar één morgen, Everhard één en Homerus één - deze stierf de 3de januari - en Gunter schonk één morgen; hij stierf de 13de juli.

In hetzelfde jaar klonk als een donder uit de hemel het woord van het H. Kruis overal in alle streken van Duitsland en van het Westen boven de hoofden van de deelnemers aan de expeditie naar Jerusalem.[229] Onderwijl kwam een diaken, Rudolf genaamd, vanuit de uiterste hoek van Frankrijk en spoorde iedereen op krachtige en plechtige wijze aan zijn geest op Jerusalem te richten, waarbij hij het kruis oplegde. Toen zijn overal mensen getekend met het teken van het H. Kruis om op weg te gaan met de expeditie naar Jerusalem, ongeveer een tiende deel van de hele bevolking. Deze Rudolf behoorde tot de orde van Clairvaux[230] en het zou een kluizenaar geweest zijn, naar men zei. En toen hij door dit land getrokken was tot Mainz, de overwinning van

227 Albero II overleed 22 maart 1145 in Italië, toen hij in het pauselijk paleis verbleef. Hij werd begraven te Orte, prov. Viterbo. Hendrik II werd op 13 mei tot bisschop van Luik gekozen (Series 1982, 78).

228 In de marge staat nog eens: De hoeve te Ameln is de zevende in de reeks hoeven van dit klooster.

229 Het was de oproep tot de tweede kruistocht, in opdracht van paus Eugenius III.

230 Bedoeld is Cîteaux.

paganorum insolentiam subsecutus est eum abbas Clarevallensis ab officio surripiens exhortationis, cum nec ipse comitatus sit expeditionem tant□ multitudinis; unde nunc inculpatus est vir mir□ - ut credebatur - sanctitatis.

Expeditio h□c in tria est divisa ubique contra ethnicos pugnatura. Nam plerique istius terr□ ultra fines Galiti□ profecti sunt classe, ubi expugnata civitate Lescbona cum circumposita regione constituerunt in ea episcopum, relicta ibi cum eo plurima plebe. Saxonum vero quamplures et eorum orientales contra Wandalorum profecti sunt gentes, quorum non paucas converti ad fidem Christi compulerunt[110] nationes. Universa autem multitudo prodiens ubique ex omni parte orbis terr□ versus Ierosolimam arripuit viam, quorum huius regni omnium factus est dux Cunradus rex Romanorum. Sed hii, qui de partibus Galli□ et ex ulterioribus venerunt undecunque, secuti sunt Ludwicum, regem Francorum, superiore profectum itinere, donec partes ingressi sunt Ierosolim□.

Profectura igitur tanta multitudine ex omni terra et gente coactus unusquisque agros suos venales assignare, ut tanto itineri posset expensas providere quasi nunquam[111] rediturus ab inestimabili profectione. Unde etiam Reinerus, Gerlaci de Sleiden filius, expeditioni huic cum esset assignatus, allodium quod aput Sledebach habuit, est ab illo hoc eodem anno abbas commercatus. Qui argentum in □cclesia cum non inveniret et ipse toto corde allodium affectaret, adduxit nummularios ad comparationem allodii eiusdem tali scilicet significatione, ut proprietas inde traderetur □cclesi□ et emptores potirentur victualitate ad finem vit□ su□ et tunc liberrima c□dat proprietas □cclesi□. Porro huius allodii sunt tres mansi inter arbusta agrosque et prata indivisi. Extra hoc allodium sunt ultra Anstelam sita duodecim iugera et ibidem super Anstelam duo molendina, quorum superius erat Reineri totum et inferius dimidium. Et

110 *Correctie uit codex en Boeren-Panhuysen* compulaerunt.
111 Zie voetnoot 32.

het Kruis tegen de onbeschaamdheid der heidenen predikend, is de abt van Clairvaux hem gevolgd en nam hem de taak om mensen aan te sporen af, omdat hij zelf geen voorstander was van een expeditie van zo'n grote omvang. En daardoor nu is de man die men voor buitengewoon heilig hield, gedesavoueerd.[231]

Deze expeditie is in drie gedeelten verdeeld om overal tegen de heidenen te strijden. De meesten immers uit de landen daarginds[232] zijn met een vloot voorbij de grenzen van Galicië gevaren, waar zij de stad Lissabon en het gebied eromheen veroverd hebben; daar hebben zij een bisschop aangesteld en het grootste gedeelte van het leger bleef daar bij hem achter. Het merendeel der Saksen en hun oosterburen daarentegen zijn tegen de Wenden opgetrokken, waarvan zij niet weinig stammen gedwongen hebben zich te bekeren tot het geloof in Christus.[233] De grote massa echter - vanuit alle delen van de wereld komend - begaf zich op weg naar Jerusalem; de aanvoerder van allen uit ons Rijk is Rooms-Koning Koenraad geworden. Maar zij die uit Frankrijk en verder kwamen, vanwaar dan ook, hebben Lodewijk de koning der Fransen gevolgd, die langs dezelfde route is getrokken [als koning Koenraad], totdat zij het gebied van Jerusalem bereikten.[234]

Toen dan een zo grote menigte afkomstig uit alle landen en volkeren op het punt stond te vertrekken, was ieder gedwongen zijn landbezit te koop aan te bieden ter dekking van de uitgaven op zo'n lange reis, in de veronderstelling niet terug te keren van deze onberekenbare tocht. Zo was het ook met Reiner, de zoon van Gerlach van Schleiden. Toen hij zich voor deze expeditie had aangemeld, heeft de abt in dit jaar het vrij-eigengoed dat Reiner te Schleibach had, van hem gekocht. Toen de abt ontdekte dat het klooster geen geld had en hij toch zijn zinnen op dit vrij-eigengoed gezet had, heeft hij geldschieters ertoe gebracht dit vrij-eigengoed te kopen onder het beding, dat de eigendom ervan aan het klooster zou worden overgedragen en de kopers het vruchtgebruik zouden hebben zolang zij leefden en dat dan de eigendom geheel vrij aan het klooster zou toevallen. Dit vrij-eigengoed omvat drie aaneengesloten hoven kreupelbos, akkers en weilanden door elkaar. Buiten dit vrij-eigengoed liggen nog twaalf morgen aan de andere kant van de Anstel en daar ter plekke op de Anstel twee molens, waarvan de molen stroomopwaarts geheel van Reiner was en die stroomafwaarts voor de helft. Omdat diezelfde Reiner een vrijgeboren man was, heeft

231 De cisterciënser Rudolf had geen officiële zending en in zijn oproepen keerde hij zich niet alleen tegen de heidenen in het Heilige Land, maar ook tegen de joden. Daardoor ontstonden in het Rijnland jodenvervolgingen; de bisschop van Mainz riep Bernardus van Clairvaux te hulp, die door de paus met de kruistochtprediking was belast. Deze beval Rudolf zich in Clairvaux terug te trekken (Willems 130-132; Constable, 245, noot 170).

232 D.w.z. de landen aan de zee. Friese, Vlaamse en Engelse kruisvaders zeilden in het voorjaar 1147 langs de noordkust van Spanje (Galicië) en hielpen de Portugese koning Alfonso bij de verovering van Lissabon op de Moren. Pas begin 1148 zette een deel de tocht naar het H. Land voort (Hardenberg 136, 137).

233 De kruistocht tegen de ten oosten van de Elbe wonende Wenden (ook Sorben genoemd) vond plaats in de maanden juli-september 1147, maar bleef volgens de tijdgenoten zonder resultaat (zie Schultze).

234 Koenraad vertrok eind mei vanuit Regensburg, Lodewijk midden juni vanuit St. Denis. De beide legers trokken achter elkaar langs dezelfde route over Wenen en Belgrado tot in Klein-Azië. Veel kruisvaders kwamen om; de koningen keerden in 1149 onverrichter zake terug (Bernhardi 1883, 596, 601).

facta inde altari traditione idem Reinerus cum vir esset ingenuus, proximo hinc anno cum expeditione Ierosolimitana est profectus, ubi etiam felicem - ut dixerunt - mortem est assecutus.

His diebus egressus est hinc sacerdos Leo nuncupatus impetratra sibi licentia eo videlicet tenore quasi per se c□nobium informare posset et construere absque materia pecuni□. Unde optento a fratribus suis carnalibus loco, Hodunc nuncupato in Tessandria sito, cum avertere eum nullus posset a tali progressione, c□pit in eo liber hinc dimissus habitare. Et constructa inibi capella ex lignorum materia est etiam consecrata a Philippo, Hosenbreichensi episcopo, anno constructionis tertio, id est Dominic□ incarnationis MCXLVIII°. Ubi postea peractis tribus annis idem sacerdos rerum tenuitate aggravatus cum supplicatione regressus est huc et relocatus, a quo etiam locus □cclesi□ est subiectus, quasi victus ibi sufficeret ipsis inhabitantibus cum semper ibi rerum fuisset defectus. Omnis enim iste actus nec gratus conventui fuit nec acceptus.

Eodem anno facta est fames vehementissima et omni adhuc □tati inaudita, ut modius Coloniensis pro duodecim solidis et sex venderetur denariis et modius Traiectensis pro tribus libris et sex solidis.

1147

Anno Dominic□ incarnationis MCXLVII° Iohannes de Burnheim et Elisabet, uxor eius, ministeriales erant Sancti Petri Coloni□ nulla adhuc potiti prole, qu□ sibi posset succedere. Unde accepta episcopi auctoritate dederunt □cclesi□ septuaginta iugera terr□ cum curte habitationis su□, qu□ omnia aput Burnheim constant sita fuisse. Ipsi vero victualitate insigniti sunt abbate, ut quamdiu alter eorum superesset, frueretur h□reditate; sed defuncto utroque libera remaneat terra □cclesi□. Iohannes autem cum expeditione est profectus et in profectione XIII kalendas ianuarii defunctus.

Fridericus vir ingenuus de Bastwilre dedit □cclesi□ octo iugera terr□, qu□ aput Trostorph sita solvunt undecim denarios Coloniensis monet□. Cuius Friderici filia Mathildis dicta dedit etiam □cclesi□ quindecim iugera arbustorum et in consortium recepta est sororum. Arbusta h□c sita sunt inter Mereburen et Bastwilre ad sinistram eius vi□, qu□ a Mereburen ducit Bastwilre.

hij dit alles zelf aan het altaar overgedragen en is het jaar daarop met de expeditie naar Jerusalem vertrokken, waar hij - naar men zegt - een gelukzalige dood heeft gevonden.

In die dagen is de priester Leo van hier weggegaan, nadat hij daarvoor verlof gekregen had, op voorwaarde dat hij op eigen krachten en zonder geldelijke ondersteuning een klooster kon stichten en bouwen. Toen hij van zijn broers een stuk grond gekregen had, Hooidonk geheten en gelegen in Texandria, ging hij, omdat niemand hem van deze stap kon weerhouden, daar wonen, nadat hij van zijn gelofte hier ontslagen was. En nadat er een houten kapel was gebouwd, is die door Filip, bisschop van Osnabrück,[235] in het derde jaar van de bouw, namelijk in het jaar van de menswording des Heren 1148 gewijd. Toen de priester er daarna nog drie jaar had doorgebracht, is hij, omdat hij gebukt ging onder een tekort aan middelen, na een deemoedig verzoek hier teruggekeerd en opnieuw opgenomen. Hij stelde die plek onder het gezag van dit klooster, waarbij hij het deed voorkomen dat er voldoende leeftocht was voor de bewoners, terwijl er toch altijd gebrek aan middelen is geweest. Deze hele gang van zaken was het convent dan ook niet aangenaam en werd ook niet geaccepteerd.

In hetzelfde jaar heerste er een zeer hevige en tot dan toe ongekende hongersnood, zodat een Keulse mud [koren] voor twaalf schellingen en zes penningen verkocht werd en een Maastrichtse mud voor drie pond en zes schellingen.[236]

1147

In het jaar van de menswording des Heren 1147 waren Johan van Bornheim en zijn vrouw ministerialen van de H. Petrus te Keulen[237] en zij hadden nog geen kinderen die hen konden opvolgen. Daarom schonken zij met machtiging van de bisschop aan het klooster zeventig morgen land met de hoeve waar zij woonden. Dit alles lag te Bornheim. Zij kregen van de abt het vruchtgebruik met dien verstande dat, zolang een van hen nog leefde, hij of zij het genot van het goed zou hebben, maar dat na hun beider dood het land vrij aan het klooster zou toebehoren. Johan dan is met de expeditie vertrokken en tijdens de tocht op de 20ste december overleden.

Frederik, een vrijgeboren man van Baesweiler, schonk het klooster acht morgen land die in Troisdorf liggen en elf penningen in Keulse munt [als cijns] betalen. Ook zijn dochter Mathilde schonk het klooster vijftien morgen kreupelbos en zij is opgenomen in de gemeenschap der zusters. Dit kreupelbos ligt tussen Merberen en Baesweiler, links van de weg die van Merberen naar Baesweiler leidt.

235 Bisschop van 1141-1173 (Series 1982, 162 en 163).

236 Een Keulse mud omvatte 8 vat, een Maastrichtse mud daarentegen 24 vat. Vandaar het grote verschil in prijs. Een pond stond gelijk met een aantal van 20 schellingen (zie inleiding blz. 37).

237 De kathedrale kerk, de dom, onder het patrocinium van de H. Petrus.

Gerardus dedit □cclesi□ undecim iugera terrae[112] et receptus est hic sine habitus mutatione. Terra h□c sita est ultra Crumbach infra terminos Simpleviensis □cclesi□ et est integra sub parte una, Sancti Lamberti existens propria; unde solvit eadem terra aput Simplei undecim denarios et sumbrinum eius annon□, quam eodem anno ipsa terra constat genuisse; quod si annonam non genuit, nec debet sumbrinum solvere. Iuxta hanc terram sita sunt quatuordecim iugera in loca duo discreta et sunt pariter Sancti Lamberti propria; h□c vendidit □cclesi□ quidam Udulo et solvunt ibidem quatuordecim denarios et sumbrinum eius annon□, quam eodem anno constant genuisse; quod si culta non sunt nec genuerunt, nec sumbrinum solvere debebunt. Gerardus obiit idus decembris.

Eodem anno profectus est Ierosolimam Conradus rex Romanorum et Ludwicus rex Francorum cum inestimabili multitudin□ plebis christian□, sed transgressi fines Greci□ seducti sunt a Grecorum rege quasi ad terras pugn□, ubi periit eorum maxima pars inedia et fame. Et post paululum obsidentes Damascum capturi erant locum, nisi quod aggressu victori□ seducti sunt a Ierosolimorum rege, ne forte captis civitatibus amitteret ipse tributa terr□, et sic nostris exigentibus peccatis consumptus est annus in illis sine prosperitate salutis. Obscuratus est sol VII kalendas novembris, die dominica circa horam diei sextam.

Eodem anno emit abbas mansum censualem ab Udelrico quodam, qui habitavit Coloni□, tali videlicet conventione ut reddito inde solo censu liber sit ab omni exactione. Nam prepositus Bruno tali iure assignavit eum huic □cclesi□. Mansus iste proprius est □cclesi□ Sancti Gereonis Coloni□ et est situs inter Mercstein et Strevelo ad dextram eius vi□, qu□ de Mercstein ducit Strevelo, et solvit quatuor solidos pr□ter duos denarios Coloniensis monet□. Ad hunc mansum pertinent curtes du□, qu□ aput Mercstein sunt sit□, quarum altera duodecim denarios et altera solvit sedecim huic □cclesi□.

112 *Sic codex.*

Gerard schonk het klooster elf morgen land en is hier opgenomen zonder verandering van kleding. Dit land ligt aan de andere kant van Crombach binnen de grenzen van de kerk van Simpelveld aan één stuk en het is eigendom van de H. Lambertus[238]. Daarom betaalt dit land in Simpelveld elf penningen en een sumber van het graan dat het land in dat jaar heeft voortgebracht. Als het land geen graan heeft voortgebracht, hoeft die sumber niet betaald te worden. Naast dit land liggen nog veertien morgen, in twee aparte stukken; zij zijn eveneens eigendom van de H. Lambertus. Een zekere Udulo heeft die aan dit klooster verkocht en de stukken land betalen aldaar veertien penningen en een sumber van het graan dat zij dat jaar hebben voortgebracht. En als zij niet beploegd zijn en niets hebben voortgebracht, hoeft die sumber niet geleverd te worden. Gerard stierf de 13de december.

In hetzelfde jaar zijn Koenraad, Rooms-Koning, en Lodewijk, koning der Fransen, met een onmetelijke menigte christenvolk naar Jerusalem vertrokken, maar toen zij de grenzen van het Byzantijnse rijk overschreden hadden, zijn ze door de koning der Byzantijnen[239] misleid en als het ware naar slagvelden gevoerd, waar het grootste gedeelte van hen omkwam door gebrek en honger. En toen ze korte tijd later Damascus belegerden, stonden ze op het punt de stad in te nemen, maar zijn ze door de koning van Jerusalem[240] van het behalen der overwinning afgehouden; hij deed dit om de belastingen van het land niet te verliezen, wanneer de steden veroverd waren. En zo is vanwege onze zonden het jaar voorbijgegaan, zonder dat hun geestelijk heil er baat bij had. De zon is verduisterd op zondag 26 oktober omstreeks het zesde uur.[241]

In hetzelfde jaar kocht de abt een cijnsplichtige hove van een zekere Udelrik die in Keulen woonde, onder voorwaarde dat het land vrij was van iedere vordering, wanneer alleen de cijns daarvan was afgedragen. Proost Bruno heeft de hove dan ook met die rechtsbepaling aan dit klooster toegewezen. Deze hove is eigendom van de kerk van de H. Gereon in Keulen[242] en ligt tussen Merkstein en Streifeld, aan de rechterkant van de weg die van Merkstein naar Streifeld leidt, en betaalt vier schellingen min twee penningen in Keulse munt. Bij deze hove horen twee hoeven die in Merkstein liggen, waarvan de éne hoeve [als cijns] twaalf penningen en de andere zestien penningen betaalt aan dit klooster.

238 Bedoeld is het bisdom Luik, waarvan de kathedrale kerk gewijd was aan de H. Lambertus. In 1213 werd Simpelveld door de Luikse bisschop in leen gegeven aan Walram, die in 1221 hertog van Limburg werd (oorkonde RAL, AAK nr. 1373, editie Ernst VI, 181-182).

239 Manuel I Comnenus, keizer van Byzantium 1143-1180.

240 Boudewijn III (1144-1162). Het koninkrijk Jerusalem was gesticht na de verovering van de stad in 1099 door Godfried van Bouillon.

241 In de tweede helft van de ochtend had die zonsverduistering plaats (Mucke 477 en 815).

242 Het kapittel St. Gereon bezat te Merkstein behalve de kerk ook land waarop een cijnsplicht rustte (Nattermann 85, 149 en 345). Bruno was proost van St. Gereon van 1138 tot aan zijn dood, 23 juni 1149 (Groten 49 en 74).

1148

Anno Dominic□ incarnationis MCXLVIII° Godescalcus de Anchelstorph cum ibidem viginti propria haberet iugera cum curte una, dedit ea □cclesi□ et receptus est hic in communi fraternitate. Ibi quoque vendidit □cclesi□ novem iugera cum curte una quidam Hezelo profectus in Ungariam, ubi finivit et vitam. Werenzo dedit ibidem □cclesi□ iugerum terr□; unde h□c triginta sunt □cclesi□ libera.

Adolphus Ierosolimam iturus dedit □cclesi□ quindecim iugera cum curte una; h□c solvunt duos solidos et maldrum aven□. Heimo dedit □cclesi□ quindecim iugera aput Deztorph sita et solvit inde duos solidos. Deztorph continetur infra terminos □cclesi□ Paphendorph nuncupat□. Acta sunt h□c et corroborata coram Adolpho, comite de Saphenberch, sub ritu et lege illius provinti□.

Gevehardus de Trevenstorph facta promissione Ierosolimam proficisci cum expeditione infirmitate longioris retentus vi□ dedit □cclesi□ pro hoc itinere tres solidos Coloniensis monet□ aput Recene. Recene est villa iuxta Blanchenheim sita, ubi regio nuncupatur Eiphla.

Iutta de Burnen dedit □cclesi□ vineam aput Budendorph, cuius etiam filius nomine Hubertus in clericum hic et fratrem educatus dedit □cclesi□ duas ibidem vineas. Iutta obiit VIIII kalendas septembris.

Eugenius papa Treveris hiemavit. Remis ‘L□tare Ierusalem’[113] sinodum celebravit. Regressus est Cunradus rex Romanorum et Ludwicus rex Francorum ab oriente cum exercitu univers□ occidentalis terr□, amissa aput Turcos maxima multitudine absque obtentu salutis et victori□.

1149

Anno Dominic□ incarnationis MCXLVIIII° emit abbas ab Iordane, Heremanni patre de Sleiden, mansum et dimidium terr□ pratique et arbustorum et dimidium pariter molendinum. Terra h□c sita est aput Sleidenbach inferius eam videlicet terram, qu□ quarto hinc retro anno vendidit □cclesi□ Reinerus, ita scilicet ut inter terram Reineri et hanc Iordanis mansus alieni possessoris sit situs. Et dimidium hoc molendinum dimidii illius molendini est dimidium, quod etiam quarto hinc anno

113 *Aanhalingstekens van auteurs.*

1148

In het jaar van de menswording des Heren 1148 schonk Godschalk van Angelsdorf die daar twintig morgen met een hoeve in eigendom bezat, deze aan het klooster en is hier opgenomen in de gemeenschap der broeders. Ook verkocht een zekere Hezelo daar negen morgen land met een hoeve aan het klooster. Hezelo vertrok naar Hongarije, waar hij is overleden. Werenzo schonk aldaar één morgen land aan het klooster; en zo behoren deze dertig morgen land het klooster geheel vrij toe.

Adolf die op het punt stond naar Jerusalem te gaan, schonk het klooster vijftien morgen met een hoeve; deze betalen [als cijns] twee schellingen en een malder haver. Heimo schonk het klooster vijftien morgen in Desdorf en deze betalen twee schellingen. Desdorf ligt binnen de grenzen van de kerk van Paffendorf. Dit is gedaan en bekrachtigd ten overstaan van Adolf, graaf van Saffenberg, overeenkomstig recht en gebruik van die streek.

Gevehard van Trippelsdorf had de gelofte afgelegd met de expeditie naar Jerusalem te vertrekken, maar een ziekte verhinderde hem een lange reis te maken. In plaats van die tocht te maken schonk hij het klooster drie schellingen in Keulse munt te Reetz. Reetz is een dorp bij Blankenheim, waar de streek Eifel genoemd wordt.

Jutta van 'Burnen' schonk een wijngaard te Bodendorf aan het klooster. Haar zoon Hubert die hier tot geestelijke en broeder opgeleid werd, schonk twee wijngaarden aldaar. Jutta stierf de 24ste augustus.

Paus Eugenius bracht de winter in Trier door. Op zondag 'Laetare Jerusalem' hield hij te Reims een synode.[243] Koenraad, Rooms-Koning, en Lodewijk, de koning der Fransen, zijn met het leger van de gehele westerse wereld uit het Oosten teruggekeerd, nadat het grootste gedeelte bij de Turken verloren was gegaan, zonder geestelijk heil en zonder overwinning.

1149

In het jaar van de menswording des Heren 1149 kocht de abt van Jordanes, de vader van Hereman van Schleiden, anderhalve hove land, weide en kreupelbos en eveneens een halve molen. Dit land ligt te Schleibach, stroomafwaarts van het land dat Reiner drie jaar te voren aan het klooster had verkocht, en wel zo dat er tussen het land van Reiner en dat van Jordanes nog een hove van een andere eigenaar ligt. De genoemde halve molen[244] is de wederhelft van de halve molen die Reiner drie jaar eerder aan het klooster heeft verkocht, toen hij - zoals vaststaat - het klooster een hele molen en

243 Door verzet van de inwoners van Rome kon de paus niet in Rome resideren. Zondag Laetare viel op 21 maart. Vgl. noot 160.

244 De molen lag op de Anstel bij Kerkrade (zie onder 1146).

vendidit Reinerus □cclesi□, quando ei integrum quoque et hoc dimidium constat vendidisse; unde ibi nunc duo integra molendina habet □cclesia, qu□ molendina postmodum sunt in unum redacta.

Curtis h□c posita super fontem aqu□, qu□ in domum fluit camb□ ubi coctio fit cervisi□, erat cuiusdam Iutt□, fili□ Meinzonis, a quo olim datus est hospitalis iste fundus □cclesi□, ubi nunc constructum est hospitale. Ad hanc curtim pertinebant iugera quasi quadraginta, qu□ utraque parte Rodensis vi□ sunt sita ab egressu port□ versus Rode; unde etiam decim□ fuerunt eiusdem Iutt□. In hac curti fuerunt creberrime seculares person□ sexus utriusque, quarum importunitate exortum est grave fratribus sepe impedimentum observanti□ regularis disciplin□. Unde abbas facta conventione cum Iutta, cuius f□odum erat terra, et Heinrico, cuius erat propria, dedit utrique munera et illa dedit f□odum □cclesi□ et Heinricus ius proprietatis su□, et sic pacificatus est introitus et exitus □cclesi□.

1150

Anno Dominic□ incarnationis MCL^{o} Warnerus qui dicitur Rufus, cum haberet aput Mercene iugera viginti quatuor et unam curtim et quatuor iugera aput Bettenhoven, dedit ea □cclesi□ cum tribus quas habebat filiabus, qu□ omnes indut□ regulari veste sunt aput Scarnen inter sorores collocat□. H□c autem terra, quamvis Warneri fuisset propria, advocati□ tamen Iuliacensi est subiecta; unde ibi tria in anno placita possessor eius debet adire.

Ida, Rudolphi filia de Haldenhoven, dedit □cclesi□ decem iugera aput Sleiden sita et ipsa regulari veste induta hoc in loco est inter sorores collocata, sed terra est etiam advocati□ Iuliacensi subiecta. Ida, Warneri filia de Haldenhoven, dedit □cclesi□ quindecim iugera aput Mercene sita et ipsa regulari veste induta hoc in loco est inter sorores posita, sed terra est advocati□ aput Ascwilre subiecta. Libertus dedit □cclesi□ sex iugera aput Mercene sita, qu□ etiam advocati□ prius dict□ sunt subiecta.

Meinerus de Anstela dictus transponens in conventum duos ad litteras filios, quorum alter Arnoldus et alter vocabatur Winricus, dedit □cclesi□ cum eis viginti iugera aput Crumbach sita, traditione altari propria et filiorum manibus facta. Terr□ huius iugera quindecim sita sunt ultra viam lapide stratam, secus eam versus Aquis a curte, integra sub parte una. Reliqua vero quinque iugera sunt inter curtim et Fronerode sita sub parte una, sed decim□ partis utriusque sunt Aquensis □cclesi□.

die halve verkocht heeft. Daarom heeft het klooster aldaar nu twee hele molens in eigendom, die later tot één molen zijn teruggebracht.

De hoeve, gelegen boven de bron waarvan het water naar het brouwhuis stroomt waar het bier gebrouwen wordt, behoorde een zekere Jutta toe, dochter van Meinsco, door wie vroeger aan het klooster de grond voor een gastenhuis geschonken is, waarop nu het gastenhuis is gebouwd.[245] Bij deze hoeve hoorden ongeveer veertig morgen land die aan weerszijden van de weg naar Kerkrade liggen, vanaf de poortuitgang richting Kerkrade; ook de tienden daarvan waren van Jutta. In deze hoeve vertoefden zeer vaak personen uit de wereld van beiderlei kunne, door wier hinderlijk gedrag het de broeders vaak moeilijk werd gemaakt de kloostertucht te handhaven. Daarom sloot de abt een overeenkomst met Jutta die het land in leen had, en met Hendrik die het in eigendom had, en gaf hun beiden geschenken. Zij gaf daarop het leen aan het klooster en Hendrik gaf het eigendomsrecht; en zo is er weer rust gebracht in het betreden en verlaten van het klooster.

1150

In het jaar van de menswording des Heren 1150 schonk Warner, genaamd de Rossige, die vierentwintig morgen en een hoeve in Niedermerz had en vier morgen te Bettenhoven, deze aan het klooster samen met de drie dochters die hij had; die hebben allen het kloosterkleed aangenomen en zijn in Scham bij de zusters geplaatst. Dit land echter is ondanks het feit dat het eigendom was van Warner, toch onderworpen aan de voogdij van Jülich, zodat zijn bezitter naar de voogdgedingen moet gaan, die daar driemaal per jaar worden gehouden.

Ida, de dochter van Rudolf van Aldenhoven, schonk het klooster tien morgen te Schleiden en na het kloosterkleed aangenomen te hebben, is zij hier bij de zusters geplaatst, maar ook dit land is onderworpen aan de voogdij van Jülich. Ida, de dochter van Warner van Aldenhoven, schonk het klooster vijftien morgen te Niedermerz en na het kloosterkleed aangenomen te hebben, is zij hier bij de zusters geplaatst, maar het land is onderworpen aan de voogdij van Eschweiler. Libert schonk het klooster zes morgen te Niedermerz die ook aan de laatstgenoemde voogdij onderworpen zijn.

Meiner van Anstel bracht twee zonen naar het klooster om er in de letteren gevormd te worden, van wie de een Arnold heette en de ander Winrik, en daarbij schonk hij het klooster samen met hen twintig morgen te Crombach, waarbij de overdracht aan het altaar door zijn hand en die van zijn zonen geschiedde. Vijftien morgen van dit land liggen aan de andere zijde van de met steen bestrate weg en wel erlangs, vanaf de hoeve richting Aken, aan één stuk. De overige vijf morgen liggen tussen de hoeve en Frohnrath, aan één stuk. De tienden van beide delen zijn van de kerk van Aken.[246]

245 Zie onder 1118.

246 De kapittelkerk van Maria, de huidige Domkerk.

Teodricus de Herle, Heinrici sacerdotis frater, dedit □cclesi□ sex bonuaria terr□ cum eorum pariter decimatione et inter fratres consignatus est habitu et professione. Terra h□c sita est infra terminos □cclesi□ Brunsham[114] dict□, a Brunsham versus Herle. Frater Theodricus obiit VI kalendas augusti.

1151

Anno Dominic□ incarnationis MCLI° Iutta ducissa, Walrami ducis de Leimburch uxor et Heinrici eiusdem ducis filii mater, dedit □cclesi□ proprietatem et dominium □cclesi□ aput Lomunsheim sit□ et induta regulari veste est in consortium fraternitatis nostr□ consignata professione, sed in brevi tempore exempta corpore sepulta est in medio □cclesi□ ante Crucis altare, ubi requiescit in pace. VIII kalendas iulii obiit soror Iutta nobilis matrona. Cuius a capite in sinistro latere sepulta est Mathildis, qu□ fuit uxor Heinrici eiusdem Iutt□ filii et iunioris Heinrici mater. Qu□ cum sexto hinc retro defuncta sit anno, tamen hoc eodem datus est □cclesi□ pro ea mansus terr□ ab Heinrico, eius quondam marito. Mansus iste situs est iuxta Specholtz in sinistro latere eiusdem silv□ a via strata lapide quasi volatu sagitt□. Unde etiam decim□ olim □cclesi□ sunt dat□ ab Adelberto comite. Mathildis obiit IIII nonas ianuarii.

His diebus habuit □cclesia Sancti Iacobi sita Leodii allodium aput Sinneche a Cristiano nobili viro de Owen dicto, qui hoc contulerat illi □cclesi□ pro salute anim□ su□. Allodium hoc emit abbas hoc eodem anno ab abbate et conventu illius □cclesi□, episcopo commertium - ut moris est - confirmante. Et cum illis appendisset argentum, assignaverunt nobis allodium aput Sinneche - ut dictum est - consitum, advocati□ Heinrico subicientes dominatum. Porro hoc allodium allodii illius est compar et dimidium, quod □cclesia ibi habet anno hinc retro octavo ab Eppone de Ludesheim comparatum.

Clementa de Fridenhaldenhoven, Adelberonis uxor, dedit □cclesi□ tria iugera terr□ infra terminos eiusdem sita parrochi□ tali illa tradens ratione, ut proximus heres eius solvat inde sex denarios Coloniensis monet□ et

114 *Correctie uit codex en Boeren-Panhuysen* Bruneham.

Diederik van Heerlen, broer van de priester Hendrik, schonk het klooster zes bunder land samen met de tienden ervan en hij is onder de broeders opgenomen door het kloosterkleed aan te nemen en de gelofte af te leggen. Dit land ligt binnen de grenzen van de kerk van Brunssum,[247] vanuit Brunssum richting Heerlen. Broeder Diederik stierf de 27ste juli.

1151

In het jaar van de menswording des Heren 1151 schonk hertogin Jutta, de vrouw van hertog Walram van Limburg,[248] en moeder van Hendrik, diens zoon, de bezitsrechten over de kerk te Lommersum aan het klooster en na het kloosterkleed aangenomen te hebben is zij door de gelofte af te leggen opgenomen in onze gemeenschap, maar korte tijd daarna is zij overleden en begraven midden in de kerk voor het Kruisaltaar, waar zij rust in vrede. Zuster Jutta, de adellijke vrouwe, stierf de 25ste juni.[249] Links van haar hoofd ligt Mathilde begraven, die de vrouw was van Hendrik, de zoon van Jutta, en de moeder van Hendrik junior. Hoewel zij vijf jaar eerder gestorven was, is eerst in dit jaar door Hendrik, die eens haar echtgenoot was, om wille van haar een hove land geschonken aan het klooster. Deze hove ligt bij Spekholz, aan de linkerkant van dit bos, ongeveer op een pijlschot afstand van de met steen bestrate weg. En de tienden daarvan zijn reeds vroeger door graaf Adelbert aan het klooster geschonken. Mathilde stierf de 2de januari.[250]

In die dagen bezat het klooster van Sint Jacob in Luik[251] een vrij-eigengoed te Sinnich, afkomstig van een adellijk man, Christiaan van ‘Owen’ geheten, die het aan dat klooster had overgedragen voor zijn zieleheil. Dit vrij-eigengoed werd door onze abt in dit jaar gekocht van de abt en het convent van dat klooster, terwijl de bisschop de transactie bekrachtigde, zoals gebruikelijk is. En toen hen het geld gegeven was, hebben zij ons het vrij-eigengoed overgedragen, dat - zoals gezegd - te Sinnich is gelegen, waarbij ze de voogdij aan Hendrik[252] opdroegen. Verder nog het volgende: dit vrij-eigengoed is even groot als en de wederhelft van het vrij-eigengoed dat het klooster zeven jaar daarvoor gekocht heeft van Eppo van ‘Ludesheim’.

Clementa van Freialdenhoven, de vrouw van Albero, schonk het klooster drie morgen binnen het gebied van die parochie, waarbij zij het land op deze voorwaarde

247 Brunssum had wel een kerk, maar was geen parochie. Het behoorde tot 1562 tot de parochie Gangelt (Moonen 363-366).
248 Walram II (1119-1139).
249 Jutta overleed reeds in 1151, zoals blijkt uit een oorkonde van de Luikse bisschop uit dat jaar. Deze was bij haar begrafenis aanwezig en bevestigde na afloop de door Jutta gedane schenking (Ernst VI, nr. 54; vgl. Franquinet nr. 14, blz. 24).
250 Volgens de opgave van de annalist stierf Mathilde van Saffenberg op 2 januari 1146.
251 De benedictijnerabdij St. Jacques.
252 Hendrik II, hertog van Limburg.

sic libera sit terra ab omni alia dominatione. Clementa obiit VI kalendas aprilis.

1152

Anno Dominic□ incarnationis MCLII^{o} comparavit abbas mansum a provisoribus □cclesi□ Vallis Sanct□ Mari□, quamvis idem mansus magis huius □cclesi□ constet proprius fuisse. Nam transpositis illuc sororibus concessa sunt eis allodia qu□dam sola stipendiorum ratione, quorum tamen proprietas remansit huius □cclesi□, sicut et illa pariter □cclesia est etiam huius propria respectu ob□dienti□. Mansus iste situs est aput Gudolfrothe et solvit septem solidos et quatuor denarios Coloniensis monet□.

His diebus habuit □cclesia Floreffiensis[115] aput Hoinge in aspectu Coloni□ capellam inibi sitam et curtim unam et mansum integrum et arbusta quasi novem iugerum. H□c profecto emit abbas ab abbate et fratribus illius □cclesi□ et facta inter se mutua contaxatione appendit illis argentum et ipsi assignaverunt nobis capellam et allodium. Argentum quo empta est curtis, qu□ nuncupatur Hoynge, dedit □cclesi□ clericus Traiectensis nomine Udelricus et alia quamplurima dedit sororibus in Scarnia. Septimo idus decembris obiit Udelricus diaconus.

Gunthardus de Rothe, Gunthardi pater, cuius f□odum erant duo inferiores mansi aput Hagenrothe, dedit inde decimas □cclesi□ cum filia nomine Benedicta, qu□ sic inter sorores est collocata, facta inde altari traditione ab Heinrico, allodii possessore. Decim□ autem ist□ sunt tantummodo agricultur□ et de f□ni collectione.

Eodem anno factum est miraculum grande aput Bastwilre mutato ibi in sanguinem lacu aqu□. Nam combusta ante biennium □cclesia erat hoc anno restauranda, ubi deficiente ad cementum aqua petierunt eam a villano, in cuius lacu habebatur abundantia. Quam cum ille operi □cclesi□ denegaret, mane facto die altero inventus est omnino lacus in sanguinem conversus. Unde ut tale et tantum etiam posteris miraculum possit apparere, illinitus est murus □cclesi□ ab eodem sanguine.

115 *Sic codex. Boeren-Panhuysen* Floreffeensis.

overdroeg dat haar naaste erfgenaam de zes Keulse penningen daarvan zou betalen en dat het land verder vrij zou zijn van alle andere lasten. Clementa stierf de 27ste maart.

1152

In het jaar van de menswording des Heren 1152 kocht de abt een hove van de provisoren van het klooster van Marienthal, ofschoon vaststaat dat deze hove eigenlijk eigendom van dit klooster was. Want bij het overbrengen van de zusters daarheen zijn hun enkele vrij-eigengoederen toegewezen, alleen ten behoeve van hun levensonderhoud; maar het eigendomsrecht daarvan verbleef aan dit klooster; zoals ook het klooster als zodanig ondergeschikt is aan dit klooster op het punt van de gehoorzaamheid. Deze hove ligt te ‘Gudolfrothe’ en betaalt [als cijns] zeven schellingen en vier penningen in Keulse munt.

In die dagen had het klooster van Floreffe te Hoengen in het bisdom Keulen[253] een kapel, een hoeve, een hele hove en ongeveer negen morgen kreupelbos. Dit alles dan kocht onze abt van de abt en de broeders van dat klooster en, nadat zij onderling de prijs hadden vastgesteld, gaf hij hen het geld en droegen zij ons de kapel en het vrij-eigengoed over. Het geld waarmee de hoeve Hoengen gekocht is, werd het klooster geschonken door de Maastrichtse geestelijke Udelrik; en andere zaken schonk hij in zeer grote mate de zusters te Scharn. De diaken Udelrik stierf de 7de december.

Gunthard van Rode, de vader van Gunthard, die een stroomafwaarts gelegen stuk land van twee hove te Haanrade in leen had, schonk de tienden daarvan aan ons klooster; tevens gaf hij zijn dochter Benedicta, die toen bij de zusters is geplaatst; daarbij geschiedde de overdracht aan het altaar door Hendrik, de bezitter van het vrij-eigengoed.[254] De tienden echter hebben alleen betrekking op de opbrengst van de akkerbouw en op de hooioogst.

In hetzelfde jaar vond in Baesweiler een groot wonder plaats doordat een poel water in bloed veranderde. Want de kerk die twee jaar te voren afgebrand was, moest dit jaar hersteld worden en toen het water om cement aan te maken opraakte, vroegen zij water aan een dorpeling, in wiens poel nog meer dan voldoende was. En toen deze het water voor het werk aan de kerk weigerde, vond men de volgende dag 's morgens de hele poel in bloed veranderd. Opdat een dergelijk en zo groot wonder ook voor het nageslacht zichtbaar zou kunnen blijven, is de muur van de kerk met dat bloed bestreken.

253 Floreffe was een praemonstratenserabdij in de provincie Namen (B), gesticht in 1121. Hoengen bij Alsdorf was gelegen in het bisdom Keulen; in tegenstelling tot Höngen in de Selfkant, dat tot het bisdom Luik behoorde (Breuer 24, noot 57).

254 Hendrik II, hertog van Limburg.

Mortuus est Conradus rex Romanorum, non consecratus in Augustum, cui successit Fridericus, Friderici[116] fratris Conradi regis filius. Anfridus, Anfridi filius de Thudre, defunctus est in castro et hoc in loco sepultus; pro cuius anima dederunt □cclesi□ fratres eius curtim aput Haren, qu□ solvit quatuordecim denarios.

Gozwinus de Wassenberch, qui dictus est Lutzo, dedit □cclesi□ quasi dimidium mansum terr□ tali videlicet significatione ut, quamdiu vivit, ipse potiatur inde victualitatis iure sed eo vita subtracto cedat libere terra h□c □cclesi□. Ipse vero solvit interim inde sex denarios □cclesi□. Traditio huius terr□ facta est ab Heinrico, illius domino, nostro autem advocato. Terra h□c sita est aput Dihtelrode et solvit sex solidos et totidem denarios Coloniensis monet□.

1153

Anno MCLIII^{o} Anselmus de Lovenich cum ministerialis esset Heinrici, huius □cclesi□ advocati, accepta eiusdem domini sui licentia posuit inter sorores filiam nomine Helenam, supputans □cclesi□ cum ea quindecim iugera cum curte una aput Lovenich sita, qu□ solvunt □cclesi□ solidos quinque Coloniensis monet□. Et preter h□c dedit etiam ipse huic □cclesi□ triginta iugera cum curte una ibidem sita pro anim□ su□ et uxoris salute tali videlicet conditione, ut solvat inde duos solidos eiusdem monet□, donec alter eorum eximatur corpore, et tunc libera erit etiam h□c terra huius □cclesi□. Et quia terra predicti Heinrici erat propria, est ipsa etiam cum puella altari contradita.

Reinsuindis, matrona nobilis uxor autem Sigbodonis de Hoinge, dedit □cclesi□ decimas iugerum quadraginta trium de terra ex arbustis in agros conscissa tali videlicet supputatione ut, si forte arbusta, unde h□c terra est exculta, fuerint etiam scissa in agros et culta, tollat inde pari tenore decimas □cclesia. Terra h□c et arbusta terminis continentur □cclesi□, qu□ Setterich est dicta, ita scilicet ut, una pars inter Setterich et Pophendorp sit sita et altera inter Setterich et Sigendorp sit posita. Ipsa dedit etiam duodecim denarios aput Setterich accipiendos. Obiit Reinsuindis VI nonas maii hic sepulta. Eodem anno profectus est Romam Fridericus rex ad ordinandum se in imperatorem.

116 *Vanaf hier door een andere hand geschreven.*

Rooms-Koning Koenraad stierf zonder tot keizer gekroond te zijn, en werd opgevolgd door Frederik, de zoon van zijn broer Frederik.[255] Anfried, de zoon van Anfried van Tüddern, is gestorven in het kasteel en hier begraven. Voor zijn ziel schonken zijn broers het klooster de hoeve te 'Haren', die veertien penningen betaalt [als cijns].

Gozewijn van Wassenberg, bijgenaamd Lutzo, schonk het klooster ongeveer een halve hove land met de bepaling dat hij, zolang hij leefde, het recht van vruchtgebruik zou hebben, maar dat het land bij zijn overlijden dit klooster vrij zou toevallen. Zelf betaalde hij ondertussen daarvan zes penningen aan het klooster. De overdracht van het land geschiedde door Hendrik die zijn heer en onze voogd was.[256] Dit land ligt in Dietenrode en betaalt [als cijns] zes schellingen en evenveel penningen in Keulse munt.

1153

In het jaar 1153 plaatste Anselm van Lövenich, die ministeriaal was van Hendrik, de voogd van dit klooster, met toestemming van zijn heer, zijn dochter Helena bij de zusters. Daarbij schonk hij het klooster met zijn dochter ook vijftien morgen land met een hoeve te Lövenich, die vijf schellingen in Keulse munt aan het klooster betalen. Bovendien schonk hij het klooster aldaar nog dertig morgen land met een hoeve voor zijn zieleheil en dat van zijn vrouw, onder voorwaarde dat het klooster daarvan twee schellingen in Keulse munt zou betalen, totdat beiden overleden waren en dan zal ook dit land voor het klooster vrij zijn. En aangezien dit land eigendom van genoemde Hendrik was, is het samen met het meisje [door hem] aan het altaar overgedragen.

Reinsuindis, een adellijke dame, echtgenote van Sigbodo van Hoengen, schonk het klooster de tienden van drieënveertig morgen uit het land dat van kreupelbos in akkerland was omgezet, met de bepaling dat als eventueel het kreupelbos waaruit dit land ontgonnen was, nog verder in akkerland omgezet zou worden en bebouwd, het klooster daarvan op dezelfde manier de tienden zou heffen. Dit land en het kreupelbos liggen binnen de grenzen van de parochie Setterich en wel zo dat een deel tussen Setterich en Puffendorf ligt en het andere deel tussen Setterich en Siersdorf. Zij schonk ook nog twaalf penningen die te Setterich ontvangen moeten worden. Reinsuindis stierf de 2de mei; zij is hier begraven. In hetzelfde jaar is koning Frederik naar Rome vertrokken om zich tot keizer te laten kronen.[257]

255 Koenraad III overleed 15 februari 1152. Op 4 maart werd tot opvolger gekozen Frederik I Barbarossa, de zoon van Koenraads overleden broer Frederik II, hertog van Zwaben (Bernhardi 1883, 923-925; Simonsfeld 1-3, 19-30).

256 Hendrik II, hertog van Limburg.

257 In feite trok hij pas in de herfst van 1154 naar Rome (Simonsfeld 231-133).

Assignatum venale allodium, quod Curio nuncupatur, a possessore Reinberto nobili viro, pro eo quod coram positum impereretur a Wasenbergensi castro, comparavit illud abbas □cclesi□0 centum et decem marcarum commertio. Et cum non haberet argentum, statuit nummulariis ab eodem allodio pactum et illi dederunt precium, donec eis carne solutis liberum remaneret □cclesi□ idem allodium. Quod etiam usquequaque solebat facere, ut sic terminos □cclesi□ posset dilatare. Et appendit illi argentum et ille tradidit □cclesi□ allodium quasi decem mansorum. Sed Gerardus, predicti castri dominus, iniustam emptionem hanc est causatus; unde quinque marcis ab abbate est delinitus.

Gerberga de Ludenachen matrona nobilis et vidua posito in conventum puero, nomine Lamberto, dedit □cclesi□ triginta iugera terr□, quindecim videlicet cum puero et quindecim pro salute anim□ su□ tali quidem conditione, ut □cclesia quindecim iugera cum puero data libere possideat; ipsa vero alia quindecim sibi[117], quamdiu vixerit, retineat, qu□ etiam ea iam carne soluta libere sibi □cclesia recolligat. Terra h□c sita est aput Herebach et altari contradita ab eadem Gerberga et Theodrico eius filio coram Heinrico □cclesi□ advocato, cui etiam advocatia eiusdem terr□ ab eis libere est assignata.

Bernardus de Otwilre dedit □cclesi□ curtim sitam aput Otwilre, qu□ solvit duodecim denarios Coloniensis monet□ et duos gallinatios. Heinricus vir nobilis de Sivernich[118] dedit huic ecclesie triginta duos denarios Colonienses in Gercene.

Cum □cclesia h□c et qu□libet officin□ adhuc culmo essent obduct□, ceperunt hic fingere lateres et coquere ad tegumentum □cclesi□ et cuiusque officin□ ne iterum forte locus pereat ignis ardore.

Eodem anno capta est Ascalona a Christianis, civitas grandis et famosa, qu□ in Iude□ terminis est sita, ab aquilonari plaga; usque nunc semper peregrinis Ierosolimitani itineris existens insidiosa.

117 *Sic codex. Boeren-Panhuysen hebben* sibi *over het hoofd gezien.*
118 *Sic codex. Boeren-Panhuysen* Swernich.

Toen het vrij-eigengoed Curle[258] te koop werd aangeboden door zijn eigenaar Reinbert, een adellijk man, - hij deed dit omdat het goed beheerst werd vanuit het kasteel van Wassenberg, waar het dichtbij lag[259] - kocht de abt het voor het klooster voor een bedrag van honderdtien mark. En omdat hij het geld niet had, sloot hij met geldschieters een overeenkomst met betrekking tot dat vrij-eigengoed en zij gaven hem het geld; die overeenkomst gold totdat na hun overlijden dit goed onbelast aan het klooster zou verblijven. Hij placht deze methode overal toe te passen om zo in staat te zijn het gebied van het klooster uit te breiden. Hij gaf Reinbert het geld en die droeg het goed - ongeveer tien hove groot - aan het klooster over. Maar Gerard, de heer van het genoemde kasteel,[260] diende een klacht in dat de koop onrechtmatig was; daarop is hij door de abt met vijf mark tevredengesteld.

Gerberga van Lanaken, een adellijke dame en weduwe, schonk het klooster, toen haar kind Lambert in het klooster werd geplaatst, dertig morgen land; en wel vijftien morgen samen met de jongen, en vijftien morgen voor haar zieleheil onder zodanige voorwaarde dat het klooster de vijftien morgen die samen met haar jongen gegeven waren, onbelast zou bezitten; dat zij zelf echter, zolang zij leefde, die andere vijftien zou behouden, die het klooster na haar overlijden ook onbelast zou verwerven. Dit land ligt in Herbach en de overdracht aan het altaar geschiedde door diezelfde Gerberga en haar zoon Diederik, ten overstaan van Hendrik, de voogd van het klooster, aan wie ook de voogdij over dit land vrijelijk door hen is overgedragen.

Bernard van Oidtweiler schonk het klooster een hoeve te Oidtweiler die [als cijns] twaalf penningen in Keulse munt betaalt en twee kapoenen. Hendrik van Sievernich, een adellijk man, schonk het klooster tweeëndertig Keulse penningen in Obergartzem.

Aangezien onze kerk en alle woon- en werkvertrekken tot dan toe met stro bedekt waren, begon men dakpannen te vormen en te bakken tot bedekking van de kerk en de kloostergebouwen, om te voorkomen dat de plek nog eens door vuur verloren zou gaan.

In hetzelfde jaar is Askelon door de christenen ingenomen, een grote en beroemde stad die in het gebied van Judea ligt, in het noordelijk deel. Tot dan toe was Askelon voor pelgrims naar Jerusalem altijd een verraderlijke stad.[261]

258 Het goed Curle of Curlo, later een hoeve van Kloosterrade, lag in de parochie Doveren (vgl. Franquinet, blz. 15 en 63). Zeer waarschijnlijk de huidige Kühlerhof ten noorden van Doveren.

259 De veronderstelling dat Curle een leen was van Wassenberg, lijkt niet juist. Het komt namelijk niet voor in de Wassenbergse leenregisters (Gillissen 1971 en schriftelijke mededeling). Wel moest Curlo nog in begin 16de eeuw dienst met paard en wagen verrichten voor het huis Wassenberg, tevens van Aswoensdag tot Pasen de jagers van de heer met hun honden herbergen en jaarlijks een hoeveelheid graan leveren (Schroiff 137-139).

260 Gerard was een zoon van hertog Walram II en Jutta van Wassenberg (Augustus 1969, 212 en 213).

261 Askelon lag in feite ten zuidwesten van Judea, aan de kust. Van daaruit werd de pelgrimsroute van Jaffa naar Jerusalem bedreigd. Het werd in 1153 na maanden belegering door de koning van Jerusalem veroverd op Egypte (Grousset II, 214, 215; III 216-221).

1154

Anno[119] MCLIIII° dedit Gunterus de Endenstorph □cclesi□ undecim iugera ibidem et factus frater noster; obiit VIII idus aprilis. Godefridus de Wihterche dedit □cclesi□ decimas viginti diurnalium aput Trostorph. Ipse autem obiit XVIIII kalendas septembris. Benigna de Coslar dedit ecclesi□ quinque iugera ibidem. Ipsa autem obiit XVIII kalendas februarii. Consecratus est rex Fridericus in imperatorem ab Adriano apostolico.

1155

Anno MCLV° dedit Theodricus de Herclence sex iugera aput Corle □cclesi□. Ipse autem obiit III nonas octobris. Willemmus de Wilre dedit □cclesi□ septem iugera aput Welltene. Ipse autem obiit idus octobris. Heinricus de Lemburch, Rodensis □cclesi□ advocatus, vocato ad se Heinrico Leodiensi episcopo dedit ei castrum et totum Rodense allodium absque his, qu□ sunt Beati Gabrielis.

Macharius de Burne dedit □cclesi□ sex iugera aput Wihtreche. Ipse autem obiit XI kalendas iulii. Regressus est Fridericus rex Romanorum ab apostolico consecratus in imperatorem.

1156

Anno MCLVI° dedit Theodricus de Wurme □cclesi□ quindecim iugera aput Scusleiden et factus frater noster; obiit in pace IIII idus ianuarii. Lambertus de Mercene dedit □cclesi□ iugerum et dimidium ibidem. Ipse obiit IIII idus...[120]. Adscela de [Mere] dedit iugerum aput Ambla. Ipsa obiit III nonas ianuarii. Cuius filius nomine Gunterus dedit iugerum aput Ambla. Ipse obiit III idus iulii. Heremannus de Asch dedit iugerum aput Angelstorph. Ipse obiit VII kalendas februarii.

119 *Vanaf hier door een derde hand geschreven.*
120 *Niets leesbaar in codex. Boeren-Panhuysen* [octobris].

1154

In het jaar 1154 schonk Gunter van Engelsdorf elf morgen aldaar aan het klooster en is onze broeder geworden; hij is de 6de april gestorven. Godfried van Wichterich schonk het klooster de tienden van twintig morgen te Troisdorf; hij stierf de 14de augustus. Benigna van Koslar schonk het klooster vijf morgen land aldaar; zij overleed de 15de januari. Koning Frederik is door paus Hadrianus tot keizer gekroond.[262]

1155

In het jaar 1155 schonk Diederik van Erkelenz zes morgen land te Curle aan het klooster; hij stierf de 5de oktober. Willem van Wijlre schonk het klooster zeven morgen te Welten; hij stierf de 15de oktober. Hendrik van Limburg, de voogd van het klooster Rode, riep Hendrik, de bisschop van Luik, bij zich en gaf hem het kasteel en het gehele vrij-eigengoed Rode, met uitzondering van hetgeen de heilige Gabriël toebehoort.[263]

Macharius van 'Burnen' schonk het klooster zes morgen in Wichterich; hij stierf de 21ste juni. Rooms-Koning Frederik is teruggekeerd, nadat hij door de paus tot keizer was gekroond.

1156

In het jaar 1156 schonk Diederik van Worm vijftien morgen in 'Scusleiden' aan het klooster en is onze broeder geworden; hij stierf in vrede de 10de januari. Lambert van Niedermerz schonk het klooster anderhalve morgen aldaar; hij stierf op de dag voor de Iden van....[264] Adscela van Meer gaf één morgen in Ameln; zij stierf de 3de januari. Haar zoon Gunter schonk één morgen in Ameln; hij stierf de 13de juli. Hereman van Esch schonk één morgen in Angelsdorf; hij stierf de 26ste januari.

262 Hadrianus IV was paus van december 1154 tot 1159. Frederik werd pas in 1155, op 18 juni, tot keizer gekroond (Simonsfeld 334-338).

263 De schenking van Rode aan de bisschop van Luik moet vóór het jaar 1155 hebben plaats gevonden. Van oktober 1154 tot oktober 1155 vergezelde de bisschop Frederik Barbarossa op diens tocht in Italië. Uit 1154 dateert ook de oorkonde, waarin bisschop Hendrik II opsomt wat hij voor het bisdom had verworven. De lijst begint met het 'castrum de Rohde et allodium'. De abdij Kloosterrade wordt er niet uitdrukkelijk in genoemd, evenmin als in de pauselijke bevestigingsoorkonde van 24 juli 1155 (Bormans-Schoolmeesters nrs. 44 en 45). In de keizerlijke oorkonde van 7 september 1155, uitgevaardigd te Trente, wordt Kloosterrade genoemd bij de abdijen die met het bisdom Luik zijn verbonden (MGH, D. tom. X, pars I, nr. 123). Het gebied van Rode is door de Luikse bisschop kennelijk op zijn beurt in leen gegeven aan hertog Hendrik, zodat de Limburgse hertogen het feitelijke bezit hielden (Augustus 1989, 83 en 84).

264 Niet op te lossen. Het is ofwel de 12de in de maanden maart, mei, juli of oktober, ofwel de 10de in alle andere maanden.

1157

Anno Domini MCLVII^{o} dedit Retherus de Endenstorph □cclesi□ [XXX] iugera ibidem. Ipse autem obiit II kalendas novembris. Hethenricus de Endenstorph dedit decem iugera ibidem et factus est frater receptus in communionem omnium. Ipse autem obiit III kalendas martii.

Finis

1157

In het jaar des Heren 1157 schonk Rether van Engelsdorf dertig morgen aldaar aan het klooster; hij stierf de 31ste oktober. Hedenrik van Engelsdorf schonk tien morgen aldaar en is broeder geworden, nadat hij in de gemeenschap van allen is opgenomen. Hij stierf de 27ste februari.

Einde

Index op persoons- en plaatsnamen

N.B. De index is gemaakt op de Nederlandse tekst en verwijst naar de pagina. Het is mogelijk dat het woord meerdere malen op de pagina voorkomt. De gebruiker zal daarop bedacht moeten zijn.

Bij de plaatsnamen zijn ook de Latijnse vormen weergegeven. De afstanden zijn gemeten vanuit het centrum van een plaats; afstanden van minder dan 1 km zijn niet nader aangegeven. De niet-geïdentificeerde plaatsen zijn tussen aanhalingstekens geplaatst.

Indien geen land is aangegeven, betekent dit dat de plaats in Nederland gesitueerd moet worden.

A

Adelberna van Heerlen, *zuster 117, 119*
Adelbert van Saffenberg, *graaf en voogd 75, 89, 93, 95, 97, 107, 115, 201*
Adelbert, *weldoener 105*
Adelbert, *broer van Nizo van Gerderath 147*
Adelbert, *adellijk man, woonachtig te Scharn 187*
Adelburgis van Richterich, *weldoenster 115, 117*
Adeleida, *echtgenote van Embrico van Mayschoss, zuster 85, 87, 91, 93, 133, 145, 149*
Adeleidis, *weldoenster 95*
Adeleidis, *echtgenote van Embrico van Ritzerfeld 131*
Adeleidis, *dochter van Nizo van Gerderath, zuster 147*
Adeleindis, *dochter van Nizo van Gerderath, zuster 147*
Adolf van Saffenberg, *graaf en voogd, zoon van Adelbert 75, 89, 95, 103, 115, 125, 127, 137, 163, 165, 197*
Adolf, *echtgenoot van Reinsca, verkoper van land 103*
Adolf, *weldoener 197*
Adscela van Meer, *weldoenster 209*
Afden *(Affeden(sis), Affethen), zo van Herzogenrath (D) 107, 119, 131, 167*
Ahrweiler *(Arwilre), aan de Ahr (D) 87, 163*
Ailbertus van Antoing, *stichter van Rode 69, 77, 81, 97, 99, 101, 123, 127*
Aken *(Aquensis, Aquis, Aquisgrani) 95, 97, 103, 105, 111, 159, 169, 187, 199*
    Mariakerk (de Dom) 95, 103, 199
    - kanunniken *97, 187*
    mud *187*

Albero I, *bisschop van Luik 117, 123, 145*
Albero II, *bisschop van Luik 163, 171, 175, 187*
Albero, *echtgenoot van Clementa van Freialdenhoven 201*
Aldenhoven *(Haldenhoven), 6 km zw van Jülich (D) 199*
Alexander, *aartsdiaken/bisschop van Luik 117, 145, 151, 155, 159, 161, 163*
Alpen *(Alpes), gebergte 169*
Ameln *(Ambla, Amble), 9 km no van Jülich (D) 111, 169, 189, 209*

Amorrik, *vader van Ailbertus 69*
Andernach *(Andernacum), aan de Rijn, 16 km nw van Koblenz (D) 105*
Anfried van Tüddern, *vader en zoon 205*
Angelsdorf *(Anchelstorph, Angelstorph), 13 km o van Jülich (D) 197, 209*
Anselm van Lövenich, *weldoener 205*
Ansfried, *verkoper van land 91*
Anstel *(Anstela), beek z van Kerkrade 85, 91, 107, 135, 141, 153, 181, 187, 191*
Anstel *(Anstela), beekdal bij Kerkrade 133*
zie Meiner *199*

Antoing *(Anthonium), 6 km zzo van Doornik (B) 69*
Are *(Ara, Hara), Altenahr, 8 km wzw van Ahrweiler (D) 117, 157*
zie Diederik

Arnold, *aartsbisschop van Keulen 169, 171*
Arnold, *toneelspeler, verkoper van land 111*
Arnold, *broer van Rutger, broeder 179*
Arnold, *zoon van Meiner van Anstel, leerling 199*

Arula, *(Arula), plaats waar klooster Marienthal werd gebouwd, 3 km w van Ahrweiler (D) 171*
As *(Asch), 19 km ono van Hasselt (B) 97*
Askelon *(Ascalona), stad in Israël 207*
Augustinus, *kerkvader 81, 119, 131*

B

Baesweiler *(Bastwilre), 8 km no van Herzogenrath (D) 193, 203*
Bardenberg *(Bardenbach), 3 km zo van Herzogenrath (D) 105*
Petruskerk *105*

Beckeberg *(Beccheberg), heuvel z van Herzogenrath (D) 105*
Bedburg *(Bedebure), 18 km ono van Jülich (D) 113*
Beieren *(Bawaria, Bawariensis), streek in Zuid-Duitsland 99, 119, 127, 131, 133*
inwoner van Beieren *147*

Bemelen *(Bymle), 5 km o van Maastricht 133*
Benedicta, *dochter van Gunthard van Rode, zuster 203*
Bengen *(Bengehoven), 3 km n van Bad Neuenahr (D) 115*
Benigna van Koslar, *weldoenster 209*
Berenbroek *(Berenbruch), n van Kerkrade 85, 91, 103, 107*
'Berenforthe', *bij Herzogenrath (D) 131*
Bernard van Oidtweiler, *weldoener 207*
Berne *(Byrnen, Birnensis) bij Heusden, 12 km wnw van 's-Hertogenbosch 155, 159*
Berthradis van Dentgenbach, *zuster 135*
Bertolf, *elect van Kloosterade 129, 133*
Bettenhoven *(Bettenhoven), 10 km ono van Jülich (D) 199*
'Bicchenbergh', *bij Herbach, 4 km nno van Herzogenrath (D) 175*
Bilstain *(Bilstein), 8 km wnw van Eupen (B) 185*
Blankenheim *(Blanchenheim), 26 km zzw van Euskirchen (D) 197*
Bodendorf *(Bodenthorph, Budendorph, Budenthorph), 6 km ono van Bad Neuenahr (D) 111, 157, 197*
Bohemen *(Boemia), streek in Tsjechië 127*
Bombaye *(Bulsbach), 15 km no van Luik (B) 185*
Bornheini *(Burnheim), 20 km z van Keulen (D) 193*
Borno, *abt van Rode 133, 135, 137, 141, 143, 159, 161, 163, 165, 167, 173*
Bouillon *(Bulun), aan de Semois, 52 km z van Dinant (B) 175*
Bourgondië *(Burgundia), streek in Frankrijk met de hoofdplaats Dyon 133, 161*
Brabant *(Brabantia), streek in midden-België rond Brussel 69, 79*
Brabanders, *soldaten uit Brabant 151*
Breelo *(Bredenlo), tussen Genk en As, 16 km ono van Hasselt (B) 97*

Bremen *(Bremensis), plaats in het noord-westen van Duitsland 149*
Bruno II, *bisschop van Keulen 153, 169*
Bruno, *vader van Carissima van Noorbeek, weldoener 183*
Bruno, *proost van St. Gereon te Keulen 195*
Brunssum *(Brunsham), 6 km n van Heerlen 201*
Buchten *(Buhtene), 6 km nw van Sittard 111*
Burchard II, *bisschop van Worms 143*
'Burnen' (D) *143, 173, 197, 209*
Byzantijnen, *inwoners van het Byzantijnse Rijk 195*
Byzantijnse rijk, *(Grecia) 195*

C

Carissima van Noorbeek, *zuster 183*
Christiaan van 'Owen', *adellijk man 201*
Clairefontaine *(Clarus Fons, Clarusfons, Clarefontanus), bij La Capelle ten noorden van Vervins, 40 km nno van Laon (F) 99, 123*
Clairvaux *(Clarevallensis), ozo van Troyes aan de Aube in het noord-oosten van Frankrijk 189, 191*
Clementa van Freialdenhoven, *echtgenote van Albero, weldoenster 201, 203*
Coelestinus II, *paus 185*
'Colburne', *in of bij het Ahrdal (D) 87*
Crombach *(Crumbach), hoeve, 4 km zw van Kerkrade 85, 95, 103, 109, 141, 167, 173, 187, 195, 199*
Curle *(Curlo, Corle), Kühlerhof onder Doveren, 8 km zo van Wassenberg (D) 207, 209*

D

‘Dalewingart’, *wijngaard te Walberberg, 16 km zzw van Keulen (D) 111*
Damascus *(Damascus), stad in Syrië 195*
Deinsuindis, *echtgenote van Eingram van Ritzerfeld 121*
Denemarken *(Datia) 149*
Dentgenbach *(Denegenbach), verdwenen hoeve, 2 km w van Kerkrade 135*
Dernau *(Degernowen), 4 km w van Ahrweiler (D) 87, 103*
Desdorf *(Deztorph), 17 km o van Jülich (D) 197*
Diederik van Are, *graaf 117, 157*
Diederik van Kleef, *graaf 73*
Diederik, *broer van Lupelo, weldoener 105*
Diederik Holgrim, *echtgenoot van Gertrudis, broeder 109*
Diederik van Heerlen, *broeder 201*
Diederik, *zoon van Gerberga van Lanaken, weldoener 207*
Diederik van Erkelenz, *weldoener 209*
Diederik van Worm, *broeder 209*
Dietenrode *(Dihtelrode), verdwenen hoeve bij Unterbruch, 3 km z van Wassenberg (D) 205*
Doornik *(Thornacum, Thornacensis), aan de Schelde in zuid-west België 69, 71*
Dorweiler *(Dorwilre), 13 km ozo van Düren (D) 87, 111*
Duitsers, *inwoners van het Duitse Rijk 155*
Duitsland *(Germania) 159, 189*
Dünnwald *(Dunewalt), in Keulen-Deutz (D) 149*
Dyck *(Dichid), onder Bedburdyck, 12 km zo van Mönchengladbach 125*

E

Eifel *(Eiphla), streek in het westen van Duitsland 197*
Eingram van Ritzerfeld, *echtgenoot van Deinsuindis, broeder 119, 121, 131*
Elisabeth, *dochter van Nizo van Gerderath, zuster 147*
Elsbeke *(Elsebech), onder Meerbeke, 22 km w van Brussel (B) 79*
Embrico van Mayschoss, *broeder 85, 87, 91, 93, 97, 103, 107, 111, 133, 145, 149, 157*
Embrico van Ritzerfeld, *broeder 131*
Embrico van Vischel, *weldoener 157*
Engelsdorf *(Endenstorph), 4 km wzw van Jülich (D) 209, 211*
Eppo van ‘Ludesheim’, *adellijk man 183, 201*
Erkelenz *(Herclense), 15 km zzw van Mönchengladbach (D) 209*
Erpo, *abt van Rode 111, 177, 179, 181, 183*
Esch *(Asch), Nieder- of Oberesch, 5 km wnw van Ahrweiler (D) 87, 173*
Esch *(Asch), bij Angelsdorf, 13 km o van Jülich (D) 209*
Eschweiler *(Ascwilre), 14 km ono van Aken (D) 199*

Eugenius III, *paus 153, 185, 197*
Europa *(Europa) 153*
Everhard, *weldoener 189*
Everhildis, *weldoenster 135*
Eygelshoven *(Eigelsowen), 3 km n van Kerkrade 153*

F

Fastradis, *tweelingzuster van Ida, weldoenster 143*
Filip, *bisschop van Osnabrück 193*
Floess *(Flozen), 5 km no van Herzogenrath (D) 109*
Floreffe *(Floreffiensis), 8 km zw van Namen (B) 203*
Folkold van Berne, *adellijk man 155, 159*
Forensberg *(Fornebach), 3 km zzw van Herzogenrath (D) 135*
Frankrijk *(Gallia) 97, 99, 189, 191*
Fransen, *inwoners van Frankrijk 191, 195*
Frederik I, *aartsbisschop van Keulen 105, 107, 127, 153*
Frederik, *bisschop van Luik 113, 117*
Frederik, *proost van Rode 147, 151, 153, 155, 157, 159, 169*
Frederik I Barbarossa, *keizer 205, 209*
Frederik II, *hertog van Zwaben 205*
Frederik, *wonend te Bombaye, broer van Hendrik te Goé, broeder 185*
Frederik, *wonend te Baesweiler, weldoener 193*
Freialdenhoven *(Fridenhaldenhoven), 7 km w van Jülich (D) 201*
Friesheim *(Fridesheim, Frihstheim), 11 km n van Euskirchen (D) 147, 173*
Friezen, *volksstam 81*

Frohnrath *(Fronerothe, Fronerode), 3 km zw van Kerkrade (D) 103, 199*
'Furst' *143*

G

Gabriël, *aartsengel 89, 95, 145, 209*
Gabriël, *personificatie van klooster Rode 209*
Galicië *(Galitia), streek in het noord-westen van Spanje 191*
Gangelt *(Ganchelt), 12 km n van Heerlen, (D) 183*
Gelasius II, *paus 109, 113*
Gellik *(Gellike), 7 km wnw van Maastricht, (B) 97*
Gelre *(Gelren), graafschap 73*
Genk *(Genike), 11 km ono van Hasselt (B) 97*
Gepa, *echtgenote van Meinsco, weldoenster 111*
Gerard, *kardinaal, zie Lucius II 159*
Gerard, *heer van Wassenherg 69*
Gerard van Gelre, *graaf 73*
Gerard, *heer van Wassenherg, zoon van hertog Walram II 207*
Gerard, *broer van Adelberna van Heerlen, weldoener 117, 119*
Gerard van Rödingen, *verkoper van land 189*
Gerard, *weldoener 195*
Gerberga van Lanaken, *weldoenster 207*
Gerderath *(Gerode, Gerothe), 4 km ozo van Wassenberg (D) 147*
Gereon (St), zie Keulen
Gerlach van Schleiden, *vader van Reiner 191*
Gertrudis, *echtgenote van Diederik Holgrim, zuster 109*
Gevehard van Trippelsdorf, *weldoener 197*
Giselbert, *pastoor van Oberzier, abt van Rode 123, 129, 133*
Gisenhoven *(Gyssenhoven), verdwenen hoeve bij Ahrweiler (D) 87*
'Gisenrothe, Gysenrothe', *in of bij het Ahrdal (D) 87, 173*
Godfried, *priester 87*
Godfried I van Leuven/Brabant, *hertog van Neder-Lotharingen 145, 151*
Godfried II van Leuven/Brabant, *hertog van Neder-Lotharingen 171, 179*
Godfried van Wichterich, *weldoener 209*
Godschalk, *onbekende 133*
Godschalk, *weldoener 169*
Godschalk van Angelsdorf, *broeder 197*
Goé *(Goleche, Golensis), 6 km zw van Eupen (B) 185*
Gosmar van Lanaken, *weldoener 175*
Gozewijn I, *heer van Heinsberg en Valkenburg 73, 115*
Gozewijn II, *heer van Heinsberg en Valkenburg 183*
Gozewijn, *zoon van Hartbert, broeder 163, 169, 189*
Gozewijn van Wassenberg, *genaamd Lutzo, weldoener 205*
'Gudolfrothe' *147, 173, 203*

Gunter, *weldoener 189*
Gunter, *zoon van Adscela van Meer, weldoener 209*
Gunter van Engelsdorf, *weldoener 209*
Gunthard van Rode, *vader van Benedicta, zuster 203*
Gunthard van Rode, *broer van Benedicta, zuster 203*

H

Haanrade *(Hagenrode, Hagenrothe, Hanrothe), n van Kerkrade 85, 111, 171, 181, 203*
Hadrianus IV, *paus 209*
Hadwidis, *echtgenote van Lambert van Nulland, weldoenster 169*
Hagen (Hagen), *bos in Herzogenrath (D) 105*
Hageno, *weldoener 171*
Hangendenfels *(Hangendenfels), wijnberg bij Ahrweiler (D) 107*
'Haren' *205*
Harles *(Harleis), 12 km z van Heerlen 115*
Hartbert, *bisschop van Utrecht 163, 169, 189*
Haspengouw *(Haspania), streek in België ten zuiden van Tongeren 95, 165*
Hazecho, *weldoener 175*
'Hechenbrucha', *wijnberg te Ahrweiler (D) 163*
Hedenrik van Engelsdorf, *broeder 211*
Heerlen *(Herle) 117, 201*
Heimo, *weldoener 197*
Heinsberg *(Hemesberch), 22 km nno van Heerlen, (D) 73, 183*
Helena, *dochter van Anselm van Lövenich, zuster 205*
Hemmessen *(Hemmingeshoven), in Bad Neuenahr (D) 87*

Hendrik II, *bisschop van Luik 189, 209*
Hendrik IV, *keizer 77*
Hendrik V, *keizer 89, 91, 101, 105, 121, 127, 137*
Hendrik van Kriekenbeek, *graaf 73*
Hendrik I van Limburg, *graaf 91*
Hendrik II van Limburg, *graaf en voogd van klooster Rode 137, 163, 165, 167, 169, 181, 183, 199, 201, 203, 205, 207, 209*
Hendrik, *zoon van Hendrik II van Limburg 201*
Hendrik, *afkomstig uit Maastricht, ridder en broeder 133, 135*
Hendrik, *wonend te Goé, broer van Frederik te Bombaye, broeder 185*
Hendrik, *priester, broer van Diederik van Heerlen 201*
Hendrik van Sievernich, *weldoener 207*
Herbach *(Herebach), 4 km n van Herzogenrath (D) 175, 207*
Hercker, zie Hezelo *103*
Hereburgis, *dochter van Nizo van Gerderath, zuster 147*
Hereman, *verkoper van land 179, 181*
Hereman, *echtgenoot van Carissima van Noorbeek 183*
Hereman van Schleiden, *zoon van Jordanes 197*
Hereman van Asch, *weldoener 209*
Heribert, *schilder 167*
Heriman, *zoon van Embrico van Mayschoss 85, 133, 145, 147, 149, 151*
Hescelo, *broeder 137*
Hetzenrath *(Evenscenrothe), 9 km zo van Wassenberg (D) 161*
Hezelo, *bijgenaamd Hercker, weldoener 103*
Hezelo van Ritzerfeld, *broeder (?) 167, 169*
Hezelo, *verkoper van land 197*
Hildebrand, *broeder 181*
'Hillenhoven' *113*
Hoei *(Hoy), aan de Maas, 26 km zw van Luik (B) 117*
Hoengen *(Hoinge, Hoynge), 8 km o van Herzogenrath (D) 203, 205*
Holgrim, zie Diederik *109*
Hollende *(Hollendin), onder Freisbach, 14 km nnw van Marburg (D) 97*
Homerus, *weldoener 189*
Hongarije *(Ungaria) 197*
Honorius II, *paus 113, 151*
Honthoven *(Hunthoven), verdwenen hoeve z van Herzogenrath (D) 109, 115*
Hooidonk *(Hodunc), 6 km no van Eindhoven 193*
'Horsbech' *179*
'Hoste', *tussen Mainz en de Spessart (D) 159*
Houthem *(Holtzheim), 2 km w van Valkenburg 151*
Hubert, *zoon van Jutta van 'Burnen', broeder 197*
Hugo, *aartsbisschop van Keulen 169*
Hungart *(Hungart), wijnberg w van Dernau (D) 103*
Hunruk van Lare, *persoonsnaam 133*
'Hurbucke', *persoonsnaam(?) 97*

I

Ida, *tweelingzuster van Fastradis, weldoenster 143*
Ida, *dochter van Rudolf van Aldenhoven, zuster 199*
Ida, *dochter van Warner van Aldenhoven, zuster 199*
Innocentius II, *paus 151, 153, 169, 171*

J

Jacobus, *apostel 83*
Jacob (Sint), zie Luik
Jerusalem *(Ierosolima, Ierosolimitana, Ierusalem), stad in Israël 79, 189, 191, 193, 195, 197, 207*
Ierosolimi, *inwoners van Jerusalem 83*
Ierosolimitani, *inwoners van Jerusalem 157*

Johan van Bornheim, *weldoener 193*
Johannes de Doper, *heilige 155*
Johannes, *overste van Rode 167, 169, 171, 173, 175, 177, 179, 189*
Jordanes, *vader van Hereman van Schleiden 197*
Judea *(Iudea), streek in Israël 207*
Jülich *(Iuliacum, Iuliacensis) (D) 123, 199*
Jutta, *echtgenote van Sigewin, weldoenster 107, 133, 135, 181*
Jutta van 'Burnen', *weldoenster 197*
Jutta, *dochter van Meinsco 199*
Jutta, *echtgenote van Walram II van Limburg, zuster 201*

K

Kalculen *(Kalculen), verdwenen hoeve z van Kerkrade 103, 105, 107, 109, 115, 135*
Kemenade *(Kemenathen), verdwenen hoeve 4 km n van Herzogenrath (D) 175*
Kempen *(Kempena), streek in het noord-oosten van België 97*
Kerkrade *(Rothe, Rodensis, Rothensis) 75, 85, 93, 95, 103, 107, 165, 179, 187, 199*
St. Lambertus, *parochiekerk 91, 105, 115, 135, 141, 173*

Kettensief *(Kecensiphe), veldnaam zo van Herzogenrath (D) 119*
Keulen *(Colonia, Coloniensis), aan de Rijn (D) 111, 119, 165, 193, 195*
bisdom *93, 165, 203*
aartsbisschop *105, 107, 127, 149, 153, 165, 169*
- zie Arnold, Bruno, Frederik en Hugo kerken en kloosters
- St. Gereon, *kapittel 195*
- proost, zie Bruno
- H. Maria (H. Maria im Kapitol), *klooster* 119
- H. Martinus (Gross Sankt-Martin), *klooster 111*
- H. Petrus, *dom 193*
inwoners *169*
- zie Udelrik
mud *193*
munt 111, 113, 169, 173, 193, 195, 197, 203, 205, 207

Kirchdaun *(Dunen), 4 km no van Bad Neuenahr (D) 115*
Kleef *(Clive, Clyve), 20 km ozo van Nijmegen (D) 69, 73*
Knechtsteden *(Cnesterden), klooster 20 km nw van Keulen (D) 111*
Koenraad, *aartsbisschop van Salzburg 119, 131*
Koenraad, *bisschop van Utrecht 81*
Koenraad, *Rooms-Koning 117, 169, 179, 183, 191, 195, 197, 205*
Koenraad, *kapelaan van keizer Hendrik V 91*
Koslar *(Coslar), 2 km w van Jülich (D) 209*
Kriekenbeek *(Krikenbach), 6 km ozo van Venlo, (D) 73*

L

Lambert van Nulland, *echtgenoot van Hadwidis, weldoener 169*
Lambert, *zoon van Gerberga van Lanaken, leerling 207, 209*
Lambert van Niedermerz, *weldoener 209*
Lambertus, *heilige 175*
zie ook Luik

Lanaken *(Ludenachen, Luthenachen), 6 km nnw van Maastricht, B 175, 207*

Lantershofen *(Lantershoven), 2 km nno van Ahrweiler (D) 87*
Laon *(Lugdunensis), stad in departement Aisne, nno Frankrijk 99*
Lare *(Lare), Laar bij Nuth (?), 17 km nw van Heerlen 133*
zie Hunruk

Lek *(Lecca), rivier in Utrecht 163*
Leo, *priester en stichter van Hooidonk 193*
Leuven *(Lovaniensis), 20 km o van Brussel (B) 145, 151, 171, 179*
inwoner *167*

Libert, *weldoener 199*
Lich *(Lich), verdwenen dorp 9 km o van Jülich (D) 87*
Limburg *(Leimburgensis), kasteel in Limbourg (B) 91*
Limburg *(Leimburch, Lemburch,), hertogdom 119, 145, 163, 171, 183, 201, 209*
hertogen, zie Hendrik en Walram

Lissabon *(Lescbona), stad in Portugal 191*
Lodewijk, *zoon van Hageno, weldoener 171*
Lodewijk VII, *koning van Frankrijk 191, 195, 197*
Lommersum *(Lomunsheim), 6 km n van Euskirchen (D) 201*
Longobardije *(Longobardinus), streek in Noord-Italië 87*
Lonnig *(Lunnecho, Lunnoche. Loncho), 14 km wzw van Koblenz (D) 111, 161, 189*
Lotharius III, *keizer 137, 155, 159, 165, 169*
Lövenich *(Lovenich), 18 km n van Jülich (D) 205*
Lucius II, *paus 159, 185*
'Ludesheim', *Lüssem (?), 8 km wnw van Euskirchen (D) 183, 201*
Ludolf van Bedburg, *weldoener 113, 115*
Luik *(Leodium, Leodiensis), stad 97, 153, 161, 179*
bisdom (H. Lambertus) *93, 159, 175, 195*

bisschop *77, 89, 101, 113, 117, 123, 145, 147, 151, 155, 159, 161, 175, 187, 209*
- Zie albero, Alexander, Frederik, Hendrik en Otbert
kerken en kloosters
- H. Lambertus, *kathedraal 109, 117, 161*
- Publémont *(Mons Publicus), heuvel met de abdij Saint-Gilles 143, 163*
- Sint Jacob, *klooster 201*
- Sint-Martinus, *klooster 97*

Lupelo, *broer van Diederik, weldoener 105*
Lutzo, *zie Gozewijn van Wassenberg 205*

M

Maas *(Mosa), rivier 73*
Maastricht *(Traiectum, Traiectensis) 73, 97, 133, 135, 177, 203*
Sint-Servaas, *kapittel 97*
inwoners *187*
- zie Hendrik, ridder, en Udelrik
mud *193*

Macharius van 'Burnen', *weldoener 209*
Mainz *(Maguntia), stad in midden-Duitsland aan de monding van de Main 159, 189*
Margareta, *dochter van Embrico van Mayschoss, zuster 85, 151*
Margareta, *echtgenote van Adolf van Saffenberg 127*
Maria, *heilige 81, 89, 95, 145*
zie ook Aken, Keulen en Utrecht

Mariaweiler *(Melchwilre, Milchwilre), 3 km wnw van Düren (D) 147, 173*
Marienthal *(Sancte Marie Vallis, Sancte Marie), dal en klooster, 3 km w van Ahrweiler (D) 165, 167, 173, 179, 203*
Martinus (H), zie Keulen en Luik
Mathilde, *echtgenote van Adelbert van Saffenberg 75, 85, 97*
Mathilde, *echtgenote van Adolf van Saffenberg 137, 163, 165, 201*
Mathilde, *dochter van Frederik te Baesweiler 193*
Matolf, *zoon van Richesca van Richterich, weldoener 103*
Mayschoss *(Meinscozen), 6 km wzw van Ahrweiler (D) 85, 87, 167, 173*
Meer *(Mere), Meerhöfe (?), 2 km nw van Ameln (D) 209*
Meerssen *(Mersene), 6 km nno van Maastricht 151*
Meiner van Anstel, *weldoener 199*
Meinsco, *echtgenoot van Gepa en vader van Jutta, weldoener 111, 199*

Meinweide *(Meinweida, Meinweda, Meinwetha, Meinwettha, Meinweitha), bos nw van klooster Rode 85, 91, 111, 165, 171*
Merberen *(Mereburen), 6 km ono van Herzogenrath (D) 179, 193*
Merkstein *(Mercstein, Mercsteniensis), 4 km no van Herzogenrath (D) 131, 195*
Minia, *zuster 137*
Morsbach *(Morsborne), wijk van Würselen, 4 km zzo van Herzogenrath (D) 91, 121*
Mülfort *(Mulsforth), 5 km zzo van Mönchengladbach (D) 111*

N

Nentrode *(Nentrothe), verdwenen hoeve bij Ahrweiler (D) 87, 173*
Niedermerz *(Mercene), 8 km w van Jülich (D) 199, 209*
Nivelstein *(Nivelstein), 3 km n van Herzogenrath (D) 109, 115*
Nizo, *vader van vier zusters, Hereburgis, Adeleindis, Elizabeth, Adeleidis, weldoener 147*
Noorbeek *(Nortbech, Nortbeche), 12 km zo van Maastricht 183*
Nulland *(Nueleinde), z van Kerkrade 169*

O

Obergartzem *(Gercene), 7 km zzw van Euskirchen (D) 207*
Oberzier *(Cirenensis, Cyrenensis), 10 km zo van Jülich (D) 123, 129*
Oidtweiler *(Otwilre), 7 km ono van Herzogenrath (D) 207*
Osnabrück *(Hosenbreichensis), stad in Teutoburgerwoud (D) 193*
Otbert, *bisschop van Luik 77, 89, 91, 101, 113, 117*
'Owen' *201*

P

Paffendorf *(Paphendorph), 18 km ono van Jülich (D) 197*
Paschalis, *paus 101, 109, 127*
Paulus, *apostel 81*
Petrus, *heilige 105*
zie ook Bardenberg en Keulen

'Plangis', *vermoedelijk hij Remagen (D) 155*
Publémont, zie Luik
Puffendorf *(Pophendorp), 10 km w van Jülich (D) 205*

R

Reetz *(Recene), 3 km zo van Blankenheim (D) 197*
Reims *(Remi), stad in departement Marne (F) 153, 197*
Reinald, *vader van Reinald, verkoper van land 189*
Reinald, *zoon van Reinald, broer van Rubert 189*
Reinbert, *verkoper van land 207*
Reiner, *zoon van Gerlach van Schleiden, verkoper van land 191, 197*
Reinsca, *echtgenote van Adolf 103*
Reinsuindis, *echtgenote van Sigbodo van Hoengen, weldoenster 205*
Reinwidis, *adellijke dame van Roermond, inclusa 151*
Remagen *(Rigemacensis), aan de Rijn, 20 km z van Bonn 163*
Rether, *eigenaar van kasteel Dyck 125*
Rether van Engelsdorf, *weldoener 211*
Richer, *abt van Rode 99, 101, 103, 107, 111, 113, 119, 121, 123, 147, 181*
Richesca van Richterich, *zuster 103*
Richeza, koningin, *echtgenote van Lotharius III 155*
Richterich *(Richterche, Ritherche, Ritherechiensis, Ritherciensis, Ritherecensis, Rihterche, Rihterchiensis,), 5 km nnw van Aken (D) 95, 103, 115, 117, 167, 183, 187*
Riemst *(Remist, Rimst), 8 km zw van Maastricht, (B) 95, 97*
Rijn *(Renus, Rhenus), rivier (D) 73, 123*
Ripuarië *(Ripharia), oude benaming voor gebied tussen Rijn en Maas 73*
Ritzerfeld *(Rucelenfelt), no van Herzogenrath (D) 119, 131, 167*
Rode *(Rodensis, Rothensis), klooster 71, 73, 89, 129, 141, 155, 173, 185*
- zie Gabriël
kasteel te Herzogenrath (D) 75, 103
vrij-eigengoed 137, 209
- zie Gunthard
Roderweg *103*

Rödingen *(Ruthinc), 11 km ono van Jülich (D) 189*

Roermond *(Ruregemunde), midden Limburg 151*
Rome *(Roma), stad in Italië 101, 109, 115, 143, 149, 153, 155, 159, 161, 165, 171, 189, 205*
Root (Roth), *stuk land te Breelo (B) 97*
Roth (Roth), *hoeve te Nieder-of Oberesch (D) 87, 173*
Rottenbuch *(Reidenbuch), 65 zw van Munchen (D) 99*
Rubert, *broer van Reinald, verkoper van land 189*
Rudolf van Hetzenrath, *weldoener 161*
Rudolf, *kruistochtprediker 189*
Rudolf van Aldenhoven, *vader van zuster Ida 161, 189, 199*
Rutger van Kleef, *broer van Gerard Flamens 69*
Rutger, *broer van Arnold, broeder 179*

S

Saffenberg, *geslacht,*
zie Adelbert, Adolf en Mathilde *75, 97, 165, 197*

Saffenburg *(Saphenberch, Saphemberch), kasteel aan de Ahr bij Mayschoss (D) 95, 125, 127*
Saksen, *volksstam 179, 191*
Saksen, *(Saxonia), hertogdom 137*
Salzburg *(Salzeburch, Salceburgensis), stad in Oostenrijk 99, 119, 131*
Schalkwijk *(Salcwich), 13 km zzo van Utrecht 163, 169*
Scharn *(Scarnen, Scarnia), o van Maastricht 187, 199, 203*
Schelde *(Xelda), rivier (B) 69*
Scheuren *(Scuren), waarschijnlijk 13 km wnw van Ahrweiler (D) 87*

Schleibach *(Sleidenbach, Sledebach), 4 km ozo van Herzogenrath (D) 191, 197*
Schleiden *(Sleiden), 10 km ono van Herzogenrath (D) 191, 197, 199*
Schleswig *(Sleswich), gebied tussen Duitsland en Denemarken 149*
Schwarzenburg *(Suarcenburch), kasteel aan de Schwarzach, 50 km ozo van Regensburg (D) 127*
'Scusleiden', *in de omgeving van Herzogenrath (D) 209*
Sechtem (Sehteme), *12 km nw van Bonn (D) 125, 169*
Servaas (Sint) zie Maastricht
Setterich *(Setterich), 10 km no van Herzogenrath (D) 111, 113, 205*
Siegfried van Ballenstedt, *paltsgraaf 95, 101, 103, 115*
Siersdorf *(Sigendorp), 10 km ono van Herzogenrath (D) 205*
Sievernich *(Sivernich), 13 km van Euskirchen (D) 207*
Sigbodo van Hoengen, *echtgenoot van Reinsuindis 205*
Sigewin, *echtgenoot van Jutta, weldoener 107, 133, 135*
Sigewiz van Kemenade, *weldoenster 175*
Simpelveld *(Simplevei, Simplei, Simpleviensis), 6 km z van Heerlen 167, 195*
Sinnich *(Sinneche), 17 km zo van Maastricht, (B) 183, 201*
Sint-Truiden *(Sanctus Trudo), 34 km w van Maastricht, (B) 151*
H. Trudo, *abdij 97*

Spekholz *(Specholtz, Speckhusen), 2 km w van Kerkrade 85, 109, 135, 201*
Spessart *(Spehteshart), bergachtig gebied w van Frankfurt a.M. (D) 159*
Speyer *(Spira), aan de Rijn ten zuiden van Mannheim (D) 137*
Spiel *(Spilh), 7 km no van Jülich (D) 189*
Springiersbach *(Sprenkerbacensis, Sprencherbacensis), 8 km w van Zell aan de Moezel (D) 129, 133, 161*
Steinfeld *(Steinveldensis, Steinfeldensis), 24 km zw van Euskirchen (D) 141, 147, 155*
Streifeld *(Strevelo), 3 km nno van Herzogenrath (D) 109, 131, 169, 181, 195*

T

Terwinselen *(Wiinzelen), 2 km wnw van Kerkrade 107, 115*
Texandria *(Tessandria), oude benaming voor de Kempen 193*
Thiérache *(Tirasch), streek ten noorden van Laon (F) 99*
Thomas, *apostel 111*
Thyemo, *broer van Ailbertus 73, 75, 79, 99*
Trier *(Treveri), aan de Moezel (D) 153, 197*
Trippelsdorf *(Trevenstorph), 13 km wnw van Bonn (D) 137, 169, 197*
Troisdorf *(Trostorph), 12 km ono van Jülich (D) 193, 209*
Trudo, zie Sint-Truiden
Tüddern *(Thudre), 3 km no van Sittard, (D) 205*
Turken, *volk 157, 197*

U

Udelrik, *wonend te Keulen, verkoper van land 195*
Udelrik, *geestelijke uit Maastricht, weldoener 195, 203*
Udo, *genaamd van Mülfort, weldoener 111, 113*
Udo, *zoon van Udo, genaamd van Mülfort 113*
Udulo, *verkoper van land 195*
Utrecht *(Traiectum, Traiectum Inferius, Ulterius Traiectum, Traiectensis) 81, 137, 163*
bisdom *159, 163, 169, 189*
bisschop, zie Harbert en Koenraad
H. Maria, *kerk 81*

V

Valkenburg *(Falkenburch), 10 km ono van Maastricht 115, 183*
Vischel *(Phischle), 9 km w van Ahrweiler (D) 157*
Vlaanderen *(Flandria, Flandriensis), graafschap 69, 73, 75*
Vrouwensief *(Frowensiph(e), Frowensipha), beekje nw van het klooster Rode 91, 103, 137, 181*

W

Walberberg *(Mons Sancte Walburgis), 15 km wnw van Bonn (D) 111, 137*
Walger, *broer van Ailbertus 73, 75, 79*
Walporzheim *(Walprehsforst), 2 km van Ahrweiler (D) 87*
Walram II van Limburg, *hertog 119, 121, 131 137, 145, 163, 169, 183, 201*
Walteffer, *weldoener 189*
Wanlo *(Wanle), 11 km z van Mönchengladbach (D) 117, 173*
Warner van Aldenhoven, *vader van zuster Ida 199*
Wassenberg *(Was(s)enberch, Wasenbergensis) 22 km wzw van Mönchengladbach (D) 69, 205, 207*
Welten *(Welltene), 2 km zw van Heerlen 209*
Wendelburgis, *zuster 111, 189*
Wenden, *volksstam 191*
'Werceberch', *heuvel Schwarzenberg(?) n van Herzogenrath (D) 119*
Werenbold, *weldoener 103*
Werenzo, *weldoener 197*
Wetter *(Wettreh), 10 km n van Marburg an der Lahn (D) 97*
'Wiburchoven' *111, 189*
Wichterich *(Wihterche, Wihtreche), 6 km nw van Euskirchen (D) 209*
Wifelscheid *(Wifensceth), verdwenen, z van Herzogenrath (D) 109*
Wijlre *(Wilre), 9 km w van Heerlen 209*
Willem van Ballenstedt, *paltsgraaf 103, 115, 175, 209*
Willem, *onbekende 143*
Willem van Wijlre, *weldoener 209*
'Winkele' *159*
Winrik van Walberberg, *weldoener 137*
Winrik van Trippelsdorf, *weldoener 169*
Winrik, *zoon van Meiner van Anstel, leerling 199*
Wolfram, *weldoener 111*
Worm *(Worm, Wurm), riviertje bij Herzogenrath (D) 107, 111, 131, 181*
zie Diederik van Worm (Wurme) *209*

Worms *(Wormatiensis), aan de Rijn tussen Mainz en Mannheim (D) 143*

Index op zaken

N.B. De index is gemaakt op de Latijnse tekst en verwijst naar de bladzijden. Evenals bij de index op de persoons- en plaatsnamen moet de gebruiker erop bedacht zijn dat een woord meerdere keren op dezelfde pagina kan voorkomen. Zeer veelvuldig voorkomende woorden als ecclesia, terra, locus etc. zijn niet in de index opgenomen. Deze woorden komen nl. op bijna iedere pagina voor en opneming in de index zou derhalve geen meerwaarde opleveren.

De substantiva en adiectiva zijn teruggebracht naar de nominativus singularis (masculinum), de verba naar de infinitivus.

A

abbas *100, 112, 114, 120, 122, 126, 128, 132, 146, 160, 164, 166, 176, 180, 184, 186, 188, 190, 192, 194, 196, 198, 200, 202, 206*
abbatia *154*
absis *168, 170*
advocatia *88, 164, 182, 184, 186, 198, 200, 206*
advocatus *88, 162, 164, 166, 180, 182, 204, 206, 208*
agger *74, 84, 86, 94, 104, 120, 122, 172, 190, 204*
agricultura *86, 172, 184, 202*
allodium *74, 84, 90, 94, 114, 118, 122, 136, 164, 180, 182, 184, 190, 200, 202, 206, 208*
ambitus *110, 178*
amnis *74*
zie ook flumen, fluvius, fons, rivulus en torrens
annales *152*
annona *78, 122, 184, 194*
apostolicus *80, 100, 108, 142, 154, 158, 162, 208*
appellare *186*
appellatio *158*
arabilis *74, 104, 130, 180, 182*
archidiaconus *116, 144, 172*
archiepiscopatus *148*
archiepiscopus *98, 104, 106, 126, 130, 148, 152, 168*
auctoritas *86, 88, 90, 100, 124, 128, 142, 154, 172, 182, 192*

B

bannum *86, 88*
beneficium *68*
benificium *70, 76, 164, 182, 184*
bonuarium *96, 184, 186, 200*

breviarium *142*

C

canonicus *68, 70, 72, 98, 112, 116, 118, 126, 132, 140, 144, 174, 184, 186*
capella *86, 160, 186, 192, 202*
capellanus *90*
cappella *76, 86, 154, 184*
cardinalis *158*
carta *88, 170*
castrensis *76*
castrum *74, 90, 102, 104, 106, 116, 118, 120, 124, 126, 174, 204, 206, 208*
cathedra *68, 118*
catholicus *112, 116, 122, 124, 160*
cenobium *74, 114, 128, 132, 158, 160, 166, 172, 192*
censualis *86, 132, 172, 182, 194*
census *90, 116, 122, 146, 184, 194*
chorus *130, 180*
civitas *68, 72, 98, 148, 162, 190, 194, 208*
claustralis *100, 122, 128, 154, 176*
claustrum *140, 142, 162*
clericalis *68*
clericatus *162, 178, 180*
clericus *90, 100, 108, 128, 130, 152, 176, 186, 196, 202*
clerus *80, 118, 120, 122, 126, 128, 152, 158*
coetus *80*
cohabitatio *96, 128*
coheres *96*
colere *86, 104, 194, 204*
collegium *148*

comes *72, 74, 78, 84, 86, 88, 90, 92, 94, 96, 100, 102, 104, 106, 108, 110, 114, 116, 122, 124, 126, 132, 134, 136, 142, 156, 164, 174, 188, 196, 200*
comitissa *134*
concilium *122*
congregatio *100, 120, 140, 144*
consecrare *72, 88, 100, 112, 116, 122, 132, 146, 148, 154, 160, 162, 166, 168, 176, 192, 204, 208*
consecratio *88, 90, 112, 148, 166*
consilium *68, 80, 96, 112, 114, 116, 128, 136, 142, 146, 154, 156, 158, 164, 172, 176*
consortium *90, 108, 110, 120, 130, 132, 160, 178, 184, 192, 200*
constructio *72, 84, 150, 192*
construere *70, 72, 78, 80, 82, 84, 86, 92, 116, 124, 136, 140, 150, 152, 162, 164, 170, 178, 192, 198*
zie ook edificare, erigere, exaltare, exstruere, fundare, initiare en ordinare
consuetudo *112, 140, 142, 150, 160, 166, 170, 176*
conventus *92, 120, 122, 124, 128, 132, 150, 152, 154, 162, 168, 176, 178, 192, 198, 200, 206*
conversare *166*
conversatio *84*
conversio *98, 120, 130, 178*
conversus *94, 120, 132, 160, 204*
convertere *84, 190*
cripta *74, 86, 88, 90, 94, 112, 136, 148, 150*
cultor *72, 98, 162, 182*
cultura *114*
cultus *72*
cura *100, 122, 128, 132, 146, 154, 166, 176*
curia *158, 164*
curticula *106, 114*
curtile *84, 96*
curtis *84, 86, 94, 102, 106, 108, 110, 112, 114, 118, 120, 132, 140, 142, 166, 168, 172, 178, 180, 186, 188, 192, 194, 196, 198, 202, 204, 206*

D

decanus *122, 128*
decimae *84, 90, 94, 96, 102, 104, 106, 108, 110, 112, 114, 118, 122, 130, 134, 140, 166, 168, 170, 180, 184, 186, 198, 200, 202, 204, 208*
decimare *122, 184*
decimatio *168, 200*
denarius *86, 88, 90, 118, 120, 146, 160, 162, 166, 168, 172, 192, 194, 202, 204, 206*
devotio *74, 84*

devotus *70, 74, 78, 80, 100, 136, 164, 176, 186*
diaconus *136, 188, 202*
diiudicare *158*
zie ook iudicare
diocesis *80*
disciplina *70, 128, 130, 166, 172, 174, 176, 198*
ditio *86, 94, 106, 114*
diurnale *84, 90, 102, 110, 112, 114, 130, 184, 208*
ducissa *200*
dux *90, 118, 120, 130, 136, 144, 150, 162, 170, 178, 182, 190, 200*

E

edificare *70, 106, 166, 168*
zie ook construere, erigere, exaltare, exstruere, fundare, initiare en ordinare
edificium *82, 88, 92, 96, 116, 136, 162, 170*
electio *122, 132, 144, 160, 166*
electus *116, 122, 126, 130, 132, 148, 156, 166, 176, 186*
episcopalis *98, 118, 148, 162*
episcopatus *98, 118, 120, 130*
episcopium *98*
episcopus *76, 80, 82, 88, 100, 104, 112, 116, 118, 122, 126, 128, 132, 142, 144, 146, 148, 150, 152, 154, 156, 158, 160, 162, 164, 166, 170, 174, 176, 186, 188, 190, 192, 200, 208*
erigere *74, 76, 78*
zie ook construere, edificare, exaltare, exstruere, fundare, initiare en ordinare
exaltare *136, 150, 168, 180*
exstruere *184*

F

familia *82, 86, 88, 94, 102, 114, 116, 172, 184*
feodum *86, 130, 198, 202*
flumen *68*
zie ook amnis, fluvius, fons, rivulus en torrens

fluvius *74, 76, 90, 140, 162*
fons *74, 82, 198*
frater *68, 72, 74, 76, 78, 86, 88, 90, 92, 96, 98, 102, 104, 106, 108, 110, 112, 116, 118, 120, 122, 128, 130, 132, 134, 136, 140, 142, 144, 146, 148, 150, 154, 156, 158, 160, 164, 166, 168, 172, 174, 176, 178, 184, 186, 188, 192, 196, 198, 200, 202, 204, 208, 210*
fraternitas *144, 184, 196, 200*
fundamentum *86, 166*
fundare *78*
zie ook construere, edificare, erigere, exaltare, exstruere, initiare en ordinare
fundator *150*
fundus *104, 150, 198*

H

habitaculum *92, 106, 108, 126, 178, 184*
habitatio *74, 94, 106, 136, 186, 192*
habitus *72, 80, 98, 108, 150, 160, 176, 184, 194, 200*
hereditarius *86, 174*
hereditas *86, 106, 114, 118, 132, 144, 154, 192*
heres *74, 96, 148, 174, 202*
hospitale *110, 168, 184, 198*
hospitalis *102, 104, 134, 184, 198*

I

imperator *68, 76, 88, 90, 100, 104, 108, 154, 158, 164, 168, 206, 208*
imperatrix *154*
initiare *76, 86, 96, 98, 118, 124, 142, 154, 176*
zie ook construere, edificare, erigere, exaltare, exstruere, fundare en ordinare
initiator *122*
irreligiosus *106*
iudicare *88, 92, 116, 124, 136, 152*
zie diiudicare
iudicialis *158*
iudicium *92, 122, 158*
iugerum *84, 102, 104, 106, 110, 114, 118, 120, 130, 134, 160, 166, 168, 170, 174, 178, 180, 182, 188, 190, 192, 194, 196, 198, 202, 204, 206, 208, 210*
iurare *162*
ius *68, 80, 84, 86, 88, 92, 94, 100, 102, 110, 112, 118, 130, 132, 134, 140, 154, 164, 166, 174, 198, 204*

iusticia *92, 142*

L

lex *80, 84, 92, 196*
liberalis *70*
libertas *84, 88*
licentia *90, 94, 118, 126, 128, 174, 180, 192, 204*
litterae *68, 98, 168, 198*
litteralis *70, 122, 166*
litteratorius *98*
litteratura *94, 98*
lucus *76, 104, 110, 120, 134*

M

magister *70, 92, 128, 144*
mansus *84, 86, 90, 94, 96, 108, 110, 114, 118, 130, 132, 134, 136, 142, 146, 150, 162, 164, 168, 172, 180, 182, 184, 186, 188, 190, 194, 196, 200, 202, 204, 206*
ministerialis *84, 90, 102, 108, 110, 118, 130, 134, 136, 142, 156, 158, 166, 174, 180, 192, 204*
ministerium *72, 76, 110, 140, 142, 158, 166, 176, 178, 180*
monachicus *78*
monachus *112, 176, 184*
monasterium *70, 72, 78, 80, 86, 88, 96, 98, 100, 104, 106, 130, 132, 144, 150, 164*
monialis *86*
mos *80, 90, 100, 112, 122, 128, 140, 150, 154, 160, 174, 176, 180, 200*
munitio *154*

N

nobilis *68, 74, 78, 86, 110, 112, 146, 150, 160, 174, 182, 186, 200, 204, 206*
novalis *106, 118, 142*

O

obsequium *68, 86, 98, 126, 148, 176, 178*
observantia *80, 122, 140, 142, 152, 198*
officina *140, 170, 206*
officiosus *126*
officium *68, 70, 80, 100, 128, 132, 146, 166, 168, 172, 176, 190*
oppidum *68, 72, 86, 132, 176*
ordinare *72, 78, 86, 88, 126, 166, 206*
zie ook construere, edificare, erigere, exaltare, exstruere, fundare en initiare
ordo *80, 112, 140, 166, 174, 184, 188*

P

pagus *92, 104*
palatinus *94, 100, 102, 114, 174*
papa *100, 126, 148, 150, 170, 184, 196*
parrochia *74, 84, 94, 96, 114, 122, 164, 166, 172, 186, 202*
parrochianus *90, 106, 114, 134, 140, 172*
patria *68, 78*
philosophus *70*
pontifex *88, 168*
pontificalis *68*
popularis *108, 130, 180*
populus *70, 124, 126, 148, 150, 160*
potestas *84, 88, 116, 132, 166, 172, 176*
praelatus *98*
predium *90, 94, 120, 134, 154, 182*
prelatura *144*
prelatus *88, 132, 142, 148, 154, 158, 160, 166, 170, 172, 174, 176, 188*
prepositus *106, 110, 112, 150, 152, 154, 194*
presbiter *106, 154*
princeps *68, 98, 100, 122, 152, 158, 164, 166, 174*
prior *154, 156, 160*
priores *92*
professio *100, 108, 118, 132, 140, 142, 144, 160, 162, 168, 200*
professus *184*
promissio *76, 86, 90, 134, 136, 148, 186, 196*
proprietas *112, 114, 136, 182, 190, 198, 200, 202*
proprius *70, 72, 74, 76, 80, 84, 86, 88, 92, 94, 96, 102, 104, 114, 116, 118, 120, 130, 132, 142, 146, 154, 166, 170, 172, 174, 180, 182, 184, 186, 194, 196, 198, 202, 204*
provincia *100*
provintia *68, 92, 196*

R

rector *144, 146, 154, 160, 166, 176*
regalis *100*
regimen *86, 98, 122, 132, 142, 172, 174*
regina *154*
regius *90, 154, 158, 182*
regnum *76, 88, 90, 100, 136, 190*
regula *118, 130*
regularis *78, 100, 128, 130, 162, 166, 174, 176, 182, 184, 198, 200*
religio *68, 72, 76, 78, 80, 90, 98, 100, 118, 120, 122, 128, 130, 144, 154, 160, 166, 172, 174, 176, 178, 180, 184*
religiositas *122*
religiosus *70, 88, 112, 116, 120, 122, 164, 166, 174, 178, 186*
rex *94, 100, 104, 116, 126, 148, 154, 168, 178, 182, 190, 194, 196, 204, 206, 208*
rivulus *74, 76, 106, 118, 170, 180*
zie ook amnis, flumen, fluvius, fons en torrens
romanus *68, 120, 136, 158, 190, 194, 196, 204, 208*

S

sacerdos *70, 72, 74, 76, 78, 80, 84, 86, 90, 92, 96, 98, 100, 114, 122, 124, 126, 150, 152, 166, 172, 186, 192, 200*
sacerdotalis *70, 176*
sacerdotium *162*
sacrarium *74, 86, 126, 150, 168*
sanctimonialis *96*
sanctuarium *78, 150*
scolaris *70, 128*
seniores *140, 142, 144, 146, 158, 172, 186*
servitio *74, 76, 80, 96, 124, 154*
servus *70, 74, 76, 80, 92, 98, 104, 126, 136*
silva *84, 86, 98, 110, 200*
silveola *86, 142*
silvestris *164*
sinodus *152, 170, 196*
soror *90, 92, 102, 106, 108, 110, 118, 120, 130, 134, 136, 140, 142, 146, 150, 164, 170, 172, 178, 182, 186, 188, 192, 198, 200, 202, 204*

T

templum *96, 108, 150*
terminus *74, 76, 94, 100, 104, 106, 126, 130, 166, 186, 194, 196, 200, 202, 204, 206, 208*
torrens *74, 90, 102, 136, 164, 166*
zie ook amnis, flumen, fluvius, fons en rivulus
tunica *72, 80, 166*

U

usurarius *182, 184*

V

victualis *172*
victualitas *134, 140, 184, 190, 192, 204*
viculus *76, 174*
villa *86, 102, 124, 126, 128, 146, 162, 168, 196*
villanus *126, 162, 202*
villula *184*
vinea *102, 106, 110, 112, 136, 156, 162, 166, 172, 196*
vinetum *84, 86, 172*
votum *70, 76, 80, 140, 142, 160*

Lijst van illustraties

Watermerken van de papieren bladen in de codex.
Tekening: P. Delnoy. 9

Luchtopname uit 1980 van het huidige Rolduc. Genomen in westelijke richting. In het midden de abdijkerk met transept en twee pseudo-transepten.
Foto: Karel Van Straaten. 11

Westzijde van de abdijkerk. De romaanse benedenpartij dateert van eind 12de eeuw, toegangsdeur en boogramen uit 1744; verhoogde middenpartij uit 1628, de torenspits uit 1678.
Foto: Rijksarchief in Limburg H.L. Mordang. 14

Zegel van abt Erpo. AAK inv. nr. 822.
Foto: Rijksarchief in Limburg H.L. Mordang. 17

Beeld van Ailbertus, de stichter van Kloosterrade. Detail van een gedenkteken voor het achtste eeuwfeest (1904) op het voorplein van Rolduc. In de linkerhand draagt Ailbertus een replica van de abdijkerk; hij steekt drie vingers van zijn rechterhand omhoog als teken van zijn verering der H. Drievuldigheid.
Foto: Rijksarchief in Limburg H.L. Mordang. 20

Het middeleeuwse zegelstempel van de abdij. De oudste afdruk van dit zegel hangt (als brokstuk) aan een oorkonde van maart 1252, Rijksarchief Hasselt, Sinnich nr. 19.
Foto: Staatliche Museen Berlin, Münzkabinet. 26

Interieur van de abdijkerk te Rolduc, in de huidige toestand. Het verlengde deel van het priesterkoor, waar de koorbanken zich bevinden, werd pas tegen 1225 gebouwd. De twee trappen naar het priesterkoor en de toegang daartussen tot de crypte dateren van eind vorige eeuw. 30

Bij de tweede travee van het kerkschip is het preudotransept, ontstaan door de hoge tongewelven in de zijbeuken, duidelijk te zien.
Foto: Studio Modern.

Kaartje van de bisdommen. 33
Tekening: Rijksarchief in Limburg R. de la Haye.

Kaartje met parochiekerken rond Rode. 33
Tekening: Rijksarchief in Limburg R. de la Haye.

Kaartje met de middeleeuwse handelsweg. 34
Tekening: Rijksarchief in Limburg R. de la Haye.

Kaartje van de onmiddellijke omgeving van Kloosterrade. 34
Tekening: Rijksarchief in Limburg R. de la Haye.

Schema van de gewelven bij het alternerende systeem (naar P. Rolland). 40
Te Kloosterrade werden bij de traveeën B en D de twee kruisgewelven in de zijschepen vervangen door één hoog tongewelf.

Grondplan van de crypte en van de abdijkerk in de 12de eeuw. Het licht gearceerde deel dateert van eind 12de eeuw. Crypte gebouwd door Ailbertus en Embrico; door hen ook de fundamenten voor het dwarsschip en voor drie traveeën gelegd. Bij de opbouw van het kerkschip in 1144 geen pilaar tussen de pijlers van de tweede travee.
Tekening: Cadac Group. 41

Crypte van de abdijkerk te Rolduc. De sarcofaag ter ere van Ailbertus werd in 1897 vervaardigd in het atelier van Cuypers te Roermond. 42

Crypte van de domkerk te Lund (Zweden), waar bisschop Herman (Heriman) is begraven.
Foto: Archeologiska Institutionen och Historica Museet van Lund. 43

Grafsteen van bisschop Herman of Heriman, de zoon van Embrico van Mayschoss. Het randschrift luidt: Praesulis Hermanni Angli membra, ortu Alemanni/ Cui sine fine diem et Deus requiem/ Orbita celistis et vite fulgida vestis/Assint Hermanno longevo temporis.
Foto: Archeologiska Institutionen och Historica Museet van Lund. 44

Folio 2 verso van de codex.
Foto: Rijksarchief in Limburg H.L. Mordang. 138

Folio 3 recto van de codex.
Foto: Rijksarchief in Limburg H.L. Mordang. 139